

XXI JORNADA
D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(SANTA MARIA DEL CAMÍ, 2008)

Universitat de les Illes Balears
Servei Lingüístic

Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística

**XXI JORNADA
D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(SANTA MARIA DEL CAMÍ, 2008)**

Coordinadors: Ramon Bassa i Martín,
Francesca Latorre Sánchez i Hermínia Planisi Gili

Palma, 2009

© del text: els autors, 2009

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2009

Coberta: Jaume Falconer

Edició: Universitat de les Illes Balears. Servei Lingüístic.

Distribució: Edicions UIB. Campus universitari. Ctra. de Valldemossa, km. 7,5. 07122 Palma (Illes Balears)

Maquetació i impressió:

Gràfiques Planisi. Gremi Boneters, 28.

Polígon de Son Castelló. 07009 Palma

ISBN: 978-84-8483-091-7

Dipòsit legal: PM 792-2009

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

ÍNDEX

PRÒLEG	9
Tema 1: TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS	11
<i>Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma (II): Sa Indioteria, 1784-1831, per Antoni Ginard Bujosa</i>	13
<i>Els noms dels passos a la serra de Tramuntana, per Miquel Salamanca</i>	69
<i>Alguns aspectes toponímics d'Ariany, per Bartomeu Clar i Montserrat</i>	75
<i>Estudi de la distribució geogràfica dels fitotoponímics relatius al medi humà al Llevant de Mallorca, per Joan Caldentey Brunet i Miquel Grimalt Gelabert</i> ...	115
<i>La toponímia més enllà dels 1.000 metres: els noms dels cimals de Mallorca, per Miquel Salamanca, Miquel Grimalt i Antoni Ordinas</i>	129
<i>Els pous a la toponímia de Muro. Pervivència i desaparició amb els canvis d'usos, per Miquel Àngel Tortell Frontera i Pere Bernat Sastre</i>	133
Tema 2: TOPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS	141
<i>A banda i banda del camí de les Jonqueres. Més topònims històrics de Llorito, per Andreu Ramis i Antoni Ginard</i>	143
<i>Aportacions balears a la toponímia tradicional de la baronia de Xaló, per Josep Mas i Martí i Jaume Noguera i Mengual</i>	193
<i>Estructura viària del terme de Santa Maria del Camí a l'època clàssica, per Antoni Borràs Seguí</i>	205
<i>Dos topònims (semi)inèdits del pla de Ciutat i la motivació del que els alberga, per Cosme Aguiló</i>	219
Tema 3: ANTROPONÍMIA. TOPONÍMIA. ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS	227
<i>Evolució entre els segles XVI i XX del conjunt antroponímic tradicional a Mallorca, per Antoni Lluïl Martí</i>	229

<i>Sobre els noms de les guies de balears a l'Argentina,</i> per Joan Miralles i Monserrat	243
<i>Fonts bàsiques per a l'estudi de l'onomàstica i la toponímia a</i> <i>l'Arxiu Diocesà de Menorca. L'exemple de Ciutadella entre 1804 i 1869,</i> per Marc Pallicer Benejam	249
<i>El torrent de Pareis. Nova proposta etimològica,</i> per Francesc Canuto Bauçà	267
<i>Notes d'antroponímia de la possessió de Vinromà (Muro),</i> <i>i alguns topònims més,</i> per Gabriel Alomar Garau	277
Annex: XIX JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA. Muro, 2006	287
<i>Els Esbarranch. Una família amb una vinculació de 250 anys amb la mar,</i> per Mateu Ferrer i Socias	289

PRÒLEG

Des de l'any 2004, el Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears publica una col·lecció editorial, titulada Sèrie Jornades, on s'agrupen un conjunt de llibres composts per les comunicacions presentades a les jornades anuals d'antroponímia i toponímia. Així, podeu trobar *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, *XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2005)*, *XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2006)* i *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2007)*, que la fan ja una col·lecció de referència en el camp de l'onomàstica sobre les Illes Balears.

A punt de dur a terme la XXII Jornada d'Antroponímia i Toponímia, a Pollença, el Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears presenta el recull de les comunicacions que es varen exposar a la XXI Jornada, celebrada a Santa Maria del Camí, el dia 15 de març de 2008.

Aquest volum reuneix tretze comunicacions, d'un ampli ventall de temes, dividides en tres seccions, tal com es varen exposar quan es varen presentar a la Jornada: a la primera secció, dedicada a la toponímia pel que fa als aspectes geogràfics, hi trobam sis comunicacions: per encetar la jornada, Antoni Ginard Bujosa explicà «Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma»; a continuació, Miquel Salamanca tractà «Els noms dels passos a la serra de Tramuntana»; tot seguit, Bartomeu Clar i Montserrat presentà «Alguns aspectes toponímics d'Ariany»; a continuació, Joan Caldentey Brunet exposà «La distribució geogràfica dels genèrics fitotoponímics referent al medi humà al Llevant de Mallorca»; tot seguit, Miquel Salamanca, Miquel Grimalt i Antoni Ordinas ens parlaren de «La toponímia més enllà dels 1.000 metres: els noms dels cimals de Mallorca»; i acaba aquest grup d'articles Miquel Àngel Tortell explicant «Neotoponímia: canvis toponímics a conseqüència dels canvis socials. Els camins amb nom de pou a Muro».

Al grup de comunicacions següent, que tracta la toponímia des d'un enfocament històric, hi trobam altres quatre comunicacions, encetades per Andreu Ramis i Antoni Ginard amb l'article «A banda i banda del camí de les Jonqueres. Més topònims històrics de Llorito»; a continuació, Josep Mas i Jaume Noguera expliquen «Aportacions balears a la toponímia tradicional de la baronia de Xaló»; la següent comunicació, d'Antoni Borràs Seguí, explica la «Xarxa viària de la zona de Santa Maria del Camí en època clàssica»; i, per acabar aquest bloc, Cosme Aguiló parla de «Dos topònims inèdits del pla de Ciutat».

El tercer bloc recull els articles toponímics que estudien fenòmens des de l'antroponímia, centrats en els aspectes filològics i històrics. Aquest grup és iniciat per Antoni Lull

Martí amb l'article «Evolució entre els segles XVI i XX del conjunt antroponímic tradicional a Mallorca»; a continuació, Joan Miralles i Monserrat aporta una comunicació «Sobre els llinatges de les guies d'emigrants balears a l'Argentina»; i, per acabar el recull de comunicacions, Marc Pallicer Benejam explica «Fonts bàsiques per a l'estudi de l'onomàstica i la toponímia de l'Arxiu Diocesà de Menorca. L'exemple de Ciutadella entre 1804 i 1869».

Per un problema tècnic, tornem a incloure la comunicació de Mateu i Socias que presentà a la XIX Jornada celebrada a Muro (2006), amb el seu estudi antroponímic, el qual titula: «Els Esbarranch. Una família amb una vinculació de 250 anys amb la mar».

En el transcurs de la ja llarga història de les jornades, som conscients que l'interès per la toponímia i l'antroponímia va en augment, pel fet que al principi eren unes reunions quasi familiars, mentre que avui s'ha arribat a un punt en què més d'un centenar d'assistents (en algunes trobades hi havia més de cent trenta assistents) poden gaudir de les comunicacions elaborades pels professors i estudiosos o, fins i tot, pels companys, i compartir-les. Això també és degut a la col·laboració i la participació dels membres dels departaments de Ciències de la Terra i de Filologia Catalana i Lingüística General, juntament amb el Gabinet d'Onomàstica, creat el 1995, que de llavors ençà és l'organisme encarregat d'organitzar i coordinar aquests encontres.

Un dels nostres objectius principals és que aquests treballs de recerca, conjuntats amb la tasca diària del Gabinet d'Onomàstica, ajudin a completar les funcions que té assignades el Gabinet: investigar, difondre i assessorar sobre qüestions onomàstiques (toponímia i antroponímia), i al mateix temps contribuir a difondre i promocionar la normalització lingüística en el camp de l'antroponímia (noms de pila i cognoms) i de la toponímia (toponímia urbana i rural i cartografia), i donar a conèixer i difondre els treballs que es fan en aquests camps.

També volem agrair l'ajut de la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears per a l'edició d'aquestes comunicacions, com també l'acolliment de l'Ajuntament de Santa Maria per a la realització d'aquesta jornada.

Mallorca, març de 2009

Ramon Bassa i Martín
(*Director del Servei Lingüístic*)

Francesca Latorre Sánchez
(*Tècnica del Gabinet d'Onomàstica*)

Hermínia Planisi Gili
(*Tècnica del Gabinet d'Onomàstica*)

Tema 1

**TOPONÍMIA.
ASPECTES GEOGRÀFICS**

TOPONÍMIA EN DISSEMINAT A LA PERIFÈRIA DE PALMA (II): SA INDIOTERIA, 1784-1831

Antoni Ginard Bujosa

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

INTRODUCCIÓ

A la XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2007, La Real) presentàrem una comunicació sobre toponímia en disseminat a la perifèria de Palma,¹ referida a l'àrea de la barriada de sa Indioteria (GINARD, 2008). L'estudi dels topònims contribueix a la reconstrucció dels orígens de l'estructura territorial durant el segle XVIII i principis del segle XIX. La informació bàsica provenia dels capbreus, on figura el nom de la persona propietària, l'extensió, les confrontes i dades sobre la procedència de la propietat. L'àmbit de recerca se situa a l'espai entre el camí de Sóller i el camí vell de Bunyola i entre el torrent Gros i el torrent de na Bàrbara. Sense considerar les propietats més grosses (Son Orpina, Son Castelló, Son Hugo, Son Estaca, Son Daviu, etc.), l'interès se centrava en les propietats localitzades a l'àrea actual del camí dels Reis, camí Roig, camí de na Cerdana i camí de Can Gaietà, fins al camí Vell de Bunyola i al torrent Gros i fins al límit de l'actual polígon de Son Castelló.

Els resultats del treball precedent eren molt satisfactoris per conèixer l'origen i una primera evolució de sa Indioteria durant el segle XVIII. No s'aconseguia abastar la totalitat de la zona, perquè hi mancava –i manca, encara– la localització dels capbreus específics sobre una extensió d'entre vint i trenta quarterades (corresponents a Son Borràs, Can Moranta i altres), situada a migjorn del tram del camí dels Reis, entre la carretera de Sóller i la síquia de na Cerdana (és a dir, al sector de tramuntana de les propietats capbreuades).

Amb els capbreus, a més de la síquia de na Cerdana, dels camins (Roig, de Bunyola) i de les propietats més grosses, s'identificaren una sèrie de peces de terra especialment representatives que es remunten a finals del segle XVII i a la primera meitat del segle XVIII, com sa Bomba (o *sa Bombarda*), s'Hostalet, Can Perelló o Can Caragol, juntament amb altres topònims com Cas Ximarró, Can Martí o Can Fedelic i altres propietats. La collita toponímica no era excessiva durant el segle XVIII, però sí molt aclaridora com a punt de partida. En aquesta ocasió, l'objectiu no és altre que seguir el treball començat, per tal

¹ Pel que fa a la toponímia del terme de Palma també s'ha de tenir en compte la recent edició de Gaspar Valero (2008).

d'avançar en el coneixement de l'evolució de l'estructura territorial i de la formació de la toponímia tradicional mitjançant el seguiment dels registres documentals de la zona de sa Indioteria.

RECAPITULACIÓ I ESMENA

En relació al treball anterior (GINARD, 2008), és aconsellable començar amb una recapitulació i presentar una esmena. Primer, a través dels capbreus fou possible identificar més d'una vintena de propietats a la zona de sa Indioteria cap a 1774-1784. Segon, els topònims documentats pels capbreus eren escassos a finals del segle XVIII, la qual cosa ens duia a considerar que la nova toponímia estava en procés de formació. D'acord amb la nova documentació, la primera part era correcta, però les consideracions sobre la toponímia eren errònies.

A pesar que els topònims de les propietats puguin no aparèixer als documents notariaus, és segur que la realitat social i el col·lectiu humà ràpidament havia assignat un nom a cada lloc, encara que fossin parcel·lacions aleshores recents. Una relació de la població de 1784, sens dubte feta a partir del coneixement directe i d'informació oral, és un exemple d'un primitiu recull toponímic. Per altra part, ens manca una sèrie de capbreuacions, que estava sense localitzar i encara no sabem on és, i seguim sense conèixer en concret la procedència d'una part de l'àrea estudiada. Això no obstant, la mateixa relació de població de 1784 ens aporta els topònims d'un conjunt de propietats que fins ara no s'han documentat a través dels capbreus, com Can Enric, Son Borràs o Can Moranta.

UN PETIT GRUP DE CASES (1784)

El conjunt de propietats que s'havia anat estructurant sobretot des de mitjan segle XVIII, l'any 1784 formava una petita agrupació de pobladors i de cases en disseminat que constitueix l'embrió de la barriada de sa Indioteria. L'any 1783, la Societat d'Amics del País decidia dur a terme un qüestionari per conèixer la població, els cultius, etc., a totes les viles de Mallorca; un *estado de la Población de esta Ysla con individualidad de Personas, y Sexos, frutos, manufacturas etc.* (ARM SEMAP 3.1, f. 111v). La informació de Palma se separava per parròquies i se sol·licitava, de manera explícita, el detall de la població intramurs i extramurs (ARM SEMAP 3.1, f. 125). Aquelles circumstàncies feien possible l'existència d'un primer llistat de famílies i cases de sa Indioteria.

A l'hora de remetre la resposta a la Societat, el prudent responsable de la parròquia de Sant Jaume, el *Dr. Dn. Pedro Torrandell Ror.*, consignava la població intramurs, però, per saber els habitants que hi havia fora de les murades dins el seu terme parroquial, decidia recórrer al vicari de Son Sardina per obtenir les dades. I així ho comunicava a la Societat:

Las Familias de la Parroquia de Sn. Jaime en la Ciudad son ... 938.

En Son Sardina eran en el año 1779 ... 115; pero desde entonces se han edificado muchas Casas, y por esto en el día, seran mas; he escrito al Vicario pa. qe. me embie el

numero de ellas que ahora hai i en tener la respuesta la entregaré a V.S. (full solt, ARM SEMAP 35/34).

El diligent vicari oferia una resposta amb dades extretes, sens dubte, de la informació directa, que constitueix un exemple d'un primitiu recull toponímic. Per tal de comptabilitzar el nombre de famílies feia una enumeració precisa de totes les cases disperses de l'àrea que aleshores abastava la vicaria de Son Sardina. El límit meridional del terme parroquial de Sant Jaume era el camí de Bunyola, amb la inclusió de sa Indioteria.

El vicari de Son Sardina no és un personatge qualsevol. Era el prevere Joan Muntaner Moner (Palma, 1750-1792), d'una important família de gravadors. És autor de notables pintures i gravats de temàtica religiosa i d'un gravat del general Barceló (vegeu JUAN TOUS, 1977: 47-48). Les primeres notícies de l'església de la Immaculada Concepció de Son Sardina són de 8 de setembre de 1708. La vicaria era dotada de pila baptismal el 5 d'abril de 1776 (ARCHIDUQUE, VIII: 328). No obstant la dependència de la parròquia de Sant Jaume, els primers «indioters» podien acudir als serveis religiosos a la capella de Son Nicolau, a l'altra banda del camí de Bunyola, possiblement reconeguda com oratori públic des del 1746 i que estava dins el terme parroquial de Sant Miquel.

El vicari Muntaner, coneixedor del terreny i amb el suport dels feligresos, elaborava una completa i acurada *Relacion de todas las Familias, ô Fuegos que comprehende la Parroquia de Son Sardina sufraganea de la de Sn tiago de Palma*, que conté el topònim de les cases i el nombre de famílies, que eren 153 en total (*Es el numero de las familias o fuegos ... 153*); signava: *Vicaria de Son Sardina, y Agosto 27 de 1784 / Juan Muntaner pro. y Vicario* (ARM SEMAP 35/34).

La relació del vicari Joan Muntaner de 1784 comptabilitza fins a 153 famílies i enumera un total de cent disset (117) topònims, més de dues dotzenes dels quals se situen a la zona de sa Indioteria.

Topònim (1784)	Famílies ô Fuegos
<i>Son Llompard</i>	1
<i>Son Pons dels Ullastres</i>	1
<i>Can Enrrich, está vacio</i>	
<i>Son Borrás</i>	1
<i>Ca ne Moranta</i>	4
<i>Can Gallet</i>	1
<i>Can Pedro Hoguer</i>	1
<i>Can Caragol, está vacio</i>	
<i>Can Padacer</i>	1

Topònim (1784)	Famílias ô Fuegos
<i>Mezon de Buñola</i>	1
<i>La Bombarda</i>	1
<i>Son Vent</i>	2
<i>Otro can Caragol</i>	
<i>Can Vadell</i>	1
<i>Can Santandreu</i>	1
<i>Ca ne Rotge</i>	1
<i>Can Faderich</i>	2
<i>Can Vicens</i>	2
<i>Can Poncell</i>	5
<i>Can Simó</i>	1
<i>Can Honofre</i>	1
<i>Son Castelló</i>	1
<i>Son Estaque, esta vacio</i>	
<i>Son Rigo</i>	1
<i>Son Arpina</i>	1
<i>Son Llorens, dicho can Digodarra</i>	1
<i>Son Daviu</i>	1
<i>Can Calet</i>	1

Tot en gros, l'any 1784, podem comptar poc més de trenta famílies, que serien equivalents a un centenar i mig de persones, distribuïdes tant en propietats grans com en petita propietat. *Ca na Moranta* i *Can Poncell* (després Can Barrera) agrupaven quatre i cinc famílies, respectivament, i dues *Son Vent*, Can Fedelic i *Can Vicens*. També hi havia propietats deshabitades.

En primer lloc, hi ha les possessions més grosses de Son Llompart, Son Pons, Son Castelló, Son Estaca, Son Rigo, Son Orpina i Son Daviu, la major part de les quals han desaparegut davall el polígon de Son Castelló (1964-1967). Quant a les propietats més petites, és possible identificar –lògicament amb el suport de dades anteriors (vegeu GINARD, 2008) i també posteriors– la pràctica totalitat de l'altra vintena de noms, de la gran majoria

dels quals l'any 1784 és la primera referència toponímica que coneixem. Són els topònims derivats dels establiments més antics de la barriada.

Topònim	1784
Can Enric	Propietat propera a la síquia de na Cerdana, és un topònim viu del qual en desconeixem l'origen.
Son Borràs	Molt probablement, l'origen del topònim s'ha de trobar als <i>estims</i> de 1685: <i>Lo rafal dit Son Daviu de Miquel Borràs</i> (ARM D-1253, f. 191v). En relació al <i>Miquel Borràs per rafal dit Son deviu</i> , del 1685, s'ha documentat un <i>Gabriel Vidal fill de Joan</i> , l'any 1762 (ARM D-1273, f. 42). Documentat com a confronta el 26 de novembre de 1775. El 1800 es registra Son Borràs (o Son Borràs Vell), propietat de Joan Vidal. El nom que ha arribat és Can Borràs i també Son Borràs, confrontant amb Can Enric.
Ca na Moranta [Can Moranta]	<i>Ca na Moranta</i> seria el nom original de les terres de Can Moranta, situades entre l'actual camí dels Reis (tram paral·lel a la síquia de na Cerdana), el camí Terminal i el torrent Gros. El seu origen serien les terres de <i>Catalina Morante</i> , documentades el 1766 (ARM ERC 1122, f. 129). El topònim es relaciona amb diverses propietats, vinculades sobretot al llinatge Balaguer.
Can Gallet	Topònim desaparegut, que s'ha de situar al camí dels Reis, entre el camí de Bunyola i el Pontet. Ha de tenir relació amb dues quarterades de terra que s'establien el 15 d'agost de 1744 a Miquel Casellas, confrontant amb la síquia de na Cerdana, amb terres de Maciana Frau i amb el camí Roig [sic].
Can Pere Oguer	Topònim viu, al cantó camí de na Cerdana – camí dels Reis, que també ha de tenir relació amb les dues quarterades que s'establien el 15 d'agost de 1744 a Miquel Casellas, confrontant amb la síquia de na Cerdana, amb terres de Maciana Frau i amb el camí Roig. Quant a l'origen del nom, el 23 de juny de 1783, Sebastià Casellas capbrevava dues peces de terra (ARM ERC 1122, f. 41). L'any 1800, Sebastià Casellas, fill de Miquel i de Margalida Porcell, feia d'euguer a Son Bibiloni: Pastor de Ganado Mular [en] <i>Son Bibiloni</i> . Sebastià Casellas moria a Artà el 20 de desembre de 1801 (ARM ERC 1123, f. 111). El mateix any de 1800 es documenta <i>Can Sebastia Oguera- Sebn. Cañellas</i> [sic]. La continuïtat de Can Pere Oguer se segueix a través Margarita Casellas, segons testament de 2 de febrer de 1804, vàlid per la seva mort el 29 de novembre de 1805 (ARM ERC 1124, f. 105v-106), que era la propietària com a filla de Joan Casellas, mort el 24 de setembre de 1802 (capbrevada el 2 de juliol de 1793) (ARM ERC 1123, f. 115).

Topònim	1784
Can Caragol	Can Caragol és una de les propietats més antigues, que podria tenir l'origen en <i>Pessa de terra y casas de Miguel Palmer Caragol</i> , del 1685 (ARM D-1253, f. 190), que manté el nom fins a l'actualitat. La propietat de Can Caragol (vell) està situada entre el camí de na Cerdana i el camí de sa Bomba. La relació de 1784 registra <i>Otro Can Caragol</i> , en referència a unes altres terres també dites Can Caragol, situades prop del camí de Passatemp i de Son Sardina, que poden generar confusions. Fins i tot, a sa Indioteria, el malnom donava lloc a un altre topònim, Can Caragol Nou, situat prop de l'església parroquial, a l'altra banda del camí de Bunyola.
Cas Pedacer	Cas Pedacer és una propietat situada entre el camí dels Reis, la síquia de na Cerdana i el camí Vell de Bunyola. Maciana Frau tenia set quarterades, de pertinències del rafal dit Son Fuster, com a hereva universal d'Antoni Frau, son pare, donatari de Pere Antoni Frau, per donació <i>causa mortis</i> , de 17 de gener de 1729, efectiva per la seva mort el 18 de gener de 1729; Pere Antoni Frau les posseïa en virtut de venda a son favor firmada per Melcion Frau, fill de Miquel, el 28 de març de 1693. Capbrevades el 16 de febrer de 1737 (ARM ERC 1116, f. 165). El topònim s'ha conservat fins a l'actualitat.
Meson de Buñola [s'Hostalet]	Anomenat també <i>Hostal</i> , o <i>Hostalet</i> , del pont del camí de Bunyola. La propietat és un establiment de 13 de novembre de 1679 (ARM ERC 1116, f. 165v). Un capbreu documenta les « <i>tierras llamadas lo Ostalet</i> », el 28 de febrer de 1774 (ERC 1122, f. 129). Cartografiat al mapa de Mallorca de 1784-1785. Era un hostel a un camí públic just al límit del terme municipal, a la confluència de l'actual camí dels Reis amb el camí Vell de Bunyola, prop del pont del torrent Gros. El topònim viu és <i>s'Hostalet</i> .
La Bombarda [sa Bomba]	Era una propietat d'extensió considerable situada al camí Vell de Bunyola, documentada <i>sa Bombarda</i> (segles XVIII-XIX) i <i>sa Bomba</i> , des de principis del segle XIX. L'estructura d'un antic molí de vent és característica de les cases. També dóna nom al camí de sa Bomba. Després d'una ocupació urbana intensiva, es conserven les cases de sa Bomba.
Son Vent	<i>Son Vent</i> és un topònim efímer que, per dades posteriors, s'ha de vincular a les propietats de Melcion Carrió, fuster, un dels establidors més antics, que adquiria terres el 2 d'agost de 1744 i el 16 de novembre de 1766. Els topònims posteriors seran Can Melcion i, sobretot, Cas Mestre, per l'ofici de fuster, i Can Perelló, per Miquel Perelló (que venia a Melcion Carrió una peça de terra que correspon a Can Perelló i a Ca sa Viuda).

Topònim	1784
<i>Can Vadell</i>	<i>Can Vadell</i> ha de fer referència a dues quarterades de terra de Jaume Vadell, resultants de l'establiment de 15 d'agost de 1744 (ARM ECR 572, f. 66-67), prop del camí Roig.
<i>Can Santandreu</i>	Pel seguiment posterior, <i>Can Santandreu</i> és més que probable que tenguí l'origen en mitja quarterada de terra traspassada, el 15 de febrer de 1767, per Jaume Vadell a Catalina Frontera, filla de Martí Frontera, prop de Can Martí. Amb el mateix nom, hi ha un altre <i>Son</i> o <i>Can Santandreu</i> a Son Sardina, a tocar del camí de Sóller, que pot provocar confusió.
<i>Ca ne Rotge</i> [sic]	Topònim molt vacil·lant, posteriorment relacionat amb Baltasar Garau, i documentat com <i>Can Tasa</i> , <i>Can Taza Garau</i> , <i>Can</i> o <i>Ca na Rotger</i> o <i>Ca na Gotleu</i> . S'ha conservat Can Gotleu, prop de Can Caietano (antic Can Ratat).
<i>Can Fedelic</i>	Propietat situada prop del camí de na Cerdana, que prové de la segregació de Can Caragol. El 3 d'abril de 1784, Josep Grimalt venia a Rafel Jaume tres quarterades i mitja amb cases construïdes, anomenades <i>Can Caragol</i> , que el 13 d'abril de 1722 havia donat Jordi Palmer <i>Caragol</i> a Pere Grimalt. A partir de 1800 es documenta amb diverses grafies (<i>Felelich</i> , <i>Fidelis</i> , <i>Fedelich</i>). És <i>Can Fedelic</i> .
<i>Can Vicens</i>	<i>Can Vicens</i> (Vicens Busquets era el marit de Sebastiana Calafat, 1805 i 1807) és una primera denominació de les terres que després seran Cas Ximarró. Són diverses propietats procedents de l'establiment fet a Joan Calafat el 15 d'agost de 1744. El 17 de juliol de 1793, es documenta una confronta <i>con tierra de herederos de Juan Calafat alias Xamarro</i> [sic] (ARM ERC 1122, f. 143v-144). El topònim Cas Ximarró, documentat a partir de 1800, té l'origen en el malnom d'un dels primers establidors. El malnom Ximarró ha arribat a l'actualitat vinculat al llinatge Busquets.
<i>Can Poncell</i>	El nom <i>Can Poncell</i> ha de referir-se a les terres dels hereus de Rafel Porcell (mort el 7 de març de 1755), procedents del rafal Son Fuster, que confrontaven amb Son Orpina i amb Son Castelló, situades prop del camí de Son Castelló (capbrevades el 6 de juliol de 1739). En origen eren tres quarterades d'Onofre Porcell, <i>mayor</i> , en virtut d'establiment al seu favor fet per Miquel Roca als <i>Genestar</i> , el 19 de febrer de 1688 (ARM ERC 1122, f.128-129; i 1123, f. 8-10). El topònim posterior és Can Barrera, amb diverses propietats (situades al límit amb l'actual polígon de Son Castelló).

Topònim	1784
<i>Can Simó</i>	<i>Can Simó</i> té l'origen en dues quarterades de terra de Joan Bauzà, resultants de l'establiment de 15 d'agost de 1744, prop del camí Roig.
<i>Can Onofre</i>	El topònim <i>Can Onofre</i> de 1784 ha de fer referència a Onofre Cañellas, gendre de Martí Frontera i pare de Martí Cañellas. Can Onofre segueix fins al 1813, però el nom posterior és <i>Can Martí</i> , que prové de Martí Frontera (mort el 1756), titular d'un dels establiments més antics, de 15 d'agost de 1744. El topònim <i>Can Martí</i> s'ha documentat el 23 d'octubre de 1786 en el testament de la seva filla Catalina Frontera (ARM T-1034, f. 1-4); Can Martí, com a confronta, el 7 de juliol de 1793. S'ha conservat Can Martí, prop de la síquia de na Cerdana.
<i>Can Digadarra</i>	Topònim i malnom molt lligat a sa Indioteria. D'origen desconegut, el topònim s'ha documentat vinculat al llinatge Figuerola sobre terres procedents de Son Llorens. Era una propietat desapareguda dins el polígon de Son Castelló (1964-1967), que es mantenia com a malnom i també com a topònim d'altres cases dins sa Indioteria.
<i>Can Calet</i> [Can Quelet]	Topònim derivat d'un malnom. L'origen ha de ser <i>Mgl. Jaume de Juan y de Mada. Vanrrell Misage en Son Castayó</i> , documentat a partir de l'any 1800. Anys després, Miquel Jaume, natural de Llorito, formalitzava la compra d'un quartó i mig de terra, dins Cas Ximarró, a Vicenç Jordà i Sebastiana Blanch el 21 de maig de 1809 (documentat el 22 de novembre de 1825, ARM ERC 1123, f. 66).

Aquell mateix any de 1784, l'esmentat *Mesón de Buñola* (Hostal, o Hostalet, del pont del camí de Bunyola) apareix al mapa de Mallorca de 1784-1785, patrocinat per Antoni Despuig, que també representa, a l'altra part del torrent Gros, dins Marratxí, els establits de *Câ Buc* (Can Buc), assenyalats com un lloc format per «*Muchas casas separadas ó Establecimientos*». Pocs anys després, la descripció de Jeroni Berard (1789) referida a Marratxí indica que «*Can Buch también son varias casas reunidas*» (BERARD, ed. 1983: 302). Quant al topònim, s'ha documentat Antoni Frau *Buch*, el 28 de febrer de 1774 (ARM ERC 1122, f. 129).

El mapa de Mallorca de 1784-1785 situa igualment les propietats més grosses, amb el signe de «*Casa de campo o Predio*». Dins el terme de Palma: *Sô Llôpart* (Son Llompart), *Sô Pons* (Son Pons), *Sô Sât Andreu* (Son Santandreu), *Sô Daviu* (Son Daviu), *Sô Llorês* (Son Llorens), *Sô Arpina* (Son Orpina), *Sô Staca* (Son Estaca), *Sô Rigo* (Son Rigo), *Sô Casteyó* (Son Castelló), *Sô Nicolas* (Son Nicolau), *Sô Hugo* (Son Hugo), *Sô Moll* (Son Moll), *Tanca* (Sa Tanca), *Sô Cladera* (Son Cladera), *Sô Fuster* (Son Fuster). Més al nord de Son Llompart i del «*Lugar chico*» de *Sô Sardina*, hi ha *Sô Bibiloni* (Son Bibiloni), així com la *Fuête* (la

font de na Pere o de Mestre Pere) i el torrentó. Cap a llevant, entre el torrent Gros i el torrent de Coanegra, a banda i banda del camí de Bunyola, dins el municipi de Marratxí (excepció feta de Son Reus), hi apareixen les propietats del Pla de Son Nebot: *Sô Reus* (Son Reus), *Sô Frau* (Son Frau), *Câ Buc* (Can Buc), *Sô Nabet* (Son Nebot), *Sô Guiem* (Son Guillem), *Sô Macià Negre* (Son Macià). A més dels topònims de les possessions (Son Macià amb «*oratorio publico*»), el mapa cartografia els torrents («*Torrente*») i els camins («*Camino de Ruedas*»), dels quals ens interessen el camí de Bunyola (amb el pont per damunt del torrent Gros) i el camí que passa entre Son Orpina i Son Estaca i que acaba al pont del torrent Gros, que ha d'identificar-se amb el camí Roig. La informació referida als cultius de la zona només indica genèricament el conreu de l'olivera («*Olivares*») i, més en concret, de vinya («*viñas*») sobretot a les proximitats de Son Nicolau.

ELS PRIMERS ANYS DEL SEGLE XIX (1800-1818)

Durant el primer terç del segle XIX els padrons de milícies i de població referits al terme de Palma són una font de primera mà. Les funcions dels padrons eren sobretot per a les quintes; també hi ha relacions de propietats, amb finalitat tributària. La documentació conté dades sobre la toponímia en disseminat i d'altres aspectes de caire demogràfic i social. En conjunt, l'estructura de la distribució territorial de sa Indioteria ja és ben coneixedora a través dels microtopònims, que són l'element per identificar les propietats i per situar-les en disseminat, d'acord a un esquema d'enumeració continuada que segueix un criteri d'ordre itinerant o de proximitat. Amb el pas del temps, sens dubte, la colonització i els assentaments humans s'anaven consolidant en paral·lel a la fixació de la toponímia. A principis del segle XIX, la definició d'alguns topònims encara és vacil·lant. Són significatius els diversos exemples de *Cases Noves*.

Els llistats són bastant repetitius. Els documents no coincideixen sempre en el registre dels mateixos topònims ni en el mateix ordre; contenen errors o confusions evidents i també hi poden mancar noms de lloc. Per altra part, és clar que, per part nostra, la identificació correcta de la totalitat de les propietats no ha estat gens senzilla, sobretot en els casos que un mateix nom es refereix a peces diferents, situades a altres indrets propers (Son Sardina, per exemple). Fins a 1818, la sèrie dels documents transcrits correspon a diversos padrons des del 1800 i especialment a tres padrons (de 1807, de 1813 i de 1816), una relació de finques de 1817, dues relacions de propietats de 1817 i 1818 i un padró general de 1818. Les referències dels padrons segueixen entre 1826 i 1831.

PADRONS 1800 DE 1807

Els padrons fets per als allotjaments a les milícies a principis de la centúria, entre 1800 i 1807, tan sols tenen en compte la població masculina. Són, en general, una font limitada i parcial, que no acaba d'oferir una visió de conjunt, però que és interessant per aspectes

concrets, tant toponímics com demogràfics. S'han extret dades dels padrons de 1800, 1805 i 1807 (AMP FP 68).

L'any 1800, algunes identificacions generen dubtes; a pesar de tot, hi ha nous registres de topònims com Cas Ximarró, Son Borràs Nou o Can Casetes, Can Pasquet, *Can Balla* (Can Batle, veure capbreu de 2 de juliol de 1793, Joan Frau, prop de Can Martí) o Cas Mestre (de Melcion Carrió). L'any 1807 apareixen *Ca na Fosca* (prop de Can Barrera); *Can Colau Baña* [sic] (veure capbreu de 29 d'agost de 1805, Nicolau Orell, Cas Ximarró); Can Simó Vell i Can Simó (Nou); Can Ratat (Can Caietano) o Ca na Biniali (al camí dels Reis, entre el camí de Bunyola i el Pontet). Al mateix temps, es van individualitzant els topònims de Can Moranta i es registren diverses *cases noves*: la més significativa, *Ses cases noves des Mestre* (Melcion Carrió), seria una primera referència de l'actual Ca sa Viuda (Can Perelló, 1818).

1) Un primer padró és de l'any 1800 (AMP FP 68/1, s/f). Als diferents fulls de la parròquia de Sant Jaume, és possible reconèixer els següents noms i topònims:

1800	
	<i>Parroquia de Sn. Jauma, data de 19 d'abril de 1800</i>
s/f	<i>Cas Xemerro – Berd^o Blanch</i>
	<i>Bartte. Porcell vesi de Son Castello Soltero</i>
	<i>Cas Palliser – Migl Llinas</i> [probablement, Cas Pedacer]
	<i>Can Sebastia Oguera – Sebn. Cañellas</i> [sic]
	<i>Can Moranta – Melchior Sans</i>
	<i>Casas Novas den Borràs – Antto. Pisa</i> [Son Borràs Nou i Can Casetes]
	<i>Can Pesquet – Josef Serra</i>
	<i>Se Bomba – Gabl. Caneves Soltero</i>
	<i>Can Felelich – Migl. Jaume</i>
	<i>Cas Padaser – Onorate Coll</i>
	<i>Can Digadarra – Monserrate Figuerola</i>
	<i>Can Toni Balla – Antt^o. Frau</i>
	<i>Son Estaque – Pedro Antt^o. Vadell</i>
	<i>Can Moranta – Jaye. Masquida</i>
	<i>Can Juan Balla – Juan Frau</i>
	<i>Can Simó – Juan Barceló</i>

1800	
	<i>Ostelet de Buñola – Migl. Frau</i>
	<i>Can Vent – Melchor Carrió</i>
	<i>Son Borrás – Juan Vidal</i>
	<i>Son Borrás – Balthasar Garau</i>
	<i>Parr^a. de Sn. Jaime, sense data</i>
s/f	<i>Pedro Antonio Badell – Son Estaca</i>
	<i>Montserrat Figuerola – Son Llorens [Can Digadarra]</i>
	<i>Miguel Llinas – Cas Pedacer</i>
	<i>Melchor Carrió – Son Bent</i>
	<i>Termino de la Ciudad Parroquia de Sn. Jayme, sense data</i>
	<i>Casados con hijos</i>
núm. 2	<i>Onorate Coll de Onorate y de Juana Veny, Cas Padaser nou</i>
núm. 12	<i>Juan Vidal de Gabl. y de Cata. Bestard, Son Borrás</i>
núm. 17	<i>Pedro Ant^o. Vadell de Jaye. y de Ana Castell, Son Estaca</i>
núm. 20	<i>Montserrat Figarola de Pedro Juan y de Franca. Vich, Son Llorens</i>
núm. 45	<i>Ant.^o Frau de Ant.^o y de Ana Frau Jorn.^o á Can toni Balla</i>
núm. 49	<i>Mgl. Jaume de Juan y de Mada. Vanrrell Misage en Son Castayó</i>
núm. 62	<i>Josef Serra de Ant.^o y de Cata. Rotger Jorn.^o en Son Sardina Can Pasquet</i>
núm. 65	<i>Baltasar Garau de Matias y de Franca. Mir Misage Casas novas de Can Miro</i>
núm. 76	<i>Migl. Frau de Anto. y de Margta. Capo, tabernero en el Pont de Buñola</i>
núm. 81	<i>Migl. Llinas de Jaye. y de Juana Balaguer Conrrador Cas Padaser</i>
núm. 82	<i>Melchor Carrió de Melchor y de Franca. Oliver Carpro. en Son Vent</i>
núm. 84	<i>Sebn. Casellas de Mgl. y de Margta. Porcell Pastor de Ganado Mular Son Bibiloni</i>

1800	
	<i>Termino de la Ciudad Parroquia de Sn. Jayme, sense data</i>
	<i>Solteros</i>
núm. 23	<i>Bartte. Porcell h° de Bartte. y de Antta. Bausa Misage de Son Castello</i>
núm. 34	<i>Jayme Balaguer h° de Juan y de Sebastiana Ribot vive a Can Morante detras de son Nicolau</i>

2) El padró de l'allistament de l'any 1805 (*Alistamto. General ...*) tan sols fa referència als homes de 12 a 45 anys (AMP FP 68/3, s/f). La informació és escassa. A la parròquia de Sant Jaume, després de les illetes de la ciutat, en disseminat, hi ha catorze registres identificables, que aporten els noms i els topònims, set dels quals són de famílies de Can Moranta i tres de Cas Ximarró:

1805	<i>Parroquia de Sn. jayme</i>
<i>Años</i>	<i>Predios</i>
15	<i>Juan Jayme, hijo de Miguel, y de Margta. Thomas, Fedelich</i>
16	<i>Jayme Balaguer hijo del mismo y de Margta. Capella, Can Moranta</i>
14	<i>Pedro Juan Balaguer hijo de idem, Can Moranta</i>
17	<i>Lucas Mesquida hijo de Jayme y de Antonia Balaguer, Can Moranta</i>
25	<i>Jayme Balaguer hijo de Juan y de Sebastiana Ribot, Can Moranta</i>
22	<i>Christoval Balaguer hijo de Juan y de Sebastiana Ribot, Can Moranta</i>
20	<i>Juan Balaguer herm° id., Can Moranta</i>
16	<i>Pablo Balaguer herm° id., Can Moranta</i>
17	<i>Juan Busquets, hijo de Vicente y de Seb.ª Calafat, Can Chamorro</i>
12	<i>Gabl. Busquets herm° idem, Can Xamorro</i>
16	<i>Silvestre Blanch, hijo de Bernardo y de Catalina Calafat, Can Xamorro</i>
17	<i>Antonio Serra, hijo de Josef y de Franca. Frau, Can Pesquet [?]</i>
18	<i>Melchor Carrio hijo del mismo y de Geronima Frau, Can Mestra</i>
19	<i>Miguel Estela hijo de Juan y de Margarita Casellas, Can Guillet [Can Gallet]</i>

3) El padró de 1807 és més complet que els anteriors i és interessant no només perquè registra el topònim de les cases i els homes que hi habitaven, sinó també perquè aporta dades sobre la població masculina.² El topònim és l'element per identificar i per localitzar les cases en disseminat. L'enumeració segueix un criteri més o menys itinerant i de proximitat. A la toponímia, s'ha de sumar el nom i llinatge, l'edat,³ l'estat i l'ofici, essent significativa la descripció dels oficis. L'any 1807, si el cap de la família és una dona viuda només hi consta una breu referència (V^o), sense indicar ni el nom, ni l'edat ni l'ocupació.

El full del padró de 1807 corresponent al terme de la parròquia de Sant Jaume està encapçalat com *Parroquia de Sn. Migl.* (AMP FP 68/4, s/f). S'ha transcrit de manera íntegra. Agrupa un total de 38 topònims i de 64 persones.

1807				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Son Estaca</i>	<i>Sebn. Pou</i>	37	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Son Arpina</i>	<i>Migl. Palmer</i>	52	C.	<i>Arendador</i>
	<i>Migl. su h^o</i>	12		
	<i>Juan id.</i>	9		
<i>Cana Fosca</i>	<i>Anto. Pou</i>	37	C.	<i>Jornalero de Son Ferragut</i>
	<i>Gillo.</i>	11		
<i>Can Digadarra</i>	<i>Monserrat Figarola</i>	48	C.	<i>Dueño del Predio</i>
<i>Can Melcion Balle</i>				<i>Casa vacia</i>
<i>Son Daviu</i>	<i>Pedro Canellas</i>	30	C.	<i>Mayoral</i>
<i>Can Colau Baña</i>	<i>Nicolas Orell</i>	35	C.	<i>Misaje de Can Palou</i>
<i>Can Xamorró</i>	<i>Vicente Busquets</i>	60	C.	<i>Dueño con un Par de Labranza</i>
	<i>Juan su h^o</i>	23	Sol ^o .	<i>Misaje de Son Llompard</i>
	<i>Gabl. Id.</i>	18	Sol ^o .	<i>Misage de Son Reus</i>
	<i>Vicente</i>	12		
<i>Can Guillm. Bordoy</i>	<i>Guillo. Bordoy</i>	66	C.	<i>Con hs. hembras</i>

2 Els padrons registren els noms de la família que habita la casa. En algunes ocasions no en són els propietaris.

3 L'expressió de l'edat en anys no és sempre del tot precisa.

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1807				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Porcell</i>	<i>Bartte. Porcell</i>	55	C.	<i>Porgador</i>
	<i>Bartte. su h^o</i>			<i>Miliciano</i>
<i>Can Caragol</i>	<i>Pedro Ramis</i>	28	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Can Fedelich</i>	<i>Migl. [... ?]</i>	40	C.	<i>Jornalero</i>
	<i>Juan su h^o</i>			<i>Miliciano</i>
<i>Cas Mestre</i>	<i>Melchor Carrio</i>	58	C.	<i>Carpintero</i>
	<i>Melchor su h^o</i>	21	Sol ^o .	<i>Labrador</i>
<i>Ses casas novas des Mestre</i>	V ^a			
	<i>Melchor Carrio hijo unico de V^a</i>	12		
<i>Can Simo Vey</i>	<i>Juan Oliver</i>	30	C.	<i>Arendador</i>
	<i>Gbl. su h^o</i>	10		
	<i>Rafael id.</i>	8		
<i>Can Simo</i>	<i>Gabl. Caneves</i>	55	C.	<i>Cosinero [?] de Son Nicolau</i>
<i>Can Santandreu</i>	<i>Pedro Jf. Barcelo</i>	23	C.	<i>Lechero</i>
<i>Can Juan Balle</i>	<i>Juan Frau</i>	30	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Id.</i>	<i>Migl. Frau</i>	29	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Can Retat</i>	V ^a			
	<i>Guillo. Aloy</i>	16	Sol ^o .	<i>Pastor del Hospital Rl.</i>
	<i>Anto. herm^o</i>	13		
<i>Can Tasa</i>	<i>Baltasar Golleu</i>	30	C.	<i>Jornalero</i>
	<i>Matias su h^o</i>	7		
<i>Son Borrás Nou</i>	<i>Anto. Piza</i>	36	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Can Nofre</i>	<i>Martin Cañellas</i>	32	C.	<i>Soldo. Licenciado</i>
<i>Can Foredi</i> ⁴	<i>Joseph Serra</i>	58	C.	<i>Jornalero</i>
	<i>Anto. su h^o</i>			

⁴ Els primers anys, el llinatge Serra apareix relacionat amb Can Pasquet. Desconeixem el possible origen tant de Can Paquet com de Can Foradí.

1807				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Anrich</i>	<i>Miguel Mir</i>	25	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Son Borrás Vey</i>	<i>Juan Vidal</i>	45	C.	<i>Dueño</i>
	<i>Gabl. su hº</i>	9		
<i>Can Morante</i>				<i>Casa vacia</i>
<i>Id.</i>	<i>Vª Antta. Balaguer</i>	27	Cdo.	<i>Jornalero</i>
	<i>Lucas Mesquida su hº</i>	23	Solº.	<i>Misaje de Can Mayol</i>
<i>Id. Can Morante</i>	<i>Vª Margta. Capella</i>			
	<i>Jaye. Balaguer su hº</i>	22	Solº.	<i>Misaje de Son Llompard</i>
	<i>Pedro Juan su hermo.</i>	18		<i>Misaje de Son Castayo</i>
<i>Can Morante</i>	<i>Matias Sans</i>	50	C.	<i>Misaje de Son Homar</i>
	<i>Migl. su hijo</i>	10		
<i>Can retat</i>	<i>Antiº. Retat</i>	55	C.	
	<i>Franco. su hº</i>	18		
<i>Can Pera ogue</i>	<i>Vª</i>			
<i>Sostalet de Buñola</i>	<i>Migl. Frau</i>	36	C.	<i>Jornalero</i>
<i>Cane Biniali</i>	<i>Vª</i>			<i>Con hija</i>
<i>Cas Gallet</i>	<i>Juan Estela</i>	64	C.	
	<i>Migl. su hº</i>	17		<i>Misaje de Son Macia</i>
	<i>Juan Id.</i>	9		
<i>Cas Padase</i>	<i>Migl. Llinas</i>	65	C.	<i>Labrador</i>
	<i>Gabl. Villalonga</i>	30	C.	<i>Misaje de Son Nicolau</i>
<i>Casas novas de Cas Padase</i>	<i>Norate Coll</i>	40	C.	<i>Misaje de Son Cabre</i>

1807				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Se bonba</i>	<i>Bernardo Xamarro</i>	58	C.	<i>Jornalero</i>
	<i>Silvestre su hº</i>	18		<i>Misaje de Son Daviu</i>

UN PADRÓ DE 1813

Un padró bastant complet és de l'any 1813, el *Padron de la Parroqª. de San Jayme Por el Termino* (AMP FP 703/1, s/f). Pel fet de ser un padró per a les milícies, tan sols inclou la població masculina i quatre dones viudes. La selecció suma 38 topònims i fins a 95 persones. El llistat de 1813 és bastant repetitiu si es compara amb el padró posterior de 1816, però és útil per contrastar els noms de les propietats. Un dels nous topònims és Can Barrera que el 1807 encara apareixia designat pels llinatges Porcell i Bordoy.

1813				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Digadarra</i>	<i>Monserrate Figarola</i>	48	Cdo.	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Pedro Juan su hijo</i>	10		
	<i>Antonio Idm.</i>	8		
	<i>Juan Idm.</i>	1		
<i>Can Espina</i> [Son Orpina]	<i>Franco. Frau</i>	23	Cdo.	<i>Jornalero</i>
<i>Son Llorens</i>	<i>Franca. Ana Figarola</i>		Va.	
	<i>Melchor Frau su hijo</i>	6	So.	
<i>Can Daviu</i> [Son Daviu]	<i>Coloma Santandreu</i>		Va.	<i>Mayorala</i>
	<i>Gregorio Cañellas su hijo</i>	6		
	<i>Miguel Idm.</i>	3		

1813				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Juan Balle</i>	<i>Juan Frau</i>	53	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Anto. su hijo</i>	12		
	<i>Josef Idm.</i>	3		
<i>Can Simo Nou</i>	<i>Gabriel Canaves</i>	70	<i>Vo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Franco. su hijo</i>			<i>Sold°. del 2° de Mallca.</i>
	<i>Juan Idm.</i>	6		
<i>Can Miguel Balle</i>	<i>Miguel Frau</i>	43	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Anto. su hijo</i>	1		
<i>Can Retat</i>	<i>Onofre Coll</i>	45	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Gabl. su hijo</i>	12		
	<i>Onorate Idm.</i>	8		
	<i>Anto. Idm.</i>	6		
	<i>Miguel Idm.</i>	1 ms.		
<i>Can Taza Garau</i>	<i>Baltasar Garau</i>	36	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño</i>
	<i>Matias su hijo</i>	12		
	<i>Bartte. Idm.</i>	10		
	<i>Baltasar Idm.</i>	7		
	<i>Pedro Anto.</i>	5		
<i>Can Nofre</i>	<i>Martin Cañellas</i>	40	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Onofre su hijo</i>	12		
	<i>Sebastian Idm.</i>	5		
	<i>Martin Idm.</i>	2		
<i>Son Borrás</i>	<i>Juan Vidal</i>	58	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Gabl. su hijo</i>	15		

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1813				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Casetes</i>	<i>Anto. Piza</i>	48	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Anto. Idm. su hijo</i>	8		
<i>Can Anrich</i>	<i>Miguel Mir</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Bernardo Idm.</i>	1		
<i>Can Moranta</i>	<i>Juan Balaguer</i>	70	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Jayme su hijo</i>			<i>Cabo Urbano</i>
	<i>Christoval Idm.</i>			<i>Soldº. del 2º de Mallca.</i>
	<i>Pablo Idm.</i>			<i>Idm.</i>
<i>Idm.</i>	<i>Jayme Balaguer</i>	26	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Jayme su hijo</i>	5		
	<i>Pedro Juan Balaguer</i>			<i>Soldº. del 2º de Mallca.</i>
<i>Idm.</i>	<i>Lucas Masquida</i>	27	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
<i>Idm.</i>	<i>Matias Sans</i>	65	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Miguel su hijo</i>			<i>Soldº. Licenciado</i>
<i>Casas Novas de Cas Mestre</i>	<i>Catalina Frau</i>		<i>Va.</i>	
	<i>Melchor Carrio su hijo</i>	19	<i>So.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
<i>Cas Mestre</i>	<i>Melchor Carrio</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Carpintero</i>
	<i>Mateo su hijo</i>	10		
<i>Cana Biniali</i>	<i>Juan Balaguer</i>	23	<i>Cdo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
<i>Ostalet des Pont de Buñola</i>	<i>Miguel Frau</i>	48	<i>Cdo.</i>	<i>Meconero</i>
	<i>Antonio su hijo</i>	7		
	<i>Thomas Idm.</i>	3		

1813				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Gal</i> [Can Gallet]	<i>Margarita Santandreu</i>		<i>Va.</i>	
	<i>Juan Estela su hijo</i>	15		
	<i>Gabriel Idm.</i>	7		
<i>Cas Padase</i>	<i>Miguel Llinas</i>	73	<i>Vo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
<i>Casas Novas</i> ⁵	<i>Jayme Llinas</i>	44	<i>Vo.</i>	<i>Jornalero y Dueño</i>
	<i>Jorge su hijo</i>	16		
<i>Se Bonbe</i>	<i>Miguel Frau</i>	37	<i>Cdo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Miguel su hijo</i>	2		
<i>Can Barrera</i>	<i>Guillmo. Bordoy</i>	72	<i>Vo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
<i>Cana Fosca</i>	<i>Miguel Salom</i>	27	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Guillmo. su hijo</i>	5		
	<i>Miguel Idm.</i>	2		
<i>Can Barrera</i>	<i>Bartte. Porcell</i>	84	<i>Vo.</i>	<i>Dueño del Predio</i>
	<i>Bartte. su hijo</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Bartte. su hijo</i>	1 ms.		
<i>Can Simo</i>	<i>Juan Oliver</i>	40	<i>Vo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Gabl Idm. su hijo</i>	16		
	<i>Rafael Idm.</i>	14		
	<i>Juan Idm.</i>	11		
	<i>Josef Idm.</i>	4		
<i>Can Xamaró</i>	<i>Vicente Busquets</i>	63	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Gabriel su hijo</i>	18	<i>So.</i>	<i>Jornalero</i>
<i>Idm.</i>	<i>Salvador Blanch</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>

5 Posteriorment documentat com Cas Pedacer o Cas Pedacer Nou.

1813				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Idm.</i>	<i>Catalina Blanch</i>		<i>Va.</i>	
	<i>Matias Oronell su hijo</i>	<i>15</i>		
	<i>Bernardo Idm.</i>	<i>7</i>		
<i>Son Estaca</i>	<i>Juan Busquets</i>	<i>25</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Vicente su hijo</i>	<i>4</i>		
	<i>Bernardo Idm.</i>	<i>1</i>		
<i>Can Santandreu</i>	<i>Pedro Josef Barcelo</i>	<i>35</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Juan su hijo</i>	<i>12</i>		
	<i>Gabriel Idm.</i>	<i>1</i>		
<i>Can Caragol</i> ⁶	<i>Pedro Ramis</i>	<i>38</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Miguel su hijo</i>	<i>9</i>		
	<i>Pedro Idm.</i>	<i>7</i>		
<i>Cana Fosca</i>	<i>Gabriel Busquets</i>	<i>23</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
<i>Can Fedelich</i>	<i>Miguel Jaume</i>	<i>60</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Juan su hijo</i>	<i>13</i>		<i>Soldº. del 2º de Mallca.</i>
<i>Can Pere Ogue</i>	<i>Guillmo. Salom</i>	<i>23</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>

UN PADRÓ DE 1816

El padró més interessant és de 1816, *Año de 1816. Padron para el nuevo censo de las Milicias Provinciales por lo respectivo a la Parroquia de Sn. Jayme* (AMP LN 2097/5, s/f), datat el 6 de maig de 1816. És un dels més complets que coneixem, perquè té les característiques d'un vertader cens de població, amb la inclusió de la població femenina. En total, el conjunt de les quaranta famílies suma fins a 172 persones. S'ha transcrit la part final corresponent al *Padron de la Parroquia de San Jayme del Termino*. Un aspecte a destacar és que el llistat de topònims de 1816 és absolutament compacte i continuat, està ben ordenat i segueix un criteri itinerant bastant correcte.

⁶ És molt possible que el titular registrat a Can Caragol correspongui a Can Pere Oguer i viceversa.

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Barrera</i>	<i>Bartte. Poncell</i>	80	<i>Viudo</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Bartte. su hijo</i>	34	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>
	<i>Catta. Frau</i>	36		<i>su Muger</i>
	<i>Antta. Id. su hija</i>	10		
	<i>Franca. Idm.</i>	8		
<i>Idm.</i>	<i>Guillermo Bordoy</i>	76	<i>Viudo</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Antonia su hija</i>	38		
	<i>Franca. Idm.</i>	18		
<i>Se Bombe</i>	<i>Miguel Frau</i>	37	<i>Cdo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Anta. Ana Pol</i>	26		<i>su Muger</i>
	<i>Miguel su hijo</i>	4		
<i>Cas Padase</i>	<i>Miguel Oliver</i>	33	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Matiana Llinas</i>	34		<i>su Muger</i>
<i>Idm.</i>	<i>Jayme Llinas</i>	48	<i>Viudo</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Jorge su hijo</i>	18	<i>Solto.</i>	
	<i>Catta. Idm.</i>	12		
<i>Idm.</i>	<i>Rafael Barcelo</i>	31	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Catta. Llinas</i>	30		<i>su Muger</i>
	<i>Antta. su hija</i>	1		
<i>Can Caragol</i>	<i>Guillo. Palmer</i>	35	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Franca. Garau</i>	33		<i>su Muger</i>
	<i>Geronimo su hijo</i>	8		
	<i>Matias Idm.</i>	6		
	<i>Catta. Idm.</i>	3		
<i>Can Fadalich</i>	<i>Guillo. Salom</i>	25	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Magna. Jaume</i>	21		<i>su Muger</i>

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Simo Nou</i> ⁷	<i>Miguel Jaume</i>	58	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Magta. Thomas</i>	54		<i>su Muger</i>
	<i>Juan su hijo</i>	25	<i>Solto.</i>	<i>Miliciano</i>
	<i>Juana Mª Idm.</i>	16		
	<i>Catta. Idm.</i>	14		
<i>Can Pere Ogue</i>	<i>Pedro Ramis</i>	34	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Juana Mª Quetgles</i>	30		<i>su Muger</i>
	<i>Miguel su hijo</i>	13		
	<i>Pedro Id.</i>	11		
	<i>Catta. Id.</i>	9		
	<i>Margta. Id.</i>	7		
	<i>Maria Idm.</i>	3		
	<i>Anta. Idm.</i>	1		
<i>Casas Novas</i>	<i>Melchor Carrio</i>	22	<i>Viudo [sic]</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Catta. Frau</i>	53	<i>Viuda</i>	
<i>Cana Biniali</i>	<i>Margta. Nicolau</i>	66	<i>Viuda</i>	
	<i>Juan Balaguer</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Juana Mª Casellas</i>	24		<i>su Muger</i>
<i>Cas Gallet</i>	<i>Margta. Alemany</i>	42	<i>Viuda</i>	
	<i>Juan Estela su hijo</i>	19		
	<i>Gabl. Id.</i>	8		
	<i>Catta. Id.</i>	10		
	<i>Margta. Id.</i>	22		

7 Pel nom del titular hauria de ser Cas Ximarró (Can Quelet).

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Hostalet de Buñola</i>	<i>Prexedis Serra</i>	30	<i>Viuda</i>	
	<i>Anto. Frau su hijo</i>	10		
	<i>Thomas</i>	5		
	<i>Miguel Id.</i>	1		
	<i>Franca. Idm.</i>	7		
	<i>Prexedis</i>	3		
<i>Ses Casas Novas</i> [Can Gaspar Frau] ⁸	<i>Gaspar Frau</i>	37	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Isabel Frau</i>	21		<i>su Muger</i>
	<i>Pedrona su hija</i>	1		
<i>Can Moranta</i>	<i>Juan Balaguer</i>	73	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Sebastiana Ribot</i>	66		<i>su Muger</i>
	<i>Pablo su hijo</i>	25	<i>Soltero</i>	<i>Miliciano</i>
	<i>Jayme Idm.</i>	30	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
<i>Idm.</i>	<i>Matias Sans</i>	65	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Juana Ana Bestard</i>	55		<i>su Muger</i>
	<i>Miguel su hijo</i>	18	<i>Solto.</i>	<i>Ausente</i>
	<i>Margta. Idm.</i>	17	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Catta.</i>	13		
	<i>Juana Ana</i>	8		
<i>Idm.</i>	<i>Lucas Masquida</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Juana Mª Pou</i>	24		<i>su Muger</i>
	<i>Jayme su hijo</i>	2		
	<i>Antonia Balaguer</i>	68	<i>Viuda</i>	<i>su Madre</i>

⁸ És pràcticament l'únic topònim nou del padró de 1816 (Can Gaspar).

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Idm.</i>	<i>Margta. Capella</i>	70	<i>Viuda</i>	
	<i>Jayme Balaguer</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Margta. Cañellas</i>	24		<i>su Muger</i>
	<i>Jayme su hijo</i>	2		
	<i>Pedro Juan Balaguer</i>	26	<i>Soltero</i>	<i>Miliciano</i>
<i>Son Borrás</i>	<i>Juan Vidal</i>	48	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Catta. Piza</i>	40		<i>su Muger</i>
	<i>Gabriel su hijo</i>	16	<i>Soltero.</i>	<i>Bracero</i>
<i>Can Anrich</i>	<i>Miguel Mir</i>	37	<i>Cdo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Maria Frau</i>	30		<i>su Muger</i>
	<i>Bernardo</i>	4		
	<i>Margta.</i>	2		
	<i>Franca. Ana</i>	1		
<i>Son Borrás Nou</i>	<i>Antonio Piza</i>	40	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Antonia Vidal</i>	46		<i>su Muger</i>
	<i>Anto. su hijo</i>	15	<i>Solto.</i>	
	<i>Margta. Idm.</i>	18		
<i>Ca na Gotleu</i>	<i>Baltasar Garau</i>	42	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Catta. Gotleu</i>	40		<i>su Muger</i>
	<i>Matias su hijo</i>	16	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Bartte. Id.</i>	11		
	<i>Pedro Anto.</i>	7		
	<i>Prexedis</i>	18		
<i>Can Martí</i>	<i>Martin Cañellas</i>	42	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Maria Piza</i>	40		<i>su Muger</i>
	<i>Onofre su hijo</i>	15		
	<i>Sebastiana Id.</i>	7		
	<i>Martina Id.</i>	11		
	<i>Catta.</i>	4		

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Can Retat</i>	<i>Guillermo Aloy</i>	26	<i>Cdo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Margta. Quetgles</i>	18		<i>su Muger</i>
	<i>Pedro su hijo</i>	3		
	<i>Margta. Id.</i>	3 meses		
<i>Can Juan Balle</i>	<i>Juan Frau</i>	58	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Maria Sastre</i>	40		<i>su Muger</i>
	<i>Antto. su hijo</i>	16	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Josef Id.</i>	4		
	<i>Ana</i>	11		
<i>Can Miquel</i>	<i>Migl. Frau</i>	40	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Franca. Valles</i>	41		<i>su Muger</i>
	<i>Antta. su hija</i>	3		
	<i>Damiana</i>	1		
<i>Can Santandreu</i>	<i>Pedro Jof Barcelo</i>	45	<i>Cdo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Juana Ana Canaves</i>	26		<i>su Muger</i>
	<i>Juan su hijo</i>	15	<i>Solto.</i>	
	<i>Gabriel Idm.</i>	3		
	<i>Magna.</i>	1		
<i>Idm.⁶</i>	<i>Catta. Blanch</i>	40	<i>Viuda</i>	
	<i>Matias Odonell [sic, ?]</i>	16	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Bernardo Idm.</i>	2		
	<i>Isabel M^a</i>	14		
<i>Cas Xamarró</i>	<i>Silvestre Blanch</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Catta. Mª Bujosa</i>	30		<i>su Muger</i>
	<i>Jayme Enseñat hijastro</i>	12	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Catta. Blanch</i>	5		

9 Pel nom del titular hauria de ser Cas Ximarró.

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Idm.</i>	<i>Vicente Busquets</i>	69	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Sebastiana Calafell</i>	55		<i>su Muger</i>
	<i>Gabriel su hijo</i>	26	<i>Solto.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Vicente Id.</i>	21	<i>Solto.</i>	
<i>Son Estaca</i>	<i>Juan Busquets</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Isabel Mir</i>	28		<i>su Muger</i>
	<i>Bernardo</i>	3		
	<i>Vicente</i>	5		
	<i>Sebastiana</i>	7		
<i>Can Simo</i>	<i>Juan Oliver</i>	40	<i>Viudo</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Gabriel su hijo</i>	18	<i>Solto.</i>	<i>Idm.</i>
	<i>Rafael Id.</i>	16	<i>Id.</i>	<i>Id.</i>
	<i>Josef Id.</i>	8		
	<i>Anta. Id.</i>	10		
<i>Can Molcion</i>	<i>Melchor Carrio</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Carpintero</i>
	<i>Anta. Castello</i>	28		<i>su Muger</i>
	<i>Geronima</i>	3		
<i>Idm.</i>	<i>Geronima Frau</i>	50	<i>Viuda</i>	
	<i>Mateo su hijo</i>	11		
	<i>Margta.</i>	22		
	<i>Franca. Ana</i>	18		
	<i>Geronima</i>	15		
<i>Son Llompard</i>	<i>Arnaldo Jaume</i>	50	<i>Cdo.</i>	<i>Conductor</i>
	<i>Juana Ana Llabres</i>	48		<i>su Muger</i>
	<i>Arnaldo su hijo</i>	20	<i>Solto.</i>	<i>Conrador</i>
	<i>Juana Ana Idm.</i>	6		

Padró de 1816				
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici
<i>Son Daviu</i>	<i>Coloma Santandreu</i>	27	<i>Viuda</i>	<i>Mayorala</i>
	<i>Gregorio Cañellas</i>	8		
	<i>Miguel Idm.</i>	5		
	<i>Franca. Ana</i>	10		
<i>Can Molcion⁷</i>	<i>Franca. Ana Figarola</i>	50	<i>Viuda</i>	
	<i>Montserratado Frau hijo</i>	6		
	<i>Ana Idm.</i>	16		
	<i>Franca. Idm.</i>	14		
	<i>Catalina Idm.</i>	12		
<i>Can Nigadarra</i>	<i>Montserratado Figarola</i>	54	<i>Cdo.</i>	<i>Propietario</i>
	<i>Franca. Alemañy</i>	29		<i>su Muger</i>
	<i>Pedro Juan su hijo</i>	12		
	<i>Anto. Idm.</i>	10		
	<i>Juan Idm.</i>	10		
	<i>Montserratado</i>	10 meses		
	<i>Franca. Id.</i>	8		
<i>Son Arpina</i>	<i>Franco. als Desporxo</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Bracero</i>
	<i>Magdalena Bordoy</i>	28		<i>su Muger</i>
	<i>Franco. su hijo</i>	2		

10 És un error, l'any 1813 correspon a Son Llorens.

PROPIETATS EN DISSEMINAT (1817-1818)

Els anys 1817 i 1818 són una referència important per tres relacions de propietats, en disseminat, ordenades per ordre alfabètic segons el llinatge de la persona propietària, que són complementàries; tenen una finalitat fiscal i responen a l'adopció de mesures encaminades a determinar la contribució sobre la riquesa territorial.

UNA RELACIÓ DE FINQUES DE 1817

Una primera relació de propietats en disseminat, ordenada per ordre alfabètic segons el llinatge, és la *Relación nominal de todos los Predios y tierras sitos en la Parroquia de San Jayme* (AMP FP 299/1, s/f), datada el 15 de juliol de 1817. En conjunt, la selecció abasta fins a quaranta-quatre propietaris.

<i>Predios, 1817</i>		
<i>Nombre de los dueños</i>	<i>Idem de los Predios</i>	<i>Valor anual</i>
<i>Barcelo Pº Josef</i>	<i>Tierras de pertenencias P. son Borrás</i>	<i>2-10-0</i>
<i>Blanch Silvestre</i>	<i>Id. ndas. Cas Xemarro</i>	<i>4</i>
<i>Blanch Catalina</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>1-10-0</i>
<i>Balaguer Juan</i>	<i>Id. de Can Morante</i>	<i>14-0-0</i>
<i>Balaguer Antonia</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>3-10-0</i>
<i>Balaguer Jayme</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>1-10-0</i>
<i>Balaguer Pedro Juan</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>1-0-0</i>
<i>Balaguer Antonia</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>1-0-0</i>
<i>Balaguer Margarita</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>1-0-0</i>
<i>Bestard Juana Ana</i>	<i>Id. de id.</i>	<i>1-0-0</i>
<i>Bordoy Franca.</i>	<i>De Can Barrera</i>	<i>4-0-0</i>
<i>Bordoy Margarita</i>	<i>Id. de pert. de Id.</i>	<i>4-0-0</i>
<i>Bordoy Magdalena</i>	<i>Id. de Id.</i>	<i>4-0-0</i>
<i>Bausa Maria</i>	<i>Tierras can Simó</i>	<i>12-0-0</i>
<i>Busquets Vicente</i>	<i>Tierra nda. Ca es Xamarro</i>	<i>14-0-0</i>

<i>Predios, 1817</i>		
<i>Nombre de los dueños</i>	<i>Idem de los Predios</i>	<i>Valor anual</i>
<i>Company Guillermo</i>	<i>Tierras Can Enrich</i>	<i>32-0-0</i>
<i>Company Margarita</i>	<i>Id. Can Retad</i>	<i>12-0-0</i>
<i>Carrio Melchior</i>	<i>Id. Can Mestre</i>	<i>70-0-0</i>
<i>Cañellas Martin</i>	<i>Id. Can Martí</i>	<i>35-0-0</i>
<i>Cañellas Margarita</i>	<i>Id. de perts. de Id.</i>	<i>3-0-0</i>
<i>Cañellas Catalina</i>	<i>Id. de Id.</i>	<i>2-15-0</i>
<i>Cañellas Juana Maria</i>	<i>Tierra cana Bialina [sic]</i>	<i>10-0-0</i>
<i>Carrio Melchior de M^o</i>	<i>Id. Can Perello</i>	<i>80-0-0</i>
<i>Cañellas Catalina V^a</i>	<i>Id. Can Santandreu</i>	<i>18-0-0</i>
<i>Figuerola Monserrate</i>	<i>Tierras de perts. de Son Llorens</i>	<i>80-0-0</i>
<i>Figuerola Franca.</i>	<i>Id. de Id.</i>	<i>24-0-0</i>
<i>Frau Gaspar</i>	<i>Id. de Can Moranta</i>	<i>15-0-0</i>
<i>Frau Antonio</i>	<i>Id. Can Fosca</i>	<i>5-0-0</i>
<i>Garant Baltasar</i>	<i>Tierras Can Golleu</i>	<i>3-15-0</i>
<i>Jaume Miguel</i>	<i>Tierras ndas. Ca Xamarro</i>	<i>4-0-0</i>
<i>Jaume Jayme</i>	<i>Id. el Hostal de Buñola</i>	<i>50-0-0</i>
<i>Jaume P^o Josef</i>	<i>Id. Can Fedelich</i>	<i>32-0-0</i>
<i>Llinás Maciana</i>	<i>Tierras cas Padasé</i>	<i>10-0-0</i>
<i>Llinás Catalina</i>	<i>Id. de Id.</i>	<i>10-0-0</i>
<i>Llinás Jayme</i>	<i>Id. de Id. y de Pere Oguer</i>	<i>30-0-0</i>
<i>Mir Barte.</i>	<i>Tierras de Sn. Borrás</i>	<i>2-10-0</i>
<i>Pizá Antonio</i>	<i>Tierras de perts. de Son Borrás y Can Puquet [sic, Can Pasquet]</i>	<i>24-0-0</i>
<i>Palmer Guillermo</i>	<i>Tierras Can Caragol</i>	<i>32-0-0</i>
<i>Porcell Bart.e</i>	<i>Id. Can Barrera</i>	<i>15-0-0</i>

<i>Predios, 1817</i>		
<i>Nombre de los dueños</i>	<i>Idem de los Predios</i>	<i>Valor anual</i>
<i>Santandreu Margta.</i>	<i>Tierras Can Gall</i>	<i>5-0-0</i>
<i>Santandreu Miguel</i>	<i>Id. Can Santandreu</i>	<i>54-0-0</i>
<i>Vidal Juan</i>	<i>Predio son Borrás</i>	<i>50-0-0</i>
<i>Villalonga Gabriel</i>	<i>Tierras de Can Padase</i>	<i>24-0-0</i>
<i>Vives Dn. Joaquin</i>	<i>Predio la Bomba inclusa una pieza de tierra</i>	<i>80-0-0</i>

DUES RELACIONS SOBRE RIQUESA IMMOBLE (1817-1818)

Els anys 1817 i 1818, altres dues relacions que són complementàries fan referència a la riquesa immoble, per ordre alfabètic del llinatge. La primera (1817) és el *Quaderno de la riqueza general del término de la Ciudad de Palma* (ARM D-1525); el Quadern '*estaba concluido*' abans del 10 de desembre de 1817 i està datat a Palma el 10 de març de 1818. Amb molt poques diferències, el llistat inclou les mateixes dades que el de 1818. La segona relació (1818) és la que correspon a l'*Apeo General de la Riqueza Inmueble* (ARM D-1530 i AMP FP 299/2), realitzat per ordre del ministre d'Hisenda Martín de Garay com a base d'un projecte de reforma fiscal. La relació de 1818 conté dades sobre la propietat, l'estructura agrària i les formes de tinença i explotació: nom del propietari, extensió, localització, aprofitaments, qualitats i valor del sòl.

La toponímia i les referències sobre la procedència ajuden a identificar les peces de terra, en disseminat i en petita propietat. A l'*Apeo* de 1818, al terme de Palma, dins la parròquia de Sant Jaume (ARM D-1530, f. 222v-271v i AMP FP 299/2, s/f), hi consta una cinquantena de propietaris a l'àrea de sa Indioteria (a la mateixa relació hi ha altres finques de Son Sardina i del Secar).

1817- 1818 [Apeo]
<i>Pedro Jose Barcelo / Casa y 1 qda. de 3ª Calid. a Son Borrás 170 [lliures] (ARM D-1530, f. 226).</i>
<i>Silvestra Blanch / Casa a Cas Xamarro y ½ qda. 3ª Calid. con almendros e higueras 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 226).</i>
<i>Catta. Blanch / Casa y un quarteron 3ª Calid. con almendros 50 [lliures] (ARM D-1530, f. 226v).</i>

1817- 1818 [Apeo]
<i>Vicente Busquets / Tierra Can Chamorro de 1 Quarterada Sembrado y Pastos (ARM D-1525, f. 11v).</i>
<i>Juan Balaguer / Casa Can Morante y 1 qda. y un quarteron 3^a calid. con almendros e higueras 466 [lliures] / 1 qda. y un quarteron 3^a a los Llaonets 166 [lliures] (ARM D-1530, f. 226v).</i>
<i>Antta. Balague Mayor / Casa ½ qda. campo 3^a calid. con almendros a Can Morante 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 227).</i>
<i>Antta. Balaguer Menor / ½ qda. campo 3^a calid. Can Morante 50 [lliures] (ARM D-1530, f. 227).</i>
<i>Margta. Balaguer / Casa ½ qda. tierra 3^a calid. a Can Morante 50 [lliures] (ARM D-1530, f. 227v).</i>
<i>Jayme Balaguer / Casa y un quarteron de 3^a calid. con higueras 50 [lliures] (ARM D-1530, f. 227v).</i>
<i>Pedro Juan Balaguer / Casa y un quarteron de 3^a calid. a Can Morante 50 [lliures] (ARM D-1530, f. 228).</i>
<i>Juana Ana Bestard / Casa y 2 qdas. de 3^a calid. a Can Moranta 266 [lliures] (ARM D-1530, f. 228).</i>
<i>Franca. Bordoy 1 ½ quarteron de tierra 3^a Calid. con almendros a Can Barrera 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 228v).</i>
<i>Magna. Bordoy / 1 ½ quarteron tierra 3^a Calid. con almendros a Can Barrera 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 228v).</i>
<i>Margta. Bordoy / 1 ½ quarteron tierra 3^a Calid. con almendros 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 229).</i>
<i>Antta. Bordoy / Casa a Can Barrera 130 [lliures] / 1 qda. y un quarteron de 3^a Calid. als Leonets 166 [lliures] (ARM D-1530, f. 229).</i>
<i>Maria Bauza / Casa Can Simo 1 qda. de 3^a com almends. 400 [lliures] (ARM D-1530, f. 231v). [Can Simo Nou, AMP FP 299/2, s/f].</i>
<i>Antt. Frau Batle / Casa y 2 qdas. y un corton de 3^a calid. con almendros pertenencias a Son Llorens 800 [lliures] (ARM D-1530, f. 233v).</i>
<i>Sr. D. Antt. Contesti / Son Daviu / Casa y 56 qdas. de 2^a calidad con almendros 23.330 [lliures] (ARM D-1530, f. 234v).</i>
<i>Guillermo Company / Casa a can Enrich y 6 qdas. de 3^a calidad con almens. 1066 [lliures] (ARM D-1530, f. 234v).</i>

1817- 1818 [Apeo]
<i>Margarita Company / Casa can retad y 1 qda. y 1 qn. de 3ª calidad con almens. 400 [lliures] (ARM D-1530, f. 235).</i>
<i>Juana Mª Casellas / Casa can Biniali con ½ qda. de 3ª calidad con almend. e higuier. 266 [lliures] (ARM D-1530, f. 235).</i>
<i>Melchor Carrio hijo del mismo Carpint / Casa cas Mestre con 5 qdas. de 3ª con almen 1.666 [lliures] (ARM D-1530, f. 235v).</i>
<i>Melchor Carrio de Mateo / Can Perelló / Casa y 11 qdas. de 3ª calidad con almen. algarrovos y olivos 2.666 [lliures] (ARM D-1530, f. 235v).</i>
<i>Mateo Carrio / Casetas can Perelló y 2 qdas. de 3ª calidad 666 [lliures] (ARM D-1530, f. 236).</i>
<i>Martin Canellas / Casa Can Marti y 3 ½ qdas. de 3ª calidad con almend. algars. e higs. 1.666 [lliures] (ARM D-1530, f. 236).</i>
<i>Margarita Canellas / ½ qda. de 3ª calidad con almends. de perts. de Can Martí 100 [lliures] (ARM D-1530, f. 236v).</i>
<i>Catalina Cañellas / ½ qda. 3ª calidad con alms. de perts. de Ym. 100 [lliures] (ARM D-1530, f. 236v).</i>
<i>Catalina Cañellas Vª / Casa Can Santandreu 1 ½ qda. de 3ª con almendros 500 [lliures] (ARM D-1530, f. 237).</i>
<i>Sebastiana Calafat / Casa y 1 qdas. de 3ª calidad con almends. e higuers. de perts de cas Xamarró 466 [lliures] (ARM D-1530, f. 239).</i>
<i>Montserrat Figuerola / Casa Can Monserrat con 9 qdas. ½ de 3ª calidad con almends. de pertens. de Son Llorens 3000 [lliures] (ARM D-1530, f. 242v).</i>
<i>Miguel Frau / Casa ½ qda. de 3ª calidad con alms. y higs. can Balle 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 242v).</i>
<i>Juan Frau / Casa y ½ qda. campo 3ª calidad con almends. e higs. de perts. de can Balle 183 [lliures] / ½ qda. campo 3ª calidad con almends. de perts. de can Marti 100 [lliures] / ½ qda. campo 3ª calidad con almends. de perts. de can Pesquet 100 [lliures] (ARM D-1530, f. 243).</i>
<i>Geronima Frau / Casa can Perelló y 2 qdas. de 3ª calidad con almends. y olivos 666 [lliures] (ARM D-1530, f. 243).</i>
<i>Gaspar Frau / Casa y 1 ½ qda. de 3ª calidad con almens. de pertens. de Can Morante 500 [lliures] (ARM D-1530, f. 243v).</i>

1817- 1818 [Apeo]
<i>Antonio Frau / Casa y 1 corton de 3ª calidad con almendros de Can Barrera 166 [lliures] (ARM D-1530, f. 243v).</i>
<i>Juan Garau / Can Gotleu / 6 qdas. campo de 3ª Calid. con almendros e higueras 2400 [lliures] (ARM D-1530, f. 248v).</i>
<i>Baltazar Garau / Casa y 3 cortons. campo de 3ª Calid. con almendros pertenencias de Son Gotleu 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 248v).</i>
<i>Magna. Garau / 1 qda. Campo de 3ª Calid. con almendros pertenencias de Can Gotleu 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 249).</i>
<i>Jayme Jaume / El Hostalet del Cami de Buñola / Casa y 4 ½ qdas. campo de 3ª calid. con almendros 1500 [lliures] (ARM D-1530, f. 250).</i> <i>Jayme Jaume / Casas el Hostalet del puente del camino de Buñola 4 qdas. ½ 3ª calid. con alms 1500 [lliures] (AMP FP 299/2, s/f).</i>
<i>Pedro Jose Jaume / Can Fidelis / Casa y 3 qdas. campo de 3ª Calid. con almendros. 1.066 [lliures] (ARM D-1530, f. 250v).</i> <i>[Can Fedelic, APM FP 299/2, s/f].</i>
<i>Miguel Jaume / Cas Xamarro / Casa y un quarton campo de 3ª calid. con almendros. 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 250v).</i>
<i>Maciana Llinás / Cas Padacer / Casa y 1 1/2 campo de 3ª Calid. con almendros. 366 [lliures] (ARM D-1530, f. 251).</i>
<i>Catta. Llinás / Casa con 2 qdas. y un quarton campo de 3ª Calid. pertenencias de cas padace 366 [lliures] (ARM D-1530, f. 251).</i>
<i>Jayme Llinás / Cas Padace / Casa y 2 qdas. campo de 3ª calid. con almendros. 666 [lliures] / Casa y 1 qda. campo de 3ª calid. con almendros e higeras 400 [lliures] (ARM D-1530, f. 251v).</i>
<i>Bartte. Mir / 1 qda. Campo de 3ª Calid. pertenencias de Son Borrás 83 [lliures] (ARM D-1530, f. 253).</i>
<i>Guillermo Palmer / Casas y 3 qdas. Campo de 3ª Calid. con almendros e higueras Can Caragol 1066 [lliures] (ARM D-1530, f. 258v).</i>
<i>Antoni Piza / Casa y 2 qdas. campo 3ª calid. con almendros de pertenencias de Son Borrás 333 [lliures] / Casa y 2 qdas. campo 3ª calid. con almendros e higueras pertenencias de Can Pasquet 500 [lliures] (ARM D-1530, f. 259v).</i>
<i>Bartolome Porcell / Casa Can Barrera 1 qda. 1 qn. de 3ª con alms y higs. 500 [lliures] (ARM D-1530, f. 261 i APM FP 299/2, s/f).</i>

1817- 1818 [Apeo]
<i>Antº. Ros Blanquer/ Can Simo Vey / Casa y 1 qda campo 3ª con almendros e higueras 466 [lliures] (ARM D-1530, f. 263v).</i>
<i>Margta. Santandreu / Casa y 1 quarton Campo 3ª calid. de pertenencias de Can Pere ogue 133 [lliures] (ARM D-1530, f. 265). Marg.ª Santandreu / ¼ de tierra Can Gall Sembrado y Pastos (ARM D-1525, f. 60).</i>
<i>D. Joaquin Vives / Se Bomba / 12 qdas. campo 3ª calidad con almendros 1.800 [lliures] / 6 qdas. viña 3ª calidad 750 [lliures] / 7 qdas. campo 3ª calidad pertens. de Son Estaca 400 [lliures] (ARM D-1530, f. 268v).</i>
<i>Gabriel Villalonga / 1 qda. y 3 cortones campo con almends. pertens. de cas padase 366 [lliures] (ARM D-1530, f. 268v).</i>
<i>Juan Vidal / Son Borrás / 7 qdas. campo 3ª calidad con almends. e higuers. 1.333 [lliures] (ARM D-1530, f. 269).</i>

EL PADRÓ GENERAL DE PALMA DE 1818

Un últim document de 1818 és el *Padron general ...*, del municipi de Palma (AMP FP 651, s/f). Segueix els mateixos criteris que els padrons precedents, tot centrant-se en el detall de la població masculina, però amb la particularitat d'agrupar el nombre de les dones de cada família, sense considerar-les de manera individual. En aquest sentit, el padró anterior de 1816 és més complet que aquest de 1818, en el qual s'han comptabilitzat fins a quarantacinc famílies, formades per 96 homes, 5 viudes i un total de 91 dones sense especificar; el còmput de població és, per tant, de l'ordre de 192 habitants.¹¹

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Can Moranta</i>	<i>Matias Sans</i>	<i>65</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Labrador</i>	
	<i>Miguel hº</i>	<i>21</i>	<i>Soltero</i>		<i>Artillª. Volante</i>
	<i>Mugeres, 4</i>				

¹¹ Hi ha topònims, com algun dels Can Caragol, que poden estar prop de Son Llorens.

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Idem</i>	<i>Jayme Balaguer</i>	<i>31</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jayme hº</i>	<i>2</i>			
	<i>Pedro Antº. hº</i>	<i>1</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Pera Hugué</i>	<i>Pedro Ramis</i>	<i>42</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Miguel hº</i>	<i>13</i>			
	<i>Pedro Id.</i>	<i>11</i>			
	<i>Mugeres, 6</i>				
<i>Hostal de Buñola</i>	<i>Jayme Jaume</i>	<i>52</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Conrador</i>	<i>Los hijos y la mujer en Esporlas</i>
<i>Cana fosca</i>	<i>Melchor Frau</i>	<i>25</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Casa Mestre</i>	<i>Juan Barcelo</i>	<i>70</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Pablo hº</i>	<i>33</i>	<i>Soltero</i>		<i>Ha sido Meliciano</i>
	<i>Miguel id.</i>	<i>24</i>	<i>Id.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Bartolome id.</i>	<i>18</i>	<i>Id.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Can Caragol</i>	<i>Mateo Palmer</i>	<i>65</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Conrador</i>	
	<i>Miguel hº</i>	<i>28</i>			<i>Meliciano</i>
	<i>Bernardo hº</i>	<i>26</i>			<i>Cavo Regto. Burgos</i>
	<i>Mateo hº</i>	<i>21</i>	<i>Soltero</i>	<i>Conrador</i>	
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Caset</i> [sic, Can Quelet]	<i>Miguel Jaume</i>	<i>62</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 3</i>				

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Idem</i>	<i>Juan Jaume</i>	27	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	<i>Ha sido Melicno.</i>
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Can Caragol</i>	<i>Miguel Palmer</i>	62	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Miguel hº</i>	22	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Juan hº</i>	19	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Guillermo hº</i>	16	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Casas Novas</i>	<i>Catalina Frau</i>		<i>Viuda</i>		
	<i>Melchor Carrio</i>	23	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Can Anrrich</i>	<i>Miguel Mir</i>	35	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Bernardo hº</i>	5			
	<i>Antonio hº</i>	1			
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Son Borrás</i>	<i>Juan Vidal</i>	60	<i>Cdo.</i>	<i>Conrador</i>	<i>Impedido</i>
	<i>Gabriel hijo</i>	19	<i>Soltero</i>	<i>Conrador</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Sa Bomba</i>	<i>Miguel Frau</i>	45	<i>Cdo.</i>	<i>Conrador</i>	
	<i>Miguel hº</i>	5			
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Cas Padase</i>	<i>Rafael Barcelo</i>	33	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Miguel hº</i>	1			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Idem</i>	<i>Miguel Oliver</i>	32	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Cas Gallet</i>	<i>Margta. Santandreu</i>		<i>Viuda</i>		
	<i>Juan Estela hº</i>	<i>19</i>	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Gabriel hº</i>	<i>17</i>	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Can Casetas</i>	<i>Antonio Piza</i>	<i>54</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Antonio hº</i>	<i>17</i>	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Can Caragol</i>	<i>Jose Salom</i>	<i>25</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Carpintero</i>	
	<i>Miguel hº</i>	<i>1</i>			
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Son Borrás nou</i>	<i>Pedro José Barcelo</i>	<i>53</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Juan hº</i>	<i>17</i>	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Gabriel hº</i>	<i>5</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Gaspá</i>	<i>Gaspar Frau</i>	<i>37</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Melchor hº</i>	<i>1</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Pons des Huyastres</i>	<i>Franco. Bosch</i>	<i>31</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Mayoral</i>	
	<i>Juan hº</i>	<i>2</i>			
	<i>Miguel hº</i>	<i>1</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Ca Mestre Melcion</i>	<i>Melchor Carrio</i>	<i>31</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Carpintero</i>	
	<i>Mugeres, 2</i>				

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Can Perelló</i>	<i>Geronima Frau</i>		<i>Viuda</i>		
	<i>Mateo Carrio hº</i>	<i>15</i>	<i>Soltero</i>		
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Can Caragol</i>	<i>Guillermo Palmer</i>	<i>37</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Guillermo hº</i>	<i>10</i>			
	<i>Matias hº</i>	<i>7</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Casas Novas</i>	<i>Jayme Llinás</i>	<i>57</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jorge hijo</i>	<i>21</i>	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Ratat</i>	<i>Guillermo Aloy</i>	<i>30</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Pedro hº</i>	<i>5</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Barrera</i>	<i>Bartolome Porsell</i>	<i>33</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 4</i>				
<i>Idem</i>	<i>Franca. Bordoy</i>		<i>Soltera</i>		
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Cana fosca</i>	<i>Antonio Pou</i>	<i>47</i>	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Antonio hijo</i>	<i>15</i>	<i>Soltero</i>		
	<i>Juan hijo</i>	<i>11</i>			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Xamarro</i>	<i>Vicente Busquets</i>	<i>22</i>	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 2</i>				

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Can Moranta</i>	<i>Lucas Mesquida</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jayme hº</i>	3			
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Son Llorens</i>	<i>Vicente Castelló</i>	28	<i>Cdo.</i>	<i>Arrendador</i>	
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Son Daviu</i>	<i>Coloma Santandreu</i>		<i>Viuda</i>		
	<i>Gregorio su hijo</i>	8			
<i>Son Astaca</i>	<i>Juan Busquets</i>	32	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Vicente hijo</i>	4			
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Son Rigo</i>	<i>Franco. Alemany</i>	42	<i>Soltero</i>	<i>Arrendador</i>	
<i>Can Digadarra</i>	<i>Montserrat Figuerola</i>	52	<i>Cdo.</i>	<i>Arrendador</i>	
	<i>Pedro Juan hº</i>	12			
	<i>Antonio id.</i>	8			
	<i>Montserrat id.</i>	4			
	<i>Mugeres, 4</i>				
<i>Idem</i>	<i>Francisca Ana Figuerola</i>		<i>Viuda</i>		
	<i>Melchor Frau hº</i>	22	<i>Soltero</i>		
	<i>Montserrat id.</i>	8			
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Son Fadalich</i>	<i>Guillermo Salom</i>	30	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Mugeres, 1</i>				

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Padró, 1818					
Topònim	Nom	Edat	Estat	Ofici	Obs.
<i>Can Moranta</i>	<i>Juan Balaguer</i>	78	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jayme hijo</i>	40	<i>Soltero</i>		
	<i>Pablo id</i>	25			<i>Meliciano</i>
	<i>Mugeres, 1</i>				
<i>Can Juan Balla</i>	<i>Juan Frau</i>	58	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Matias hijo</i>	17	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jose id</i>	5			
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Can Rotgé</i>	<i>Baltasar Garau</i>	40	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jayme hijo</i>	17	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Bartolome hº</i>	15	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Pedro Anto. id</i>	7			
	<i>Mugeres, 2</i>				
<i>Can Marti</i>	<i>Martin Cañellas</i>	40	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Onofre hijo</i>	18	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Sebastian id.</i>	8			
	<i>Martin id.</i>	5			
	<i>Mugeres, 3</i>				
<i>Can Simo</i>	<i>Rafael Oliver</i>	18	<i>Soltero</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Jose hermano</i>	9			
	<i>Mugeres id, 1</i>				
<i>Son Llompard</i>	<i>Arnaldo Jaume</i>	50	<i>Cdo.</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Rafl. Id.</i>	20	<i>Solto.</i>		
	<i>Mug., 2</i>				

UN PETIT COL·LECTIU DE PAGESOS

A més del registre toponímic, entre 1800 i 1818, els diferents padrons i relacions de propietats ofereixen dades de caràcter demogràfic i social, amb la qual cosa és possible extreure algunes consideracions relatives a la població i l'activitat, així com als usos del sòl a les petites propietats.

D'acord amb la informació transcrita, segons els padrons, el nombre de famílies a la zona de sa Indioteria oscil·la entre trenta-vuit (1807 i 1813), quaranta (1816) i quaranta-cinc (1818). La població total comptabilitzada l'any 1816 sumaria en torn a 172 persones, mentre que el 1818 seria d'uns 192 habitants. Per raons de proximitat, al total s'hi hauria d'afegir una setantena d'habitants dels establerts i propietats del Pla de Son Nebot, a l'altra part del torrent Gros.¹²

Els padrons també fan explícita l'ocupació familiar, centrada en l'activitat agrària sense excepcions, a través de diferents denominacions: *Jornalero*, *Misaje*, *Bracero*, *Conrador*, *Labrador*, *Dueño del Predio*, *Propietario*, *Arrendador*, *Conductor*, *Mayoral* / *Mayoral*. Les referències a l'ocupació de les dones són absolutament excepcionals.

La dedicació de les famílies girava entorn a l'agricultura, inclosa la població femenina. Sens dubte, per a la majoria, la cura de la seva peça de terra per a les necessitats domèstiques s'alternava i es complementava amb la realització de jornals a les grans propietats, de manera permanent o temporal, si més no en èpoques determinades. Els padrons de 1800-1807 aporten el detall dels homes que feien de missatges, entre d'altres, a les possessions properes de Son Llopart, Son Daviu, Son Reus, Son Macià, Son Castelló, Can Maiol o Son Nicolau.

L'únic que no consta com agricultor és el fuster, sempre Melcion Carrió, *Carpintero* (els fusters són dos l'any 1818). Més esporàdicament, hi ha un hostaler (Miquel Frau, *Tabernero* / *Meçonero*, precisament a s'Hostalet, els anys 1800 i 1813) i un *blanquer* (Antoni Ros, adobador de pells, a l'*Apeo* del 1818). Un cas especial són els soldats o milicians: l'any 1807, dos milicians i un *Soldado Licenciado*; l'any 1813, cinc soldats, un *Cabo urbano* i un *Soldado Licenciado*; el 1816, tres milicians; el 1818, hi figuren un cas descrit com a *Artilleria Volante*, dos milicians, un *Cavo* i dos antics soldats.

12 Els establiments del Pla de Son Nebot figuren al mapa de Mallorca de 1785. A principis del segle XIX (1815-1818), al padró de Marratxí de 1815, dels 1.256 habitants del municipi, 79 habitants corresponen a Son Nebot, dels quals 40 habiten al barri i 39 a les possessions. Els 79 habitants estan representats per 18 caps de família, vuit dels quals responen al cognom Frau. La distribució dels 39 habitants per possessions és aquesta: Son Sales Nou (8), Son Sales (9), Son Sureda (3), les Cases Noves de Son Nicolau (Sa Cabana) (9), Son Macià Negre (4), Son Nebot (5), Son Guillem Gran (1) i Son Frau (no consta). El 1815 les Cases Noves de Son Nicolau (Sa Cabana) era propietat de Joan Miró i l'arrendatari era Gabriel Busquets; a Son Macià l'arrendatari era Pere Canyelles, vidu de 38 anys, amb dues filles i un fill: Margalida, Esperança i Pere. El propietari de Son Nebot era Jaume Frau i el de Son Guillem Gran Joan Prats, metge (MOLL, 1996: 64; 2002: 163 i ss). L'any 1818, a les possessions del Pla de Son Nebot la presència de l'oliver era absolutament destacada, excepció feta de Sa Cabana on predominaven els cereals. A Son Frau l'oliver apareix combinat amb 94 quarterades ocupades per garrovers. També hi havia una considerable extensió d'oliver a Son Guillem Major. És igualment significativa la vinya, sobretot a Sa Cabana (com també a Son Nicolau) i a Son Macià; a Son Frau el pes de la vinya era molt menor. És interessant la superfície dedicada a l'ametler, un cultiu aleshores de recent introducció. Era important a Sa Cabana (unes 50 quarterades). A més de Son Nebot i Son Frau, també hi havia unes 7 quarterades d'ametlers a Son Guillem Menor, propietat d'Isabel Mesquida, i unes 2 quarterades a Son Guillem Major. Per altra part, sembla que el 1818 prop del 80% de terres d'ametlers de Marratxí estan localitzades a Son Nebot, que mostra una major diversitat de cultius (MOLL, 1996: 61-63).

La descripció de propietats de l'*Apeo* de 1818 té en compte la qualitat del sòl i els cultius dominants, encara que només fa esment als cultius arboris i a la vinya. Sens dubte, tot i que no hi constin, els cultius arboris s'alternaven amb cultius de cereals (blat, ordi, civada) i lleguminoses, amb petits espais destinats a regadiu.

El cultiu de la figuera és abundant i notable, essent un cultiu en expansió des del segle XVIII. El garrover té una menor presència, mentre que l'olivera, només apareix a les terres anomenades Can Perelló (l'extensió més grossa, juntament amb sa Bomba, enmig de petites propietats). La vinya, present a altres propietats més grosses com Son Nicolau, està representada per les sis quarterades vinculades a la propietat de Sa Bomba.

Els ametlers, molt significats i abundants, són de fet el cultiu dominant juntament amb la figuera. Probablement, es tracta d'unes plantacions bastant primerenques. La seva expansió fou promoguda des de finals del segle XVIII per la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País. La presència de l'ametler a la zona de sa Indioteria potser tengui relació amb la proximitat a Palma, però també a les possessions de Son Daviu (Palma) i de Son Macià (Marratxí), aleshores propietat de la família Contestí, i per la circumstància que Bernat Contestí (1742-1811) fou fundador i membre destacat de la Societat d'Amics del País.¹³

Una altra qüestió important a considerar és l'accés a l'aigua sobrant de la font de Mestre Pere que baixava per la síquia de na Cerdana des del primer quart del segle XVII. Els cultius en regadiu són indiscutibles als horts de les possessions més grans. A les propietats més petites també seria possible la producció d'hortalissa, encara que no coneixem en detall el sistema de distribució de l'aigua. Un últim aspecte seria la dedicació ramadera (sobretot ovina a les possessions grans, però també porcs, vaques, cabres, conills i aviram), el manteniment del bestiar de feina i dels animals domèstics a les petites propietats.

MÉS PADRONS DE POBLACIÓ I NOVA TOPONÍMIA (1826-1831)

Tot just superat el primer quart del segle XIX, es disposa de tres padrons més, tots amb finalitats de reclutament, dels anys 1826, 1829 i 1831. Són una font d'informació parcial, però segueixen aportant indicis de l'evolució de les propietats, que interessa sobretot per les noves parcel·lacions.

UN PADRÓ DE 1826

Un altre padró de milícies és el de l'any 1826, que té el títol *Año de 1826 / Vecindario de esta Ciudad y su termino formado á consecuencia de una orden de la Inspeccion de Milicias Provinciales* i que és un *Padron del vecindario de que consta la ciudad de Palma*

13 Sobre Bernat Contestí, la Societat d'Amics del País i l'agronomia al segle XVIII, vegeu MOLL BLANES (2008).

y su termino clasificado de la forma que á continuacion se expresa, y con separacion de parroquias (AMP FP 893/2).

Al terme de Palma, el padró registra els topònims de les cases en disseminat de manera continuada i el nom del cap de la família, sense fer esment a cap dona. Un aspecte a destacar és que, per primera vegada, hi figuren els topònims d'un conjunt de propietats, relativament grosses, situades aigües amunt de la síquia de na Cerdana (actual camí 140), a tramuntana del camí dels Reis (síquia de na Cerdana – camí de Sóller), clarament vinculades amb l'àrea de sa Indioteria, com *Son Suat* (que potser correspon a Cas Ferrer), Can Alorda o Cas Sastre. Les terres, de procedència per ara desconeguda, és probable que siguin de Son Pons. També hi ha nous topònims com *Can Caratlos* [sic] o Cas Sucre (prop de Son Llorens). És interessant el topònim de *Ca se Ausella* [sic], que hauria d'estar dins la parròquia de Sant Miquel, per la correspondència a Ca ses Aucelles, un petit grup de cases desaparegut l'any 1980, a causa de la rotonda que comunica la Gran Via Asima i el polígon de Son Castelló amb l'autopista Palma-Inca.

Al terme de la *Parroquia de Sn Jayme* (f. 132 i ss), el detall dels registres seleccionats és el següent:

1826		
Topònim	Nombre y estado de los vecinos	foli
<i>Can Digadarre</i>	<i>Monserate Figarola [Casado]</i>	134r
<i>Can Pasquet</i>	<i>Juan Frau Idm.</i>	134v
<i>Idm.</i>	<i>Antonio Frau Idm.</i>	134v
<i>Can Morante</i>	<i>Matias Sans Casado</i>	134v
<i>Cas Xamarro</i>	<i>Matias Odonell Idm. Catta. Blanch vda.</i>	134v
<i>Can Gaspar</i>	<i>Gaspar Frau Idm.</i>	134v
<i>Cana Biniali</i>	<i>Jayme Balaguer Casado</i>	135r
<i>Cas Gallet</i>	<i>Margarita Santandreu Viuda</i>	135r
<i>Idm.</i>	<i>Miguel Estela Casado</i>	135r
<i>Cas Xamarro</i>	<i>Vicente Busquets Idm.</i>	135r
<i>Can Santandreu</i>	<i>Juan Busquets Idm.</i>	135r
<i>Cas Xamarro</i>	<i>Silvestre Blanch Casado</i>	135r
<i>Cas Xamarro Nou</i>	<i>Miguel Jaume Idm.</i>	135r
<i>Can Fadalich</i>	<i>Juan Jaume Idm.</i>	135r

1826		
Topònim	Nombre y estado de los vecinos	foli
<i>Can Pera Ogué</i>	<i>Pedro Ramis Idm.</i>	135r
<i>Can Perelló</i>	<i>Geronima Frau Viuda</i>	135r
<i>Cas Mestra</i>	<i>Melchor Carrió Casado</i>	135r
<i>Sostal des Pont de Buñola</i>	<i>Jayme Jaume Idm.</i>	135r
<i>Son Borrás</i>	<i>Juan Vidal Idm.</i>	135r
<i>Can Casetas novas</i>	<i>Antonio Pizá Casado Anto. Pizá Idm.</i>	135r
<i>Can Masiá</i>	<i>Matias Frau Idm.</i>	135r
<i>Can Caragol</i>	<i>Miguel Palmer Idm.</i>	135r
<i>Can Lluch Morante</i>	<i>Lucas Mesquida Idm.</i>	135r
<i>Can Caratlos</i>	<i>Pedro Serra Idm. Juana Vidal vda.</i>	135r
<i>Can Enrich</i>	<i>Guillermo Company Idm.</i>	135r
<i>Son Suat</i>	<i>Juan Munar Idm.</i>	135r
<i>Can Alorda</i>	<i>Rafael Cunill Casado</i>	135r
<i>Cas Sastre</i>	<i>José Tous Casado</i>	135r
<i>Can Ratat</i>	<i>José Serra Casado</i>	135v
<i>Son Pons dels ullastres</i>	<i>Bartolome Pons Soltero</i>	135v
<i>Cas Padasé</i>	<i>Miguel Oliver Casado</i>	135v
<i>Cana Rotger</i>	<i>Baltasar Garau Idm.</i>	135v
<i>Can Caragol</i>	<i>Guillermo Palmer Idm.</i>	135v
<i>Casas novas de cas Mestre</i>	<i>Melchor Carrió Idm.</i>	135v
<i>Can Morante</i>	<i>Jayme Balaguer Idm.</i>	135v
<i>Son Borrás Nou</i>	<i>Pedro José Barcelo Idm.</i>	135v
<i>Cas Padasé</i>	<i>Rafael Barcelo Idm.</i>	135v
<i>Cana Barrera</i>	<i>Guillermo Ferrer Casado</i>	135v

1826		
Topònim	Nombre y estado de los vecinos	foli
<i>Idm.</i>	<i>Francisco Serra Idm.</i>	135v
<i>Cana Fosca</i>	<i>Ana Frau Viuda</i>	135v
<i>Cana Barrera</i>	<i>Bartolome Porcell Casado</i>	135v
<i>Can Martí</i>	<i>Martin Cañellas Idm.</i> <i>Onofre Cañellas Idm.</i>	135v
<i>Ca se Ausella</i>	<i>Bartolome Sabater Idm.</i>	135v
<i>Son Daviu</i>	<i>Miguel Santandreu Soltero</i>	135v
<i>Cas Sucre</i>	<i>Pedro Juan Figuerola Casado</i>	135v
<i>Can Pasquet</i>	<i>José Salom Casado</i>	135v
<i>Se Bomba</i>	<i>Guillermo Juaneda Casado</i>	135v

UN PADRÓ DE POBLACIÓ DE 1829

Un padró del 1829 té en compte la toponímia en disseminat i la població total, amb els noms i llinatges, l'edat, l'estat i l'ofici: *Año de 1829 / Termino de esta Ciudad Parroq^a de S. Jayme* (AMP FP 60), datat el mes de febrer de 1829. És un *Padron General de todas las Personas residentes en el termino de esta Ciudad y Parroquia de San Jayme ...*

L'enumeració segueix, en part, un ordre continuat. S'han identificat fins a 34 famílies, per a un total de 151 persones. Potser no hi consten totes les famílies, però la informació és bastant completa, similar a la del padró de 1816. El llistat de topònims augmenta, prop de Son Borràs, al camí dels Reis (Can Roig, Cas Misser) i aigües amunt de la síquia de na Cerdana (Cas Selleter, camí 140). El topònim Can Silvestre correspon a Cas Ximarró, per Silvestre Blanch, documentat a partir de 1805 (amb 16 anys), fill de Catalina Calafat (segons capbreu de 29 de desembre de 1803).

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ú oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Can Morante</i>	<i>Matias Sans</i>	72	<i>Viudo</i>	<i>Jornalero</i>	11v
	<i>Juana Ana Sans</i>	22	<i>Solta.</i>		
<i>Idem</i>	<i>Jayme Balaguer</i>	47	<i>Solto.</i>	<i>Jornalero</i>	

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ù oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Can Silvestra</i>	<i>Silvestra Blanch</i>	42	<i>Casado</i>	<i>Jornalº.</i>	
	<i>Catalina Bujosa</i>	52	<i>Consorte</i>		
<i>Can Gaspa</i>	<i>Gaspar Frau</i>	48	<i>Casado</i>	<i>Jornalº.</i>	
	<i>Isabel Frau</i>	30	<i>Consorte</i>		
	<i>Petra Frau</i>	15	<i>Solta.</i>		12r
	<i>Melchor Id.</i>	12			
	<i>Isabel Id.</i>	8			
	<i>Miguel Id.</i>	5			
<i>Hostal de Buñola</i>	<i>Jayme Jaume</i>	64	<i>Casado</i>	<i>Jornalero</i>	
<i>Can Perelló</i>	<i>Mateo Carrió</i>	26	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Geronima Jaume</i>	18	<i>Id.</i>		
	<i>Geronima Carrió</i>	28	<i>Solta.</i>		
<i>Can Gallet</i>	<i>Margta. Santandreu</i>	69	<i>Viuda</i>	<i>Jorn.ª</i>	
	<i>Catalina Estela</i>	26	<i>Solta.</i>		
<i>Cana Biniali</i>	<i>Juan Balaguer</i>	40	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Juana Mª Cañellas</i>	40	<i>Consorte</i>		
	<i>Margta. Balaguer</i>	22	<i>Solta.</i>		
	<i>Sebastiana Id.</i>	4			
<i>Can Gallet</i>	<i>Miguel Estela</i>	39	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Antonia Ferrer</i>	38	<i>Consorte</i>		
	<i>Juan Estela hijo</i>	12	<i>Solto.</i>		
	<i>Matias Id. Id.</i>	8			
	<i>Margta. Id. Id.</i>	5			
	<i>Miguel Id. Id.</i>	2			

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ù oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Cana Barrera</i>	<i>Franco. Serra</i>	38	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	
	<i>Magdna. Bordoy</i>	34	<i>Consorte</i>		
	<i>Barbara Serra</i>	12	<i>Solta.</i>		
	<i>Guillmo Id.</i>	8			
	<i>Antonio Idem</i>	4			
	<i>Francisco Id.</i>	2			
<i>Son Suat</i>	<i>Pedro Juan Frau</i>	30	<i>Casado</i>	<i>Conrrador</i>	
	<i>Antonia Pou</i>	23	<i>Consorte</i>		
	<i>Guillermo Id.</i>	3			
<i>Cas Padasé</i>	<i>Rafael Barceló</i>	46	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	12v
	<i>Catalina Llinas</i>	45	<i>Consorte</i>		
	<i>Antonia Barceló</i>	15	<i>Solta.</i>		
	<i>Miguel Id.</i>	12	<i>Id.</i>		
	<i>Catalina Id.</i>	10			
	<i>Rafael Id.</i>	7			
	<i>Moncerrate Id.</i>	3			
<i>Can Barrera</i>	<i>Guillermo Ferrer</i>	39	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	
	<i>Franca. Bordoy</i>	29	<i>Consorte</i>		
	<i>Margta. Ferrer hija</i>	9			
	<i>Mateo Id. Id.</i>	6			
	<i>Francisca Id. Id.</i>	2			
	<i>Antonia Bordoy</i>	52	<i>Solta.</i>		
<i>Can Pera Ogue</i>	<i>Pablo Busquets</i>	27	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	
	<i>Catalina Llinas</i>	26	<i>Consorte</i>		

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ù oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Can Carerlos</i>	<i>Pedro Serra</i>	42	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Maria Pol</i>	38	<i>Consorte</i>		
	<i>Juana Mª Serra hija</i>	12	<i>Solta.</i>		
	<i>Magdna. Id. Id.</i>	10			
	<i>Margta. Id. Id.</i>	6			
	<i>Pedro José Id. Id.</i>	4			
<i>Can Moranta</i>	<i>Lucas Mesquida</i>	42	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Juana Mª Pou</i>	35	<i>Consorte</i>		
	<i>Jayme Mesquida hijo</i>	14	<i>Solto.</i>		
	<i>Antonia Id. Id.</i>	12	<i>Id.</i>		
	<i>Miguel Id. Id.</i>	10	<i>Id.</i>		
	<i>Lucas Id. Id.</i>	8			
<i>Can Caragol</i>	<i>Guillmo Palmer</i>	42	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	13r
	<i>Franca. Garau</i>	36	<i>Consorte</i>		
	<i>Guillmo Palmer</i>	19	<i>Solto.</i>	<i>Id.</i>	
	<i>Matias id.</i>	17	<i>Id.</i>	<i>Id.</i>	
	<i>Catalina id.</i>	15	<i>Id.</i>		
	<i>Miguel id.</i>	9			
	<i>Francisca id.</i>	5			
<i>Se Bombe</i>	<i>Franco. Bosch</i>	44	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Catalina Palmer</i>	37	<i>Consorte</i>		
	<i>Juana Mª Bosch hija</i>	14	<i>Solta.</i>		
	<i>Francisco id.</i>	12			
	<i>Miguel id.</i>	10			
	<i>Coloma id.</i>	8			
	<i>Rafael id.</i>	5			
	<i>Catalina id.</i>	3			

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ù oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Cane Alorde</i>	<i>Gabriel Balaguer</i>	29	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Isabel Mª Roselló</i>	30	<i>Consorte</i>		
	<i>Maria Balaguer</i>	7			
	<i>Isabel Mª id.</i>	3			
<i>Can Martí</i>	<i>Martin Cañellas</i>	54	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Maria Piza</i>	53	<i>Consorte</i>		
	<i>Onofre Cañellas</i>	29	<i>Casado</i>	<i>Id.</i>	
	<i>Catalina Ramis</i>	23	<i>Consorte</i>		
	<i>Martin Cañellas hijo</i>	8			
	<i>Maria Id.</i>	12	<i>Solta.</i>		
<i>Can Enrrich</i>	<i>Guillermo Compañy</i>	47	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	13v
	<i>Isabel Mª Simo</i>	42	<i>Consorte</i>		
	<i>Sebastian Compañy</i>	10			
	<i>Pedro Juan Id.</i>	3			
<i>Cas Selleté</i>	<i>Juan Munar</i>	47	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	14r
	<i>Micaela Fontenet</i>	45	<i>Consorte</i>		
	<i>Antonio Munar</i>	12	<i>Solto.</i>		
	<i>Montserrat id.</i>	8			
	<i>Juan id.</i>	3			
<i>Cane Fosca</i>	<i>Jayme Togores</i>	25	<i>Casado</i>	<i>Misatge</i>	
	<i>Antonia Mora</i>	20	<i>Consorte</i>		
<i>Idem</i>	<i>Francisco Canaves</i>	47	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Catarina Bonaventura</i>	30	<i>Consorte</i>		
	<i>Catalina Canevas</i>	3			

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ù oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Can Roig Cases Noves</i>	<i>Barte. Mir</i>	35	<i>Casado</i>	<i>Jornalero</i>	
	<i>Margarita Sans</i>	28	<i>Consorte</i>		
	<i>Bernardo Mir</i>	3			
	<i>Matias Mir</i>	1			14v
	<i>Antonia Geá</i>	42	<i>Viuda</i>		
<i>Can Juan Balle</i>	<i>Antonio Frau</i>	27	<i>Casado</i>	<i>Jornalero</i>	15v
	<i>Petra Compañy</i>	23	<i>Consorte</i>		
	<i>Maria Frau hija</i>	5			
	<i>Juan Id.</i>	2			
<i>Can Barrera</i>	<i>Barte. Porcell</i>	54	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	
	<i>Catalina Frau</i>	52	<i>Consorte</i>		
	<i>Franca. Porcell</i>	20	<i>Solta.</i>		
	<i>Catalina id.</i>	12	<i>Id.</i>		
	<i>Barte. id.</i>	8			
<i>Can Siuvestra</i>	<i>Vicente Busquets</i>	32	<i>Casado</i>	<i>Jornal.º</i>	
	<i>Juana Mª Jaume</i>	28	<i>Consorte</i>		
	<i>Sebastian Busquets</i>	8			16r
	<i>Vicente id.</i>	6			
<i>Can Taça</i>	<i>Baltasar Garau</i>	52	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Catalina Garau</i>	53	<i>Consorte</i>		
	<i>Matias id.</i>	26	<i>Solto.</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Praxedis id.</i>	28	<i>Id.</i>		
	<i>Barte. id.</i>	23	<i>Id.</i>		
	<i>Pedro Anto. id.</i>	18	<i>Id.</i>		

1829					
<i>Nombres de los Predios</i>	<i>Nombres y Apellidos</i>	<i>Edad</i>	<i>Estado</i>	<i>Empleo ù oficio</i>	<i>foli</i>
<i>Son Pesquet</i>	<i>Jose Salom</i>	36	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Margta. Piza</i>	31	<i>Consorte</i>		
	<i>Migl. Salom hijo</i>	12	<i>Solto.</i>		
	<i>Catalina id. id.</i>	7			
	<i>Antonia id. id.</i>	5			
	<i>Margta. id. id.</i>	3			
<i>Can Toni Casetas</i>	<i>Antonio Pizá</i>	62	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Anta. Vidal</i>	60	<i>Consorte</i>		
	<i>Anto. Pizá</i>	30	<i>Casado</i>	<i>Id.</i>	
	<i>Antonia Porcell</i>	23	<i>Consorte</i>		
	<i>Antonio Pizá</i>	4			
<i>Cal Sent Juan des Mise</i>	<i>Pedro Jose Barceló</i>	77	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Juana Ana Canevas</i>	57	<i>Consorte</i>		
	<i>Juan Barceló</i>	29	<i>Solto.</i>	<i>Id.</i>	
	<i>Magdalena id.</i>	14	<i>Id.</i>		
	<i>Catarina id.</i>	11			
<i>Can Calet</i>	<i>Margta. Tomas</i>	57	<i>Viuda</i>		16v
	<i>Juan Jaume</i>	40	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Magdalena Serra</i>	32	<i>Consorte</i>		
	<i>Margta. Jaume</i>	12			
	<i>Miguel id.</i>	9			
	<i>Jose id.</i>	4			
<i>Can Ratat</i>	<i>Jose Serra</i>	73	<i>Casado</i>	<i>Jorn.º</i>	
	<i>Margta. Campins</i>	68	<i>Consorte</i>		
	<i>Catalina Serra</i>	18	<i>Solta.</i>		

NOVES CAPBREVACIONS (1829)

Com s'ha indicat, en el primer treball s'havia documentat un conjunt de registres de propietat fins al primer terç del segle XIX (1833), a través dels capbreus (vegeu GINARD, 2008). El seguiment de la continuació dels capbreus¹⁴ també ens mostra l'evolució de la propietat (des de l'any 1829 fins al 1861), durant un període en què augmenten les divisions. És molt possible que els capbreus tampoc no incloguin la totalitat de les propietats. La gran majoria de les peces documentades se situen entre el camí Roig i el camí Vell de Bunyola. Les dades dels capbreus són contrastables amb les referències documentals anteriors, dels anys 1784, 1800-1818 i 1826-1831. Tot seguint una seqüència d'ordre cronològic, només s'han documentat tres capbrevacions de l'any 1829:

15 de juny de 1829. Martí Cañellas, fill d'Onofre i de Catalina Frontera, un quartó de terra (d'una quarterada i aquesta de tres quarterades), que confrontava amb terra de Melcior Carrió, amb terra de Catalina Cañellas, amb terra del denunciante de les mateixes pertinències i amb la de Joan Borràs *de pupilar edad de las mismas pertenencias*. Les adquirí el denunciante d'Onofre Borràs, fill de Joan i de Margarita Cañellas, en acta de 20 de maig de 1829 (ERC 1124, f. 10v-11; ECR 590, f. 319v-320).

15 de juny de 1829. Joan Frau, fill d'Antoni i d'Aina Frau, un quartó de terra (de mitja quarterada i aquesta de dues quarterades), que confrontava amb terra de Jaume Vadell, amb la de Melcior Carrió per dues parts i amb terres de Joan Borràs *de las mismas pertenencias*. La permutà el denunciante a Onofre Borràs en acta de 20 de maig de 1829 (ERC 1124, f. 11-11v; ECR 590, f. 318-319).

29 de desembre de 1829. Juan Pou, fill de Pere, i Margarita Torres, filla d'Antoni, una quarterada de terra *Campo* (de tres quarterades i un quartó i aquestes de sis quarterades), situades en el *lugar llamado Can Caragol*, que confrontava amb terres del *Predio Son Bombarda* [sic], *propio de D. Juan Vives*, amb la de Pere Josep Jaume, *alias de Can Fedelich*, amb les de Margarita Palmer, germana del venedor, de les mateixes pertinències, i amb terres romanents a Guillem Palmer. Comprada a aquest en acta de 16 de desembre de 1829 (ERC 1124, f. 13v; ECR 590, f. 358v-359). [veure capbreus de 20 de desembre de 1826 i de 18 de gener de 1830].

UN PADRÓ DE 1831

L'any 1831 ens ha deixat el *Padron General del termino de esta Ciudad correspondiente á la Parroquia de San Jayme* (AMP FP 300/5, s/f), datat el 15 de setembre de 1831. És una continuació del padró de 1829, sense ser ni de molt tan complet, perquè hi manquen famílies que s'havien empadronat l'any 1829. Només s'han transcrit els topònims i el nom dels caps de família. És útil per contrastar alguns topònims amb el padró anterior.

¹⁴ Cal insistir en el fet que, en ocasions, als capbreus hi ha diversos errors i que mantenen algunes referències de propietats confrontants que són anteriors a la data de la capbrevació.

<i>1831</i>				
<i>Predios ó Casas</i>	<i>Nombres</i>	<i>Edat</i>	<i>Estat</i>	<i>Topònim de 1829</i>
<i>Can Digatedarro</i>	<i>Franca Alemany</i>	46	V ^a	<i>Son Llorens</i>
<i>Cas Sucre</i>	<i>Pedro Juan Figuerola</i>	26	C.	<i>Son Llorens</i>
<i>Cas Pedesé</i>	<i>Migl. Oliver</i>	40	C.	<i>Cas Padasé</i>
<i>Can Pereyo</i>	<i>Mateo Carrió</i>	28	C.	<i>Can Perelló</i>
<i>Can Casetas</i>	<i>Antonio Pizá</i>	65	C.	<i>Can Toni Casetas</i>
<i>Cas Ferré</i>	<i>Pedro Juan Frau</i>	30	C.	<i>Son Suat</i>
<i>Cas Chamorró</i>	<i>Juan Busquets</i>	46	C.	<i>Can Santandreu</i>
<i>Can Simó</i>	<i>Guillmo Salom</i>	40	C.	<i>Can Simó</i>
<i>Can Sion</i>	<i>Melchor Carrió</i>	38	C.	<i>Cas mestre Nou</i>
<i>Se bomba</i>	<i>Franco. Bosch</i>	47	C.	<i>Se Bombe</i>
<i>Can Caled</i>	<i>Juan Jaume</i>	40	C.	<i>Can Calet</i>
<i>Can Enrrich</i>	<i>Guillermo Compañy</i>	46	C.	<i>Can Enrrich</i>
<i>Can Simó Nou</i>	<i>Masiá Juan</i>	40	C.	<i>Can Simó Nou</i>
<i>Can Batle</i>	<i>Juana Ana Frau</i>	21	Sra.	<i>Can Barla</i>
<i>Id.</i>	<i>Jaye. Tugores</i>	26	C.	<i>Cane Fosca</i>
<i>Can Santandreu</i>	<i>Pedro Juan Manera</i>	38	C.	<i>Can Santandreu</i>
<i>Can Moranta</i>	<i>Lucas Mesquida</i>	47	C.	<i>Can Moranta</i>
<i>Id.</i>	<i>Jaye. Balaguer</i>	47	C.	<i>Can Morant</i>
<i>Cas Mestra</i>	<i>Melchor Carrió</i>	45	C.	<i>Ca Mestra Melcion</i>
<i>Cana Biniali</i>	<i>Juan Balaguer</i>	40	C.	<i>Cana Biniali</i>
<i>Can Gaspar</i>	<i>Gaspar Frau</i>	50	C.	<i>Can Gaspar</i>
<i>Can Pesquet</i>	<i>Jaye. Salom</i>	36	C.	<i>Son Pesquet</i>
<i>Can Roig</i>	<i>Barte. Mir</i>	36	C.	<i>Can Roig Cases Noves</i>
<i>Can Morante</i>	<i>Antonio Crespí</i>	24	C.	<i>Can Morante [de Matias Sans]</i>

1831				
<i>Predios ó Casas</i>	<i>Nombres</i>	<i>Edat</i>	<i>Estat</i>	<i>Topònim de 1829</i>
<i>Cas Chamarró</i>	<i>Franco. Canaves</i>	40	C.	<i>Cane Fosca</i>
<i>Cas Misé</i>	<i>Pedro Jose Barceló</i>	40	C.	<i>Cal Sent Juan des Mise</i>
<i>Can Barrera</i>	<i>Guillermo Ferrer</i>	36	C.	<i>Can Barrera</i>
<i>Id.</i>	<i>Catalina Frau</i>	30	C.	<i>Can Barrera</i> [de Bart. Porcell]
<i>Cas Chamarró</i>	<i>Vicente Busquets</i>	33	C.	<i>Can Siuvestra</i>
<i>Son Borrás</i>	<i>Juan Vidal</i>	74	C.	<i>Son Borrás</i>
<i>Cas Chamarró</i>	<i>Catalina Blanch</i>	50	V ^a	<i>Cas Chamorro</i>
<i>Can Pesquet Batle</i>	<i>Jaye. Llinas</i>	32	C.	
<i>S. Hostelet des Pont</i>	<i>Barte. Jaume</i>	30	Sro.	<i>Hostal de Buñola</i>
<i>Can Martí</i>	<i>Martin Cañellas</i>	55	C.	<i>Can Martí</i>
<i>Can Rotgé</i>	<i>Baltasar Garau</i>	53	C.	<i>Can Taça</i>

CONCLUSIONS

L'estudi de la toponímia tradicional és una eina per conèixer i reconstruir l'evolució territorial de l'estructura de propietats en disseminat de sa Indioteria, que es remunta a finals del segle XVII i mitjan segle XVIII. Fins ara, hem pogut identificar els topònims dels establiments més antics de la barriada a partir de l'any 1784, amb la col·laboració inestimable del prevere Joan Muntaner Moner (1750-1792), vicari de Son Sardina. Paradoxalment, és el mateix any de la confecció del mapa de Mallorca de 1784-1785, patrocinat per Antoni Despuig, que només cartografia les propietats més grosses, els camins, l'hostal del pont del camí de Bunyola i els establits de Can Buc (dins el Pla de Son Nebot, Marratxí).

Els padrons de milícies i les relacions de propietats del terme de Palma han fet possible la identificació, entre 1800 i 1831, dels topònims i de les famílies de sa Indioteria. L'estructura en petita propietat apareix ben consolidada des dels inicis del segle XIX i les parcel·lacions van incrementant-se progressivament en direcció cap al camí de Sóller. El seguiment dels topònims és indicatiu i ofereix exemples de noms efímers (és el cas de *Son Vent*) i d'altres que encara han de fixar-se. Les *cases noves* són una prova de nous assentaments. La vintena de topònims de 1784 s'incrementa fins a la cinquantena de 1831.

La recerca per documentar la toponímia tradicional i la formació de la barriada de sa Indioteria té continuïtat i, per tant, encara existeix la possibilitat d'accedir a noves dades, sempre en base a altra documentació. Això no obstant, la visió de conjunt fins al primer terç del segle XIX s'ha de considerar, ara per ara, molt representativa sobre els orígens de la barriada.

BIBLIOGRAFIA

- ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA [Edició 1982-1993] *Las Baleares por la palabra y el grabado*. Palma: «Sa Nostra» Caixa de Balears. 10 vol.
- BERARD, Gerónimo de [1789] (1983) *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. [Edició a cura de Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ]. Palma: Ajuntament de Palma.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2008) «Toponímia en disseminat a la perifèria de Palma: sa Indioteria, segle XVIII» a BASSA I MARTÍN, Ramon; PLANISI GILL, Hermínia; VALLÈS MORAGUES, Aina (Coord.) *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (La Real, 2007)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 73-100.
- JUAN TOUS, Jerónimo (1977) *Grabadores mallorquines*. Palma: Diputación Provincial de Baleares. Instituto de Estudios Baleáricos. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- MOLL, Isabel (1996) «El paisatge agrari de Marratxí al 1818» a *I Jornades d'Estudis Locals a Marratxí*. [Palma]: Ajuntament de Marratxí.
- MOLL BLANES, Isabel (2002) «Descripció del poblament i de la població del municipi de Marratxí al 1816» a *III Jornades d'Estudis Locals a Marratxí*. [Palma]: Ajuntament de Marratxí.
- MOLL BLANES, Isabel (2008) «Agronomia i tècniques agrícoles al segle XVIII» a MOLL BLANES, Isabel; VIDAL HERNÁNDEZ, Josep M. (Dir.) *Història de la Ciència a les Illes Balears*. Volum III. *La Il·lustració*. Palma: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Economia, Hisenda i Innovació. Pàg. 267-306.
- VALERO MARTÍ, Gaspar (2008) *Els noms de Fora Porta de la Ciutat de Mallorca. Toponímia documentada del Terme de Palma (1230-1901)*. [Palma]: Ajuntament de Palma.

ELS NOMS DELS PASSOS A LA SERRA DE TRAMUNTANA

Miquel Salamanca Salamanca

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

Un pas, segons l'enciclopèdia de la llengua catalana, és un lloc o indret per on cal passar o per on hom pot passar. Per tant, la definició implica sempre un trànsit entre dues zones però en sentit obligat, ja que també queda clar que es passa per on hom pot i no per on hom vol.

Els passos sempre serveixen per comunicar dos llocs però no sempre implica un trànsit còmode i lliure, sinó que sovint es passa per un indret que és de trànsit obligat ja que la resta d'indrets del voltant són inaccessibles o de trànsit impossible. Si, a més a més, acotam l'àmbit a les zones de muntanya, ens trobam amb llocs habitualment escarpats i per on normalment el trànsit ja és complicat en si mateix. Aquest originari sentit de comunicació s'ha vist modificat amb el temps. L'aparició de nous usos a les muntanyes ha permès que els passos ja no impliquin simplement un trànsit, sinó que actualment també impliquen una clara connotació d'oci en el mateix moment del trànsit.

Una primera anàlisi ens demostra que la forma més habitual d'anomenar un pas és fer servir el genèric *pas* acompanyat d'un determinant que sol fer referència a:

- 1- Un altre nom de lloc ja sigui una possessió, una explotació agrícola, un llogaret, o un nucli de població major (*Pas de ses Cases, Pas de na Boscana, Pas de Can Coves*).
- 2- Un nom de persona (*Pas de Na Maria*).
- 3- Una característica geomorfològica o geològica (*Pas de sa Fesa*).
- 4- Un fitònim (*Pas de Sa Mata*) o a una característica del pas en sí (*Pas Gran, Es Passets*).
- 5- Altres curiositats, ja siguin històriques (*Pas des moros*), zoònims (*pas de Sa Rata*) o de determinades activitats (*Pas des fil*).

El topònim pot referir-se a l'indret on es troba situat, a l'indret a on volem anar, o bé al voltant del qual es troba situat.

La Serra de Tramuntana, a Mallorca, igual que la resta de zones de les Illes Balears, s'ha vist sotmesa a tota una sèrie de canvis socioeconòmics durant el segle passat i que encara són ben vius avui en dia. De la mateixa manera que la resta del territori, els usos

tradicionals com ara l'agricultura, la ramaderia i la pesca han deixat pas a un nou tipus d'activitats que d'alguna manera conviuen amb les tradicionals, a determinades zones, i, a d'altres, són ja clarament majoritàries, desplaçant-ne les primitives. Aquest nou aplec d'usos, no sempre compatibles entre si, ha permès la introducció d'activitats de lleure als espais naturals. D'aquesta manera, les muntanyes de la Tramuntana mallorquina han evolucionat cap a un ús eminentment terciari. De l'agricultura al turisme, de les activitats primàries als usos recreatius. Han passat de ser llocs allunyats i on els recursos per subsistir eren més aviat escassos, amb un ambient agrícola-ramader marcat per la pedra seca i els grans espais elevats, a ser llocs paisatgísticament atractius per al desenvolupament d'activitats de lleure o esportives com ara l'excursionisme o l'escalada.

El terreny de joc d'aquestes noves activitats són precisament les muntanyes. Les muntanyes per elles mateixes, com a objectiu. Activitat que sovint implica passar obligatòriament per un indret, és a dir, fer un pas. De fet, com veurem, de vegades l'objectiu mateix de la sortida és fer el pas en si.

Per tant, acompanyant aquest canvi en els usos, els passos han sofert també una evolució, i han passat de ser llocs utilitzats exclusivament per comunicar dos llocs, a ser llocs on s'hi va a posta per gaudir d'una activitat lúdico-esportiva.

La primitiva funció dels passos és comunicar dos indrets a través d'un camí el més curt o fàcil possible. Així, trobam passos a les vies que comuniquen dues poblacions o als llocs habitats amb explotacions agrícoles. Per exemple, sortir d'un lloc com Sa Calobra, abans de la construcció de la moderna i transitada carretera, era una tasca més aviat molesta i que requeria una important activitat física. *El Pas des Ruc, el Pas des Marge, el Pas d'en Termes o el Pas de s'Estaca* són alguns dels nombrosos passos que permetien la sortida d'aquest lloc esquerp i aïllat. Una de les vies que permetien comunicar Sa Calobra amb el sector de Bini Gran es feia a través d'un pas força exposat amb un topònim interessant: el *Pas de s'Al-lot Mort*. Sembla ser que un jove, fill d'alguna de les finques de pel redol, va partir a visitar uns familiars a través d'aquest pas. Amb l'afany de caçar una cabra, es va estimbar per un dels penya-segats del voltant. Aquest fet luctuós no tan sols dóna nom al pas sinó que també el trobam al torrent que circula al seu costat: el Torrent de s'Al-lot Mort. En aquests casos la toponímia sol ser genuïna i en ús. A banda dels passos ja esmentats que són utilitzats per comunicar poblacions remotes, en trobam a altres indrets. És el cas, per exemple, del *Pas den Colom* a la Marina de Valldemossa.

Activitats que esdevenen fixadores de noms en trobam de tota casta. Destaquen aquelles basades en els recursos naturals de la Serra. Nevaters, roters, carboners, calciners, caçadors i llenyataires han donat nom a una important quantitat de passos. Entre ells destaquen els noms d'una multitud de personatges que en bona lògica degueren ser els primers en arriscar-se a passar; en altres casos, els que adaptaven el camí per permetre el pas o bé els que transitaven per allà de manera habitual. El *Pas d'en Bartomeu*, prop de Ses Figueroles, permet l'accés a una sèrie de marges i fins i tot a una casa de neu; el *Pas d'en Barona* permet pujar pels costers de la vall de Sóller en direcció a Deià o el *Pas d'en Miquel*, retocat amb barrobins, facilita l'accés dels carros dels carboners des del Pla des Pouet al Camí de s'Arxiduc, a Valldemossa.

Als llocs on els alzinars possibiliten la presència d'explotacions carboneres, els passos comunicaven amb la possessió o amb algun indret habitat. És especialment notable

la quantitat de passos d'aquest tipus a la Mola de Planícia i a la Fita del Ram. *El pas des Cotxo* és testimoni de la circulació de carros (anomenats cotxes en aquella època) carregats de carbó pels alzinars de la serra, les quals sovint eren maniobres certament temeràries i arriscades.

L'explotació de l'alzinar no és l'única tasca forestal present a la Serra de Tramuntana. El càrritx, tot i que amb menor mesura, també ha estat objecte d'explotació. L'escarpada vessant nord de la carena que uneix Sa Galera amb el Puig Caragoler és plena a vessar de passos de tota casta i finalitat. D'entre tots, cal esmentar el *Pas de Can Fussimany*, que duu el nom de la possessió dins de la qual s'ubica. Sembla ser que per aquest pas es davallaven redolant els feixos de càrritx des de la muntanya.

El contraban, avui en dia desaparegut de la nostra geografia, també ha estat el responsable de la fixació de nombrosa toponímia, especialment aquella que fa referència als passos. Una activitat que obligava al trànsit per llocs aïllats, allunyats de possibles topades amb el cos de carabiners i que, a més a més d'estar d'amagat, tingués un accés el més directe i ràpid possible. Les rutes del contraban a la Serra de Tramuntana implicaven habitualment el remuntar torrents, transitar per penyassegats o grimpar entre roques, sempre per paratges de molt difícil trànsit. La toponímia ens atraca directament aquesta activitat en el *Pas dels Contrabandistes*, prop del Torrent de Pareis, o ens recorda alguna de les circumstàncies que l'envoltaven, com n'és el cas del *Pas d'en Bisquerra* (en Tomeu Bisquerra era un pastoret que va conduir una teringa de contrabandistes a través d'una esclatxa per evitar el control de la Guàrdia Civil que els esperava en allò que havia de ser la seva primera ruta). Alguns d'aquests passos arribaven a ser tan freqüentats que fins i tot s'habilitaven per facilitar-ne el trànsit. Aquest darrer extrem fins i tot apareix fixat a la toponímia, com és el cas del *Pas de s'Argamassa*, per on fa uns anys hi existien una sèrie de graons artificials fets amb argamassa que permetien assegurar el pas en un lloc amb una notable exposició.

Fins i tot una activitat com ara vigilar la costa té la seva presència dins dels noms dels passos. L'accés a les torres de defensa també requerien sovint passar per llocs dificultosos, ja que la talaia de vigilància sol estar situada a llocs elevats i ben defensats. Per altra banda, la possibilitat d'accedir o sortir de la torre de manera apresurada també possibilita l'existència de dreceres. Així, el *Pas de sa Torre*, a la Torre de Lluc permetia accedir a l'esmentada Torre fora del camí empedrat habitual.

L'accés a colònies de coloms als torrents de la Serra i la caça amb llaç mitjançant l'enrocament de cabres posava a prova la tenacitat, i sovint també el vertígen, dels caçadors.

El mateix *Pas dels Caçadors* al Torrent des Gorg Blau testimonia que fins i tot a llocs tan hinòspits com el seu tram més engorjat i escabrós, conegut com Sa Fosca, els nostres avantpassats ja havien deixat empremta. I una cosa similar passa amb els pescadors. Evidentment en aquests casos, els passos solen ser a vorera mar. Un exemple clarificador és el propi *Pas des Pescadors*.

No es poden deixar de banda els nombrosos casos de topònims referits de manera directa o indirecta a les activitats agrícoles o senzillament relacionades amb el dia a dia de les feines del camp a la Serra. Per exemple, es va fer passar una biga per a la tafona de la possessió de Planícia per una escarpada canal que des d'aleshores és coneguda com el

Pas de sa Biga. El *Pas des Cossi*, a Son Fortuny o el *Pas des Ruc*, entre d'altres, demostra mitjançant la fixació toponímica que els nostres avantpassats es guanyaven les sopes d'una manera prou diferent a l'actual i en la qual no manquen referències al pastoreig, en aquest cas al reagrupament de la guarda (*Pas de s'Arreplegada*).

Hi ha algunes curiositats en el cas dels zoònims. Són freqüents les referències a animals en la toponímia dels passos, i no tan sols les trobam fent referència als animals domèstics, tret del ja esmentat cas del ruc de Bini Gran, sinó també a animals salvatges (*Pas des Ases*, *Pas des Cabrit*). Destaquen de manera especial el cas del *Pas de s'Aranya* (dos es troben arreu de Tramuntana: un prop del Gorg de s'Olla al Torrent de Pareis, sembla que més genuí, i un altre pel voltants del Barranc de Biniaraix de batiment recent) i el *Pas de Sa Rata* als Puntals de Planícia. I fins i tot trobam dos casos de veus en desús total, com ara el cas del terme "gat" que a Mallorca ha estat substituït per "moix": *El Pas des Gat* (Deià) i el *Pas de Sa Gata* (Andratx).

Els determinants referents a característiques físiques del terreny, els orònims, tot i que no són relativament abundants en els noms de passos, també queden fixats. Les esclatxes (*Pas de s'Esclatxa*), feses (*Pas de sa Fesa*) o fins i tot petits forats (*Pas des Foradí*) poden arribar a ser prou característics com per donar nom a un indret en particular.

Hi ha vegades en què el nom del pas mateix conté informació de com és el pas en qüestió. Si és mal d'anar (*Es Mal Pas*), si és ample o estret (*Pas Gran*, *Es Passets*, *Pas Petit*) o com és físicament (*Pas Vermell*, *Pas Llis*, *Pas de Ses Tres Pedres*).

Els fitònims, molt abundants, fan majoritàriament referència a arbres (*Pas des Garrover*), a plantes (*Pas de s'Aritja*) o als seus fruits (*Pas de s'Arboç*).

L'arribada de les activitats ludicoesportives a les muntanyes de la Serra marca un abans i un després en la toponímia en general i en el noms dels passos en particular. Conviuen a les muntanyes de la Serra topònims genuïns amb una àmplia gama de neotopònims sorgits bàsicament per dos motius:

- 1- El desconeixement de la toponímia genuïna.
- 2- L'accés a passos que no tenien nom o dels quals se n'havia pedut el topònim genuí. En la gran majoria de casos de neotopònims d'aquesta mena, les noves activitats com el barranquisme o l'escalada en són les responsables.

Alguns dels passos més practicats avui dia conserven la toponímia original, sense cap modificació. Passos com el de *Na Sabatera* al Galatzó o el *Des Cossi*, no gaire lluny del primer, són freqüentats pràcticament a diari per excursionistes illencs i no tan illencs, ja que l'afluència de gent a les nostres muntanyes fa estona que depassa fronteres.

En altres casos, l'afluència de caminaires no és tan habitual, però tot i això la toponímia és respectada. En aquest sentit, són prou reconeguts alguns passos "clàssics" dins els recorreguts agoserats arreu de Tramuntana. El seu recorregut aeri fa que hi circulin tan sols els més experimentats. El *Pas des Recó*, des de Deià permet arribar a la zona del Teix per una timba espectacular. El *Pas del Diable*, deixa l'excursionista al repeu somital del Puig Tomir després de transitar per una canal certament atrevida. El *Pas d'en Topa*, equipat actualment amb un passamà d'acer, és l'única manera possible de transitar pels vertiginosos costers del vessant nord-oest de la Serra d'Alfàbia.

En altres casos la neotopònima substitueix el nom genuí. El *Pas de s'Ullastre*, a la Fita del Ram passa a tenir dos noms més: un, informatiu però respectuós, *Pas des Ferros* i, un altre inversemblant, *Pas Delta*.

Tanmateix les sortides a la muntanya no sempre es duen a terme pels itineraris més coneguts. Ni tan sols per aquells caminolls fitats. Sovint se cerca alguna via directa que, sense embuts i d'una manera atractiva per a l'excursionista, possibiliti assolir un cim o una contrada en particular.

En aquest cas, els passos a realitzar són certament verticals i exposats. Tant és així que en ocasions s'equipen amb passamans de ferro o altres elements que permeten assegurar-se. El pas de sa Pomera Borda n'és un bon exemple en aquest sentit. Permet enfilat-se per dins una escaleta vertical, equipada amb una corda fixa i decorada per un magnífic exemplar de pomera borda. Un cop realitzat el pas, s'assoleix, no gaire més amunt, el cim de la Serra de s'Almàgara de 1414 metres, al Puig Major de Son Torrella. En determinats casos fins i tot podem trobar, implícit al propi nom, l'equipament del pas (*Pas de ses Maromes*, *Pas des Cable*, *Pas de s'Argolla*).

Quan pensam en modalitats d'esports de muntanya ràpidament ens ve al cap l'excursionisme i possiblement també l'escalada. Però segurament ens passarà per alt una activitat en la qual els mallorquins en són pioners a tot Europa, una activitat en la qual els passos, a més d'obligats, són part del "joc": el barranquisme, nom modern i una mica més estandaritzat per denominar el que a la Serra es coneix, de tota la vida, com "fer un torrent".

Quedaven en ple segle XX, després d'anys i més anys de conquestes i reconquestes, d'ocupacions intensives del sòl, de pasturatge ramader, de contraban, de caça a indrets amagats i de passejades per plaer algun lloc on l'home no hagués deixat la seva petjada a la Serra de Tramuntana? Hi havia realment algun lloc verge? L'any 1965 es va recórrer de manera sencera, en dues esgotadores jornades, el tram del Torrent des Gorg Blau conegut com Sa Fosca. Aquest fet, sense precedents gairebé a Europa, dut a terme per tres mallorquins, demostrava que ja res no estava a l'abast de l'home. Havia sorgit una nova activitat que s'havia estrenat pel més difícil: fer el descens de Sa Fosca. En venguéren més: Almadrà, Gorg des Diners, Comafreda, Es Lli, etc. i, amb ells, tota una sèrie de noms de lloc que no tenien precedent. Molts d'ells són noms de passos. En trobam de tota casta: noms d'animals impossibles per a aquestes contrades en el *Pas des Tigre*; prou explícits com ara el *Pas de s'Acollonament*; al·legories de contes infantils (o per ventura intencions de futur?) al *Pas d'Iràs i no Tornaràs*; informació de la manera en què haurem de passar en funció del nostre perímetre en el cas del *Pas des Grassos Estrenyeu-vos*; amb dades curioses com el Pas des Duro (un lloc on es va trobar una moneda de 5 de les antigues pessetes) i, així, multitud de casos més.

En definitiva, per un o altre motiu, els passos a la Serra han estat i són transitats de manera més o menys continuada. Genuïns o neotopònims s'agrupen en un llistat que avui es tanca amb un recull de 267 noms de passos, amb la certesa de no haver-los recollits tots.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERTÍ, J; ROSSELLÓ, R; VIBOT, T. (2002): “Son Valentí, Son Balaguer, Ses Mosqueres: una història, un territori”. Associació Cultural Bany-al-Bahar.
- JAUME, J. (2003): “Tramuntana de Norte a Sur. Los 54 miles de la Sierra en 142 itinerarios”. Palma. Calima ediciones.
- HERNÁNDEZ, J; VIBOT, T. (2004): “Son Nét: (història, senyoriu i territori d'un latifundi de Tramuntana)”. Ajuntament de Puigpunyent.
- HERNÁNDEZ, J; VIBOT, T. (2001): “Superna: una vall a través de la història i els seus noms”. Ajuntament de Puigpunyent.
- VALLCANERAS, LI. (1996): “20 Itineraris alternatius a la Serra de Tramuntana (I)”. Palma. Gorg Blau
- VALLCANERAS, LI. (1999): “20 Itineraris alternatius a la Serra de Tramuntana (II)”. Palma. Gorg Blau
- VALLCANERAS, LI. (2001): “20 Itineraris alternatius a la Serra de Tramuntana (III)”. Palma. Gorg Blau
- VIBOT, T. (1999): “Sa Mola de Planícia: el vessant nord-oest”. El Gall editor.
- VIBOT, T. (1999): “Son Bunyola: una mar de noms : història i toponímia d'una possessió de mar”. Associació Cultural Bany-al-Bahar.

És d'agraïr la col·laboració desinteressada de diverses entitats excursionistes i persones en particular, sense els quals no hagués estat possible recopilar bona part dels noms de passos. El “GEM” i el seu president, en Joan Carles Palos. El grup “Tramuntanya” de Manacor i el seu president, en Joan Cubells. Especialment Bernadí Morey, president del Grup Excursionista d'Esporles per aportar tota la seva saviesa torrentera en aquest recull. Gràcies també a Miquel Vanrell, del grup “Saltamontes” qui a més de perdre molt de temps amb mi, m'ha acompanyat a alguns dels passos citats.

ALGUNS ASPECTES TOPONÍMICS D'ARIANY

Bartomeu Clar Monserrat

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

RESUM

Es pretén fer una contribució a la toponímia d'Ariany després de la visita a algunes de les possessions del terme municipal i la consulta de diferents documents localitzats a l'Arxiu Municipal de Petra, a l'Arxiu del Regne de Mallorca i la bibliografia que fa referència als municipis de Petra i Ariany. Finalment tota la informació queda reflectida en diversos mapes toponímics que recullen tota la informació obtinguda.

INTRODUCCIÓ

Les primeres informacions sobre topònims localitzats al territori que avui ocupa el terme municipal d'Ariany són del llibre del repartiment de Mallorca. En aquest llibre, cabdal dins la nostra història, apareixen els rahals Arian i Caldaritx, tots dos dins el districte de Petra que van correspondre a la porció del rei. El rahal Arian fou cedit a Bartomeu d'Aulona i el rahal Caldaritx a Alfonso Martínez. (ROSSELLÓ VAQUER, 1994, p. 7).

Al llibre del repartiment podem trobar altres topònims com Xutalell que es correspon amb s'Estorell. (ANDREU,2000) L'Alqueria Caro es correspon amb el que actualment coneixem com Son Reixac i el corral Sibil és en realitat l'evolució del topònim del corral de na Sibilia, peca de terra de 10 quarterades que apareix a l'acta de la fundació de la vila de Petra l'any 1300 (ANDREU,2000).

A partir d'aquest bessó, el nombre de topònims recollits fins dia d'avui arriba als 292, amb una densitat d'uns 13 topònims per quilòmetre quadrat, quantitat gens menyspreable. Això fa d'Ariany un municipi amb una riquesa toponímica elevada que encara pot augmentar si els investigadors s'engresquen a situar sobre el mapa noms de tanques, cloves i pous.

* Col·laborador del Grup de climatologia, Riscs geogràfics i Territori de la Universitat de les Illes Balears

METODOLOGIA

S'han consultat els arxius on es podia trobar informació relativa a Petra i Ariany (fins fa 27 anys inclòs dins el terme municipal de Petra), a la vegada s'ha consultat la bibliografia a l'abast i finalment s'ha fet el necessari i, a la vegada indispensable, treball de camp per poder conèixer la realitat geogràfica del municipi i poder entendre el perquè d'alguns dels seus noms de lloc.

Els topònims recollits s'han agrupat per possessions o per contrades per tal de poder fer un mapa de detall on hi sortissin els topònims recollits de forma acurada.

RECU LL DE TOPÒNIMS D'ARIANY

Com ja he esmentat, el recull toponímic d'Ariany s'ha fet per contrades o per possessions, pentinant de nord a sud el terme municipal. Es comença per la possessió de sa Cabaneta i s'acaba per las de S'Estorell i Son Bacs.

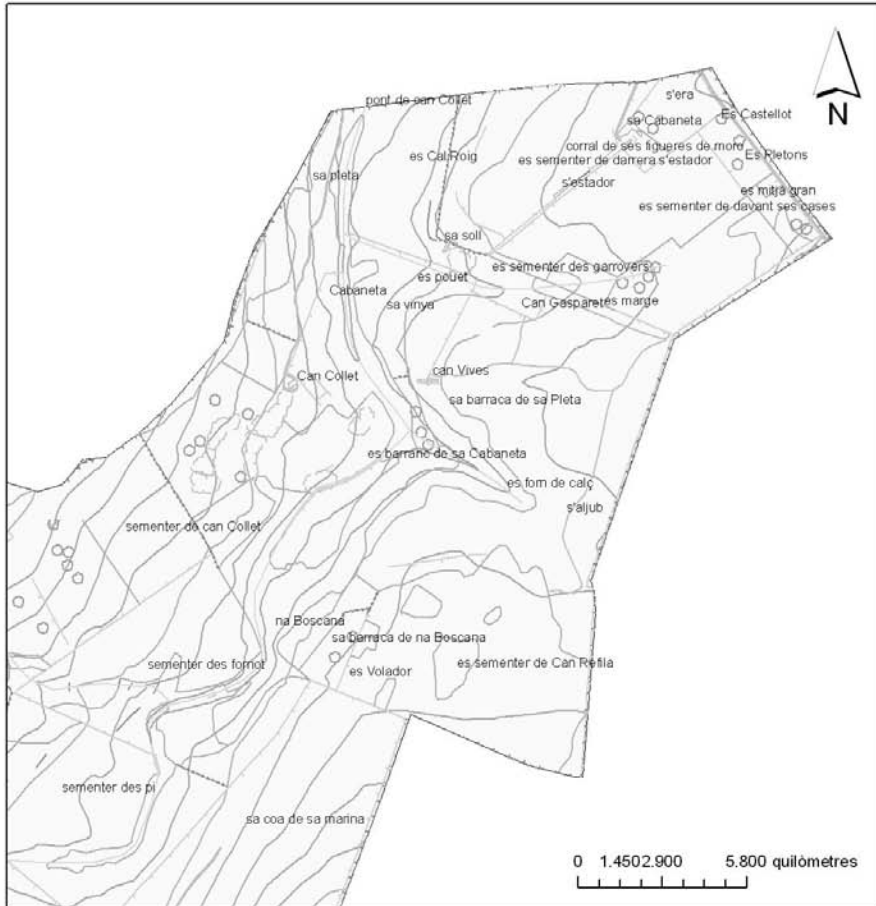
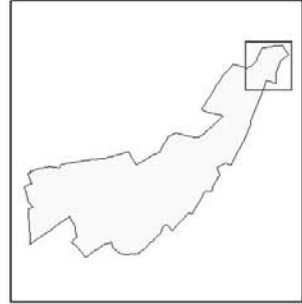
Sa Cabaneta

Apareix al Cadastre de 1685. Era una propietat de Gual Moix i estava valorada en 1.600 lliures. Apareix al plànol de Peña(1864) i al Mapa General de Mallorca (1962).

Informador: Jaume Gomila “de Son Boscanet” i Geròni Vanrell “de can Petit”.

1. Sa tanca de s'era
2. S'era: apareix al plànol de Peña 1864
3. Es molí
4. Es pletons
5. Es castellet
6. Es mitjà de sa cova: petita pleta sense roturar on l'informador ens diu que hi havia una cova que es va tapar de reble.
7. Es corral de ses figures de moro
8. sa pleta
9. Es sementer de davant ses cases: sementer on hi ha cultiu de figuera amb les següents varietats: - bordissot blanca; bordissot negra; coll de dama negra, paretjal; blanqueta; angelina; Albacor; calderona; porquenya; de la roca; d'Hortella; de la senyora i rotja.
10. Ets estadors
11. Ses rotes noves
12. Can Gasparet
13. Sa soll

Toponímia d'Ariany. Sa Cabaneta

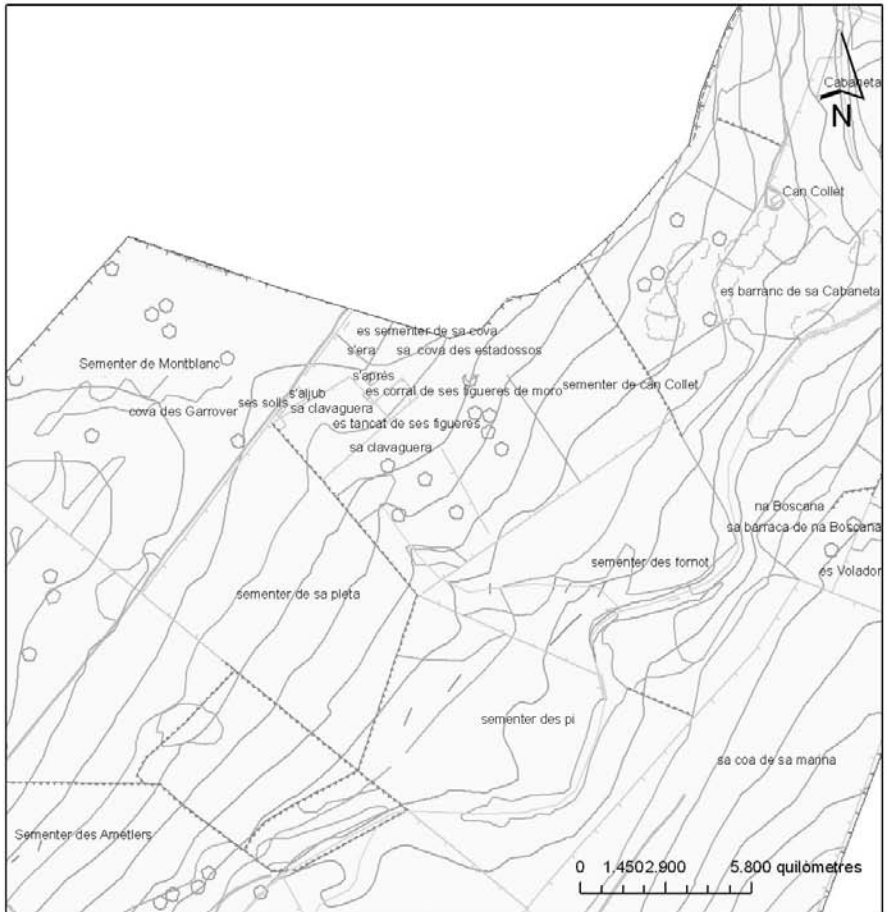
14. Sa barraca des porcs
15. Sa pleta
16. Can Vives
17. Sa vinya
18. Es pouet
19. Es Cal Roig
20. Es sementer des Garrovers
21. Es barranc de sa Cabaneta. Nom que pren el torrent de Son Real al passar per les terres de Sa Cabaneta
22. Na Boscana
23. Sa barraca de na Boscana
24. es sementer de can Refila
25. Es volador
26. Aljub des estadors
27. Aljub de devora es sementer de can Refila; apareix al Plànol de Peña
28. Es marge: es tracta d'un gran parat d'uns 22 metres de llargària i 3,5 metres de gruix que inhibeix l'escorrentia superficial que, en episodis de precipitacions intenses, prové del sementer de davant ses cases. Prop d'aquest parat n'hi ha un altre de menors dimensions.
29. Can Collet
30. Sa Pleta
31. Pont de Can Collet

Son Boscanet

Informador: Jaume Gomila “de Son Boscanet” i Geròni Vanrell “de Can Petit”.

1. Sementer de Can Collet
2. Sementer des Fornot
3. Sementer des Pi
4. Sa Pleta
5. Es corralet de s'Aljub
6. Sa cova des Garrover: cova de petites dimensions que té una coberta de pedra en sec. Servia d'estador pels anyells acabats de desmamar. Pareix ésser que fou una cova d'enterrament.
7. Es corral de ses Figueres de Moro
8. Tanca de ses Figueres
9. Sementer de Montblanc
10. Tanca de s'Era
11. Tanca de sa Cova

Toponímia d'Ariany. Son Boscanet

Sa cova dets estadors, un topònim ben viu.

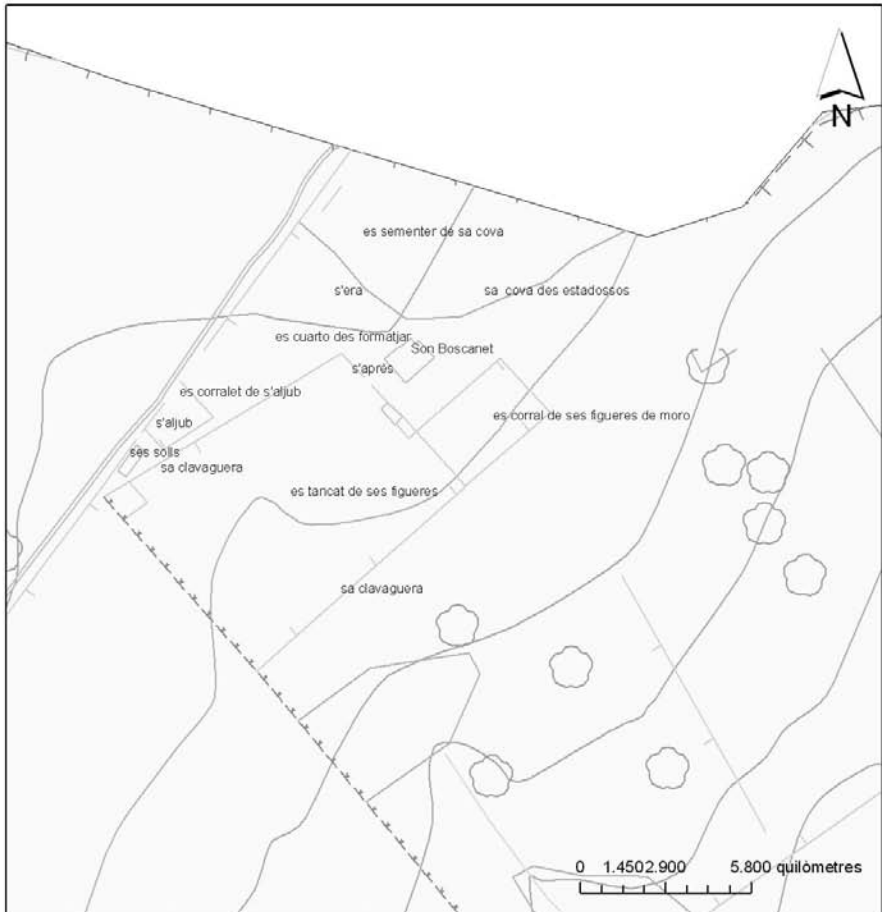
12. Cova des Estadors. Fou una cova d'enterrament. Actualment encara s'utilitza com a estador per a la guarda d'ovelles de Son Boscanet. Al Mapa General de Mallorca apareixen les coves de Son Boscanet. Es corresponen amb les coves des Garrover i la Cova des Estadors.

18. S'après

19. Es cuarto des formatjar. Dependència de la planta superior de la possessió de Son Boscanet destinada a aquesta activitat.

20. Sa Clavaguera. Obertura feta a la paret de sa tanca de ses figueres per tal de deixar passar les ovelles.

Toponímia d'Ariany.
Son Boscanet (detall)

Son Boscà

Aquesta possessió era coneguda antigament amb el nom de Fontanes, topònim que encara perviu a l'aljub de la possessió, situat prop de la partió amb Ses Comunes. Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784). Apareix al Mapa General de Mallorca (1962).

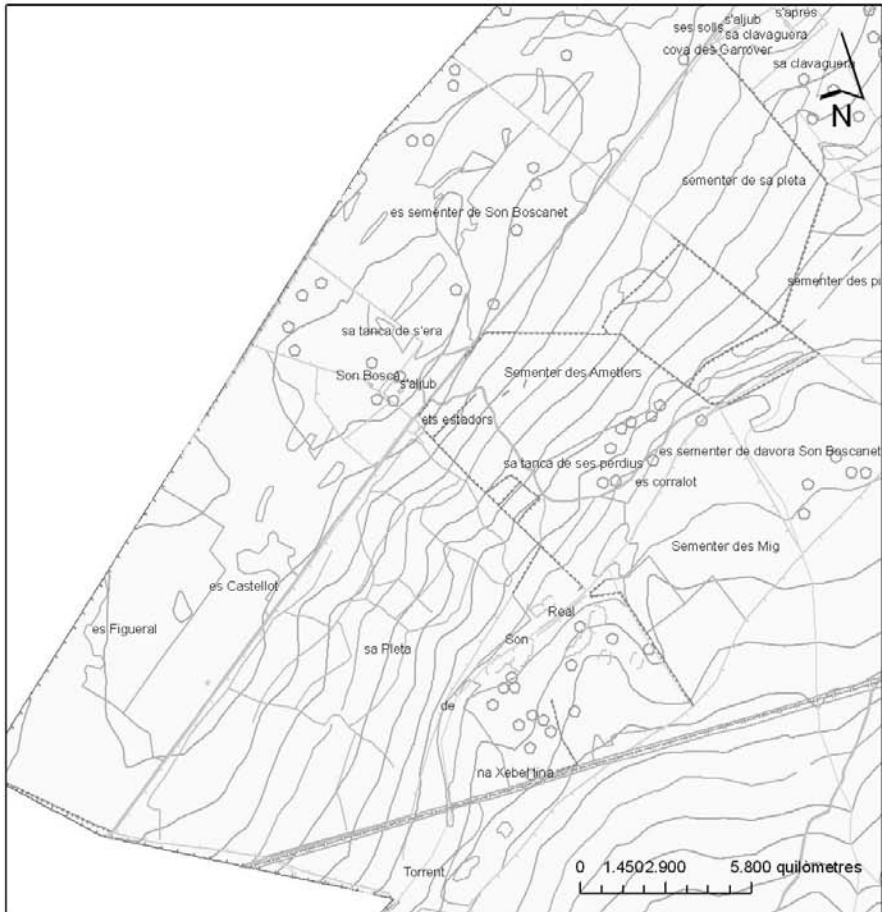
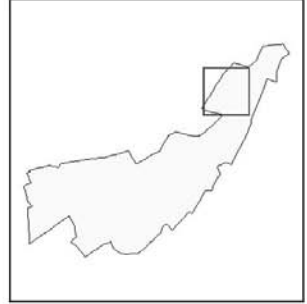
Informador: Antoni Font "Es Carter", Jaume Gomila "de Son Boscanet" i Jeroni Vanrell "de Can Petit".

1. Es sementer de Son Boscanet
2. Sementer des Ametlers
3. Es Corralot
4. Sementer des Mig
5. Sa tanca de ses Perdius
6. Sa Pleta
7. Es Estadors

L'aljub de Fontanes.

Toponímia d'Ariany. Son Boscà

8. Sa tanca des Porcs
9. Ses Cases
10. S'era: apareix a Peña
11. Ses Figueres de Moro
12. Sa tanca de s'Era
13. Es Castellot
14. Es Figueral
15. Na Sebel·lina. Apareix al Mapa General de Mallorca (1962)
16. Aljub de Fontanes: la possessió de Son Boscà era coneguda antigament amb el nom de Fontanes, Jaume Andreu . pervivència d'un topònim que es manté a aquest dipòsit.

Ses Comunes

1. Sa Coa de sa Marina
2. Es forn de calç
3. Sa Rota plana
4. Es corral Sibil: Pareix ésser que es tracta de l'evolució del topònim del segle XIV Es corral de na Sibilia, que apareix als documents sobre els plets de ses comunes de Petra amb el topònim de corral Sibili (Andreu, J. 2000) Apareix al mapa titulat "Plante de la Mola entre sin possessions de Garau" (Andreu, J. 2000) i a la vegada al document d'ordinació de la vila de Petra de l'any 1300. Pareix ésser que la hipòtesi feta per Andreu és ben argumentada.

Es corral de na Sibilia. Detall del mapa "Plante de la Mola entre sin possessions de Guerau".

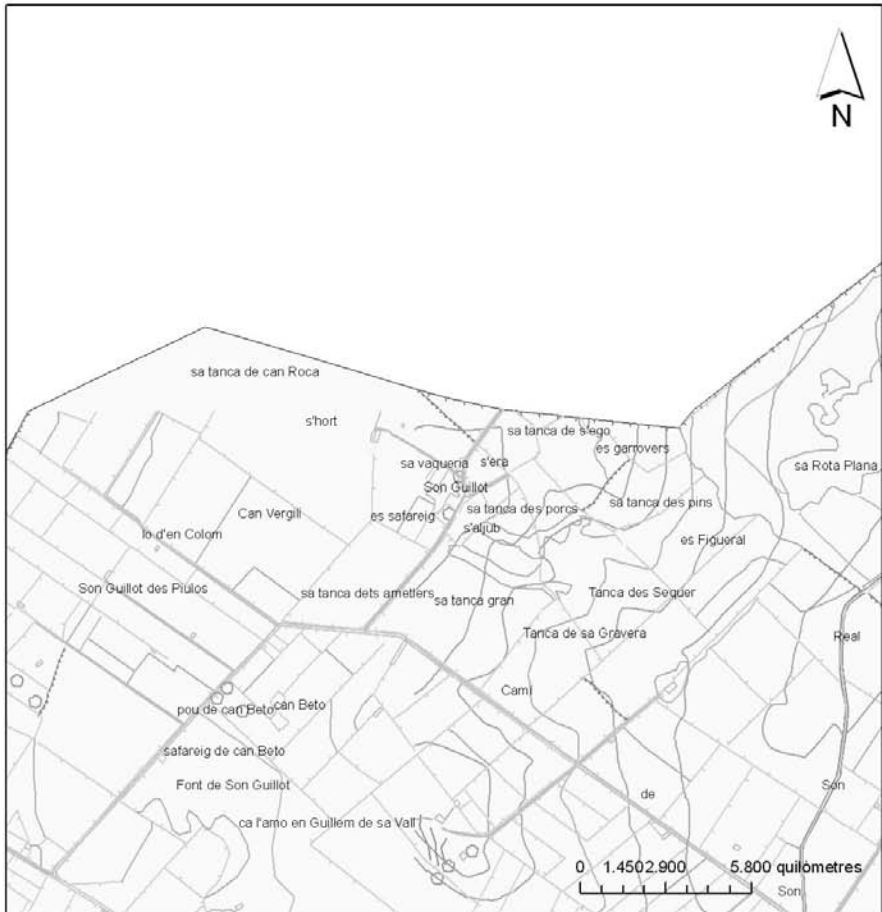
Son Guillot

Antigament era coneguda amb el nom de Bocatí (Rosselló Vaquer, 1994). Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784). Al Mapa General de Mallorca apareix amb el topònim de Son Guillot Vell.

Informador: l'amo en Biel de Son Guillot.

1. Sa tanca de Can Roca
2. Sa tanca de s'ego
3. Es garrovers

**Toponímia d'Ariany.
Son Guillot i establits
de Son Guillot**

4. Es Figueral
5. Tanca des Sequer
6. Sa tanca Gran
7. Sa tanca de sa Gravera
8. Sa tanca des Porcs
9. Sa tanca de s'Hort
10. Sa tanca des Pins
11. Es Safareig
12. S'Aljub
13. S'Era
14. Sa Vaqueria
15. Can Vergili. Apareix al Mapa General de Mallorca, 1962

Establits de Son Guillot

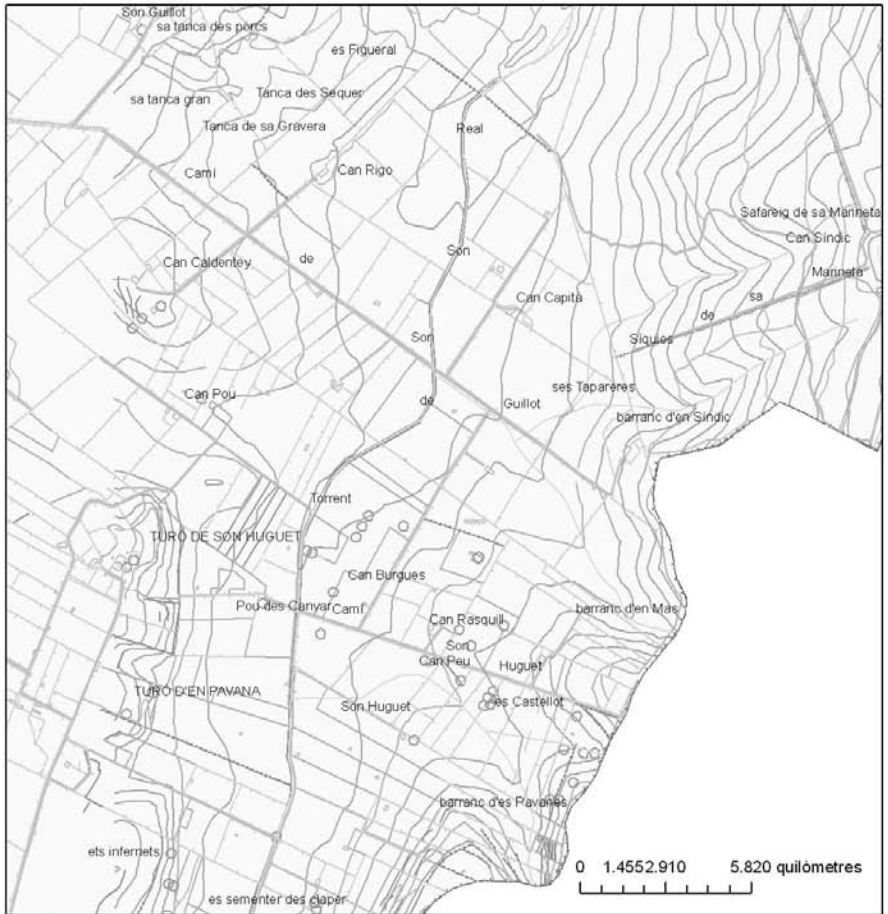
1. Son Guillot dels Piulos
2. Son Guillot d'en Colom
3. Can Beto. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
4. Pou de Can Beto
5. Pou dets Iguals
6. Font de Son Guillot. Apareix al Mapa General de Mallorca de Josep Mascaró Passarius
7. Safareig d'en Beto
8. Ca l'amo en Guillem de sa Vall

Son Huguet

Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784).

1. Can Capità
2. Can Rigo Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
3. Can Caldentey .Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
4. Can Pou
5. Can Sídic
6. Can Burgues Apareix al Mapa General de Mallorc 1962.
7. Can Resquill
8. Ses Tapareres
9. Can Peu. Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
10. Es castellot
11. Can Pou

Toponímia d'Ariany. Son Huguet

12. Barranc d'en Síndic
13. Barranc d'en Mas
14. Barranc des Pavanès
15. Son Huguet. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962 amb el topònim Son Huguet Vell.
16. Turó d'en Pavana
17. Can Pavana. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
18. Turó de Son Huguet
19. Pou des Canyar. Apareix al plànol de Pere d'Alcántara Peña (1864) i al Mapa General de Mallorca 1962.
20. Can Xorreta Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
21. Can Pipo
22. Son Huguet de dalt. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.

Calderitx

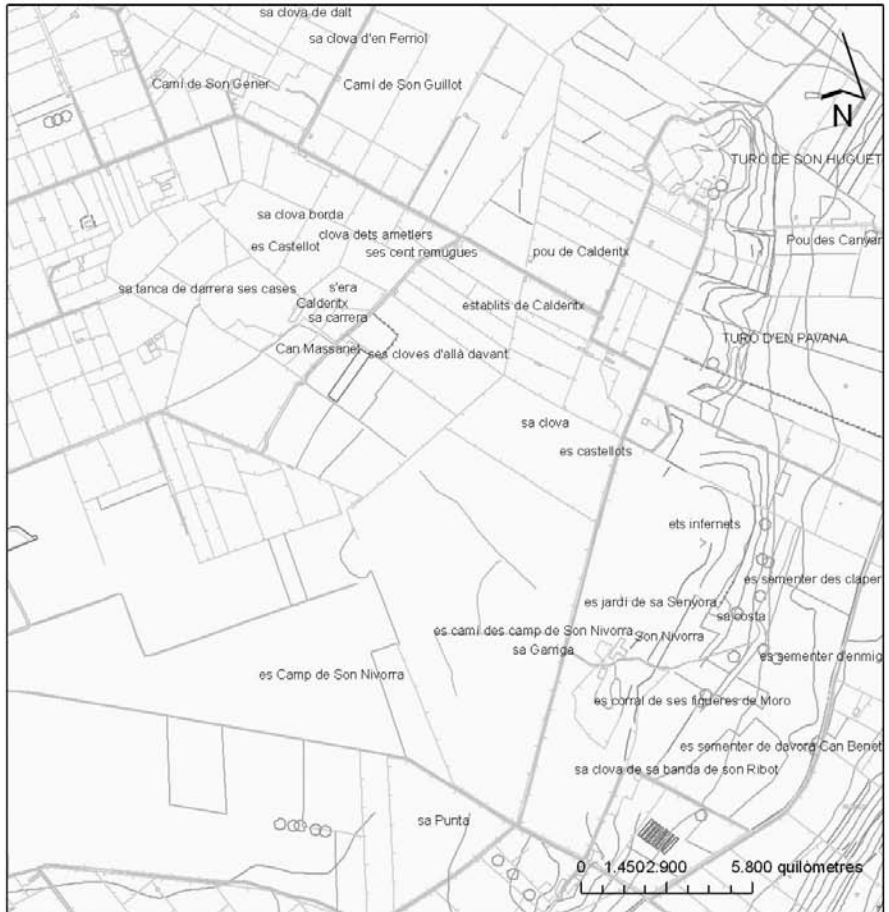
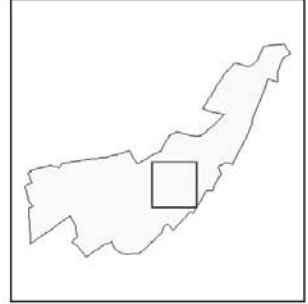
Al *Capbreu de les divisions del Regne de Mallorca* apareix el Rahal Caldaruxchi (amb nota marginal al costat Caldarig) amb una extensió de V jovades “*Et és del senyor Infant e dóna-la an Anfonso Martiniz*”. Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784) i al Mapa General de Mallorca, en aquest darrer cas amb el topònim Calderitx Vell. El topònim apareix grafiat de diferents formes als diferents documents i bibliografia consultada:

- 1232: Caldaruxchi – Caldarig (RossellóBordoy, 2007)
- 1505: Caldarig (ARM, D-1252)

Cases de Calderitx.

Toponímia d'Ariany. Calderitx

- 1508: Calderitx (Rosselló Vaquer. 94)
- 1784: Calderix (Despuig, 1784)
- 1962: Calderitx(Mascaró, 1962)

Informadors: Antònia Pascual i Guillem Pascual “de Calderitx”.

1. Ses cloves d'allà davant
2. Clova de s'era
3. Ses Figueres de Moro
4. Sa Carrera
5. Es Corralet
6. Sa clova de ses cent remugues
7. Sa Clova dets ametlers o sa tanca d'enmig
8. Sa Clova Borda
9. Es Sequer
10. Es Castellot
11. Sa tanca de darrera ses cases
12. Ses Cloves Primes
13. Can Massanet Apareix al Mapa General de Mallorca 1962

Establits de Calderitx

1. Pou de Calderitx
2. Can Bauçà
3. Can Puput Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
4. Can Corba
5. Clova de ses Tapareres Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
6. Clova d'en Pep Digón

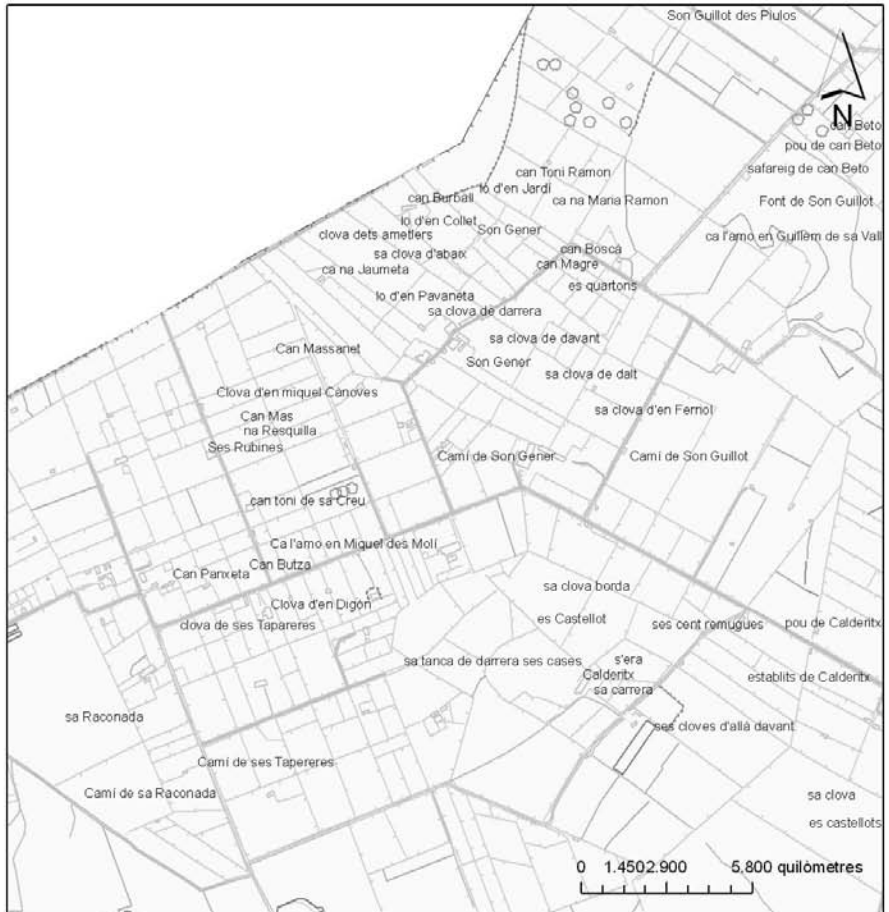
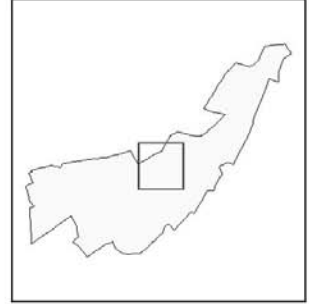
Son Gener

L'actual son Gener es correspon amb el Rafal de Caldaritx. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.

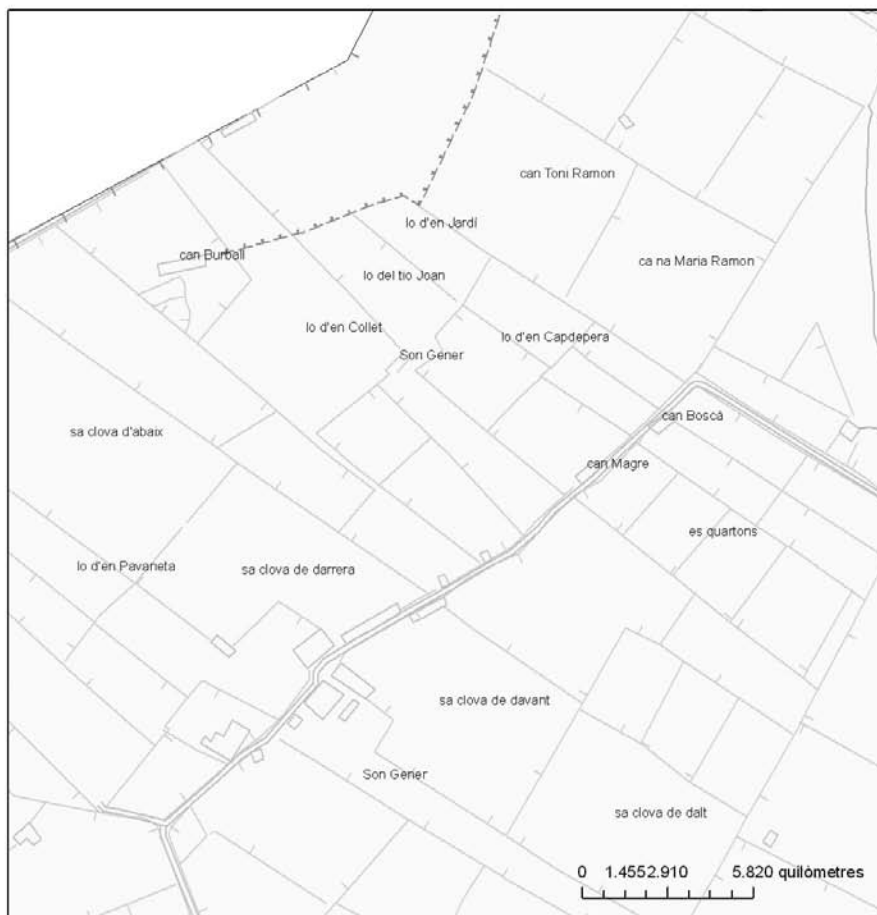
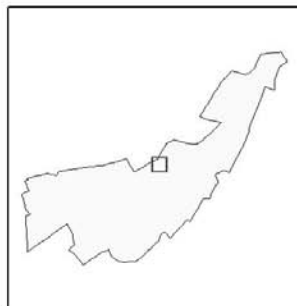
Informador: Martí Capó Barceló “de Son Ribot” i Blai Mestre “de Son Gener”.

1. Can Branca
2. Can Blai
3. Can Tumbet
4. Sa clova d'en Ferriol

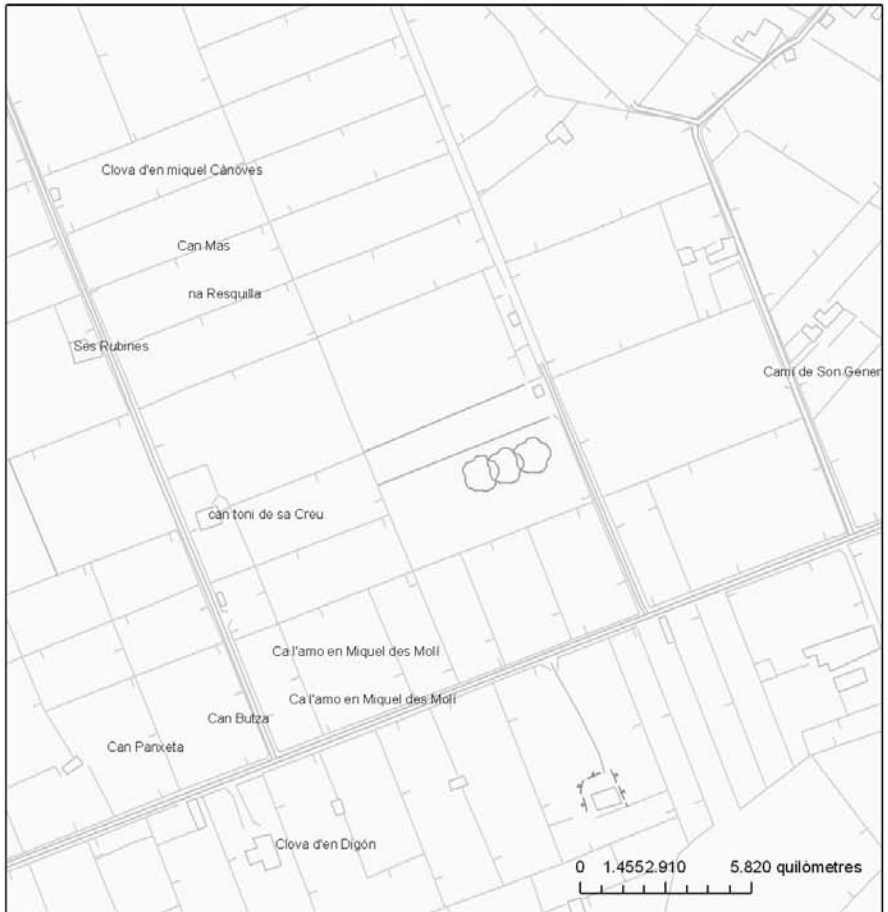
Toponímia d'Ariany. Son Gener

Toponímia d'Ariany. Son Gener 1

Toponímia d'Ariany. Son Gener 1

5. Sa clova de dalt
6. Sa clova d'enmig
7. Sa clova de darrera
8. Sa clova d'abaix
9. Lo d'en Pavaneta
10. Ca na Jaumeta
11. Can Burball
12. Lo d'en Collet
13. Lo del Tio Joan
14. Lo d'en Capdepera
15. Es cortons
16. Can Toni Ramon
17. Ca na Maria Ramon
18. Can Magre. Apareix al Mapa General de Mallorca amb el topònim Can Magre
Diners
19. Can Boscà
20. Ca l'amo en Joan de Son Huguet
21. Son Gener dels Tecos
22. Can Tubet. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
23. Can Síndic. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
24. Can Toni de sa Creu
25. Can Miquel Cànoves
26. Can Mas
27. Na Resquilla
28. Can Resquill
29. Can Butza
30. Ca l'amo en Miquel des Molí
31. Ses Rubines
32. Can Ruat. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962

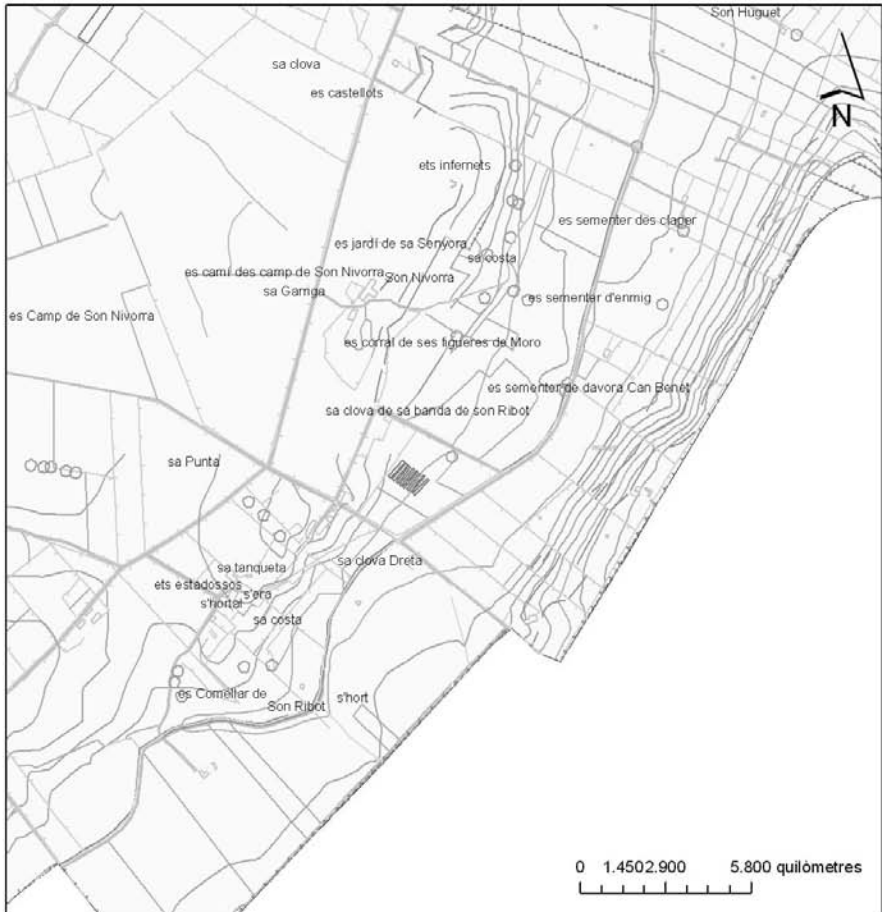
Son Nivorra

Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784). Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.

Informador: Miquel Font Bauçà "llebre" o "de Son Nivorra".

1. Es Castellots
2. Sa Clova
3. Camí des Camp de Son Nivorra. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
4. Es camp de Son Nivorra
5. Ets infernets

Toponímia d'Ariany. Son Nivorra

6. Sa Garriga
7. S'era
8. Es jardí de sa Senyora
9. Ets estadors
10. Es corral de ses figueres de moro
11. Sa Clova de sa banda de Son Ribot

Son Ribot

Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784). Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.

1. Sa tanca de na Pixedis
2. Sa vinya
3. S'hort
4. Sa costa dreta
5. Es comellar de Son Ribot
6. Sa costa
7. Sa Punta
8. s'Era

Son Rul·lan

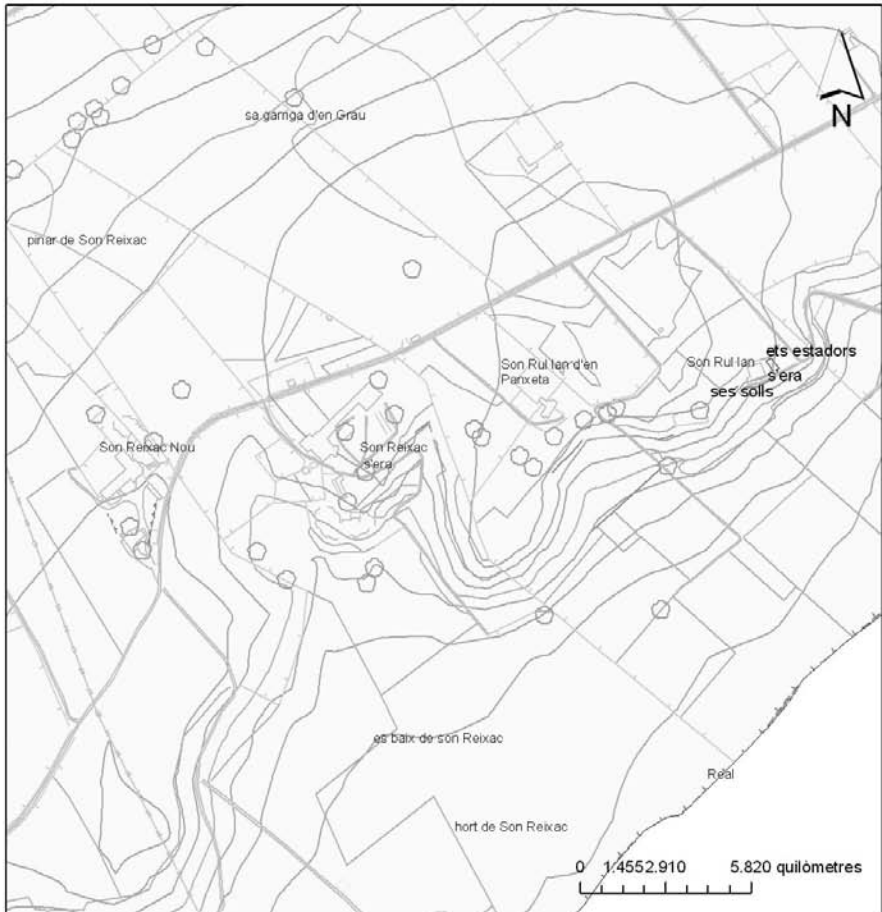
1. S'era
2. Ses solls
3. ets estadors de Son Rul·lan
4. Son Rul·lan d'en Panxeta

Son Reixac

Antigament coneguda com a Caro, apareix al llibre del repartiment: *Alqueria Caro XIII jovades Et es d'en R.Pexonat de Marsela*". Al mapa titulat "*Plante de la Mola entre sin possessions de Garau*" (circa XVI) (Andreu 2000) apareix: "*possessio dita Sô Reixac y âtigament dita Caro de misser Guerau*" Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784) i al Mapa General de Mallorca 1962.

1. S'era
2. Baix de Son Reixac

Toponímia d'Ariany. Son Reixac

3. s'Hort de Son Reixac
4. Son Reixac Nou
5. Pinar de Son Reixac

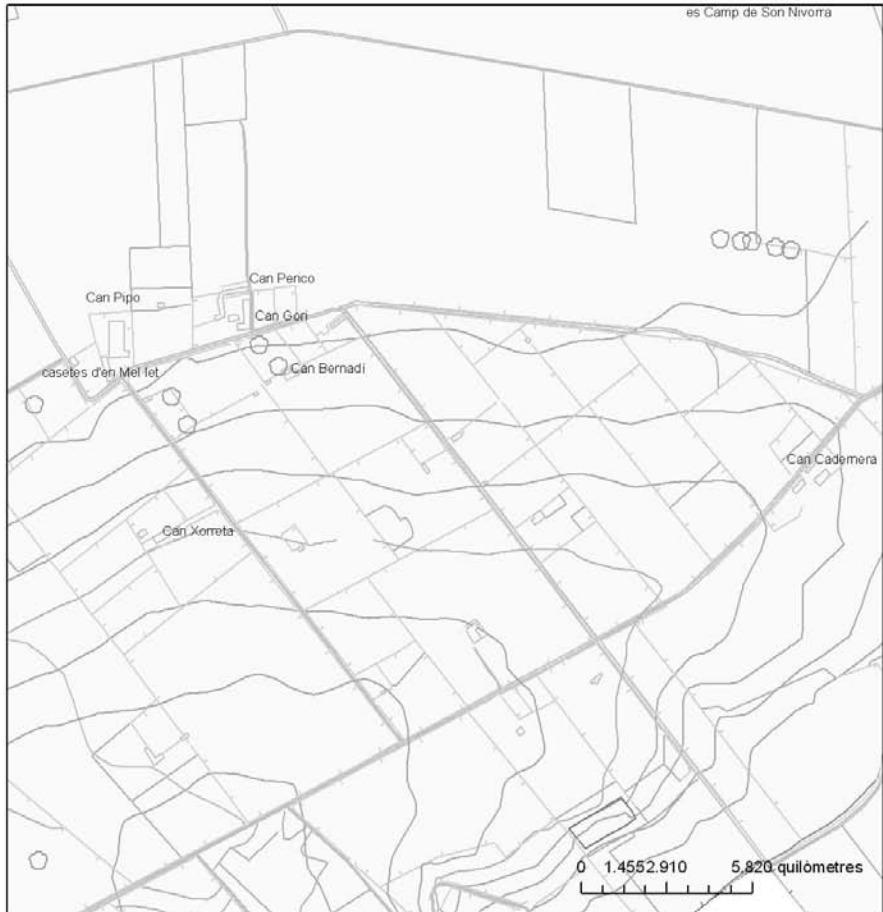
Prop del camp de Son Nivorra

1. Can xorreta
2. Can Bernadí Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
3. Can Gori
4. Can Perico Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
5. Can Pipo
6. Casetes d'en Mel-let. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962 amb el topònim Casetes d'en Merlet.

Contrada de ses Barqueres

1. Sa garriga d'en Grau
2. Es Camp Cucurutx. Pareix ésser l'evolució del topònim camp cruix; camp dit cruix que ha evolucionat fins al Camp Cucurutx que coneixem. Les fonts documentals i bibliogràfiques així ho pareixen confirmar: "Àries Ferrandis establí dues peces de terra del camp dit Cruix i tres de l'alqueria Ariany més vinya i figueral. Les cases confronten amb l'alberg d'Ariany, cases de Tomàs Deyà, cases de Bernat Julià, quintana comuna... camí d'en botarell..." a 1511 apareix una sort de Blai Poses dita camp de Creus a 1675 Francesc Cotoner tenia un camp prop del lloc d'Ariany anomenat cucuruix (Rosselló Vaquer,1994) Aguiló explica convincentment i amb dades segures el topònim *Es Camp Cucurutx* des d'un *Campocrux* del 1356, procedent de Campo crucis. Apareix al Mapa General de Mallorca amb el topònim Camp Cucurutx.
3. Camí de sa Garriga d'en Grau
4. Es Campet
5. Sa Barquera Apareix al Mapa General de mallorca 1962 amb el topònim ses Barqueres.
6. Can Toni de sa Vall
7. Son Reinés
8. s'Hort des Tecos
9. Can Sal. Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
10. Son Eixut
11. Son Guineu abans dit el Rafalàs. Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784) i al Mapa General de Mallorca amb el topònim Son Guillot Vell.
12. Son Gibert. Als Estims Generals de 1578 era de Bartomeu Gibert Apareix al Mapa

Toponímia d'Ariany. Prop des Camp

de Mallorca del Cardenal Despuig (1784). Apareix al plànol de Pere d'Alcántara Peña (1864) Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.

13. Pou de Son Gibert. Apareix al plànol de Pere d'Alcántara Peña (1864)

14. Es Pou Bo Les referències documentals del Pou Bo són nombroses, així el topònim el Pou Bo arriba a constituir un punt de referència per la localització de peces de terra. Al cadastre de 1717 apareix el topònim el pou Bo, a aquest mateix cadastre podem llegir “Gabriel Torrents paga 70 lliures per: mitge q.da de terra al pou bo, alou de Dⁿ Cotoner antes del compte de Pere Mestre Alicant son sogre” Al cadastre de 1800 tornam a trobar referències documentals d'aquest punt d'extracció d'aigua: Bernat Ribot tenia 2 quartons de terra valorats en 119 lliures al Pou Bo. Apareix al mapa de Pere d'Alcántara Peña, concretament apareix al plànol Y a escala 1/2500. Apareix al Mapa General de Mallorca de Josep Mascaró Passariu

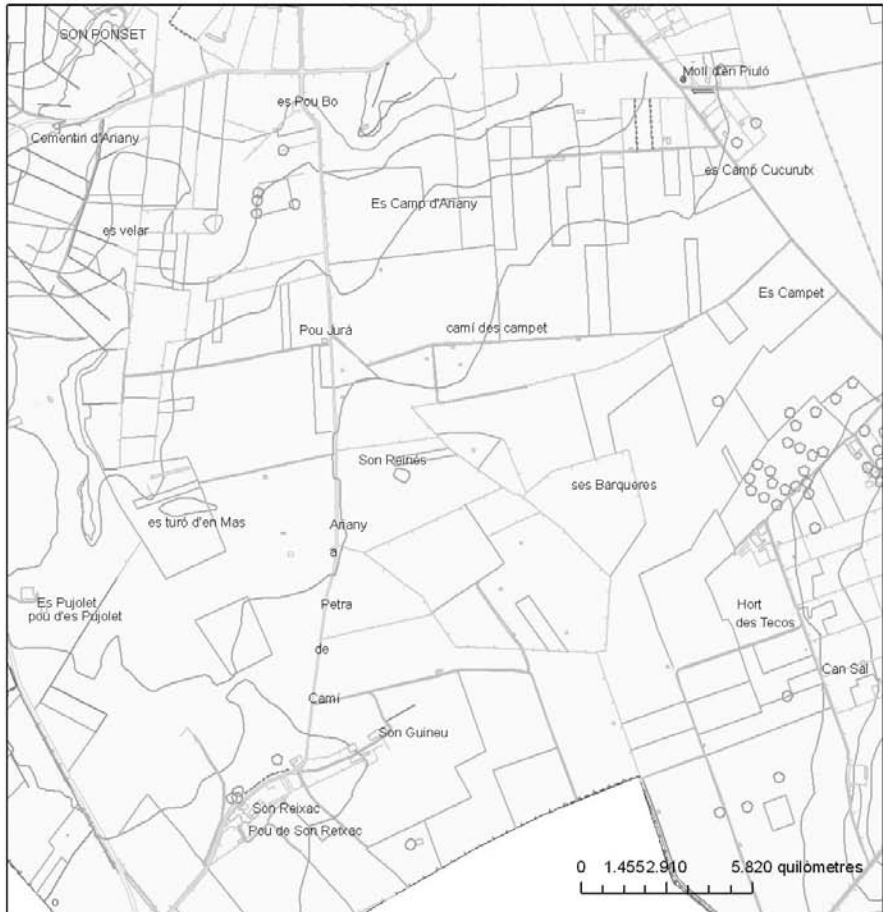
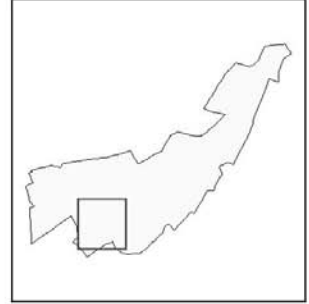
15. Es Pou Jurà Sembla que és d'època islàmica. Segurament el nom Jurà és una deformació de “Jussà”, que significa de la part de baix, lloc on està situat aquest pou, en contraposició al pou Bo que és a major altitud. Apareix a la secció Y amb el número 303 al mapa de Pere d'Alcántara Peña 1864. AMP sense signatura. Apareix al Mapa General de mallorca 1962.

16. Son Ponset

Pou Jurà.

Toponímia d'Ariany. Ses Barqueres

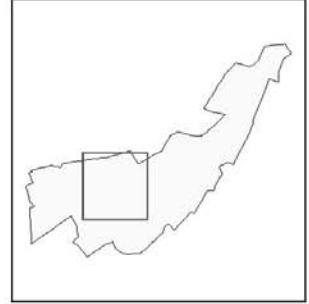
17. Es Velar
18. Es Pujolet Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
19. Es Camp d'Ariany. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
20. Pou des Pujolet
21. Ses Rotes Velles. Apareix al Mapa General de mallorca 1962. Conjunt de rotes situades prop del pou Jurà.

Son Siurana

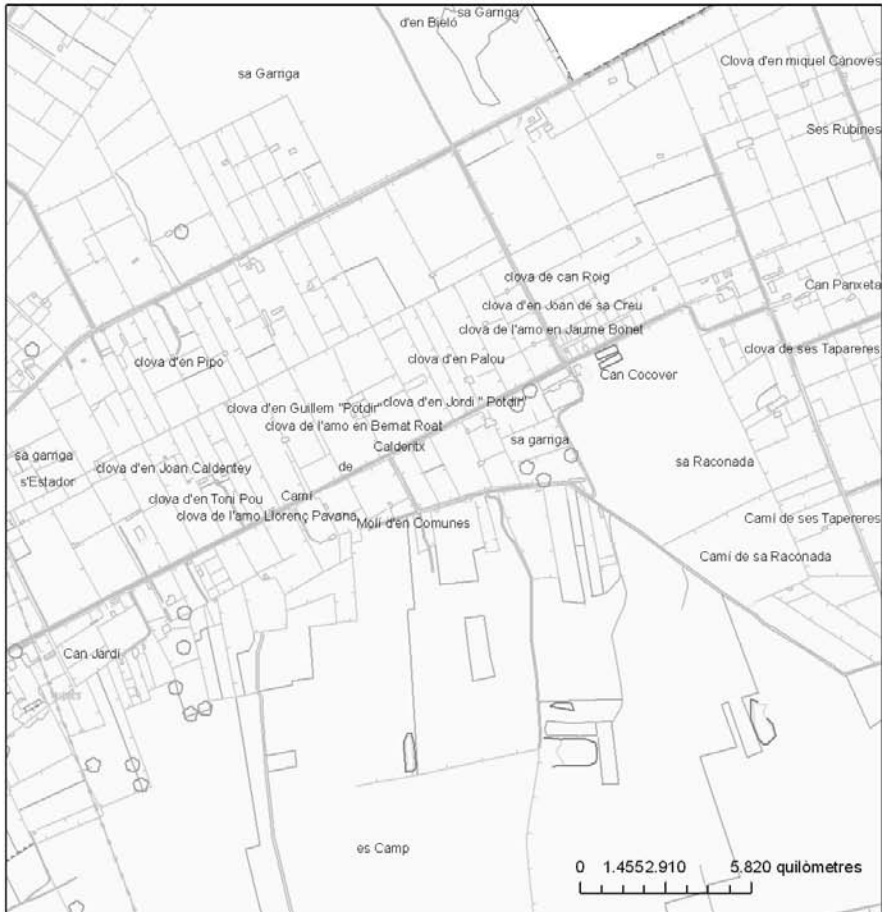
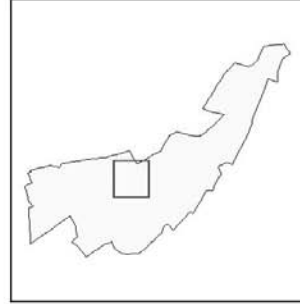
Apareix al Mapa General de mallorca 1962.

1. Molí d'en Piulo. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
2. Sa Cova
3. S'Alberg Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
4. Molí d'en Marinero
5. Molí d'en Piulo Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
6. Molí d'en Comunes
7. Molí d'en Rigo
8. Molí d'en Gener Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
9. Molí d'en Benet Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
10. Sa figuereta
11. Can Cadernera. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.
12. Sa Garriga d'en Bieló
13. Garriga de Son Ciurana
14. Son Ponset
15. Clova de l'amo Sebastià Ribes
16. S'Estador
17. Clova de sa Casa
18. Sa garriga
19. Clova d'en Joan Caldentey
20. Clova d'en Pipo
21. Clova d'en Toni Pou
22. Clova de l'amo Llorenç Pavana
23. Clova de l'amo Bernat Roat
24. Clova de l'amo Llorenç Ximena
25. Clova de Ca l'amo Joan des Senyor
26. Clova d'en Guillem "Potdir"
27. Clova d'en Joan "Potdir"
28. Clova d'en Palou
29. Clova de Ca l'amo en Joan de sa Creu
30. Clova de Ca l'amo en Jaume Bonet
31. Clova de Can Roig

Toponímia d'Ariany. Son Siurana

Toponímia d'Ariany. Son Siurana 1

32. Sa Garriga
33. Can Cocover
34. Can Jardí
35. Can Molines
36. Can Pascual. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962

Sa Canova

Contracció de sa Casa Nova, topònim documentat al segle XVI. Al mapa de Despuig (1784) la contracció ja és un fet i apareix el topònim la Canova. Apareix al plànol de Peña amb el topònim Sa Canova. Apareix al Mapa General de mallorca 1962.

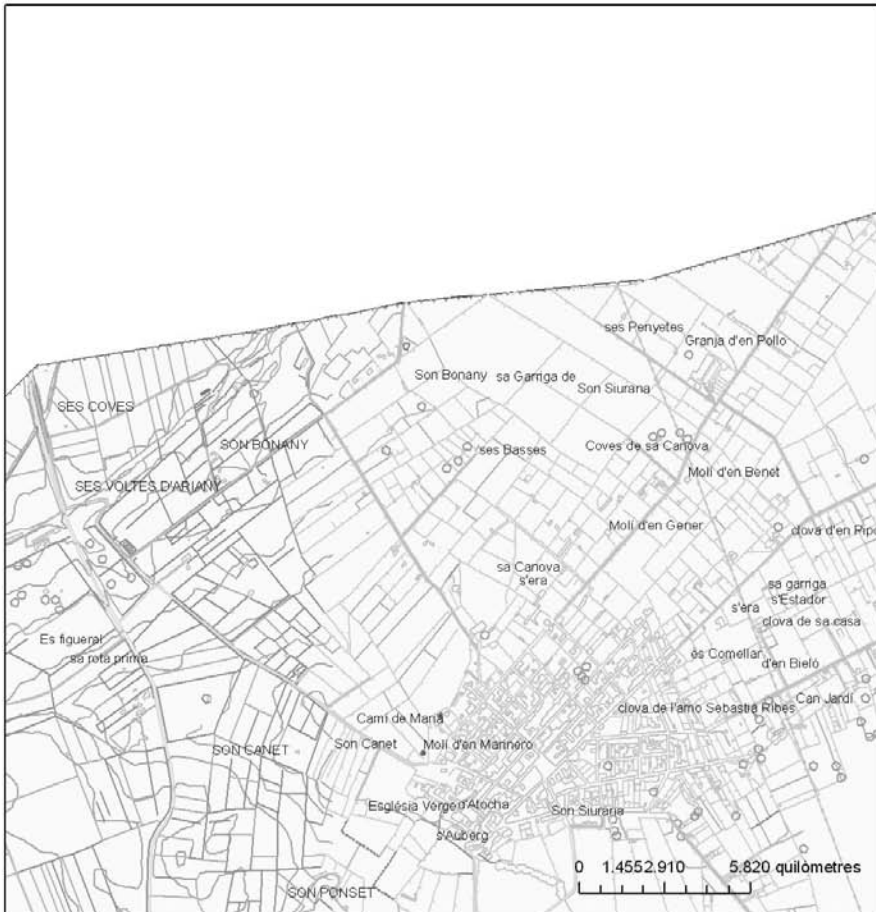
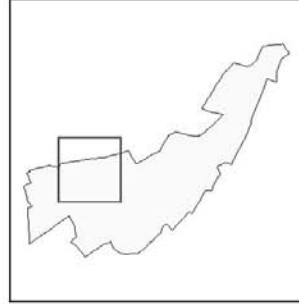
1. Ses coves de sa Canova
2. S'era
3. Ses Basses Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
4. Ses Penyetes. Apareix al Mapa General de Mallorca 1962
5. Son Bonany Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
6. Ses coves
7. Son Canet
8. Can Carreres

Son Bacs

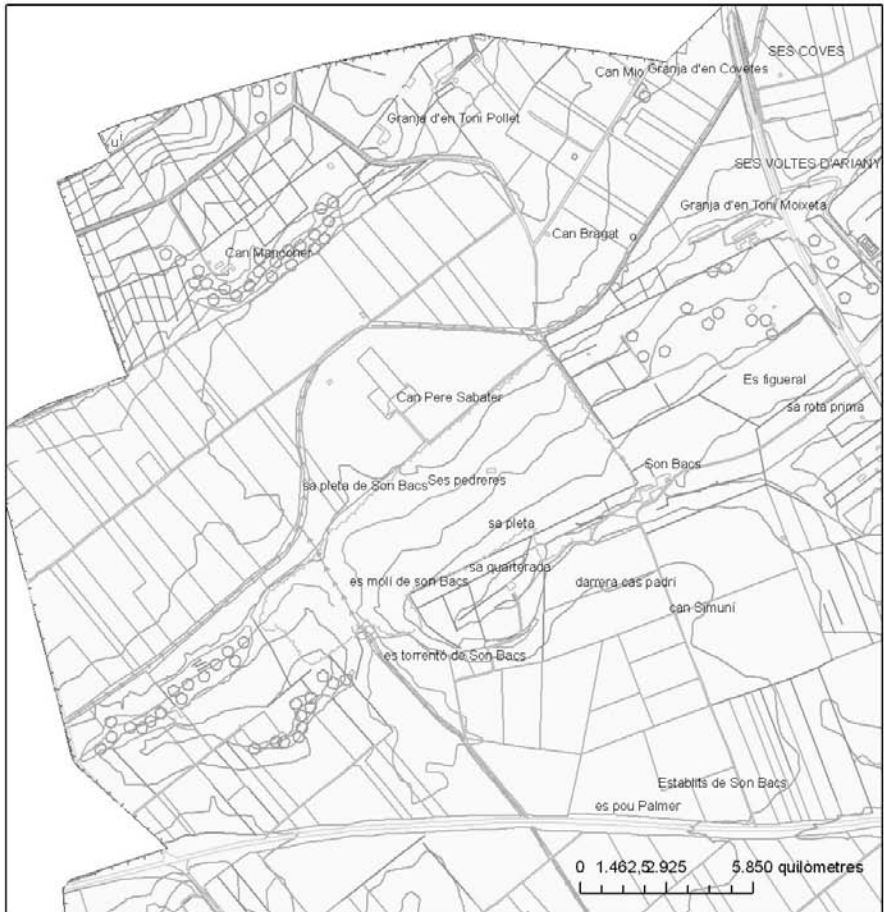
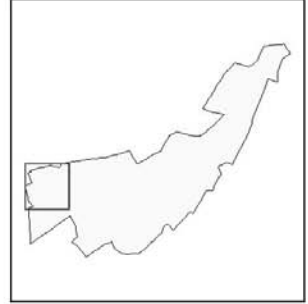
Apareix al Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig (1784), amb la grafia 'Son Bachs' Apareix al Mapa General de Mallorca 1962.

1. Sa rota prima
2. Es figueral
3. S'era
4. sa Cisterna
5. Can Simuní
6. Ses pedreres
7. Sa pleta de Son Bacs
8. Cas Padrí
9. Darrera Cas Padrí
10. Sa Quarterada
11. Sa Pleta
12. Es molí d'aigua

Toponímia d'Ariany. Sa Canova

Toponímia d'Ariany. Son Bacs

13. es torrentó de Son Bacs
14. Establlits de Son Bacs
15. Torrent de Banderola
16. Can Pere Sabater
17. Can Bragat
18. Granja d'en Covetes
19. Can Mio
20. Granja d'en Toni Pollet
21. Rafal de Son Bacs
22. Puig des Rafal

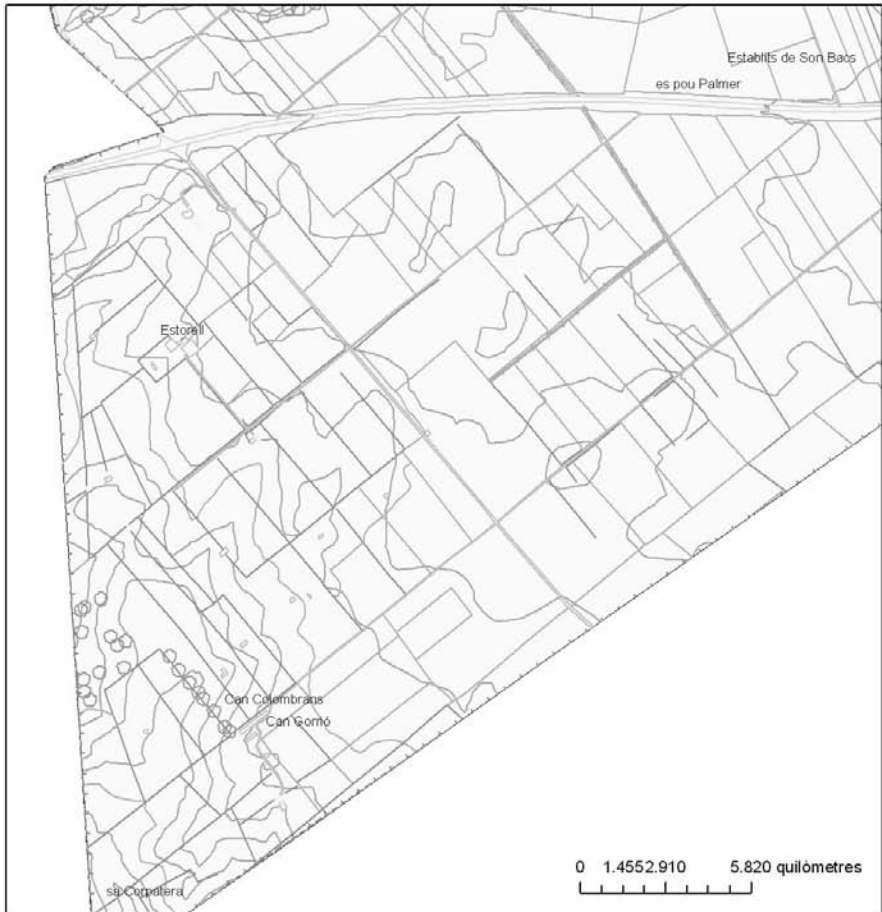
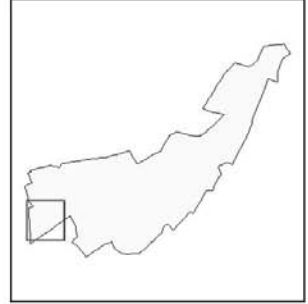
Contrada d'Estorell

1. Estorell Segons Andreu (L'Ordinació de Petra...,2000) la possessió de s'Estorell es correspon amb Sotalell, alqueria que apareix al llibre del repartiment de Mallorca com l' Alqueria Xutalel amb una extensió de X (*"Capbreu de les divisions del Regne de Mallorca ..."*) A 1306 Àries Ferrandis estableix dues peces de terra. camp dit Cruix. Honors de l'alqueria Ariany.... síquia reial nova i garriga de l'alqueria d'Ariany. honor de **Sotalell...** (Rosselló Vaquer, 1994) Apareix al Mapa General de mallorca 1962.
2. Can Colombrans.
3. Can Gorrió
4. Sa Corbatera. Apareix al Mapa General de mallorca 1962.

ALGUNS TOPÒNIMS DESAPAREGUTS O NO LOCALITZATS

1. El Clos
2. La Era. Pareix ésser que era una contrada relativament extensa pel nombre de topònims que apareixen als diferents estims i cadastres
3. Sa garriga d'Ariany.
4. Na Menorquina
5. L'avenc del camp
6. Camp dels capellans
7. S'escala de l'orgue a Son Bacs. Era l'escala que comunicava la planta baixa amb el primer pis de les cases de Son Bacs. Actualment aquesta part de l'estructura de les cases ha desaparegut i la informació que tenim es a través de les fonts orals.
8. Calderitx Billoc. Apareix al Mapa General de mallorca 1962. No s'ha pogut localitzar.

Toponímia d'Ariany. Estorell

DISTRIBUCIÓ DEL GENÈRIC CLOVA A ARIANY

Per tal de fer una contribució a l'article de Gabriel Alomar Garau, que tractava de la distribució geogràfica del genèric clova a Mallorca, a continuació se'n fa un petit anàlisi sobre la seva distribució a Ariany.

Com es pot observar la distribució geogràfica de les cloves a Ariany presenta una concentració elevada prop del nucli urbà d'Ariany. Aquesta concentració s'escampa cap a gregal i es va dispersant poc a poc. Pareix ésser que el factor determinant es la dimensió de les parcel·lacions ja que, si bé prop del municipi aquestes presenten superfícies reduïdes, a mesura que ens dirigim fora vila aquestes augmenten la seva extensió i la presència del genèric esdevé residual.

Per tant podríem afirmar que al cas d'Ariany, la presència del genèric clova ve determinat per la presència de petites parcel·lacions prop del nucli urbà i els diferents processos d'establiment d'algunes possessions com Calderitx i Son Gener, encara que també trobam dos topònims a Son Nivorra que pareixen trencar aquesta pauta.

Llistat de topònims amb el genèric clova

Calderitx

1. Clova de s'era Sa clova de ses cent remugues
2. Sa Clova dets ametlers o sa tanca d'enmig
3. Sa Clova Borda
4. Ses Cloves Primes

Establits de Calderitx

5. Clova de ses Tapareres
6. Clova d'en Pep Digón

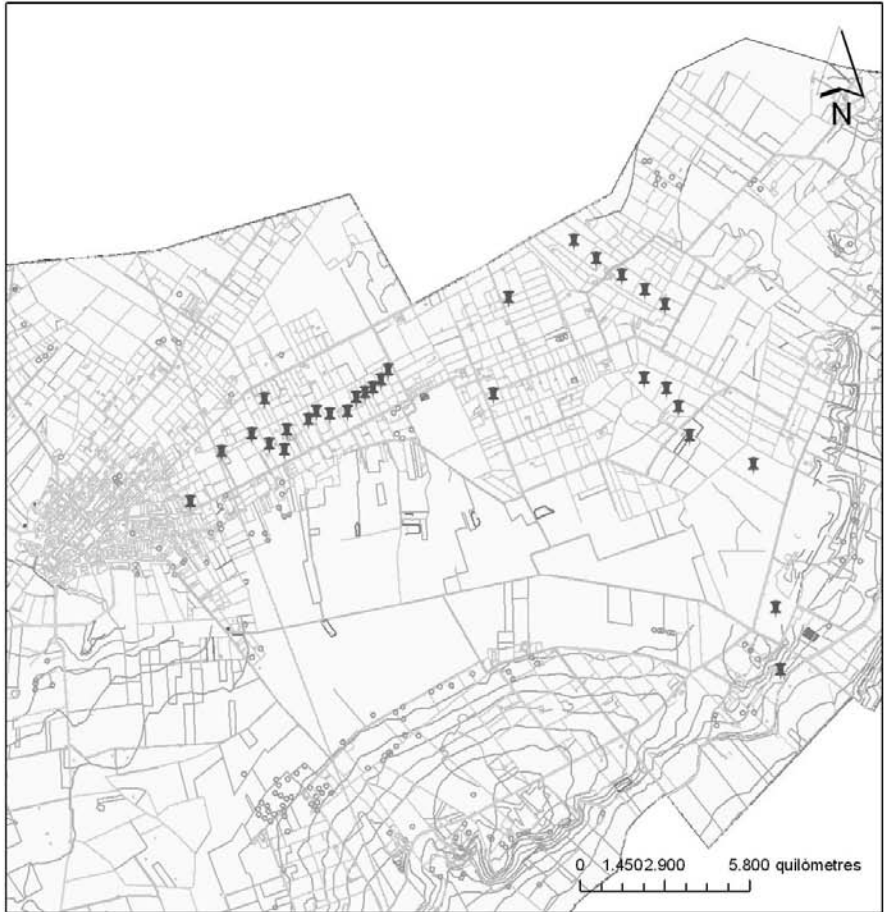
Son Gener

7. Sa clova d'en Ferriol
8. Sa clova de dalt
9. Sa clova d'enmig
10. Sa clova de darrera
12. clova d'abaix

Son Nivorra

13. Sa Clova
14. Sa Clova de sa banda de Son Ribot

Distribució del genèric
clova a Ariany

Son Siurana

15. Clova de l'amo Sebastià Ribes
16. Clova de sa Casa
17. Clova d'en Joan Caldentey
18. Clova d'en Pipo
19. Clova d'en Toni Pou
20. Clova de l'amo Llorenç Pavana
21. Clova de l'amo Bernat Roat
22. Clova de l'amo Llorenç Ximena
23. Clova de Ca l'amo Joan des Senyor
24. Clova d'en Guillem "Potdir"
25. Clova d'en Joan "Potdir"
26. Clova d'en Palou
27. Clova de Ca l'amo en Joan de sa Creu
28. Clova de Ca l'amo en Jaume Bonet
29. Clova de Can Roig

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRÀFIQUES

Fonts documentals

A l'Arxiu del Regne de Mallorca:
cadastre de 1578

A l'Arxiu de Petra :

"Libre de Stims dels mobles i immobles de la p.nt vila y terma de Petre fets en los mesos de agost y satembre del any 1604"

Estims de 1623

Llibre de Cadastre de la pnt vila de petra en lo any 1717

Libro de Cadastro de 1800

Villa de Petra. Apeo y avaloración general del capital y productos especificos de todas las tierras, edificios y propiedades de dicha villa en el corriente año 1818...

Fonts bibliogràfiques

BERARD, G: " *Viaje a las villas de Mallorca*" 1789, Ajuntament de Palma, 1983

HABSBURG-LORENA, L.S.: *Die Balearen*, Tom V. Pàg. 43

ROSSELLÓ, R. “ *Notes Històriques de Petra*” Sa Nostra, Petra. 1985

Gran Enciclopèdia de Mallorca(1989-99) Ed. Promomallorca, XXII vols, Inca.

AGUILÓ, C. «Un nom precatalà de filiació llatina ben documentat:*Es Camp Cucurutx* (Ariany, Mallorca)» a *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*, volum I. 1997, Barcelona: Departament de Filologia Catalana (Universitat de Barcelona), Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ROSSELLÓ, R.: “ *Notes per a l'història d'Ariany*”M.Font Ed., Palma, 1994

Ariany. Guia dels pobles de Mallorca Última Hora.Mallorca.2000

Petra. Guia dels pobles de Mallorca. Última Hora. Mallorca. 2000

ANDREU GALMÉS, J.: “*L'Ordinació de Petra, any 1300. Teoria i realitat*”Ajuntament de Petra. 2000

ORDINAS GARAU, A.: “*Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*” Editorial Moll. 2002

ANDREU GALMÉS, J.: “El molí d'aigua fariner de Son Bacs(Ariany).Un edifici singular en dins la tradició mallorquina.”pp.369-384. IV Congrés Internacional de Molinologia. Consell de Mallorca 2005.

ALOMAR GARAU, G.: “*La distribució del genèric clova a Mallorca*” Actes de la XVIII Jornades de Toponímia i Antroponímia. Selva 2005

ROSSELLÓ BORDOY, G.: Documents cabdals del Regne de Mallorca “*Capbreu de les divisions del Regne de Mallorca entre lo Rey y els seus a 1 de juliol de M CC XXX II*” Parlament de les Illes Balears, 2007.

Fonts cartogràfiques

DESPUIG DAMETO, A.: “ Mapa de l'illa de Mallorca” 1784

ALCANTARA PEÑA, P :“Registro que comprende el plano general estadístico del término de Petra en escala 1/ 10000 y los planos por secciones del mismo término, en escala mayor de 1/2500” 1864.

MASCARÓ PASSARIUS, J.: “Corpus de toponimia de Mallorca : relación alfabética de los topónimos registrados en el Mapa General de Mallorca, Escala 1:31.250”, Palma, 1952-1962

Mapa Topogràfic Balear. Escala 1:5000. 1995. Conselleria d'Obres Públiques i Transports del Govern Balear.

“Plante de la Mola entre sin possessions de Garau” (Andreu 2000) circa XVI

LLAUGER, J.A; ORDINAS, A; PLANISI, H: Nomenclàtor de la toponímia major de les illes Balears,) Consorci per al foment de la llengua catalana i la projecció exterior de la cultura de les illes Balears COFUC. 2007

ESTUDI DE LA DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DELS FITOTOPÒNIMS RELATIUS AL MEDI HUMÀ AL LLEVANT DE MALLORCA

Joan Caldentey Brunet i Miquel Grimalt Gelabert

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

És sabut que la toponímia és, en moltes ocasions, un clar descriptor del paisatge. La fitotoponímia –noms de lloc referits al món vegetal– són els millors il·lustradors de les característiques del paisatge. Tot seguit s'estudiarà la distribució a la comarca del Llevant de Mallorca dels fitotopònims relacionats amb el medi humà i la vegetació cultivada. D'aquesta distribució se'n farà una lectura d'on abstraurem els paisatges agraris que aquests noms de lloc ens descriuen.

L'ÀREA D'ESTUDI I SEU EL MARC GEOGRÀFIC

El sector de treball és tot l'àmbit geogràfic de la Comarca del Llevant de Mallorca és totalitat dels termes municipals de Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Son Servera, Artà, Capdepera i una petita part del terme municipal de Petra funcionalment lligat des de temps històric a Manacor. Els límits de l'àrea en aquest sentit són els següents: a l'est i al nord, la Mar Mediterrània; al sud, la divisòria entre els termes municipals de Manacor i Felanitx mentre que a l'oest la frontera vendria marcada pel límits orientals dels municipis de Manacor, Sant Llorenç des Cardassar i Artà seguint en gran mesura el traçat del gran col·lector insular del Torrent de Na Borges (vegeu mapa 1).

A dia d'avui l'actualitat, el Llevant de Mallorca està poblat per unes quasi 70.000 persones, representa una extensió de 440 km². Del seu marc geogràfic dir que l'agricultura, i la ramaderia en menor grau, foren les activitats econòmiques que alteraren el paisatge des de l'arribada dels primers humans fins als anys 50 del segle passat. Cada activitat representa diferents models econòmics, sistemes de colonització i en definitiva distintes maneres d'interacció amb el medi.

Mapa 1: El Llevant dins Mallorca

Una interacció que inevitablement passa per anomenar els elements que integren el territori. Tot l'anterior òbviament condicionat pel context historiogràfic i les condicions del medi primigeni. A partir d'aquest moment, la progressiva terciarització de l'illa i la litoralització associada al desenvolupament del sector turístic, i els canvis en la ruralia marcats per l'abandonament de terres de cultiu, la rururbanització han estat les forces generadores d'un nou paisatge que és el que tenim els nostres dies. Tal com veurem, tot l'anterior es tradueix en l'existència d'uns paisatges agraris perfectament reflectits en la fititoponímia.

ELS FITOTOPÒNIMS RELATIUS AL MEDI HUMÀ A L'ÀREA D'ESTUDI

L'activitat agrària –tot i les transformacions territorials de les darreres dècades induïdes pel turisme– ha estat la que més ha transformat el medi natural, i d'aquest fet les evidències són nombroses al corpus fitotoponímic amb quasi 400 referències al món dels cultius. Cal dir, però, que no totes les referències tenen una significació paisatgística ja que en moltes ocasions la referència com hem vist és anecdòtica, noms de lloc que discriminarem

considerant exclusivament aquells fitotopònims amb un elevat nombre de referències i que per tant tenen una clara connotació paisatgística. Des d'aquesta òptica, estudiarem la distribució geogràfica dels noms de lloc relatius a la figuera (*Ficus carica*), l'ametller (*Prunus dulcis*), el garrover (*Ceratonia siliqua*), la vinya (*Vitis vinífera*), l'olivera (*Olea europaea*) i als cultius considerats de regadiu introduïts per un conjunt de genèrics que tot seguit veurem. En total, en aquest conjunt de noms de lloc trobam la no menyspreable quantitat de 375 referències. En aquest sentit, farem al·lusió a la significació territorial i veurem com la distribució de noms de lloc, i per tant de cultius en temps actuals o pretèrits, no és atzarosa ja que respon a un conjunt de factors naturals i humans.

EL MÓN DE L'ARBAT DE SECÀ

De les espècies anteriorment mencionades, la més nombrosa en la toponímia és la figuera (mapa 2) amb 84 referències. Incloem les referències al genèric figueral i a l'espècie de manera directa i indirecta. La seva distribució sobre el territori comarcal és francament homogènia excepte als sectors septentrionals més muntanyosos de les Serres de Llevant pel que és present tant als sectors litorals planers –marines– com a les terres de conreu interiors. En moltes ocasions (mapa 6), les referències a la figuera apareixen lligades a l'ametller, espècies que requereixen unes condicions similars a la figuera pel seu cultiu, tot i que en la toponímia del Llevant de Mallorca no ha estat tan citada (37 exemples de tot el conjunt de referències directes i indirectes a l'espècie). La seva distribució és pràcticament idèntica a la figuera, trobant-la citada tant a indrets costaners com a costers i planers.

Figueres i ametllers esdevenen al cas del Llevant illenc dos paradigmes de distribució de l'arbat que abasten tota l'àrea d'estudi i constitueixen una realitat evident al paisatge del qual en són una espècie clarament dominant. Tot i això, es tracta d'un arbat amb franc retrocés a causa de l'escàs valor comercial dels seus fruits molt apreciats en altres temps. Aquest mateix motiu justifica la seva nombrosa presència al paisatge. Les característiques d'aquests noms de lloc exposades amb anterioritat reflecteixen clarament el paisatge agrari que evoquen aquestes espècies. D'aquesta manera l'abundància de figuerals i ametllers és indicativa de la important extensió que ocupa sobre els territoris d'aquesta tipologia d'arbat. Igualment, l'elevat nombre de Sementers dels Ametllers i Sementer/ Clova de ses Figueres és indicatiu de l'existència de parcel·les ocupades per alguns d'aquests dos arbres a moltes de possessions, establits, finques o propietats de l'àrea d'estudi. Els determinants en el cas que l'espècie sigui un genèric (figuerals o ametllers), com hem dit, en moltes ocasions és el nom d'una d'aquestes darreres, especialment en el cas de la figuera. Figueral de Son Brau, Figueral de ses Toltes, s'Ametllar Vell de ses Talaies...

Una tercera espècie d'arbat cultivat –tot i que també pot créixer de manera subespontània–, és el garrover. Les referències a ella no són tan nombroses com els dos exemples anteriors, 25 referències en total. La distribució geogràfica d'aquests noms de lloc és molt similar a la de l'ametller i la figuera, si bé la incidència paisatgística d'aquesta no és la mateixa. De

fet, cal recordar que moltes de les referències toponímiques van atribuïdes a un individu en concret –cas per exemple des Garrover Manacorer–, a més el menor valor agrari del seu fruit –la garrova– no és tant elevat com la figa o l'ametlla, i això es tradueix en el fet que si bé l'espècie podria ser qualificada com a molt present a la comarca no ocupa les extensions dels altres dos cultius. A més, apareix freqüentment combinada amb el cultiu de cereals. Uns cultius amb absència la fitotoponímia de l'àrea d'estudi ja que al ser elements homogeneïtzadors del paisatge i al ser cultius estacionals no tenen rellevància dins la cultura popular. Aquest fet pot “contaminar” les referències toponímiques al garrover. Tampoc els noms de lloc referits a l'espècie són especialment nombroses a l'àrea litoral on és present l'*Oleo Ceratonion*. Comunitat vegetal d'on el garrover (*Ceratonion siliqua*) n'és l'espècie dominant.

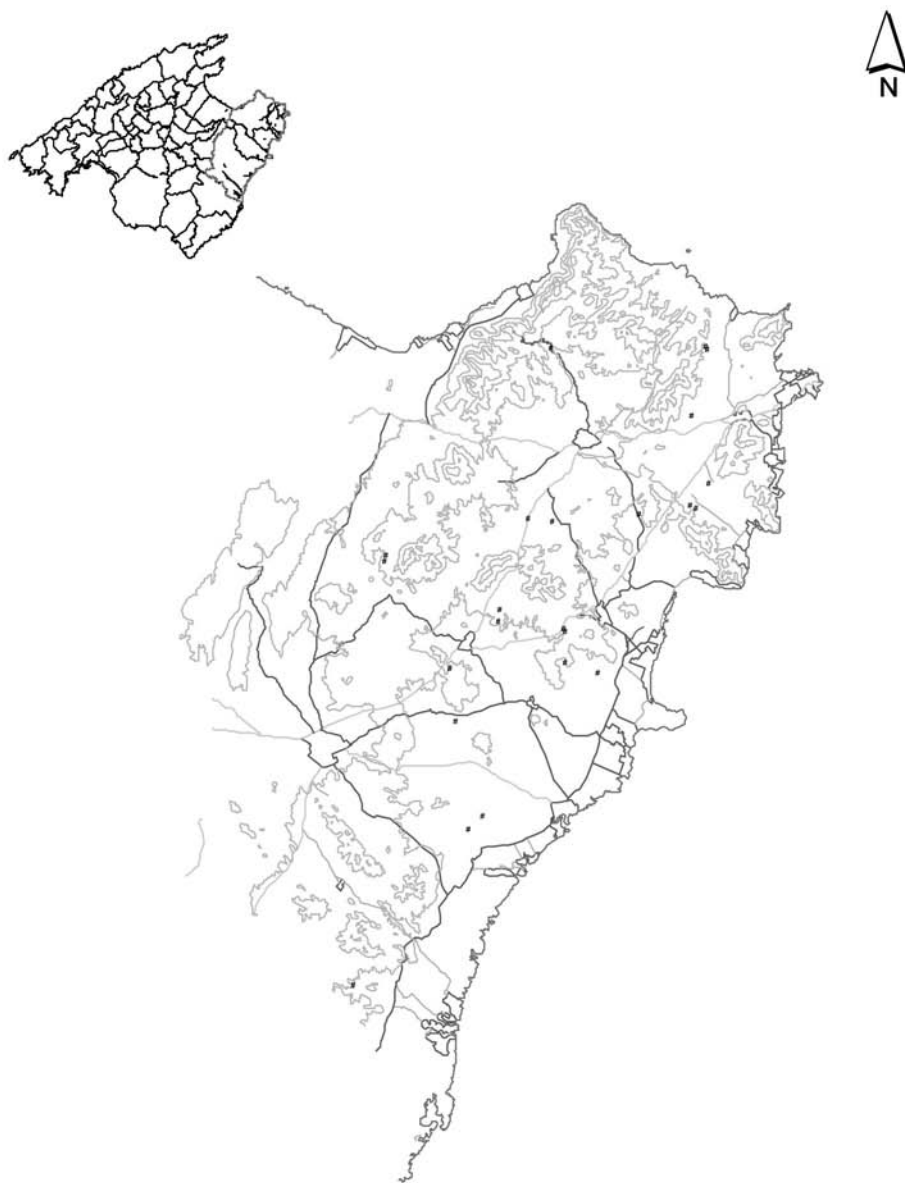
ELS PAISATGES DE L'OLIVERA

Si les figueres, ametllers i garrovers són les dominadores tant pel que fa a la incidència paisatgística com pel que fa al nombre de referències en la toponímia l'olivera en canvi no és a principis del segle XXI una espècie dominant al nostre paisatge però si en la toponímia 53 referències en total (mapa 5). Els noms de lloc referits a la olivera (Olivars, Tafones o altres referències directes o indirectes a l'espècie) ens apareixen citats a dues localitzacions molt concretes, bé a les Serres de Llevant (nord del terme de Sant Llorenç, termes d'Artà, Capdepera i part de Son Servera principalment). La segona de les àrees és part del litoral del Llevant que donen lloc a Sementer o indrets de possessions litorals i de marina.

A la primera de les àrees el cultiu de l'olivera va associat a la producció d'oli lligades a les àrees muntanyoses, cultiu en retrocés, tot i el repuntament de la darrera dècada a les Serres de Llevant i encara dominant a la Serra de Tramuntana. Es tracta d'unes oliveres presents als paisatges de l'àrea d'estudi des de temps preturífics. La segona àrea és tracta d'un olivar pràcticament desaparegut i del que exclusivament en trobam referències fossilitzades. Les referències indirectes l'espècie que ens evoquen paisatges històrics els trobam presents a noms de lloc con Sa Tafona al centre del terme municipal de Sant Llorenç. En l'actual ús del sòl a l'àrea l'olivera és pràcticament inexistent a l'igual que les referències toponímiques a l'espècie si bé aquest nom de lloc és clarament indicatiu de la presència pretèrit del cultiu de l'olivera a l'àrea d'estudi. (GRIMALT GELABERT, M:RODRÍGUEZ GOMILA, R 2004)

L'ESCASSA REPRESENTACIÓ EN LA TOPONÍMIA DEL MÓN DE LA VINYA

Dins la trilogia mediterrània, la vinya a l'igual que l'olivera juga un important paper destacat. A l'àrea d'estudi sigui de manera directa (a través de diferents genèrics ja citats) o indirecta (lògicament en forma de determinant) la vinya ens apareix citada a la toponímia

*Referències toponímiques
al garrover.*

0 6 12 Kilometers

A horizontal scale bar with three segments. The first segment is labeled '0', the second '6', and the third '12 Kilometers'.

*Referències toponímiques
a l'ametller.*

0 6 12 Kilometers

A horizontal scale bar with three segments. The first segment is labeled '0', the second '6', and the third '12 Kilometers'. The bar is solid black with white text.

*Referències toponímiques
a l'olivera.*

0 6 12 Kilometers

A horizontal scale bar with three segments. The first segment is labeled '0', the second '6', and the third '12 Kilometers'. The bar is black with white outlines.

en una trentena d'ocasions (mapa 6). La localització geogràfica d'aquests noms de lloc es concentra en dos indrets molts representatius descrivint-nos dos paisatges on la *vitis vinífera*. Al periurbà dels nuclis de població principalment Artà, Capdepera amb un clar predomini de les referències en diminutiu (vinyeta) ens trobam referències a l'espècie a unes àrees on el minifundisme és especialment present. Igualment trobam un nombre de referències disseminat on predominant nom de lloc indicatius de la presència de tanques, sementers i cloves de possessions ocupades pel cultiu (sa Clova de Sa Vinya de Sa Begura, Vinya de Bellpuig, Vinya de Son Jaumell, Vinya de sa Bedeia...). Si analitzam la incidència paisatgística al Llevant de Mallorca observarem l'omissió que en fa al corpus toponímic de dos indrets de la comarca marcats històricament per la presència del cultiu de la vinya com son el Pla d'Albocàsser (espai meridional del terme de Manacor que forma part del triangle vinícola Manacor-Porreres-Felanitx-). En segon lloc la Colònia de Sant Pere, al terme municipal d'Artà, caracteritzat tradicionalment per la producció de vins de qualitat degut a la presència de vinyes molt aprop del litoral. La pràctica inexistència d'aquest tipus de referències a aquests dos espais s'explica a l'igual que el cas ja esmentat dels cereals. En aquest espais la vinya esdevé un element homogeneïtzador del paisatge dotant al cultiu una escassa significació territorial i conseqüentment toponímica. En canvi, a les parcel·les periurbanes o a espais molt localitzats de propietats agràries el cultiu és una excepció a un territori on no és l'ús predominant del sòl. Motiu que justifica i explica la seva incorporació en la fitoponímia tal com també ens passava amb el cas del cereal. Alguns d'aquests noms de lloc referits a la vinya són fòssils i per tant són indicatius de la presència històrica del cultiu a determinants espais avui deshumanitzats o ocupats per cultius diferents.

LES REFERÈNCIES A L'AGRICULTURA INTENSIVA

El reguí és una realitat poc extensa al Llevant de Mallorca a diferència d'altres indrets de Mallorca com sa Pobla, Pla de Sant Jordi o Campos. Encara que la tecnologia hidràulica ha permès a la segona meitat del segle XX la proliferació d'espais on l'agricultura intensiva com sa Vall de Nou al terme de Manacor on el plàstic dels hivernacles defineix el paisatge agrari. A la toponímia, les referències irrigades són francament nombroses – 143 referències – i sempre utilitzant com ja hem esmentat el genèrics hort, verger o vela o alguna referència indirecta a algun d'ells. Amb tot les referències a aquests noms de lloc són àmpliament presents al sector de treball de manera dispersa a tots els indrets menys al litoral miocè calcari on les condició edafològiques no permeten el cultiu d'extensions importants d'espècies hortícoles menys enllà de l'autoabastiment familiar. Hi ha però una estricta relació en la presència de recursos hídrics i la localització d'aquests espais. D'aquesta manera diferents són les àrees on trobam noms de lloc referits als Horts i similars (vegeu mapa 7):

- Àrees molts parcel·lades fora dels nuclis urbans regades amb petits aqüífers procedents d'aigües subsuperficials. Són particularment nombroses aquest referències al periurbà de Manacor.

*Referències toponímiques
a la vinya.*

0 6 12 Kilometers

- Espais disseminats propers a torrents o fonts. Cas dels Horts de Llucamar i Hort de sa Canova a Sant Llorenç o Horts de Llodrà a Manacor irrigats per la font del Mateix nom.
- Parts regades de grans explotacions (Sementer de s'Hort, Baix de s'Hort)
- Establints irrigats (en moltes ocasions propers a fonts) que antigament formaven part d'un finca mare actualment dividida (Hort de Son Moix, Hort de Conies, Hort de sa Begura, Hort de Carrossa, Hort de Son Doblons...)
- Extensions relativament importants de cultiu hortícoles a àrees amb presència d'aqüífers subterranis sobre margocalcàries finimiocèniques. Parlam de tot un conjunts d'horts del terme de Manacor al voltant de la ja esmentada marineta de son Perot (Hort de son Pere Andreu...).

A MODE DE CONCLUSIÓ. ELS PAISATGES AGRARIS DEL LLEVANT DE MALLORCA EN LA FITOTOPONÍMIA

L'estudi del corpus toponímic que hem caracteritzat amb anterioritat ens permet contrastant, observant i relativitzant extreure una caracterització del paisatge. Partim del principi bàsic que una agrupació densa de noms de lloc referits a un determinat cultiu pot esdevenir un paisatge agrari ben definit de tal manera que la majoria de topònims aïllats seran discriminats:

Des d'aquesta perspectiva tot seguit passam a enumerar quines són les grans unitats del paisatge que ens ofereixen la fitotoponímia són:

- Ametllers: Si bé l'espècie ens apareix citada a la toponímia de manera dispersa, especialment dins de les marines, a l'igual que la figuera, hi ha un nucli clar on l'ametllar defineix el paisatge. Es tracta d'un sector d'establints de la possessions de Ses Cabanasses i Son Figuera al nord de la comarca que ocupa l'àrea de transició entre les Serres de Llevant i la marineta de Petra,
- Àrees disperses amb Horts i/o referències disperses a altres cultius. Els horts recordem són els protagonistes dels paisatges a les àrees periurbanes dels principals nuclis de població interns a la comarca. Per altra banda, cal recordar que moltes de propietats agràries tenen els seu hort que en una petita parcel·la annexa a les cases i propera a àrees amb recursos hídrics. Dins d'aquesta categoria incloem per tant espais interiors on la fitotoponímia no és especialment rica. Per aquest darrer motiu ens apareixen disseminats i que com ja hem dit en tota probabilitat són àrees de conreu de secà.
- Olivars. La toponímia oleícola ens indica de la presència d'oliverars a àrees disjunctes del nord de la comarca. Una annexa als alzinars la Serra de Calicant –fet bastant lògic si consideram que els vessant inferiors a l'estrat del *Quercus Ilex* ha

*Referències toponímiques
al regadiu.*

0 6 12 Kilometers

estat tradicionalment aprofitat pel cultiu de l'olivera. Seguint aquest patró trobam igualment olivars a àrees de la Serra de Calicant. En darrera instància en trobam un darrer nucli a prop del litoral del terme de Son Servera (Coma Freda).

- Vinyes: En general les referències a la vinya presenten un patró de distribució és similar als horts amb els que comparteixen el paisatge a àrees periurbanes, petites parcel·lacions o vinyetes al voltant de les cases de possessió. Són dues les àrees vitícoles de la comarca, com ja hem dit força ignorades per la fitoponímia, com són la Colònia de Sant Pere i el sud del terme de Manacor. És de fet, en aquest darrer sector on de manera tímida apareix una certa confluència de referències que ens deixen entreveure la presència d'aquesta espècie. D'aquesta manera així ho cartografiam. A més, tal i com amb posterioritat estudiarem la toponímia fòssil té un component important dins el món de la vinya a la comarca.

BIBLIOGRAFIA

- ALOMAR GARAU, G. *La distribució geogràfica del genèric clova a Mallorca in XVIII Jornades d'Antroponímia i Toponímia (pàgs 93-107)*. Palma de Mallorca. Ed UIB. 2006. ISBN 978-84-763-979-2.
- ALCOVER, M.A; MOLL, F de B:D *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Ed Moll. 1975
- GRIMALT GELABERT, M; ORDINAS GARAU, A; CALDENTEY BRUNET, J *El paisatge vegetal de Santa Maria del Camí a través de la fitoponímia in V Jornades d'Estudis Locals (pàgs 319-327) Santa Maria del Camí*. Ed Ajuntament de Santa Maria. 2006. ISBN 84-96376-72-9.
- GRIMALT GELABERT, M; ORDINAS GARAU, A ; CALDENTEY BRUNET, J *Marines i Garrigues a Mallorca, Geografia de Dos Genèrics Toponímics in in XIX Jornades d'Antroponímia i Toponímia (pàgs 223-229)* Palma de Mallorca. Ed UIB. 2007. ISBN 978-84-7632-996-2.
- GRIMALT GELABERT, M; ORDINAS GARAU, A; CALDENTEY BRUNET, J *La fitoponímia com element definidor del paisatge. El cas de Selva in XVIII Jornades d'Antroponímia i Toponímia (pàgs 109-121)* Palma de Mallorca. Ed UIB. 2006. ISBN 978-84-7632-996-2.
- GRIMALT GELABERT, M; RODRÍGUEZ GOMILA, R; *El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a partir de la Fitoponímia in Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia*

i Toponímia (1993-2002) (pàgs 365-378). Palma de Mallorca. UIB 2004. ISBN 84-7632-861-3

LUIS GÓMEZ A; *Geografía Social y Geografía del paisaje in Geo Crítica núm 49. Barcelona*. Ed Universitat de Barcelona. 1984. ISSN 0210-0754.

ORDINAS GARAU, A. *Geografía i toponímia a les Illes Balears. Palma de Mallorca*: Ed Moll, 2001. ISBN 84-273-4048-6.

ROSSELLÓ VERGER, V.M . *Mallorca el Sur i el Sureste*. Palma de Mallorca. Ed Cámara Oficial de Comercio, Industria Y Navegación de Palma de Mallorca. 1964. . DP PM 10-1964

LA TOPONÍMIA MÉS ENLLÀ DELS 1.000 METRES: ELS NOMS DELS CIMALS DE MALLORCA

Miquel Grimalt, Antoni Ordinas, Miquel Salamanca

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

«En Mallorca hay dos montañas altas: las Bolas y las Antenas».

Don Antonio (mestre de primària)
Col·legi Sant Agustí (curs 1970/71)

«En la Serra de Tramuntana es localitzen les muntanyes de major altitud de la comunitat: el Puig Major, de 1.445 metres, el puig de Massanella, de 1.350 metres, i el Puig Tomir, de 1.103 metres».

Coneixement del Medi 4. Illes Balears
Anaya, curs 2007/08

«A l'entorn dels dos puigs majors, el de Son Torrella (1.443 m) i el de Massanella (1.340 m) s'hi apinyoquen dues illes de clima fred superhúmit».

Onofre Rullan
La construcció territorial de Mallorca
Ed. Moll, 2002

«Una sèrie de valls longitudinals elevades (...) separen eminències que depassen els 1.000 m d'altitud: puig Major de Son Torrella (1.443 m), puig de Maçanella (1.348 m), puig Tomir (1.102 m), l'Ofra (1.090 m), puig de Galatzó (1.026 m) i set o vuit més».

Vicenç M. Rosselló Verger
Les Illes, redescobertes
Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006

A través de les cites anteriors es pot comprovar com una sèrie de trets erronis han ajudat a crear una percepció distorsionada sobre la realitat de les majors altituds orogràfiques de l'illa de Mallorca i, ensem, de l'arxipèlag balear. En primer lloc, es constata la pobresa de la llista dels capcimals –entesos com a aquells que superen la cota dels mil metres- que,

a tot estirar, es creu que no sobrepassen la dotzena. Tampoc hi ha massa unanimitat a l'hora de concretar-ne l'altitud exacta, la qual oscil·la i, segons les fonts i els casos, arriba a diferir, inicialment, entre el metre i els vuit o deu. També s'observen algunes diferències en la grafia dels topònims que els identifiquen quan no s'utilitzen denominacions metafòriques d'àmbit popular com les que apareixen a l'encapçalament de la mostra anterior. Ens trobam, per tant, amb una llista de cims escassa i incompleta. Tant és així que ens hem proposat demostrar-ho recercant de forma exhaustiva tots aquells cimals que, a més de superar els 1.000 m d'altitud sobre el nivell del mar, aconsegueixin els següents requisits:

- a) Que apareguin al *Mapa Topogràfic Balear* a escala 1:5.000 com a cota individualitzada. Òbviament utilitzam aquesta font cartogràfica per ser la més recent i la que ofereix un major detall. Les característiques de l'escala 1:5.000 fan possible la detecció d'aquests microcims que passen desapercebuts a altres i que proporciona cotes amb una major precisió, fins al punt d'arribar a decímetres i centímetres.
- b) Que la seva morfologia sia la de cim o, si més no, d'una part clarament sobreixint d'una cresta o d'una carena.
- c) Que dit cim mostri un desnivell descendent d'un mínim superior a 10 m des del seu punt culminant en qualsevol direcció.
- d) Que, preferentment, sia reconegut per la societat (o per la part d'ella que el conegui) com a un cim individualitzat. Això implica que vagi associat a un topònim, normalment genuí, per bé que, com veurem, no sempre és així.

Amb aquestes característiques, hem comptabilitzat fins a 70 cims que superen els 1.000 m d'alçària a Mallorca. Curiosament, però, són diversos els genèrics toponímics que serveixen per a identificar-los. Aquests van des de l'abundant 'puig' i la també clàssica 'mola', fins al rar 'tossal', passant pel col·lectiu 'serra', el localista 'més alt', l'escàs 'frontó', els fragmentaris 'morro' i 'penya', a més de la contraindicada 'plana', tal com mostram seguidament:

Puig: Puig Roig, Puig Tomir, Puig d'en Galileu, Puig de n'Ali, (Puig des Prat), Puig de Massanella, Puig de ses Bassetes, Puig de sa Font, Puig des Tossals Verds, Puig de ses Vinyes, Puig Major de Son Torrella, Puig de l'Ofre, Puig des Coll des Jou, Puig des Vent, Puig des Teixos, Puig de Galatzó.

Serra: Serra des Teix (Serra des Teixos), Serra de Son Torrella, Serra d'Alfàbia.

Tossal: Tossals Verds

Més Alt: Més Alt d'Almallutx, Més Alt de sa Coma des Ases, Més Alt des Prat.

Mola: Mola de Son Macip.

Morro: Morro d'Almallutx, Morro d'en Pelut.

Penya: Penya des Migdia, Penya de s'Anyell.

Frontó: Es Frontó.

Plana: Ses Planes.

Si, d'altra banda, analitzam la part determinant dels topònims que identifiquen aquests cims, observam que la diversitat temàtica que hi apareix encara és major. Així, hi ha referències a personatges de diverses èpoques i més o menys anònims (Puig de n'Ali, Puig d'en Galileu –antigament Garideu-, Morro d'en Pelut, Puig Tomir); a la coloració de l'indret (Puig Roig, Tossals Verds); a la vegetació, present o pretèrita, abundant o escassa (Puig de ses Vinyes, Serra des Teix, Serra des Teixos, Puig des Teix, Puig des Teixos (es Teixot), (Puig des Noguer); a la fauna, i més concretament a algunes espècies ramaderes (Penya de s'Anyell, Més Alt de sa Coma des Ases); a la presència d'aigua, ja sigui en forma de sorgència o d'embassament (Puig de ses Bassetes, Puig de sa Font, Més Alt des Prat); a algun aspecte climàtic, ja sigui per referència a un meteor o a la insolació (Puig des Vent, Penya des Migdia); a l'orografia, en referir-se a un accident intern al propi topònim (Puig des Coll des Jou); a la propietat a la que pertanyen i on se situen aquests indrets elevats (Puig Major de Son Torrella, Serra de Son Torrella, Puig de Massanella, Mola de Son Macip, Puig de Galatzó, Puig de l'Ofre, Morro d'Almallutx/Més Alt d'Almallutx, (Puig de Son Nebot), (Puig des Prat), Serra d'Alfàbia); a metàfores diverses (Pa de Figa de Son Torrella (el Paredón), sa Trona, es Frare (s'Agulla des Frare), Puig des Coll des Jou, sa Torreta/es Piló, (s'Espasa); a noms opacs (Puig de Galatzó, Puig Tomir); i a altres diversos (Na Franquesa, sa Rateta, Serra de s'Almàngara).

D'entre els topònims que es fan servir per identificar bona part d'aquests cims o punts elevats de la Serra de Tramuntana, en detectam alguns de nova o recent creació, és a dir, es tracta de neotoponímia sorgida sovint arran dels nous usos lúdic-recreatius (senderisme, escalada...) que s'estenen per aquest territori i entre la població que els practica. No obstant això, no tots els neotopònims detectats apareixen sota el mateix perfil. N'hi ha d'estil tradicional, això és d'una aparença que no desdiu dels topònims antics per usar el català i incloure termes a l'ús, tal és el cas del Puig des Noguer, Serra de na Rius, s'Agulla des Frare, Puig des Prat, Serra des Teixos i ses Bolles. A d'altres, en canvi, tot hi mantenir la llengua catalana, ja s'hi aprecia un vocabulari innovador, com és el cas de s'Espasa. Finalment, també trobam els neotopònims més poc dissimulats en incloure paraules en castellà, tals com el Paredón i Espolón des Saragall de sa Camamil·la.

En definitiva, lluny de ser escassos, els 70 cims que superen els 1.000 metres d'alçària a Mallorca, desmunten el mite de la seva raresa. No obstant, és cert que no tots ells tenen un nom propi que els identifiqui, tot i que ens temem que alguns el poden haver perdut des de fa relativament poques dècades com a conseqüència de l'abandonament de les principals tasques (nevateig, ramaderia) que en aquests indrets elevats s'hi realitzaven. També, i en conseqüència, hem detectat errors greus de cota. El més cridaner és el del Puig de Massanella, amb 1.365 m d'altitud, i no els 1.350, 1.348 i 1.340 que, entre altres, se li han

atribuït. Així mateix resulta falsa la creença que situa el Puig Tomir com a tercera altitud de l'illa o, com a mínim, entre les més destacades. Realment ocupa la trentena posició en el rànquing, precedit, entre altres, a més del Puig Major de Son Torrella (amb dos cims) i el Puig de Massanella (amb tres cims), per la Serra de s'Almàngara, el Penyal des Migdia (dos cims), el Morro d'en Pelut, la Serra des Teix (sis cims), el Pa de Figa de Son Torrella, s'Espasa, el Puig de ses Bassetes, es Frare, el Puig d'en Galileu, la Mola de Son Macip, el Més Alt des Prat/Tossals Verds/Puig des Tossals Verds, sa Rateta i el Puig de ses Vinyes.

BIBLIOGRAFIA

- DOMINGO, C. (1997): *Els noms de les formes del relleu*. Barcelona: Societat d'Onomàstica-Institut Cartogràfic de Catalunya.
- MENSUA S.; IBÁÑEZ, M^a. J.(1979): «Toponimia y formas de relieve en el centro del valle del Ebro». A *Acta Geológica Hispánica. Homenatge a Lluís Solé i Sabarís*, t. 14, Barcelona, 576-579.
- MORRO, M. (1988): «Metàfora i eufemisme en la toponímia de muntanya». A *Penyal*, núm. 8, jul. 1988, Grup Excursionista de Mallorca, Palma de Mallorca, 25-26.
- ORDINAS, A. (1997) «La toponímia del Mapa Topogràfic Balear a escala 1:5.000». A AUTORS DIVERSOS *Onomàstica a la Catalunya del Nord*. Cahiers de l'Université de Perpignan. Presses Universitaires de Perpignan-Institut Català de Recerques en Ciències Socials. 24: 117-124.
- ORDINAS, A. (2001) *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Palma: Ed. Moll. (Col. Els treballs i els dies, 48)
- ORDINAS, A. (2004) «El recull toponímic del mapa topogràfic de Mallorca a escala 1:5.000». A AUTORS DIVERSOS *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- ORDINAS, A.; ORDINAS, G.; REYNÉS, A. (1998) «La toponímia». A AUTORS DIVERSOS *La Serra de Tramuntana. Natura i cultura*. Palma: Ed. Moll i Grup Balear d'Ornitologia.
- PALOS, B. (1991): *Recull de terminologia muntanyenca relacionada amb l'excursionisme*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Govern Balear, 60 pàg.

ELS POUS A LA TOPONÍMIA DE MURO. PERVIVÈNCIA I DESAPARICIÓ AMB ELS CANVIS D'USOS

Miquel Àngel Tortell Frontera i Pere Bernat Sastre
XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

Aquesta ponència té com a motiu el calendari sobre els pous de fora vila que l'associació cultural Dimonis de sa Pedrera va dissenyar per al 2008. Per a l'elaboració del calendari es va fer una investigació entorn als pous públics de Muro, els catalogats com a bé d'interès i també els que formen part de la toponímia de Muro. La investigació, a més a més, suposa un repàs sobre l'estat d'aquests pous, així com una revisió general sobre l'estat de conservació que tenen.

Mitjançant l'elaboració d'aquest treball s'ha pogut observar com hi ha hagut una desaparició de topònims referents a pous, així com també la desaparició de pous centenaris, amb l'única pervivència del topònim. De més a més, es farà una anàlisi filològica dels topònims, com també una exposició de llegendes lligades als llocs humits i pous.

ELS INVENTARIS DE POUS PÚBLICS

L'aigua és un bé públic, d'ús comú i indispensable per al desenvolupament de la vida. Per això, durant segles -o mil·lennis- l'home ha volgut dominar els llocs amb abundància d'aigua, a prop dels quals s'han aixecat alqueries, llocs, pobles i ciutats. El rei Jaume II, en vistes a l'establiment de Mallorca en pobles encomanà un inventari dels pous i aljubs que trobaren com a herència dels musulmans, romans o fins i tot d'abans. Aquest llibre, *Liber Aquarum Forentium*, com també els inventaris posteriors que hi havia a l'arxiu municipal, o bé han desaparegut o bé han estat espoliats a causa de la manca de control i atenció que han tingut els arxius durant segles. Per això, les fonts documentals més importants han estat: tant el mapa toponímic de Mascaró Passarius, el mapa a internet de toponimiamallorca.net, com el treball fet dels "Pous comuns de Muro". També ha servit de referència la revista *Algebelí*. A més a més, i de la mà de les fonts orals, hem pogut ubicar i descobrir algun altre pou que no estava esmentat.

Tot i la manca d'un inventari complet a l'arxiu, sí que es poden trobar referències constants als pous -o aljubs- en els documents municipals perquè cada any hi havia una neteja de pous -els escuraven o empedraven-, o bé per alguna modificació d'usos importants com podria ser canalitzar l'aigua fins al poble -Font dels Guals- o bé per la construcció d'una

envelada per anar-hi les dones a fer la bugada -Pou de Sàlzer-. L'arxiu municipal serveix, a més, per datar l'antiguitat d'aquests pous comuns, alguns dels quals es podrien remuntar a temps anteriors al domini català i, tal vegada fins i tot, al domini musulmà. Aquest és el cas de pous com: el pou Vell, de Sàlzer, de Llucaferrat o del Drac, que ja hi són al segle XIV.

USOS I UBICACIÓ DELS POUS I ALJUBS

Els pous i aljubs públics sempre estan arran de camí, a una obertura d'aquest. Eren el nucli neuràlgic i essencial d'un poble que no tenia aigua corrent i que depenia d'aquests punts d'abastiment per a tota casta d'usos, des d'abeurar animals, fins a fer la bugada.

L'aigua dels pous públics és bàsicament de trespèl o greixina, és a dir, que tenen cabal a partir de la filtració de l'aigua per la terra. Per aquest motiu, es troben a la part de baix dels puigs i turons argilosos que envolten Muro, sobretot per la part que condueix a Santa Margalida (abans de la dessecació de l'Albufera al segle XIX).

Els pous també servien per drenar l'aigua i evitar embassaments de la terra. A més, s'usaven per regar l'era abans de batre el blat. I no era poc comú veure a prop del pou tot tipus de petits cultius per a consum domèstic com ara cebes, julivert, moradui, pebres, bledes, mongetes, carabasseres, enciam, espinacs, faves, pèsols, etc. I, evidentment, algun arbre fruiter com ara un noguer, una pomera, una prunera, un llorer, o bé -i sobretot- una figuera per tenir una ombra avinent.

AIGUA, ABUNDÀNCIA I PERNICIOSITAT

L'aigua és un bé públic i d'ús comú. En el cas de Muro, l'aigua ha estat un recurs ahora abundant i perillós. Abundant, per la proximitat de l'Albufera i per la quantitat de turons que envolten el poble, que faciliten l'embassament d'aigua a les zones del Cós, de sa Coma, del Prat d'en Joi, etc. I perillós, perquè l'embassament d'aigua ha estat el focus de malalties i principal causa de mort en infants i majors. Així, les malalties com ara el paludisme, la bronquitis, la pneumònia, el tifus... relacionades amb l'estancament de l'aigua, han provocat estralls en la població i es pot dir que a principis de segle eren una de les principals causes de mort dels albat -nins menors de set anys-. Cada any se'n morien una quarantena, d'albat.

ELS NOMS DE POUS PÚBLICS DE MURO

A través de diferents treballs hem pogut elaborar una llista provisional de pous públics, molts dels quals ja han desaparegut. Aquests pous són: pou de Llucaferrat; pou de Sàlzer; pou des Forners; pou Nou; pou Vell; pou de Son Flor; pou d'en Drac; font des Guals; font de Can Milec; pou de Santa Anna; font de Son Sant Joan; Bassa Ferrera.

Per la nostra part, hem aconseguit ubicar un nou pou no inventariat, el pou de Son Flor, i també hem ubicat el pou del Drac mitjançant les fonts orals.

De més a més, hi ha uns altres pous que també figuren a l'inventari, ja sigui perquè són un Bé d'Interès Cultural, com són el pou de Ruquetes i la sínia de ca na Friseta. També n'hi ha d'altres que es troben més allunyats del poble, a la part de Son Sant Martí, que surten al mapa de Passarius com són el Pouetó, el pou dels Bous Maleits o el pou Celat.

CAMINS DE POUS

La importància dels pous com a referent de la vida de la gent es veu en el fet que donaven nom als camins. Aquests són: camí del pou d'en Forners; camí del pou de Sàlzer; camí del Pouetó; camí del pou del Drac; camí del pou Nou; camí del pou Vell; camí de la font dels Guals.

TOPÒNIMS ABOLITS

Els canvis d'usos, de costums han provocat una decadència progressiva de tots aquests pous públics, molts dels quals han romàs en l'oblit, s'han abolit i, com no, han estat espoliats, (sobretot les piques que hi havia al costat de cada pou). Els canvis d'usos han provocat la substitució i la desaparició tant de pous com també dels topònims que aquests havien generat.

El camí del Pou de Sàlzer ha estat substituït pel nom: camí de l'escorxador vell. S'ha de fer una consideració important en aquest punt. Aquest topònim, Sàlzer, de conservar-se, seria l'únic a les Illes Balears, datat ja al 1289. Però malauradament no es conserva ni el pou, ni el nom que donava al camí. El sàlzer és un arbre propi dels jardins de l'època musulmana, que sol créixer a zones molt humides. És molt abundant a la Mediterrània i, a més, és un arbre amb nombroses propietats curatives. El topònim que l'ha substituït és molt modern, ja que abans de ser escorxador havia estat un pou comú per fer la bugada. Així ho confirmen les actes municipals de l'any 1898, quan es va ordenar la construcció d'una porxada per tapar el pou i perquè les dones hi poguessin anar a fer bugada amb millors condicions. "... el alcalde manifestó que son muchas y repetidas las quejas que han llegado a sus oídos que las pilas existentes en el pozo llamado de Saure estan estropeadas y que además, con motivo de no existir cobertizo alguno las mujeres acuden en aquel punto para lavar estan prohibidas de hacerlo los días de lluvia, hasta durante las horas de mucho sol. En vista, proponen de llevar a cabo en el citado lugar las modificaciones que sean necesarias para la mayor comodidad del vecindario..." Trenta-un anys després, però, el pou de Sàlzer estava en condicions deplorables i, per això, s'acordà desmuntar-lo. Després vendria la construcció de l'escorxador.

El pou del Drac també donava nom a un tros de camí dels Fifers, però amb la desaparició del pou també desaparegué el topònim, que ha estat substituït pel nom de camí

dels Fifers, que abans només feia referència a un tram d'aquest camí. Entorn d'aquest pou hi ha una llegenda que el maleeix –que explicarem més endavant– i que ha fet difícilíssima la seva ubicació. Tot i això, s'ha de dir que es tracta d'un dels pous més antics del poble, tal vegada anterior a la dominació catalana. S'ha de dir que molt a prop d'aquest punt hi ha un nombre important de coves i jaciments arqueològics com ara el cementiri dels moros.

Camí del Pou Nou. a l'entrada de Muro pel camí de Morell, a l'altura del cós. Aquest fou un dels darrers pous en desaparèixer, a final de la dècada de 1980. Tot i la consideració de “Nou”, està datat, com a mínim, el 1395, any en què el Consell acordà que “sia feta una pica al pou Nou per abeurar porcs o levar ruscades”. El nom del camí també ha desaparegut. Entorn a la desaparició, hi ha versions molt contraposades: des del perill que suposava perquè els nins hi jugaven a devora; fins a que els tractors no podien voltar cap a les finques; i, fins i tot, perquè un mercader hi abocava la fruita dolenta i això enervà els vesins... Roman, encara, l'obertura d'aquest pou.

Bassa Ferrera. Aquesta bassa, avui desapareguda, estava ubicada a prop del lloc on hi ha l'ermita de Sant Vicenç Ferrer. Segons la tradició, el sant vengué pel camí de na Pontons –que du a Lluc– i va predicar a Muro, al costat d'un bassiot (1413). Amb l'aigua d'aquest bassiot, diuen, va curar malalts. L'any 1680, en aquest indret es va aixecar un oratori en honor al sant i en memòria de la seva predicació. Fins a principis del segle XX, hi havia un pouet sec on la gent anava a beure i a banyar-s'hi, però el propietari el va cegar perquè no volia que la gent entrés dins la seva finca.

Pou Vell. D'aquest pou just se'n conserva el topònim del camí que du el seu nom. Hi ha notícies d'aquest pou des de 1448 fins a 1938, data en que fou netejat. Segons fonts orals, tenia una mota redona feta de pedres, que indicaven la seva antiguitat. Amb el temps, però, caigué en desús i, a poc a poc, l'anaren omplint de pedres –i altres coses– fins que quedà absolutament abolit. Si tenim en compte que l'esmentat pou Nou està documentat d'abans de 1400, el pou Vell, ubicat a una distància en línia recta de poc més d'un quilòmetre, podria venir de molt abans. A més, està a prop de jaciments arqueològics i s'hi va trobar ceràmica romana al voltant.

Pou Celat. Aquest pou es troba a prop de les cases de Son Sant Martí. Com el nom indica, és un pou ben amagat que ha caigut en desús i la majoria de gent en coneix l'existència.

Pou dels Bous Maleïts. Els bous maleïts –sense dièresi en la pronúncia popular– eren els bous que es criaven a Son Sant Martí per a fer “becerrades” arreu de Mallorca. El pou rep el nom d'aquesta casta de pastura, i s'aboleix al mateix temps que ho féu aquesta activitat ramadera.

CONSIDERACIONS LINGÜÍSTIQUES

Pou Nou. Rep el nom per contraposició al pou Vell. Com ja hem indicat, és molt antic. Però també rebé altres noms com ara pou des Cós, per la proximitat a aquest lloc de carreres de joies –a Muro es fan per Sant Jaume–; o pou de Can Massanet, per la proximitat amb les cases senyorials d'aquesta família, que ha tingut un pes específic en la història del municipi.

Pou de Sàlzer. El sàlzer, com hem comentat més amunt, era un arbre propi de zones humides i amb propietats curatives, molt comú a l'època musulmana. Possiblement n'hi havia algun al costat d'aquest pou, que fa baix i és una zona molt humida. A causa del desconeixement posterior d'aquest arbre, el topònim ha patit una degradació fonètica i n'han sorgit moltes variants: de s'aura, d'en Saura, de s'Herua. La més interessant, tal vegada, sigui la de pou de s'Alba, amb un toc poètic. És a dir, li deien aquest nom per la bellesa de la imatge de les dones acudint a fer la bugada a trenc d'alba –com ho conta el moliner de prop d'aquest camí–.

Pou Celat. Aquest pou també el trobam grafiat com a “Salat”, parònim de celat. Per la seva ubicació, és difícil que fos un pou salat, sinó més aviat celat, és a dir, amagat, tant, que és gairebé il·localitzable.

Pou de Roqueta. A Muro –com a Maria de la Salut– hi havia una possessió dita de Roqueta, avui desapareguda. Únicament se'n conserva un pou, catalogat, que rep el nom popular de pou de Ruquetes o de na Ruca. Per tant, el nom ha patit diferents modificacions, des de la neutralització de la “o” àtona, a esdevenir plural, fins a la reducció a Ruca. En aquest darrer cas, perd el sentit originari i crea un nou referent: una ruca és un ase jove femella.

Pou de Llucalferrat. Aquest pou, datat al segle XIV, devia estar a les proximitats d'una antiga alqueria musulmana. És una paraula composta Lluch i alferrat (o aferrat). A causa de la seva antiguitat i de la manca de consciència del significat originari, també ha patit nombroses deformacions. Així, el podem trobar com a llucalferrat, luchalforat, LLuchaferrat o de Son Morei.

Font dels Guals. Aquest topònim conserva la denominació antiga d'aquesta zona, abans dita Son Gual, un dels primers llinatges catalans del municipi (Gual); però que avui està entre Son Jeroni, Salord i Son Blai.

Pou d'en Forners. Fa referència a un llinatge comú i antic de Muro –avui Fornés– i esdevé microtopònim de la zona que abraça.

Pou Vell. El nom indica avior. Juntament amb el nom pou Nou són les denominacions més comunes i generalitzades que hom pot trobar.

Pouetó. Aquest és un diminutiu de pou, que ha donat nom, fins i tot, a un camí. Un pou petit, és ver, però amb aigua abundant per la proximitat a l'Albufera.

Pou de Santa Anna. Pren el nom del convent, que també dóna nom al carrer que hi passava per devora.

POUS I LLEGENDES

Pou del Drac. Una de les llegendes més pròpies del poble fa referència al pou del Drac, avui desaparegut i de difícil localització. Sembla ser que una enorme maledicció va caure sobre aquest pou, que el poble va decidir condemnar a l'oblit, però que ha romàs com a una de les llegendes més interessants que tenim. Diu la llegenda que fa molts anys, potser segles, un drac afamegat campava pel lloc dit els Fifers, esvalotant els animals, fent net d'aviram, porcellins i qualche anyellet, a més de sembrar el pànic dins tota la contrada. Amb el temps,

el monstre es féu l'amo, multiplicant les seves malifetes, fins al punt que arribà a devorar un infantó de pocs mesos; segurament, la criatura romania a l'ombra d'una paret o d'un arbre, mentre els desventurats pares feinejaven per aquells indrets. Com podeu suposar, hi hagué a Muro un gran dol. Diuen que el cruel drac s'amagà dins el pou que hi havia arran del camí; el pou fou omplit de pedres amb carros de fàbrica i en aquell lloc s'hi sembrà un garrover, que va créixer alt i esponerós. Encara avui es pot veure una gran pedra llisa, restes del coll del pou mític. “ Ens ho conta l'amo en Mostel, casat a Ca na Friseta, d'una vuitantena d'anys, per qui aquesta és una història familiar. El garrofer, val a dir, ja no hi és.

La llegenda del pou del Drac enllaça amb diferents llegendes que hi ha hagut entorn als llocs d'aigua i llocs obscurs i profunds, com també podrien ser les coves. A aquests llocs s'hi sol associar la presència de figures fantàstiques, com ara dracs o bruixes, dones d'aigua, na Maria Enganxa... Són aquells espais que fugen al control humà i que poden posar en perill l'hegemonia del control absolut de l'home sobre la naturalesa.

Les reaccions davant allò desconegut solen ser molt oposades, o bé hom se'n distancia al més possible o bé es destrueix fins que no en queda ni rastre.

Segons la documentació històrica, la notícia més antiga referencia un document de 1429 en què el Consell mana el lloc on no podrà haver bestiar “des del toc del seny del lladre a sol eixit: des del cató del Verger, prop del colomer de Jaume Jacob, anant amunt vora vora les parets fent la via de Vilalba fins a la possessió de Joan Morey fins el camí del pou del Drac.” La darrera notícia d'aquest pou la tenim dia 3 de maig de 1775 l'Ajuntament pagà 44 sous a Miquel Pasqual per haver-lo escurat.

Segurament, aquest pou centenari degué desaparèixer entre el 1800 i 1900, a causa d'algun succés traumàtic, com ara la mort accidental d'algun infant. Un fet que ha estat el bressol de llegendes centenàries.

El pou d'Or. Al puig Blanc, avui tapat per vuit bigues de formigó, hi ha el pou de l'Or, denominat així perquè a mitjan segle XX, un tal Lloret, diuen, hi cercava or. De tot d'una, l'excusa per fer un forat al capdamunt d'aquell turó que mira cap al Prat d'en Joi era per trobar carbó. Diuen, però, que el que pretenia era trobar or. I això que aquell home venia de “fer les Amèriques” i conten que havia vengut amb una màquina que detectava els minerals.

Font dels Guals. L'origen de l'aigua d'aquesta font, com la de Can Milec és un tant misteriosa. De fet, hi ha qui diu que la font de Can Milec és capaç, a l'estiu de ple, de rebentar sense que hagi plogut. L'abundància d'aigua d'aquest punt ha provocat més d'un intent de dur-la des d'aquest punt fins al nucli urbà, situat a més de dos quilòmetres. Així, hi ha notícies d'un primer intent de dotar Muro d'una xarxa d'aigua potable el 1834, i un segon intent l'any 1910.

Maria Enganxa. Aquesta és la llegenda més generalitzada que es pot trobar en relació als pous i cisternes, com una llegenda per atemorir els infants perquè no guaitin dins la cisterna. Segons conta Mossèn Rubí – talment a tota la Part Forana de Mallorca- “na Maria Enganxa és una fadrina maleducada i guitzera, que sempre vetla amb un ganxo llarg i prim per si veu qualcú que guaiti dins la cisterna o el pou per enganxar-lo pel coll. Si n'enganxa

cap, ja està fet d'ell i en en saben pus noves. A més, a la fadrinota el que més li agrada és enganxar qualche nin o qualche nina ben tendret i, si els agafa, desapareixen per sempre.” Els dies de mal temps, quan fa trons i llamps, diuen si les fades i les bruixes surten dels seus caus per ballar. Na Maria Enganxa podria ser, ben bé, una dona d'aigua que encara no ha conegut l'amor. Les altres, més belles i compostes, una ara i l'altra suara, al llarg dels segles, s'han enamorat i casat amb homes, amb una sola condició: que mai no els diguin “dona d'aigua”, cosa que, desgraciadament, no sempre ha passat.

CONCLUSIONS

Els topònims referits a pous o bé els camins que en prenen nom han anat desapareixent a causa dels canvis d'usos, ja sigui per abolicció o bé per oblit; en algun cas fins i tot perquè el pou públic ha passat a mans privades. Això no obstant, no s'ha d'oblidar la importància cabdal que han tingut aquests pous com a nucli neuràlgic i essencial de la vida del poble durant la major part de la història. Per això, en base a aquest estudi, trobam convenient recomanar la restitució dels topònims abolits, com ara camí del pou de Sàlzer, camí del pou Nou i camí del Pou del Drac. Així mateix, també seria recomanable la restauració de pous en estat lamentable com ara la font dels Guals o el pou de Son Flor. I, en darrer terme, no estaria de més pensar en la recuperació de pous tan antics i emblemàtics com el pou Vell, la font de Can Milec o el pou d'en Drac. I netejar la font dels Guals.

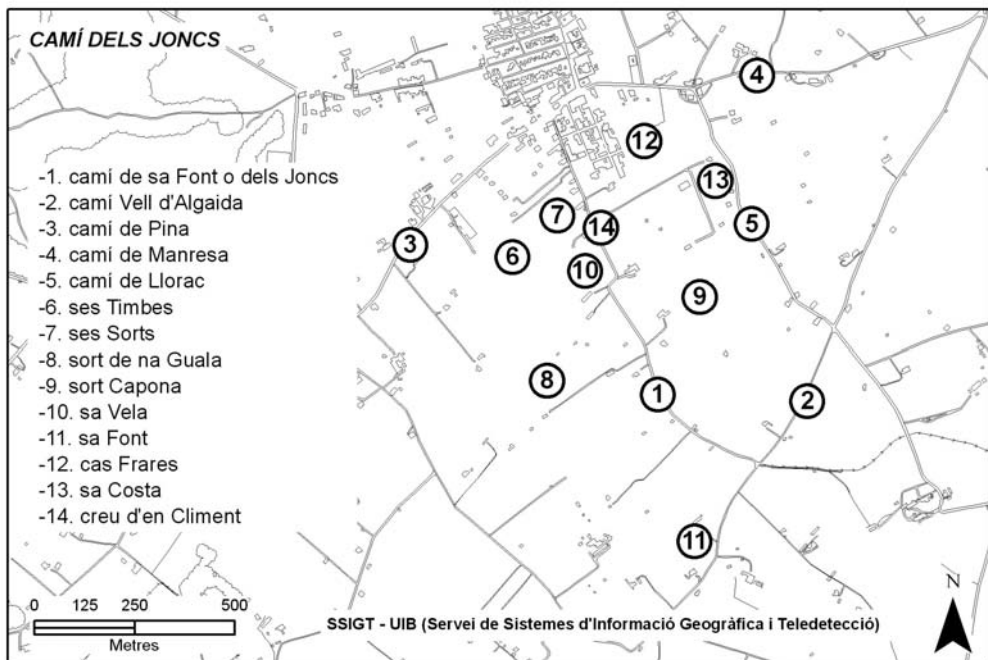
FONTS

- Guia arqueològica de Muro. Govern de les Illes Balears
- V Congrés de patrimoni. El patrimoni Menor. Conèixer per preservar. Inventari Heràldic i dels pous públics del terme municipal de Muro. Autors: Sebastià Riutort, Guillem Barceló, Maria Cerdó, Pau Mateu Vives.
- [Http://www.toponimiamallorca.net](http://www.toponimiamallorca.net)
- Corpus de toponímia de Mallorca. J. Mascaró Passarius (Mapa toponímic de Mallorca, núm. 11
- Revista Algebelí. Primera etapa
- Arxiu Municipal de Muro
- Arxiu Parroquial de Muro
- Inventari de béns immobles
- Pla General de Muro
- “Els pous de Muro”. Pere Fiol i Tornila. Programa de festes Sant Joan 1993
- L'espai de l'aigua. Petita hidràulica tradicional a Mallorca. Maria Antònia Carbonero. 1992
- Mallorca Màgica. Carlos Garrido
- Enigmas de la arqueologia balear. Javier Aramburu-Zabala.

- En aquell temps. La vila abans de 1925 (I). Mossèn Antoni Rubí. Tintinnàmbula col·lecció. 1999. Ajuntament de Santa Margalida
- Història de Muro. Volums 1-V. 1994. Ajuntament de Muro.
- Rondalles Mallorquines. Sa Comtessa sense braços. Editorial Moll. 1996
- Les basses temporals. Quaderns de natura. Conselleria de Medi Ambient.
- Catàleg de béns immobles de Lluçmajor
- El poblamiento prehistórico de las Islas Baleares.
- Rutas escondidas de Mallorca. Jesús García Pastor.
- Noves aportacions a la toponímia de s'Albufera. Francesc Lillo Colomar. 1993.
- Retratista del camp mallorquí. Fernando Moragues y de Manzanos. IEB i Gall Editor.

Tema 2

TOPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS

A BANDA I BANDA DEL CAMÍ DE LES JONQUERES. MÉS TOPÒNIMS HISTÒRICS DE LLORITO

Antoni Ginard Bujosa i Andreu Ramis Puig-gros

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

INTRODUCCIÓ

L'antic camí de les Jonqueres, també dit dels Joncs, és l'actual camí de sa Font, que connectava el casc urbà de Llorito amb el camí Vell de Sineu a Algaida. El camí se situa en sentit longitudinal en el centre d'una petita depressió i d'un espai definit per les fites de la xarxa viària i per la topografia: a la part de ponent, s'estén fins a ses Timbes (un possible límit de la possessió de Son Bauló) i al camí de Pina; a la part de llevant, arriba a les Costes fins a l'antic camí de Llorac (que actualment és la carretera de Llorito a Montuiri).

L'espai, situat a migjorn del poble, estava ocupat per terres de cultiu que han estat intensament parcel·lades des del segle XVII i sobretot des del segle XIX, tot configurant un paisatge que ha experimentat importants transformacions. La toponímia ve definida per una sèrie de vies de comunicació i per un seguit de noms de lloc, avui en dia desapareguts, a causa de l'evolució i dels canvis dels usos del sòl. L'espai més proper al casc urbà està en part urbanitzat sobre terres que foren propietat del convent de Llorito des de mitjans del segle XVII fins a 1835.

LA XARXA VIÀRIA

Els aspectes relacionats amb els camins són interessants. És evident que no només han experimentat canvis de denominació, sinó que també han evolucionat amb modificacions del seu traçat i del seu ús i freqüentació.

EL CAMÍ DE SA FONT O CAMÍ DELS JONCS

L'antic camí dels Joncs o de les Jonqueres és l'actual camí de sa Font, que uneix el casc urbà i l'antic camí de Sineu a Algaida. És un camí asfaltat que discorre, de nord a sud, per la part central d'una lleugera conca o depressió delimitada pels relleus de *sa Costa* (a llevant) i *ses Timbes* (a ponent). El seu traçat coincideix amb el llit natural d'un xaragall que té l'origen a Son Gelabert i que, després de travessar els comellars d'en Moreu i d'en Miraes,

arriba a l'antic camí d'Algaida, on la part més baixa del camí s'encaixa en torrentera i pren el nom de torrent de Llorac. Encara ara perdura un siquió paral·lel al camí que canalitza l'aigua cap al torrent. Aquestes circumstàncies expliquen les primitives denominacions del camí, conegut com a *camí de les Jonqueres* (1650) o *camí dels Jonchs* (1684), en una clara al·lusió a la vegetació predominant en terrenys baixos, d'aiguamolls o ribes de cursos d'aigua. El nom actual del camí deriva probablement del fet de donar accés als establiments de la possessió de la Font Figuera.

Històricament ha tengut diverses denominacions amb diferents grafies d'acord amb la documentació de l'any 1702:

- *Camí Real dit dels Jonchs qui va desde Llorito ála vila de St. Juan* (ARM ECR 1052, f. 7), també anomenat camí dels Joncs o camí de Sant Joan, perquè, finalment, passant per Son Daviu, Son Fred i Son Brondo, es dirigia a la vila de Sant Joan.
- *Cami delas Jonqueras* (ARM ECR 1052, f. 17)
- *Cami Real anant ála font figuera* (ARM ECR 1052, f. 27), també documentat *cami per lo qual se va de dit lloch de Llorito ála font figuera* (GINARD; RAMIS, 2007: 139).
- *Cami Real qui va del lloch de Llorito ála vila de Montuiri* (ARM ECR 1052, f. 48); *Cami Real qui va desde Llorito á Montuiri per altra nom dit el Cami dels Jonchs* (ARM ECR 1052, f. 64), i posteriorment també conegut per camí de Montuiri, atès que a través de Son Daviu i Son Fred enllaçava amb l'antic camí de Sineu a Montuiri.

L'actual camí de sa Font es pot dividir en dos sectors: el primer, des del casc urbà fins al Puntarró i, el segon, des d'aquest darrer punt fins al camí Vell de Sineu a Algaida, un tram que discorre per dins terres parcel·lades de l'antiga possessió de la Font Figuera.

EL CAMÍ VELL D'ALGAIDA

El *camí d'Algaida*, d'origen medieval, unia les viles de Sineu i Algaida. Per la part de llevant, entra en el terme de Llorito entre es camp Vanrell de Son Joan Arnau i Son Real, a la intersecció amb el camí de Son Fangos o camí del Rei (fins a aquest punt coincideix amb el traçat de la carretera de Sineu a Palma, (Ma-3011); transcorre per Son Estela, ca na Martina i Llorac, travessa l'actual carretera de Llorito a Montuiri (Ma-3231), sa Font Figuera, les terres de l'antiga possessió de Son Miralles, sa Talaia, can Moreno i Son Berenguer. Des del creuer amb el camí de Son Fred (sa Costa de na Curta) és conegut també com a *camí de Son Berenguer*.

Probablement, la primera referència a l'actual camí Vell d'Algaida apareix com a una confronta de la propietat de la font Figuera el 18 de novembre de 1395:¹ *la Font de la Figuera*

1 A part d'aquesta referència documental directa, Gabriel Bibiloni Trobat ha documentat uns anys abans un camí públic reial d'Algaida a Inca i que interpreta que possiblement anava via Sineu, segons el Llibre d'Inquisicions de la Cúria Reial de la Parròquia de Castellitx dels anys 1379-1388. Veure BIBILONI TROBAT (1997: 63 i nota 110).

affronta [...] ab lo camí de Sineu qui va a Castelig (ARM RP 2.006, f. 781 i 781v). Una nova referència al camí de Sineu a Algaida és de 15 de desembre de 1417 (ARM Vicenç Verger V-5, f. 28 a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1995: 58).

EL CAMÍ DE PINA

El camí de Llorito a Pina, actual carretera Ma-3130, ha tengut igualment diverses denominacions: *camí qui va desde Llorito a Pina* (ARM ECR 1052, f. 6); *lo camí de Pina* (ARM ECR 1052, f. 9); o també, *camí de pobledors per al qual se va de dit lloch en al de Pina* (ARM ECR 1052, f. 19). El darrer nom podria correspondre en concret al tram situat entre el nucli urbà i l'antiga alqueria Manresa (posteriorment Son Bauló), amb la qual cosa el nom podria remuntar-se al moment de la creació del primer grup de cases medievals (segle XIV).

EL CAMÍ DE MANRESA O DE SINEU

Des del punt de vista històric aquesta via apareix com el *camí de Llorito* o el *camí de Manresa* (1601). És el tram que unia el primitiu nucli de Manresa amb el camí d'Algaida amb el qual enllaçava a l'alçada de Son Estela (sa punta d'en Pagès). Col·loquialment es coneix també com a *carretera de Sineu*, quan designa el tram entre les dues poblacions, i com a *carretera de Palma*, a partir de Llorito cap a Ciutat. Les primeres referències sobre el *camí de Manresa* són de novembre de 1370 (ARM P-156, f. 74 a MULET, ROSSELLÓ, SALOM, 1994: 132).

EL CAMÍ DE LLORAC

El camí de Llorac, o *camí del moli de llorach* (AMS, 2/19 Cadastre 1759), es correspon amb l'actual carretera que uneix Llorito amb Montuïri. Parteix del camí de Sineu (Ma-3130), entre l'antic molí de Llorac i *es Cocons*; per baix de sa Costa arriba a Llorac i segueix fins al terme de Montuïri ran del camp de Jesús de Son Brondo. El projecte i la reforma del camí són de 1930 (CORTÈS FORTEZA, 1995: 36). Dins el terme de Llorito creua el camí d'Algaida, ran del Figueralet (aquesta intersecció es podria correspondre amb el topònim històric de la *creu de Llorac*), el camí de sa Rota d'En Palem, el torrent de Llorac, el camí vell d'Ariany, el camí de Son Coix i el camí de Son Fred que delimita el terme municipal. Vora el camí hi ha pou de Llorac situat ran del torrent del mateix nom.

EVOLUCIÓ TOPONÍMICA (1607-1864)

A principis del segle XVII, el cadastre de 1607 es compona de dos registres que semblen dues còpies de la mateixa relació. La primera és incompleta, mentre que la segona està en millor estat. La consulta de les dues sèries documentals aporta, en aquest cas, un conjunt de topònims que eventualment es troben a l'àrea estudiada.

1607 (AMS CADASTRE 1607 I 2/5)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
83v	Antoni Jorda	1-0-0	120-0-0	terra al hort de na guala
84v	Pere Gelebert del pou fadri	2-0-0	160-0-0	terra al figaral
84v	Pere Gelebert del pou fadri	2-0-0	200-0-0	terra a la sort dena Gual
85v	Guillem Real <i>Busquet</i>	1-0-0	?-0-0	terra prop de arnau capo
87	Joan Jaume de Pere	2-2-0	300-0-0	camp y vinya al Camp redo
87	Joan Jaume de Pere	1-1-0	150-0-0	a la sort den falip
87	[Arnau Capó?, il·legible]	?-0-0	?	ales costes y 2 cor. Camp y vinya
87v	Hereus de monserrat coll	0-2-0	60-0-0	terra a la sort dena guala
87v	Pere Jaume fadri	2-0-0	220-0-0	terra y vinya al Camp redo

1607 (AMS CADASTRE 1607 II 2/5)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
137	Antoni Jorda	1-0-0	120-0-0	terra al ort dene Guale
139v	Pere Gilebert del pou fadri	2-0-0	160-0-0	terra al figueral
139v	Pere Gelebert del pou fadri	2-0-0	200-0-0	terra a la sort denagual
141v	Guillem Real <i>Busquet</i>	1-0-0	?-0-0	terra prop arnau capo
145	Joan Jaume de Pere	2-2-0	300-0-0	camp y vinya alcamp redo
145	Joan Jaume de Pere	1-1-0	150-0-0	a lasort den falip
146	Arnau capo	6-0-0	700-0-0	ales costes y 2 corterades camp y vinya
146v	Hereus de monserrat coll	0-2-0	60-0-0	terra a la sort dene guale

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
146v	Pere Jaume fadri	2-0-0	220-0-0	terra y vinya al Camp redo
148	Climent Joan fedri	4-0-0	450-0-0	terra alcos
148	Pere Tugores de Bernat	2-0-0	200-0-0	terra alcos
148	Joan Tugores de Bernat	1-0-0	100-0-0	terra alcos
148v	Michel Real devant le iglesia	4-0-0	600-0-0	camp y vinya alevela
149	Francesch Gilebert del pou	20-0-0	1680-0-0	terra y vinya truient al pou
149	Joan Gilebert del pou	20-0-0	1630-0-0	ab tres cortons vinya al figural

El 1607 es documenten una quinzena de topònims que són identificables pel nom del propietari i que poden situar-se a l'eix del camí dels Joncs: el primer és *la sort de na Guala*, documentat *l'hort de na Guala* i *la sort de na Gual*, situada sens dubte al camí dels Joncs, un topònim que tindrà continuïtat fins a la segona meitat del segle XIX. Un hipotètic origen del topònim podria ser l'existència de censos que es feien efectius a la família Gual Desmur. En efecte, el 1769 es satisfieien censos a Pere Gual Desmur sobre terres de la sort de na Guala (AMS Cadastre 1769, f. 406), al camí dels Joncs (f. 402) i a la creu d'en Climent (f. 428); també rebien censos per la sort de na Guala el col·legi de Sant Martí (f. 404), Joan Antic de Llorach (f. 406), el reverend Comú de Campos (f. 410) i el Convent de Llorito (f. 421), entre d'altres perceptors.

Les sis quarterades d'Arnau Capó, situades a *les Costes*, fixen aquest topònim alhora que podrien ser l'origen de la posterior *sort Capona*.² L'anomenada *terra prop de Arnau Capó* era propietat de Guillem Real *Busquet*, un llinatge que es mantindrà com a propietari en aquesta zona gairebé al llarg de dos segles. Altres topònims que podem situar en aquest indret són *el Pou* i *el Figural*, segurament vinculats a la família Gelabert del Pou. La terra del *Cós*, propietat de Climent Joan fadri, és a l'origen del topònim *la creu d'en Climent* que apareixerà designada com *la Creueta* a partir de 1635 i *la creueta d'en Climent* (1650). *La Vela*, que continua com a topònim viu ran del camí de sa Font a la part de ponent, apareix també citada per primera vegada el 1607; la relació amb el llinatge Real podria confirmar la seva ubicació. *El Camp Redó* és un altre topònim també documentat posteriorment, mentre que *la sort d'en Felip* podria estar situada a migjorn del casc urbà, atès les intenses parcel·lacions que afectaren aquesta zona, moltes amb el genèric de *sort*. Finalment, s'han de destacar les propietats (40 quarterades) dels germans Gilabert del Pou. Les terres de Francesc Gelabert del Pou seran objecte de segregació durant la primera meitat del segle XVII.

El 1615 es mantenen els topònims anteriors (*la sort de na Guala*, *el Figural*, *la sort d'en Felip*, *el Camp Redó*, *el Cós*, *les Costes*, *devant lo Pou*) i n'apareix algun

² En relació a la família Capó, cap a l'any 1627, la capella de les Ànimes del convent de Llorito fou construïda a costes de l'honor Joan Capó, fill d'Arnau (MUNAR, 1975: 50).

de nou, com el *camí de Montuïri*, referit igualment al camí dels Joncs. També es documenta com a única propietat la possessió de la Font Figuera; segons els estims de 1578 (AMS 2/2, f. 123v), sense esmentar el topònim, Gabriel Torelló era propietari de les *Cases y terras del seu rafal de tenor de dotze corterades del bisbe, cinchsentas liures*.

1615 (AMS CADASTRE 1615 1/7)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
611v	Antoni Jorda	1-0-0	125-0-0	terra a la sort de na guala
628v	Viuda de Pere Gelabert del pou	2-0-0	200-0-0	terra al figueral
628v	Viuda de Pere Gelabert del pou	2-0-0	250-0-0	terra a la sort de na gual
640v	Pere Jaume fadri	0-2-0	70-0-0	terra a la sort de na guala
640v	Pere Jaume fadri	2-0-0	300-0-0	camp y vinya
648v	Arnau capo	5-0-0	600-0-0	terra a les costes
649v	Joan Jaume de Pera	2-2-0	200-0-0	a la sort den felip
652v	Pere Juan Jaume fill de Juan	1-1-0	130-0-0	terra al camí de muntuiri
652v	Pere Juan Jaume fill de Juan	1-0-0	200-0-0	terra y vinya al camp redo
657v	Hereus de Monserrat coll	0-2-0	60-0-0	terra
662v	Climent Joan fedri	7-0-0	700-0-0	terra a les costes
663v	Pere Tugores de Bernat	6-0-0	950-0-0	terra al cos
665v	Michel Real devant la iglesia	6-0-0	800-0-0	camp y vinya
666v	Francesch Gelebert del pou	20-0-0	2500-0-0	camp y vinya devant lo pou
667v	Joan Gelebert del pou	20-0-0	2000-0-0	terra ab tres cortons vinya
691v	Gll. torello	9-2-0	1600-0-0	la possessio dita la font figuera

El cadastre de 1635 gairebé triplica els registres de 1615 (45 vs. 16). És una relació notablement més concreta, que aporta una informació toponímica més precisa i més nombrosa i dóna indicis d'una major parcel·lació amb un increment dels noms de lloc. Pel que fa a la xarxa viària apareix novament el *camí de Montuïri* o *camí de la Font Figuera*, juntament amb el *camí de Llorach*. Segueixen els topònims la *sort de na*

Guala, també denominada *a son aguala*, i altres propietats designades amb el genèric *sort*, com són la *sort Busqueta*, que podria prendre el nom del malnom *Busquet*, també *junt a la sort d'en Sart* i terra a *la Sort*.

L'any 1635, ***La creueta*** es documenta en diverses ocasions, en alguns casos vinculada al llinatge Joan, relacionat amb Climent Joan, origen a la vegada del nom ***la creu d'en Climent***, situada a la cruïlla de l'actual *camí de sa Font* (antic *camí dels Joncs*) amb l'actual *camí de ses Costes* o de sa Costa. Els seus orígens es documenten a partir de 1578, moment en què Gabriel Joan tenia cases i corral i tres quarterades de terra a Llorito valorades en 150 lliures (AMS Estims 1578 2/2, f. 121). El 1601, Gabriel Joan havia incrementat el patrimoni i, a més de les cases i corral, posseïa 4 quarterades de terra, unes 50 cabres i una vaca (AMS Cadastre 1601 2/4, f. 62v). Sis anys més tard, el 1607, els seus béns havien passat a mans de Climent Joan, fadrí, que conservava cases i corral, mobles, dos bous i someres i les *quatre corterades terra al cós*, valorades en 450 £ (AMS Cadastre 1607 2/5, f. 148). És en aquest moment, per tant, quan apareix el propietari (Climent Joan) que més endavant donarà lloc al nou topònim a un indret anomenat *el cós*, segurament indicador de l'espai on es feien corregudes, especialment idoni per la proximitat al casc urbà i per ser un lloc planer. El 1615 Climent Joan, fadrí, havia incrementat el patrimoni fins assolir les set quarterades de *terra a les costes*, valorades en 700 £ (AMS Cadastre 1615 1/7, f. 662v); *Les Costes* és un altre topònim, encara viu, que ens situa amb més precisió l'indret. El 1635, l'heretat de Climent Joan es reparteix entre Antoni Joan que, entre altres béns, té dos quartons i mig al *Pinaret* i una quarterada a *la Creueta*, valorada en 100 £, mentre que Josep Joan tenia una quarterada i un quartó al *Pinaret* (AMS Cadastre 1635 2/8, f. 317v). A mitjan segle XVII, el 1650, Antoni Joan, a més d'altres béns, conservava una quarterada *camp a la creueta den Climent*, valorada en 80 £ (AMS Trabuc i descàrrec 1650 2/11, f. 426v). Més endavant, el 1684, la viuda d'Antoni Joan, mantenia dos quartons a ***la Creu den Climent***, valorats en 60 £ (AMS Llibre de trabuc 1684, f. 386v). Així mateix, el topònim *la creu d'en Climent* apareix documentat el 1769 (AMS Cadastres i Estims. Llorito. 1769. f. 409v i 427v). Més endavant, el 1863, s'ha d'identificar amb el topònim ***la Creueta***.

Molt probablement, cap a l'any 1635, les propietats de Francesc Gelabert del Pou s'havien reduït a tretze quarterades i un quartó, amb la qual cosa ja devien haver estat parcel·lades en part-ateses les referències a terres de Francesc Gelabert del Pou que eren d'altres propietaris. És possible situar alguns topònims: ***el Figueralet***, documentat així mateix com ***el Figueral***, ***l'Era***, ***el Pinaret***, força repetit; ***el Canyar***, ***el Palmer*** de Francesc Gelabert i el dubte de la ubicació del puig de Francesc Gelabert. Totes aquestes propietats conformaven una notable partida de terra annexa al camí de Llorito a Sineu, subaix del Convent, entre el camí dels Joncs, el camí de la Costa i el camí de Llorac i el camí de Sineu.

A través de la documentació no s'ha pogut concretar l'extensió del rafal de la Font Figuera, però hi ha alguns topònims que fan referència al seu entorn: *prop de la Font Figuera*, *a la Font Figuera* i, naturalment, el *camí de la Font Figuera*. Dades posteriors del cadastre de 1639-1646 mantenen el topònim del *camí de la Font Figuera* i documenten explícitament el *camí de les Jonqueres* per ubicar una propietat de Climent Joan.

1635 (AMS CADASTRE 1635 2/8)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
	Joan Gelebert del pou	25-0-0	2300-0-0	
297v	Gabriel Real de Miquel	2-2-0	300-0-0	al camí de muntuirí
297v	Gabriel Real de Miquel	3-2-0	550-0-0	a dit camí
297v	Gabriel Real <i>rebi</i>	4-0-0	600-0-0	a la punta del pou
297v	Gabriel Real <i>rebi</i>	7-1-0	2000-0-0	al camí de la font figuera
297v	Francesch Gelebert del pou	1-1-0	200-0-0	a la sort de na Guala
297v	Francesch Gelebert del pou	8-0-0	600-0-0	al figueralet
297v	Francesch Gelebert del pou	1-0-0	200-0-0	a la ere
297v	Francesch Gelebert del pou	1-0-0	120-0-0	al pinaret
298v	Francesch Gelebert del pou	2-0-0	400-0-0	al canyar
300v	Pere Jaume fadri	2-0-0	300-0-0	al camí de llorach
301v	Pere Juan Jaume	1-1-0	120-0-0	prop la font figuera
301v	Pere Juan Jaume	1-1-0	100-0-0	a la sort busqueta
302v	Gabriel Joan	0-2,5-0	100-0-0	a la creueta
302v	Domingo Jaume	1-2-0	200-0-0	a la creueta
302v	Domingo Jaume	1-2-0	250-0-0	al camí de muntuirí
303v	Pere Tugores	2-2-0	200-0-0	al camí de llorach
303v	Viuda Antonia Bertran	0-1,5-0	25-0-0	al pineret
305v	Antoni Jorda	0-2-0	175-0-0	al camí de llorach
305v	Antoni Jorda	0-1,5-0	75-0-0	a la sort de na Guala
306v	M. Rafel vert sastre	1-0-0	110-0-0	a Ff. Gelabert
309v	Joan Gelabert	0-2-0	50-0-0	a son aguala
310v	M. Joan Picornell	0-2-0	100-0-0	junt a la sort den sart
312v	m. Antoni Gelebert	1-0-0	130-0-0	a la sort de na Guala
313v	Joan Jaume de Antoni	0-2-0	100-0-0	de Ff. Gelebert
314v	Antoni Bertran	0-2,5-0	70-0-0	al pineret

A BANDA I BANDA DEL CAMÍ DE LES JONQUERES. MÉS TOPÒNIMS HISTÒRICS DE LLORITO

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
314v	Antoni Bertran	0-2-0	100-0-0	vinya a la sort de na Guala
315v	M. Coll	0-2-0	100-0-0	camp i vinya a la sort de na Guala
315v	Mateu Llabres del lladoner	0-2-0	100-0-0	a la sort de na Guala
315v	M. Coll	0-2-0	100-0-0	a lo de Ff. Gelabert
317v	Antoni Joan	0-2,5-0	75-0-0	terra al pinaret
317v	Antoni Joan	1-0-0	100-0-0	terra a la creueta
317v	Joseph Joan	1-1-0	150-0-0	al pineret
317v	Catta. Riga (?)	0-2-0	60-0-0	terra al pineret
318v	Vda. de M. Jaume	0-2-0	100-0-0	a la sort de na Guala
319v	Gabriel Llabres	1-0-0	125-0-0	terra de Ff. Gelebert del pou
324v	Antoni Ferrando	1-1-0	250-0-0	al palmer de Ff. Gelebert
324v	Elisabet Munar	1-0-0	75-0-0	al puig de Ff. Gelebert
326v	Antoni Jaume d'Antoni	3-0-0	175-0-0	terra a la sort
326v	Antoni Jaume d'Antoni	0-1,5-0	30-0-0	al puig de Ff. Gelebert
326v	Antoni Bertran	0-2-0	30-0-0	a la sort de na Guala
335v	Hereus de Berenguer Bauça	4-0-0	575-0-0	a la sort de na Guala
337v	Joan capo	6-0-0	800-0-0	al camí de muntuirí
356v	Gl. torello	?	1400-0-0	la font figuera. Lo dit Rafal
356v	Barthomeu manera de Muntuirí	2-0-0	300-0-0	a la font figuera

1639-1646 (AMS CADASTRE 1639-1646 2/9)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
239v	Gabriel Real de Michel	7-0-0	?-0-0	camp y vinya a la sort de na Guala
240v	Gabriel Real	7-2-0	?-0-0	al camí de la font figuera
245v	Climent Joan	1-1-0	?-0-0	al camí de les jonqueres
247v	Francesch Real <i>Pintat</i>	1-0-0	100-0-0	al puig del sen Francesch

A mitjan segle XVII s'han produït alguns canvis notables en la distribució de la propietat i particularment l'adquisició de les terres de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou per part del convent dominicà de Nostra Senyora de Loreto (GINARD; RAMIS, 2007: 61-66). L'honor Francesc Gelabert, dit del Pou, feia testament davant el notari Antoni Stela de Sineu el 14 de setembre de 1640 i moria el 18 de setembre d'aquell any: *Francesc Gilebert dit del Pou del lloch de Llorito*, fill de Rafel i d'Antonina Ramis, casat amb Elisabet Stela, elegia sepultura a l'església de Llorito i nomenava mermessors el seu nebot Julià Ferregut i el seu fill Raphel Gilebert, al qual nomenava hereu universal, i deixava per legítima a Elisabet Gilebert, donzella, *dues quarterades del Pinaret, de dalt a baix, partint de la terra de Gabriel Juan, junt terra per mi donada a Antta. Gilebert ma filla, muller de Barthomeu Gilebert fins lo camí per ahont se va del present lloch de Llorito a la vila de Sineu* (ARM Notaris 4588, f. 213-213v). El procés de liquidació de l'heretat de Francesc Gelabert començava pocs anys després de la seva mort. Melcion Gallard, curador de l'heretat, tenia la plena potestat per establir les terres, vinya i cases de l'heretat, per mitjà de decret del Magnífic Batle de la Ciutat de 7 de juliol de 1646, concessió confirmada el 19 de juliol del mateix any. Una bona part de les vendes s'efectuaven els dies 15 i 16 de setembre de l'any 1648. Els establiments s'havien de fer per encant públic a quarterades i mitges quarterades. El convent de Llorito recorria a la mediació de Bartomeu Verd de Montuiri com a persona interposada atès que els frares tenien la capacitat de compra restringida. En relació a aquest fet, a l'emigrat Arxiu Parroquial de Llorito es conservava el Llibre de despeses i censals del convent, corresponent als anys 1648-1741, on hi consta la següent anotació: *En aquest llibre se assenteran tots los gastos fets per lo present convent de N^a S^a de Llorito en los establiments que en favor del Dit Convent (prestant tan solament Barthomeu Vert menor de Muntuiri lo nom) se feren de las terras de Francesch Gelebert dit del Pou; y tambe los alberans de rebuda per raho del cens que ditas terras fa.* És un document de 193 fulls que no hem pogut consultar.

Les propietats conventuals ajuden a situar alguns topònims. Primer, les terres situades *devant de las finestras de dit convent*, o *devall las finestras dels Frares* fent referència, naturalment, a les terres del Pou. Segon, el camp anomenat *el palmer a lo canyar* que començava al camí que anava a la vila de Montuiri, en referència explícita a l'actual camí de sa Font. El convent també adquiria la peça de terra anomenada *l'Era* i la terra anomenada *el Figueral*. Totes procedents de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou.

L'any 1650, es documenta novament el *camí de les Jonqueres*, però també *les Jonqueres* i *la Jonquera*, tot fent referència a la vegetació característica d'una zona humida que s'ha de situar al llarg de la síquia paral·lela al camí. Aquest fitònim tendria relació amb el Canyar, un topònim que, com hem vist, confrontava amb el traçat d'aquesta via.

La successiva fragmentació de la propietat afavoreix no només la permanència sinó també l'increment del genèric *sort*, representat sobretot per *la sort de na Guala*, però també per *la sort Llarga* i *la Sorteta*. La Font Figuera, per contaminació, s'usa també per denominar diferents propietats.

Pel que fa l'origen del topònim *la sort Llarga*, relacionat amb el llinatge Vanrell, que es correspon amb una peça de terra de tres quartons, valorada en 140 lliures (AMS 1650 2/11, f. 415v), podem especular que tendria relació amb el malnom d'Antonina Gelabert, viuda de Joan Vanrell, dita *madò Llarga* (MUNAR, 1975: 89), una de les majors propietàries de terres del poble l'any 1694.

Està documentada de manera explícita *la creueta d'en Climent* amb la possible variant *la torre d'en Climent*, però també *la creueta de Francesc Gelabert del Pou*. Segurament, tots els topònims fan referència al mateix indret i a la mateixa fita, atesa la possible existència d'una creu, situada a una cruïlla de camins, que eren alhora confrontes entre les propietats procedents de Climent Joan i les de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou.

1650 (AMS TRABUC I DESCÀRREC 1650 2/11)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
402v	Gll. Real de M.	5-0-0	700-0-0	camp y vinya a la sort de na Guala
403v	Gll. Real de Gll.	1-0-0	120-0-0	camp a la font figuera
403v	Miquel Jordà	1-1-0	150-0-0	camp i vinya al camí de Llorach
409v	M. Tugores <i>Selva</i>	1-2-0	140-0-0	camp a les Jonqueras
409v	Me. Ffs. Real	1-0-0	100-0-0	de la heretat de Ffr. del Pou
410v	Sor Frany ^a estela	1-2-0	400-0-0	devall las finestras dels frares
411v	Antt. Jordà	0-1,5-0	30-0-0	a la sort de na Guala
412v	Raphel Gelabert	1-0-0	150-0-0	camp i vinya a la sort de ne Guale
413v	Antt. Real	0-2-0	60-0-0	terra a la jonquera
414v	Joan Real	5-0-0	550-0-0	al camí de las Jonqueras
414v	Joan Gelabert <i>Servera</i>	0-2-0	100-0-0	a la creueta de Ffr. Gelabert del pou
415v	Jaume Daviu (?)	1-0-0	125-0-0	camp i vinya a la font figuera
415v	M. Vanrell	0-3-0	140-0-0	a la sort llarga
416v	Me. Raphel Vich Sastre	1-0-0	150-0-0	a la font figuera
419v	Pera Jaume <i>Cradell</i>	0-1-0	35-0-0	a la sort dena Guala
420v	Me. Antt. Gelabert picapedrer	1-0-0	140-0-0	camp y vinya a la sort de na Guala
421v	Vda. de Joan Jaume <i>manera</i>	0-2-0	80-0-0	vinya a la sort de ne Guala
423v	Antt. Beltran	0-3-0	80-0-0	camp al Pinaret
423v	Antt. Beltran	0-2-0	80-0-0	vinya a la sort de na Guala
423v	Gll. Coll	1-0-0	150-0-0	camp i vinya a la sort de ne Guala

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
424v	Matheu Llabrés	0-2-0	80-0-0	camp a la sort de na Guala
426v	Antt. Joan	1-0-0	80-0-0	camp a la Creueta den Climent
426v	Antt. Joan	0-2-0	80-0-0	a las Jonqueres
426v	Jaume Parelló	0-2-0	90-0-0	a la sort dene Guala
426v	Jaume Parelló	1-0-0	20-0-0	camp al puig d'en Margoi
436v	Antt. Beltrán	0-1-0	50-0-0	a la sort de na Guala
437v	Gll. Joan	0-3,5-0	180-0-0	a la torre den Climent camp
441v	Antt. Jaume	0-3-0	100-0-0	Camp a la sorteta
441v	Antt. Jaume	0-1,5-0	30-0-0	al puig d'en Margoy
446v	Vda. de Baranguer Bausà	2-0-0	300-0-0	camp a la sort de na Guala
446v	Sor Margarita Jaume	1-1-0	180-0-0	a la vinya de Llorach
447v	Domingo Jaume	1-2-0	150-0-0	al camp redó
447v	Domingo Jaume	0-1,5-0	80-0-0	al canjar
447v	Joan Capó	5-0-0	750-0-0	camp i vinya al camí de las Jonqueres
461v	Sr. Antich	8-0-0	1.100-0-0	de la font figuera
488v	Monestir de Ntra. Sra de Llorito	3-0-0	700-0-0	camp an al Palmer a lo canyar comensant an al camí qui va de dit lloch a la vila de Muntuhiri
488v	Monestir de Ntra. Sra. de Llorito	1-3-0	515-0-0	camp continguts devant de las finestras de dit Convent.
488v	Monestir de Ntra. Sra. de Llorito	1-1,5-0	320-0-0	junt a las ditas dita la hera
488v	Monestir de Ntra. Sra de Llorito	1-0-0	300-0-0	camp dita lo figaral junt ab terras de Julià Ferregut

Més endavant, el 1675, es documenten diverses propietats de Joan Antic de Llorac que precisament estaven properes a les terres de la seva possessió: *el Pinaret, la Font Figuera i la sort de na Capona*. També hi figuren els topònims següents: *l'Era i l'era den Fred, el Pinaret, el camí de Llorach, lo pont den Mestra, els Jonchs, el camí dels Jonchs i les Jonqueres*, una nova denominació del camí; *la Sorteta i la sort dels Jonchs*; *son Mey* (f. 438v), un topònim derivat del malnom vinculat al llinatge Real que tenia propietats al camí

dels Joncs; *sa Costa*, més les ja conegudes **sort de na Guala** i la **sort de na Capona** o *sona Capona*, que probablement té l'origen en el nom del propietari de 1607, Arnau Capó. Per altra part, *la creueta* i *la creueta den Climent* serien diminutius de *la creu d'en Climent* i, finalment, la *font figuera* que identificaria tot l'àmbit proper a la propietat originària.

1675 (AMS ESTIMS I TRABUC 1675 2/13)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
436v	Joan Gelabert del Pou	6-0-0	670-0-0	terra entre bona i dolenta
437v	Elisabet Reial vda. Pere Gelabert	0-2-0	50-0-0	a la era
439v	Gabriel Reial <i>Rabí</i>	2-2-0	200-0-0	a le Coste
442v	Antt. Llull	0-3-0	90-0-0	al camí Llorach
443v	Vidua de Joan <i>Manera</i>	1-0-0	80-0-0	a la sort de na Guala
445v	Rafel Reial <i>Mey</i>	1-0-0	100-0-0	al camí dels Jonchs
447v	Domingo Jaume	1-0-0	200-0-0	a la sort de na Capona
447v	Domingo Jaume	1-0-0	90-0-0	a la sort de na Guala
447v	Antoni Jaume	1-0-0	90-0-0	a la sort de na Guala
448v	Pere Tugores <i>Salva</i>	1-0-0	120-0-0	a la costa
449v	V ^a Batista Jaume	1-2-0	150-0-0	al camí dels Jonchs camp i vinya
449v	V ^a Batista Jaume	0-3-0	80-0-0	en dit lloch
450v	Miquel Tugores <i>Salva</i>	1-2-0	150-0-0	als Jonchs
451v	Joan Gelabert <i>Castell</i>	0-1-0	25-0-0	a la sort de na Guala
453v	Antoni Reial <i>Mey</i>	1-0-0	130-0-0	camp i viña a las Jonqueras
454v	Dominga Reial	0-2-0	54-0-0	al camí dels Jonchs
455v	Sebastia Gili	1-2-0	250-0-0	a le creueta
456v	Joan Reial	1-1-0	135-5-0	als Jonchs
456v	Joan Jaume	1-0-0	120-0-0	a la sort de na Guala
462v	Miquel Vich	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
462v	Lo Rd. Gabriel Vich prevere	1-0-0	100-0-0	a la font figuera

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
463v	Antoni Picornell	1-0-0	200-0-0	a la sort de Na Guala
463v	Antoni Picornell	0-2-0	60-0-0	a la sorteta
464v	Antoni Gelabert Andreu picapedrer menor	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
468v	Mestre Antoni Gilabert picapedrer major	1-0-0	140-0-0	a la sort de Na Guala
472v	Gabriel Jaume <i>Manera</i>	1-0-0	100-0-0	a la sort de na Guala
473v	Miquel Jaume <i>Manera</i>	0-2-0	70-0-0	camp i viña a la sort de Ne Guala
474v	Honofre Tugores	1-0-0	80-0-0	a la font figuera
475v	Gabriel Reial <i>Rabí</i>	0-3-0	60-0-0	a sona Capona
475v	Gabriel Reial <i>Rabí</i>	0-2-0	54-0-0	al mateix lloch
476v	Gabriel Coll	1-0-0	150-0-0	a la sort de na Guala
477v	Miquel Genovard	0-2-0	30-0-0	a la sort de na Guala
479v	Antoni Llabrés	0-1,5-0	50-0-0	a la sort de na Guala
480v	Francesch Pou	0-2-0	45-0-0	al Pinaret
480v	V ^a de Antoni Joan	0-2-0	50-0-0	ale creueta den Climent
481v	Jaume Joan <i>Matas</i>	1-0-0	200-0-0	al camí dels Jonchs
481v	Antoni Genovard	0-2-0	40-0-0	a la sort de na Guala
482v	Antoni Bertran <i>Rey</i>	0-3-0	60-0-0	al Pinaret
482v	Antoni Bertran <i>Rey</i>	0-2-0	50-0-0	a la sort de na Guala
488v	Matheu Gilebert	0-2-0	60-0-0	al camí dels Jonchs
489v	Pere Reial <i>Mey</i>	1-2-0	150-0-0	al camí dels Jonchs
491v	Mestre Rafel Capo de la Ciutat	1-0-0	150-0-0	prop la hera den fred (?)
491v	Mestre Rafel Capo de la Ciutat	1-2-0	150-0-0	al camí dels Jonchs camp i viña
491v	Mestre Rafel Capo de la Ciutat	0-3-0	80-0-0	a dit lloch
492v	V ^a Jaume Perello <i>Gravat</i>	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
492v	V ^a Jaume Perello <i>Gravat</i>	0-2-0	50-0-0	a la sort de Na Guala

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
493v	Joan Capó	0-3-0	70-0-0	a la Costa
494v	Joan Salom	1-0-0	100-0-0	prop lo pont den Mestre
494v	Joan Salom	0-2-0	50-0-0	junt la Sort de Na Guala
501v	Hereus de Vicens Joan	0-3-0	80-0-0	a la sort Capona
501v	Joan Joan	0-1-0	25-0-0	a la Creu den Climent
507v	Mestre Gelebert [alias ?], ferrer	1-0-0	125-0-0	al camí dels Jonchs
507v	Mestre Gelebert [alias ?], ferrer	1-0-0	125-0-0	al dit lloch
507v	Mestre Gelebert [alias ?], ferrer	1-0-0	80-0-0	le sort de na [...]
507v	Mestre Guillem Lluch (?) ferrer	0-2-0	60-0-0	al camí dels Jonchs
512v	V ^a de Joan Reial <i>Busquets</i>	1-0-0	140-0-0	al camí dels jonchs
512v	V ^a de Miquel [Bassa?]	1-0-0	190-0-0	als jonchs
513v	Arnau Capó	1-3-0	200-0-0	a la sort Capona
517v	Joan Jaume del Lladoner	0-3-0	80-0-0	al camí dels Jonchs
518v	Pere Jaume	1-0-0	100-0-0	al camí dels Jonchs a la sort de na Capona
522v	Lo Magh. Sr. Ff. Antich de Llorach	5-0-0	900-0-0	la sort dels Jonchs i altres
523v	Gab. ? Florit de Pere <i>reul</i>	1-0-0	100-0-0	a la sort Capona, de sa muller
524v	V ^a de Jaume Bassa ? de Montuiri	2-2-0	250-0-0	a la sort de Na Guala
526v	Antoni Reial de Joan	1-1-0	135-0-0	als Jonchs
576v	Lo Magnífic Sr. Joan Antich de Llorach	1-2-0	200-0-0	al pinaret
576v	Lo Magnífic Sr. Joan Antich de Llorach	8-0-0	1.000-0-0	a la font figuera
576v	Lo Magnífic Sr. Joan Antich de Llorach	6-0-0	700-0-0	a la sort de na Capona

A finals del segle XVII, el 1684, el recull toponímic és indicatiu d'un fort increment de la parcel·lació. El nombre de registres seleccionats pràcticament duplica el de 1650 (94 front a 39). Tenen continuïtat la major part dels topònims, un nombre important dels quals indica la situació de les parcel·les *al camí dels joncs*. Igualment hi figuren *el camí de*

Llorac, que identifiquem amb el traçat de l'actual carretera de Montuiri; *la sort de na Guala* i altres sorts (*la sorteta*, *la sort Busqueta*, *la Sort*, *la sort llarga*, *la sort de la Era*, *la sort de na Capona* i les variants *son a Guala* i *son a Capona*); *la Costa*; *la creu d'en Climent*; el *Pinaret*, *l'Era*, el *pont d'en Mestre* i, finalment, *la Font* i *la Font Figuera*. Un topònim documentat per primera vegada és ***el marge de les Olivardes***, que podria situar-se a l'indret actualment conegut com ses Timbes i que el 1796 era de *matheu gomila... pessa de terra de thenor de sis cortons poch mes o menos dita el marge de las olivardas situada dins este lloch de Llorito... confrontant per tres parts ab terras del convent de st domingo de dit lloch de llorito y ab terras de sebastiana real corredora...* (ARM, R-725. Notas de [Gaspar J.] Riutort Nott. Actes de 1795, 96 i 97, f. 81).³

Un altre topònim és ***la creu de Llorac*** que podria estar situada a la intersecció entre el camí de Llorac i el camí Vell d'Algaida i, per tant, podria quedar fora de la zona estudiada.

1684 (AMS TRABUC 1684)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
357v	Elisabeth Reygal V ^a de Pere Gelebert	0-2-0	62-10-0	iunt a la hera
358v	Raphel Reygal de Joan <i>mey</i>	-	-	altres cases al camí dels Jonchs
358v	Barthomeu Reygal <i>mey</i>	1-1-0	125-0-0	al marga de las olivardas
359v	Gll. Reygal <i>rebí</i>	0-2-0	50-0-0	a la costa
359v	Magda Reygal V ^a Joan Salom	1-0-0	50-0-0	a sa costa
360v	V ^a Antt. Servera	1-0-0	100-0-0	a Llorach
361v	Gl. Reygal <i>mei</i>	0-2-0	65-0-0	a la creu den Climent
361v	Raphel Reygal <i>mey</i> de Joan	0-2-0	65-0-0	a la creu den Climent
361v	Michel Sanç (?) de hyacinto	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
361v	Michel Sanç (?) de hyacinto	0-2-0	62-0-0	iunt a la era
362v	Antt. Llull	0-3-0	80-0-0	a la sorteta
362v	Antt. Llull	0-3-0	80-0-0	al camí Llorach
362v	Antt. Jaume <i>menera</i>	1-0-0	100-0-0	a la font
363v	Michel monserrat servera als. <i>calusse</i>	0-1,5-0	50-0-0	a la sort de na Guala

3 Nòtula subministrada per Gaspar Valero i Martí.

A BANDA I BANDA DEL CAMÍ DE LES JONQUERES. MÉS TOPÒNIMS HISTÒRICS DE LLORITO

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
364v	Antt. Jaume <i>company</i>	1-0-0	100-0-0	a la sort de na Guala
364v	Domingo Jaume	1-0-0	100-0-0	a la sort de na Guala
365v	Pere Tugores <i>Salva</i>	0-3-0	100-0-0	al camí dels Jonchs
365v	Pere Tugores <i>Salva</i>	0-2-0	50-0-0	a la costa
365v	Gm. reial fill de Gm.	0-2-0	50-0-0	a la costa
365v	Gm. reial fill de Gm.	0-3-0	50-0-0	al pont den Mestra
365v	Barthomeu Jaume	2-2,5-0	250-0-0	al camí dels Jonchs
366v	Gll. Gilabert <i>castell</i> de Jo.	0-2,5-0	37-0-0	a la sort de na Guala
366v	Joan Gilabert <i>castell</i>	0-1,5-0	0-0-0	a la sort de na Guala
367v	Domingo Reial	1-1-0	125-0-0	iunt la Po. Llorach
367v	Antoni Reial <i>mey</i>	1-0-0	125-0-0	al camí dels joncs
367v	Gll. Llull	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
367v	Gll. Llull	0-1-0	25-0-0	a la vinya llorach
368v	Vª Gm. Gili	0-2-0	50-0-0	a son a capona
369v	Sebastià Gili	1-0-0	110-0-0	a la sort busqueta
370v	Joan Reial <i>rebi</i>	1-1-0	130-0-0	al camí dels Jonchs
370v	Joan Jaume <i>ballet</i>	1-0-0	100-0-0	a son a Guala
370v	Gll. Reyat <i>rebi</i>	1-1-0	100-0-0	al camí dels Jonchs
371v	Pere Gilebert <i>juanico</i>	2-1-0	300-0-0	a la sort
372v	Michel Vanrell	0-2-0	50-0-0	al camí dels Jonchs
372v	Michel Vanrell	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
372v	Mi. Simo	0-2-0	50-0-0	a la costa
372v	Mi. Simo	0-2-0	50-0-0	al pont den Mestre
374v	Vª Raphel Vich	1-0-0	100-0-0	a la font figuera
374v	M. Antt. Gilebert <i>Andreu</i>	1-0-0	125-0-0	a la sort de na Guala
375v	Antt. Picornell	1-0-0	125-0-0	a la sort de na Guala
375v	Joana Picornell	1-0-0	125-0-0	ne Guala

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
376v	Pere Picornell	1-1-0	100-0-0	al puix den margoi
376v	Pere Picornell	1-2-0	0-0-0	a son Aguala
377v	Gm. Gili	0-1-0	25-0-0	a la creu de Llorach
379v	m. Mi. Picornell farrer	0-2-0	60-0-0	a la sorteta
380v	Antt. Jaume <i>manera</i>	0-2-0	30-0-0	iunt Llorito
380v	Gll. Jaume <i>menera</i>	1-0-0	125-0-0	a son a Guala
381v	Mi. Jaume <i>menera</i>	0-3-0	100-0-0	a la sort de neguala. camp i vinya
383v	Bartomeu Coll	0-2-0	60-0-0	a las jonqueras
383v	Bartomeu Coll	0-2-0	60-0-0	al dit lloch
383v	Joan Coll	1-0-0	100-0-0	a la sort de ne Guala
384v	Gm. Genovart	0-1-0	25-0-0	a la sort de ne Guala
385v	V ^a Antt. Llabrés	0-1,5-0	50-0-0	a la sort de na Guala
385v	Joan Llabrés	0-1,5-0	50-0-0	a la sort de na Guala
386v	V ^a Gll. Florit i Antt. son fill	0-1-0	30-0-0	a la creu den Climent
386v	Ffs. Pou	0-2-0	60-0-0	al pinaret
386v	V ^a Antt. Joan	0-2-0	60-0-0	a la Creu den Climent
387v	V ^a Jaume Joan <i>matas</i>	0-2-0	60-0-0	al camí dels Jonchs
387v	Antt. Genovart	0-1,5-0	40-0-0	a la sort dene Guala
388v	Antt. Bartan als. <i>Rey</i>	0-3-0	55-0-0	al pineret
388v	Antt. Bartan als. <i>Rey</i>	0-2-0	30-0-0	a la sort de na Guala
391v	Matheu Gelebert	0-2-0	60-0-0	a la creu den Climent
391v	Matheu Gelebert	0-1-0	60-0-0	al camí dels Jonchs
393v	V ^a de Jaume perello	0-2-0	50-0-0	a la sort de na Guala
393v	Jaume perello <i>grevat</i>	1-3-0	245-0-0	a la sort llarga
394v	Joan Capó	0-2-0	40-0-0	a la costa
395v	Antt. Jorda	1-1-0	125-0-0	a la creu de Llorach

A BANDA I BANDA DEL CAMÍ DE LES JONQUERES. MÉS TOPÒNIMS HISTÒRICS DE LLORITO

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
396v	Barth. Amengual	1-0-0	100-0-0	a la sort de la era
398v	Antt. Bartan <i>Gregori</i>	0-2,5-0	75-0-0	al pineret
398v	Antt. Bartan <i>Gregori</i>	0-2-0	50-0-0	a la sort de na Guala
399v	Joan Joan	0-2-0	25-0-0	a la font figuera
400v	Nicolau perello	1-3-0	245-0-0	a la sort llarga que a comprat a Antt. Roix
401v	V ^a Jaume Gilebert <i>medge</i>	0-3-0	30-0-0	prop la hera Amengual
401v	V ^a Jaume Gilebert <i>medge</i>	0-2-0	65-0-0	al camí dels jonchs
402v	Pere Joan Bartran	0-2-0	50-0-0	a la sort de na Guala
403v	Gil. Gilebert frare	1-0-0	120-0-0	al camí dels jonchs
403v	Gil. Gilebert frare	1-1-0	110-0-0	a la sort busqueta
403v	V ^a Pere Jaume <i>damnat</i>	0-1-0	30-0-0	a la hera den amengual
405v	Margarita bartan	1-1-0	125-0-0	al pineret
405v	Gm. Gitra (?) farrer	0-2-0	50-0-0	al camí dels jonchs
407v	Joana Reial V ^a	1-0-0	130-0-0	al camí dels jonchs
407v	Hereus de Arnau Capó	0-0-0	50-0-0	al camí dels jonchs
410v	Raphel Reyat de Gil.	1-0-0	125-0-0	al camí dels jonchs
411v	Pere Jaume	1-0-0	200-0-0	al camí dels jonchs
411v	Pere Jaume	0-2-0	50-0-0	a dit lloch
415v	Guillem florit <i>reull</i>	0-2-0	50-0-0	al pont den mestre
415v	Guillem florit <i>reull</i>	0-2-0	50-0-0	a la costa
415v	Raphel Capó de Joan	0-1-0	25-0-0	a la costa
415v	Antt. Reyat de Joan	1-1-0	125-0-0	al camí dels jonchs
470v	Lluc Gili de Sebastià	0-2-0	35-0-0	a la sort capona
492v	Los hereus del Maghc. Sr. Joan Antich de Llorach	1-1-0	200-0-0	al pinaret
492v	Los hereus del Maghc. Sr. Joan Antich de Llorach	8-0-0	1.000-0-0	a la font figuera

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
492v	Los hereus del Maghc. Sr. Joan Antich de Llorach	6-0-0	700-0-0	a la sort de na Capona
502v	Lo Magnfch. Sr. Frs. Antich de Llorach	4-0-0	600-0-0	al camí dels jonchs

Posteriorment, els estims de 1694 són d'un gran detall pel que fa als noms dels propietaris i a les cases del poble, tot i que els topònims són escassos.

L'any 1724 es tornen a documentar un gran nombre de parcel·les, amb una toponímia que és en general coneguda des de 1675: *el camí dels Joncs, la Costa, el pont den Mestre, la sort de na Guala, el marge de les Olivardes, la creu den Climent, la font Figuera, la sort Capona, el Pinaret, la sort dita l'Era o l'era den Amengual i la Sorteta*.

Una referència interessant són les diferents notes sobre *la font alou de Bisbe i Capítol*. En aquest cas, no només serien indicatives de la parcel·lació de les terres de l'antiga alqueria de la Font Figuera, sinó que també ens recorden els drets que l'Església de Mallorca tenia documentats el 18 de novembre de 1395 (ARM RP 2.006, f. 781-781v).

Igualment, la nota *baix lo sementer dels frares* és una referència a una petita parcel·la que probablement s'ha de situar propera o confrontant amb les terres propietat del Convent, documentades l'any 1650.

1724 (AMS CADASTRE I TRABUC 1724 2/18)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
307v	Antt° Capo de Raphel	0-1-0	25-0-0	al camí dels jonchs
307v	Antt° Capo de Raphel	0-1,5-0	30-0-0	ala Costa
307v	Antt° Capo de Raphel	0-1,5-0	40-0-0	ala Costa
310v	Gabll. Reial <i>rebi</i> de Gall.	0-1,5-0	40-0-0	al pont den Mestre
310v	Gabll. Reial <i>rebi</i> de Gall.	1-0-0	125-0-0	ala sort de ne guala
310v	Bartt° Rey al Maria, ara Pereta Llebrés	1-1-0	125-0-0	al marge de las olivardas
311v	Gll. Rey al <i>Rabi</i> de Gbll.	0-2-0	35-0-0	ala Coste
311v	Gll. Rey al <i>Rabi</i> de Gbll.	1-0-0	90-0-0	a la font alou de Bisbe y Capítol
311v	Miquel Florit <i>homenás</i>	0-2-0	60-0-0	al camí dels jonchs
311v	Joan Ribes de Son Boivas	0-2,5-0	60-0-0	al pont den Mestre

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
312v	Miquel Gelebert <i>Valent</i> de Pere are Vda. i are Antt ^o Vanrell de Joan	0-0-30	20-0-0	terra al camí dels jonchs
312v	Antt ^o Reyal <i>corredor</i> de Gll. y are Gll Reyal son fill, are V ^a	0-2-0	65-0-0	ala Creu den Climent
312v	Antt ^o Reyal <i>Corrador</i> de Antt ^o	0-1-0	32-10-0	á la Creu den Climent
313v	Gll. Florit <i>homenás</i>	1-0-0	130-0-0	al camí dels jonchs
313v	AufRASINE Salom V ^a Antt ^o Jaume <i>Menera</i> , are Arnau Jaume de Antt ^o	1-0-0	155-0-0	ala font figuera alou de Bisbe y Capítol
313v	AufRASINE Salom V ^a Antt ^o Jaume <i>Menera</i> , are Arnau Jaume de Antt ^o	0-2-0	35-0-0	a la sort de ne guala
313v	AufRASINE Salom V ^a Antt ^o Jaume <i>Menera</i> , are Arnau Jaume de Antt ^o	0-1-0	25-0-0	al pont, de se mare
314v	Antt ^o Gili fill de Guillem alias <i>Pich</i>	0-2-0	50-0-0	ala sort dene guala
314v	Antt ^o Gili fill de Guillem alias <i>Pich</i>	0-1-0	35-0-0	al camí dels jonchs
314v	Antt ^o Gili fill de Guillem alias <i>Pich</i>	0-2-0	30-0-0	al pont den Mestre
314v	Joane Mayol V ^a Bartt ^o Jorda are Gll. Jaume de Antt ^o . als. <i>aufRasi</i>	1-1-0	25-0-0	al camí dels jonchs
314v	Joane Mayol V ^a Bartt ^o Jorda are Gll. Jaume de Antt ^o . als. <i>aufRasi</i>	0-2-0	55-0-0	ala font figuera
314v	Joane Mayol V ^a Bartt ^o Jorda are Gll. Jaume de Antt ^o . als. <i>aufRasi</i>	0-2-0	25-0-0	ale sort de ne guale
314v	Bartt ^o Jorda de Antt ^o	0-1-0	32-0-0	al camí dels jonchs
315v	Francesch Gelebert <i>Daro</i> de ffrs.	1-0-0	125-0-0	al camí dels jonchs
316v	Joan Jaume Company de Antt ^o	0-1-0	33-0-0	a la sort de na Guala
316v	Domingo Jaume de Domingo, are Miquel Picornell de Miquel	1-0-0	100-0-0	a la sort de ne guale
316v	Domingo Jaume de Domingo, are Miquel Picornell de Miquel	1-2-0	150-0-0	a la sort de ne guale
316v	Domingo Jaume de Domingo, are Miquel Picornell de Miquel	0-3-0	75-0-0	al camí dels jonchs
316v	Domingo Jaume de Domingo, are Miquel Picornell de Miquel	0-2-0	63-0-0	al camí dels jonchs

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
316v	Domingo Jaume de Domingo, are Miquel Picornell de Miquel	0-2-0	42-0-0	al camí dels jonchs
316v	Mi. Tugores <i>Selvá</i> de Pere. Eclesiastich	0-1-0	33-0-0	al camí dels jonchs
316v	Mi. Tugores <i>Selvá</i> de Pere. Eclesiastich	0-1-0	?	al camí dels jonchs
318v	Anttº Jaume de Domingo	1-1-0	107-0-0	al camí dels jonchs
318v	Anttº Jaume de Domingo	0-2-0	63-0-0	al camí dels jonchs
319v	Gm. Rey <i>Busquet</i> de Gm.	1-0-0	50-0-0	al camí dels jonchs
319v	Gm. Rey <i>Busquet</i> de Gm.	0-2-0	50-0-0	ala Coste
319v	Gm. Rey <i>Busquet</i> de Gm.	0-1-0	26-0-0	al camí dels jonchs
319v	Gll. Gelebert <i>Castell</i> texidor, are Anttº Jaume <i>Company</i>	0-1,5-0	37-0-0	ala sort de ne guala
319v	Gll. Gelebert <i>Castell</i> texidor, are Anttº Jaume <i>Company</i>	0-1,5-0	33-0-0	ala sort de ne guala
319v	Gll. Gelebert <i>Castell</i> texidor, are Anttº Jaume <i>Company</i>	0-1-0	33-0-0	ala sort de ne guala
319v	Vª de Joan Jaume <i>Company</i> . Abita en Ciutat prop de la capelleria	0-1-0	33-0-0	ala sort de ne guala
319v	Llorens Gomila, are Llorens Perello	0-1-0	25-0-0	al camí dels jonchs
319v	Llorens Gomila, are Llorens Perello	0-1-0	25-0-0	a la costa
320v	Joane Jaume Vª Arnau Janer are Domingo Jaume texidor	0-2-0	30-0-0	a la sort de ne Guala
321v	Anttº llebres texidor de Joan	0-2,5-0	62-0-0	al camí dels joncs
323v	Anttº Rey <i>alienor</i> de Anttº	0-3-0	75-0-0	ala coste
326v	Angela Picornell donzella are Antt. <i>Mino</i> y Baltesar Je.	1-0-0	125-0-0	ale sort de neguale
326v	Joan reial <i>rebi</i> de Gll.	0-1-0	25-0-0	a la coste
327v	Antt. Picornell de Pere are Pera Picornell <i>berbetjat</i>	0-1-0	40-0-0	a la sort de na guala
329v	Joane Servera Vª Anntº Gelebert	0-2-0	63-0-0	a la sort de na guala

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
330v	Raphel Jaume <i>Manere</i> de Gll.	0-2-0	62-10-0	a la sort de ne guala
331v	Antt° Jaume <i>Ruberto</i>	0-3-0	75-10-0	al camí dels jonchs
331v	Antt. Jaume <i>Pages</i> de Miquel	0-3-0	100-0-0	ala sort dene guala
331v	Joane Joan Vª Gll. Reyat <i>caraco</i>	0-1-0	30-0-0	ala Creu den Climent
332v	Gll. Coll de Bartt° are Jeuma Coll	0-2-0	60-0-0	al camí dels jonchs
332v	Gll. Coll de Bartt° are Jeuma Coll	0-2-0	60-0-0	ala sort de ne guala
332v	Cattª. Miralles mr. Joan Ribes <i>de Son Boivas</i>	0-2,5-0	60-0-0	al pont den mestre
333v	Joan Gelebert <i>Reyaló</i>	1-0-0	60-0-0	al camí dels jonchs
333v	Miquel Mayol <i>Materino</i>	0-1-0	25-0-0	ala sort de ne guala
334v	Joan Jaume <i>Ballet</i> are Vª	1-0-0	100-0-0	ale sort de ne guala
334v	Joan Jaume <i>Ballet</i> are Vª	0-1,5-0	50-0-0	al camí dels jonchs
335v	Gll. Florit Boyre, are Gll. Gelebert Andreu als. <i>Riera</i>	0-3-0	71-10-0	ale sort Capone
335v	Angela Jordá Vª Mi. Pou, are Ffsch. son fill	0-2-0	60-0-0	al pinaret
336v	Antt° Jaume <i>Manera</i> de Gll.	0-2-0	50-0-0	ale sort de ne guala
336v	Antt° Jaume <i>Manera</i> de Gll.	0-0-20	20-0-0	al camí dels jonchs
336v	Joan Capo de Raphel	0-2-0	66-13-4	al camí dels jonchs
336v	Pera Joan Capo de Joan	0-0,5-0	16-0-0	al camí dels jonchs
337v	Joan Joan als. <i>Costa</i>	0-2-0	50-0-0	a la Creu den Climent
337v	Antt° Joan <i>Matas</i>	0-2-0	60-0-0	al camí dels jonchs
337v	Antt° Amengual de Bartt°	1-0-0	100-0-0	a la sort dita la here
339v	Vª Matheu Genovard de Antt°, are Pere Genovard	0-0,5-0	16-10-0	al camí dels jonchs
339v	Joan Capo de Joan	0-1,5-0	40-0-0	a le Coste
340v	Joan Soler texidor de Gll.	0-1-0	30-0-0	a le sort de ne Guala
340v	Pere Joan Reyat <i>corredor</i>	0-0,5-0	12-10-0	a le Coste

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
343v	Att ^a Gelebert V ^a Mi. Jorda, are Joane Jorda als. <i>Abrines</i> mr. Bartt. Coll	0-1-0	30-0-0	al camí dels jonchs
343v	Gll. Gelebert Andreu als. <i>riera</i>	0-1-0	33-0-0	ala sort de ne Guala
343v	Gll. Gelebert Andreu als. <i>riera</i>	0-2-0	50-0-0	al camí dels jonchs
343v	Gll. Gelebert Andreu als. <i>riera</i>	0-3-0	64-0-0	al camí dels jonchs
343v	Gll. Gelebert Andreu als. <i>riera</i>	0-3-0	41-10-0	ala sort Capone
344v	Pere Picornell <i>roch</i>	0-1-0	30-0-0	ale creu den Climent
345v	V ^a Sebestiá Nicholau <i>ros</i>	0-1-0	40-0-0	ale sort de ne guala
345v	Antt. Miralles	0-1-0	40-0-0	ale sort de ne guala
345v	Antt. Genovard de Matheu	0-1-0	40-0-0	ale sort de ne guala
346v	Pere Gelebert <i>Ballet</i>	0-2-0	60-0-0	a La Creu den Climent
346v	Pere Gelebert <i>Ballet</i>	0-2-0	65-0-0	al camí dels jonchs
346v	Antt ^o Gelebert <i>Roix</i> de Mi.	0-2-0	30-0-0	al camí dels jonchs
349v	Joan Jaume Jaumet, are Joan Gelabert <i>Joanico</i>	0-1-0	30-0-0	a le sort de ne Guale
350v	Gaspar Jaume de Joan	0-2-0	75-0-0	la sorteta
351v	Joan Amengual <i>binifat</i> are Bartt. Jorda	0-1-0	32-10-0	al camí dels jonchs, ans de Pera Gelabert Ballet
351v	Joan Amengual <i>binifat</i> are Bartt. Jorda	0-2-0	55-0-0	a la font figuera, alou Bisbe y Capítol
351v	Joan Amengual <i>binifat</i> are Bartt. Jorda	0-1-0	25-0-0	a le sort de ne guala
351v	Margtt ^a Gelebert <i>Daro</i> de Joan mr Gll. florit reull, are de Margtt. Florit de Gbl.	0-2-0	50-0-0	a la sort Capona
351v	Margtt ^a Gelebert <i>Daro</i> de Joan mr Gll. florit reull, are de Margtt. Florit de Gbl.	0-2-0	50-0-0	ale coste de llorach
351v	Margtta. Joan V ^a Iluch Mestre	0-2,5-0	75-0-0	Al pinaret
352v	Joseph Jaume <i>Pollençi</i> are Gm.	0-2-0	50-0-0	al camí dels joncs de se mr.

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
353v	Antt° Nicolau de Raphel	0-2-0	65-0-0	al camí dels jonchs
353v	Joan Carbonell fuster, trebutat a la Vª Annt° Reial <i>Busquets</i>	0-1-0	60-0-0	a la sorteta de se mr.
354v	Catta. Gilabert Vª Nicholau Rey al de Paxeri, are [...] frontera	1-0-0	130-0-0	al camí dels jonchs
354v	Catta. Gilabert Vª Nicholau Rey al de Paxeri, are [...] frontera	0-3-0	35-0-0	a la hera den Amengual
354v	Catta. Gilabert Vª Nicholau Rey al de Paxeri, are [...] frontera	0-0,5-0	16-20-0	al camí dels jonchs
355v	Sebastiana Picornell Vª Bartt° Lluch, are Pera Gelabert <i>Lluch</i> , are Joan	0-1-0	65-0-0	ala sorteta
358v	Joan Jaume <i>del Lledoner</i> , fill de Joan, are Antt°. Genovard	0-1-0	25-0-0	ala sort dene Guale
358v	Joan Jaume <i>del Lledoner</i> , fill de Joan, are Antt°. Genovard	0-1-0	25-0-0	ala Costa
358v	Raphel Jaume <i>del Lledoner</i>	0-2,5-0	62-10-0	al camí dels jonchs
358v	Raphel Jaume <i>del Lledoner</i>	2-0-0	150-0-0	a la font figuera alou del Bisba y Capitol
358v	Joan Jaume <i>Company</i> de Pere, are Pera Jaume <i>Company</i> de Pera	1-0-0	100-0-0	al camí dels jonchs
358v	Joan Jaume <i>Company</i> de Pere, are Pera Jaume <i>Company</i> de Pera	0-2-0	35-0-0	a la sort Capone
359v	Margatta Picornell <i>Beate</i> , filla de Joan	0-3-0	75-0-0	ale sort de neguale
359v	Margatta Picornell <i>Beate</i> , filla de Joan	0-3-0	75-0-0	ale sort de neguale
359v	Antt° Genovard fill de Gm.	0-1-0	40-0-0	a la sort de ne guala
359v	Antt° Genovard fill de Gm.	0-2-0	50-0-0	a la Costa
359v	Antt° Genovard fill de Gm.	0-2-0	30-0-0	al camí dels jonchs
360v	Mateu Genouard de Antt°	0-1-0	25-0-0	a la Costa
360v	Mi. Jaume <i>Peges</i>	0-1-0	25-0-0	al camí dels jonchs
360v	Joan Venrell de Miquel	0-0-20	20-0-0	terra al camí dels jonchs
360v	Joan Venrell de Miquel	0-2-0	8-0-0	a la sort de na Guala

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
361v	Joan Pelleres de Joan	0-0'33-0	10-0-0	á la sort de na Capona
362v	Pere Picornell de Antt° <i>Berbetjat</i>	0-2-0	50-0-0	ale Coste
364v	Sebestiá Beltran <i>Rey</i> de Sebestiá	0-2-0	50-0-0	ale sort de ne guale
366v	Antt° florit <i>Boyre</i> de Annt°	0-1-0	30-0-0	ale Creu den Climent
367v	Llorens Perello tixedor, are Jaume Perello tixedor	0-2-0	50-0-0	á la sort de ne guala
367v	Llorens Perello tixedor, are Jaume Perello tixedor	0-1-0	30-0-0	ala Creu den Climent, alou de Rey ans de Pere Picornell
367v	Llorens Perello tixedor, are Jaume Perello tixedor	0-1-0	33-0-0	a la sort de ne guale
367v	Joane Rey al Vª Antt° Mestre	1-0-0	150-0-0	al cami dels jonchs
368v	Guillem florit <i>reull</i> de Pera stá a Ciutat	1-0-0	200-0-0	al pont den Mestra
368v	Cattª Capo ortolane de Ciutat	0-1-0	25-0-0	ale sort Capone
369v	Joan Rey al <i>quodrat</i>	1-1-0	125-0-0	ale Costa
369v	Miquel Nicolau	0-2-0	50-0-0	ala font figuera
369v	Anttª Picornell mr. Antt° Mestre	0-2-0	60-0-0	ale sorteta
369v	Joseph Venrell de Miql. i se mr.	0-2-0	50-0-0	al cami dels jonchs
369v	Annt° Jaume <i>Company</i> de Antt°	0-1,5-0	33-6-8	ale sort de ne guale
369v	Gll. Jaume <i>Company</i> de Antt°	0-1,5-0	33-6-8	ale sort de ne guale
371v	Miquel Picornell de Juan	0-3-0	75-0-0	a la sort de ne guala
371v	Miquel Vanrell tander, are Antt° Venrell	1-0-0	100-0-0	al cami dels jonchs
371v	Miquel Vanrell tander, are Antt° Venrell	1-0-0	100-0-0	ala font figuera
371v	Miquel Vanrell tander, are Antt° Venrell	0-2-0	25-0-0	al pont
372v	Annt° Jorda de Pera <i>de la Talaia</i>	0-1-0	30-0-0	al cami dels jonchs
372v	Antt° Jorda Vicens <i>dele Telaya</i>	0-2-0	60-0-0	al cami dels jonchs

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
372v	Miquel Jorda de Annt ^o	0-1-0	30-0-0	al camí dels jonchs
388v	Catt ^a Ferragut V ^a Joan Reyat <i>Refelino</i>	0-3-0	60-0-0	al pont ab se casete
388v	Catt ^a Ferragut V ^a Joan Reyat <i>Refelino</i>	0-2-0	40-0-0	ale Costa
388v	Catt ^a Ferragut V ^a Joan Reyat <i>Refelino</i>	0-2-0	65-0-0	ale Creu den Climent de son marit
388v	Joan Joan alias <i>puput</i> de son Campà	0-0,5-0	20-0-0	baix lo sementer dels frares
389v	Antt ^a Gilebert V ^a Lluch Gili are Antt ^o Gili de lluch	0-2-0	35-0-0	ale sort capona
388v	Catt ^a Ferragut V ^a Joan Reyat <i>Refelino</i>	0-2-0	63-0-0	ale sort de ne gualé
391v	Margtta ^a Bauça <i>Arisona</i> de Montuiri	1-0-0	100-0-0	ale sort de ne gualé
416v	Lo Magch. Juan Miquel Antich de Llorach	1-0-0	200-0-0	al Pineret
416v	Lo Magch. Juan Miquel Antich de Llorach	8-0-0	1000-0-0	ale font figera
416v	Lo Magch. Juan Miquel Antich de Llorach	6-0-0	700-0-0	ale sort capona
416v	Lo Magch. Juan Miquel Antich de Llorach	4-0-0	600-0-0	al camí dels jonchs

A mitjan segle XVIII, el 1759, la descripció de les terres de Llorito conté l'extensió, el nom i el malnom dels propietaris però sense toponímia. Malgrat tot, les referències de situació de les parcel·les se situen clarament en aquesta zona:

Num. 3 Proseguint del camí del moli de llorach fins el camí dels jonchs.

Num. 4 Proseguint del camí dels jonchs a la part de Llorach i son Miralles del camí de Algayde a má esquerra fins a la diffinició del terme de St. Joan y Muntuiri.

Num. 5 Proseguint desde el camí dels jonchs per el camí qui va a son Baulo, y lo altre camí qui va Algayde fins a la diffinició del terme de Muntuiri y al camí de Ciudad (AMS 2/19 1759).

El 1769, gairebé es manté el centenar de parcel·les de 1684 i es repeteixen bàsicament els topònims ja coneguts, com el camí dels Joncs, la Costa i la Costa de Llorac, el Pineret, el marge de les Olivardes i les Olivardes, el pont d'en Mestre, la sort de na Guala, la creu d'en Climent, la font Figuera, la sort Capona, l'Era i la dubtosa creu de Llorac. Algunes parcel·les de la sort Capona i del camí dels Joncs estan relacionats amb el llinatge Capó.

1769 (AMS CADASTRE 1769)

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
400v	Raphel capo de Antt.	0-1-0	25-0-0	el camí dels Jonchs
400v	Raphel capo de Antt.	0-3-0	70-0-0	a la costa
401v	Damia Frontera de Matheu, de Catta. Capo, sa muller	0-0,5-0	16-10-0	el camí dels Jonchs
401v	Lluch Gelebert <i>castell</i> de Antt.	0-1- 1 hort	37-10-0	el pinaret
402v	Pareta Llabres mr. de Llorenç Gomila	0-2,5-0	62-10-0	terra al marge de las olivardes
402v	Pareta Llabres mr. de Llorenç Gomila	0-1-0	25-0-0	a la vinya de Llorach
403v	Antta. Florit, mr. Miquel Llompard	0-2-0	60-0-0	terra al camí dels jonchs
403v	Gabriel Real <i>Rabí</i> de Gll.	0-1,5-0	40-0-0	terra el pont den mestre
403v	Gabriel Real <i>Rabí</i> de Gll.	1-0-0	125-0-0	a la sort de ne Guala
403v	Magna. Sureda V ^a Gll. Jaume <i>company</i>	0-0,5-0	11-2-2	terra a la sort de ne Guala
404v	Sebastiana Real, mr. de Antt. Ramis picapedrer	0-1-0	32-10-0	a la creu den Climent
404v	Antt. Real, <i>Corrador</i> habitador en Ciutat	0-1-0	32-10-0	a la creu den Climent
405v	Bartt. Jorda Pau de Antt., de Eufrasina Jaume sa muller	0-2-0	55-0-0	terra a la font figuera
405v	Bartt. Jorda Pau de Antt.	0-1-0	25-0-0	a la sort de ne Guala
405v	Bartt. Jorda Pau de Antt.	0-1-0	32-10-0	al camí dels Jonchs
405v	Antt. Venrell de Joan	0-2-0	41-13-4	a la sort de ne Guala
405v	Antt. Venrell de Joan	0-0-0	20-0-0	porció terra al camí dels Jonchs
406v	Jaume Coll <i>Lluís</i>	0-1-0	30-0-0	a la sort de ne Guala
406v	Jaume Coll <i>Lluís</i> de Catta. Jaume sa muller	0-1-0	25-0-0	terra el camí dels Jonchs
406v	Gabriel Florit <i>homenas</i>	0-2-0	65-0-0	terra el camí dels Jonchs

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
406v	Antta. Real V ^a de Franch. Gelebert <i>Poleyo</i>	1-0-0	125-0-0	el camí dels Jonchs
407v	Miquel Picornell de Miquel de Joana Jaume sa muller	1-0-0	100-0-0	terra a la sort de ne Guala
407v	Miquel Picornell de Miquel, de Llúcia Jaume sa sogra	0-1,5-0	32-2-0	al camí dels Jonchs
407v	Miquel Picornell de Miquel, de Llúcia Jaume sa sogra	0-2-0	42-16-0	contigus [al camí dels Jonchs]
407v	Miquel Picornell de Miquel, de Joana Jaume sa muller	0-2-0	63-0-0	terra a dit lloch
407v	Miquel Picornell de Miquel	1-2-0	150-0-0	terra a la sort de ne Guala
407v	Miquel Picornell de Miquel, de Llúcia Jaume sa sogra	0-1,5-0	32-2-0	a la sort capona
408v	Elisabet Gili V ^a Antt. Real <i>Alianor</i>	0-3-0	75-0-0	a la Costa
408v	Bartt. Jaume <i>Ruberto</i> , ans de Catta. Capó	0-0,5-0	12-10-0	terra la sort capona
409v	Guillem Real <i>Pintat</i> , fill de Antt., de se mr.	0-3-0	50-0-0	el camí dels Jonchs
409v	Guillem Real <i>Pintat</i> , fill de Antt., de se mr. Margarita florit	0-2-0	50-0-0	a la Costa
409v	Joana Jaume, mr. de Llorenç Parelló	0-1,5-0	36-6-8	a la sort de na Guala
409v	Joana Jaume, mr. de Llorenç Parelló	0-1,5-0	37-10-0	a dit lloch
409v	Jaume Perello taxidor	0-2-0	50-0-0	a la sort de ne Guala
409v	Jaume Perello taxidor, de Alena Real se muller	0-1-0	33-0-0	a dit lloch
409v	Jaume Perello taxidor, de Alena Real se muller	0-1-0	30-0-0	a la creu den Climent
409v	Pere Lluch Jaume <i>company</i> de Pera, abans de Gabriela Gili, V ^a de Pere Jaume <i>company</i>	1-0-0	100-0-0	terre el camí dels Jonchs

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
409v	Pere Lluch Jaume <i>company</i> de Pera, abans de Gabriela Gili, V ^a de Pere Jaume <i>company</i>	0-2-0	35-0-0	a la sort capona
410v	Joana Florit <i>Reulla</i> V ^a	0-2-0	50-0-0	terra a la sort de na Guala
410v	Joana Florit <i>Reulla</i> V ^a	0-3-0	65-0-0	al camí dels Jonchs
410v	Baltazar Jaume <i>Barrera</i>	0-0-0	10-0-0	porció de terra el camí dels Jonchs
410v	Antt. Real <i>Rabi</i>	0-1-0	25-0-0	terra a la Costa
410v	Antt. Real <i>Rabi</i>	1-0-0	90-0-0	a la font figuera
411v	Antt. Jaume <i>Pages</i> de Antt.	0-2-0	66-3-4	a la sort de na Guala
411v	Joan. Real <i>Rabi</i>	0-1-0	25-0-0	terra a la Coste
411v	Joan. Real <i>Rabi</i> , de Agueda Picornell sa tia	0-0-0	25-0-0	porció de terra a la sort de na Guala
411v	Antt. Llabres <i>Calussa</i>	0-2,5-0	62-10-0	el camí dels jonchs
411v	Catta. Picornell V ^o Dogo. Jaume taxidor	0-2-0	30-0-0	terra a la sort de na Guala
412v	Gabl. Jaume <i>Coix</i>	0-0,5-0	12-10-0	terra a la creu de Llorach
412v	Gabl. Jaume <i>Coix</i>	0-1-0	27-10-0	a la Font figuera
412v	Margtta. Florit, mr. Jo. Ferregut <i>roquet</i>	0-1-0	25-0-0	a la sort capona
412v	Margtta. Florit, mr. Jo. Ferregut <i>roquet</i>	0-0,5-0	12-10-0	a dit lloch
412v	Margtta. Florit, mr. Jo. Ferregut <i>roquet</i>	0-2-0	50-0-0	terra a la costa de Llorach
412v	Eufrasina Jaume, mr. de Antt. Real <i>valent</i>	0-0,5-0	12-10-0	terra a la creu de Llorach
412v	Antt. Jaume <i>Coix</i>	0-1-0	25-0-0	a la sort de na Guala
413v	Catta. Coll V ^a de Bartt. Pou, de Bartt. Jaume son gendre	0-1-0	25-0-0	a la sort de na Guala
413v	Catta. Coll V ^a de Bartt. Pou, de Bartt. Jaume son gendre	0-1-0	27-10-0	a la font figuera

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
413v	Matheu Genovard de Antt.	0-1,5-0	40-0-0	a la sort de na Guala
413v	Matheu Genovard de Antt.	0-2-0	60-0-0	el camí dels Jonchs
414v	Joseph Venrell de Miquel	0-2-un poch	60-0-0	terre el camí dels Jonchs
414v	Joseph Venrell de Miquel	0-1-0	30-0-0	a la font figuera
415v	Antt.Jaume <i>Company</i> de Gabriel	0-1-0	22-4-6	a la sort de ne Guala
415v	Pere Real <i>Rafalino</i>	0-3-0	60-0-0	terra ab caseta dins ella dita el Pont den Mestre
415v	Pere Real <i>Rafalino</i>	0-2-0	40-0-0	a la Costa
415v	Pere Real <i>Rafalino</i>	0-2-0	65-0-0	a la creu den Climent
415v	Sebastia Gili de Antt.	0-1-0	17-10-0	terra a la sort Capona
415v	Sebastia Gili de Antt.	1-0-0	70-0-0	terra a la sort Capona
415v	Sebastia Gili de Antt.	0-2-0	35-0-0	a dit lloch
415v	Sebastia Gili de Antt.	0-1-0	25-0-0	a la sort de ne Guala
416v	Pere Gelebert Roig, de Elienor Real se mr.	0-2-0	50-0-0	a la sort de ne Guala
416v	Joan Soler, teixidor de Gabriel, de Joan son fill	0-1-0	30-0-0	a la sort de ne Guala
417v	Joan Batta. Venrell	1-0-0	130-0-0	al camí dels Jonchs
417v	Joan Batta. Venrell	0-2-0	50-0-0	a la Costa
418v	Miquel Gelebert <i>Moreu</i> , de Catta. Picornell se mr.	0-1-0	25-0-0	a la Costa
419v	Antta. Gelebert, V ^a de Antt. Gelebert <i>Lluch</i> , are Bartt.	0-0,5-0	12-10-0	terra a la Costa
419v	Guillem Jaume <i>Pollensi</i>	0-0-3 horts	20-16-8	terra a la creu de Llorach
419v	Jaume Jorda <i>Mayol</i>	0-1-0	25-0-0	a la creu de Llorach
420v	Joana Anna Bastard V ^a Joan Jaume <i>Ballet</i>	1-0-0	100-0-0	terra a la sort de ne Guala
420v	Joana Anna Bastard V ^a Joan Jaume <i>Ballet</i>	0-1,5-0	50-0-0	el camí dels Jonchs

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
420v bis	Antt. Picornell <i>Berbetjat</i> fill de Antt.	0-1-0	25-0-0	a la Costa
421v	Joan Jaume <i>Collcut</i> de Maria Real se mr.	0-0,5 hort	6-0-0	a la font Figuera
421v	Joana Jorda V ^a Ffs. Pou, are Lluch Pou son fill	0-2-0	60-0-0	el Pineret
421v	Joana Gual V ^a Antt. Llabrés Barreta	0-1,3-0	50-0-0	a las Olivardes
422v	Antt. Venrell de Miquel	0-2-0	50-0-0	a la font Figuera
422v	Antt. Venrell de Miquel	0-1-0	25-0-0	el pont den Mestre
422v	Monserrade Rossello, V ^a Ffs. Jorda	0-1,5-0	42-13-4	a la creu de Llorach
423v	Pere Soler de Joan	0-1,5-0	35-0-0	el Pineret
423v	Pere Soler de Joan	0-2-0	35-0-0	a dit lloch
423v	Pere Soler de Joan	0-2-0	60-0-0	a la sort de ne Guala
424v	Rafel Jaume del Lledoner	0-2,5-0	62-10-0	terre el camí dels Jonchs
424v	Rafel Jaume del Lledoner	2-0-0	150-0-0	a la font figuera
424v	Vicens Jorda de Joan	0-2-0	50-0-0	a la sort de ne Guala
424v	Vicens Jorda de Joan	0-0-0?	20-0-0	porció de terra al camí dels Jonchs
426v	Antt. Real fill de Pere Joan Real <i>corredor</i>	1-1-0	125-0-0	terra a la Costa
426v	Antt. Real fill de Pere Joan Real <i>corredor</i>	1-0-0	100-0-0	prop de Llorach
426v	Antt. Real fill de Pere Joan Real <i>corredor</i>	1-0-0	100-0-0	veynat del Camí de Algayde a la sort Capona ans de Joan Real Quodrat
426v	Joan Real de Bartt.	0-1-0	100-0-0	dita la era
427v	Antt. Jaume <i>Ruberto</i> de Antt.	0-1-0	24-0-0	dit la era
427v	Margarita Daviu, muller de Gabriel Horrach	0-1-0	30-0-0	a la creu d'en Climent

Foli	Propietari	Extensió Q-q-d	Valoració L-s-d	Observacions
428v	Joan Gelebert <i>castell gras</i> de Antt.	0-1-1hor t	37-10-0	terra al pinaret
429v	Antta. Real, mr. Josef Jaume <i>Ruberto</i> , hare son Marit	0-2-0	50-0-0	a la sort de ne Guala
429v	Sor Catta. Picornell Beata, are 1770 Joan Picornell de Miquel	0-2-0	50-0-0	a la sort de na Guala

A mitjan segle XIX continua augmentant la intensa parcel·lació (els 103 registres de 1769 han passat a ser més de dos centenars) amb la particularitat que es mantenen bona part dels topònims coneguts des del segle XVII. Les terres propietat del Convent havien estat parcel·lades. El 1864, és possible constatar que s'han produït canvis substancials en l'àmbit de la toponímia, amb l'aparició de nous noms de lloc: Son Poquet o es Cantó, en Poquet, los Frases o cas Frases, el camí dels Frases, es Poll, la font de na Guala o la Sínia; el manteniment d'alguns noms històrics que avui en dia han desaparegut, com el Figueral, la font de la Sort, la Creueta, el Cós, la sort Capona, el Pont, la Sort de na Guala o font de na Guala, o ca na Vica; i l'existència d'altres noms de lloc que encara es conserven: la Font Figuera, la Font, la Sort, la Costa, la Vela, el Pou i la Sínia.

1864 (AMS AMILLARAMIENTO DE SINEU 1863. 2 VECINOS DE LLORITO 1864)

Núm.	Propietari	Topònim
1	Juan Alomar	La Craveta (2)
4	Antoni Amengual Payeras	La Font
5	Ant. Amengual Pocoví	La Sort
6	Bart. Amengual Jaume	El Cos
8	Bart. Amengual Real	Son Poquet o es Cantó
8	Bart. Amengual Real	La Costa
8	Bart. Amengual Real	La Caseta
8	Bart. Amengual Real	La Font
10	Fca. Ana Amengual Jaume	Ca na Vica
11	José Amengual Jaume	El Cos
12	José Amengual Payeras	La Font
14	Juan Amengual Jaume <i>Xiu</i>	La sort Capona

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Núm.	Propietari	Topònim
16	Juan Amengual Oliver	La Costa
16	Juan Amengual Oliver	Llorach
21	Isabel Antich Rigo	El Cantó
21	Isabel Antich Rigo	El Cantó
27	Fca. Balaguer Gelabert	La Craveta
27	Fca. Balaguer Gelabert	La Costa
29	Miquel Balaguer Vanrell	La Vela (2)
29	Miquel Balaguer Vanrell	La Font
29	Miquel Balaguer Vanrell	Los Frares (3)
29	Miquel Balaguer Vanrell	La Costa
29	Miquel Balaguer Vanrell	La Vela (2)
29	Miquel Balaguer Vanrell	Ca na Vica
33	Juan Bauzà Oliver	La Sort Capona
34	Miquel Bauzà Oliver	El Cós
34	Miquel Bauzà Oliver	Son Poquet
35	Rafael Beltrán Nicolau	La sort de na Guala
40	Miquel Capó Gelabert	La sort Capona
40	Miquel Capó Gelabert	La sort
41	Rafel Capó Ferragut	El Pou
41	Rafel Capó Ferragut	La sort Capona
41	Rafel Capó Ferragut	La Costa
42	Rafel Capó Jaume	La sort Capona
42	Rafel Capó Jaume	La Costa
44	Gabriel Coll Gelabert	El Cós
47	Jaime Coll Gelabert	Son Poquet
51	Lucas Coll Gelabert	La Font
52	Miquel Coll Real	En Poquet
53	Miquel Coll Ferrer	La sort Capona

Núm.	Propietari	Topònim
54	Monte Comunal	Pieza improductiva localizada en la Costa
61	Antonio Ferragut Amengual	La Costa
62	Francisco Ferragut Gelabert	La Costa
62	Francisco Ferragut Gelabert	La Font
72	Juan Florit Capó	La Sort
77	Benito Font y Roig	Son Poquet
78	Juana Font y Roig	La Font
87	Rafel Font y Roig Capó	El Pou
87	Rafel Font y Roig Capó	La Costa
87	Rafel Font y Roig Capó	La Font
89	Antonio Gelabert Amengual	La sort
93	Antonio Gelabert Picornell	La sort de ne Guala
93	Antonio Gelabert Picornell	La Costa
94	Antonio Gelabert Gomila	Es Poll (sa Costa ?)
95	Antonio Gelabert Palou	La sort de ne Guala
102	Gabriel Gelabert Nicolau	Sort de ne Guala
102	Gabriel Gelabert Nicolau	La Costa
103	Jaime Gelabert Perelló	La Font (2)
105	Juan Gelabert Picornell	La Vela (2)
105	Juan Gelabert Picornell	La sort Capona
106	Juan Gelabert Vanrell	La Costa
109	Lorenzo Gelabert Gomila	La Sort
109	Lorenzo Gelabert Gomila	Sort de ne Guala
109	Lorenzo Gelabert Gomila	En el Poll
109	Lorenzo Gelabert Gomila	Los Frares
111	Miquel Gelabert Borràs	La Costa
112	Miquel Gelabert Picornell	La Font
113	Pedro Gelabert Vanrell	La Sort

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Núm.	Propietari	Topònim
114	Pedro Gelabert Jaume	Los Frares
116	Pedro Gelabert Picornell	La Sort
117	Pedro Juan Gelabert	La Costa
120	Antonio Genovart Jaume	La Sort
121	Antonio Gili Costa	La Sort Capona
121	Antonio Gili Costa	La Costa
122	Antonio Gili Vanrell	La Font
123	Bartolomé Gili Vanrell	Son Poquet
124	Francisco Gili Beltrán	La Sorteta
125	Juan Gili Vanrell	La Sort de na Guala
126	Juan Gili Vanrell (Nina)	La Costa
126	Juan Gili Vanrell (Nina)	La Font
127	Lucas Gili Jaume	La Sort
127	Lucas Gili Jaume	La Font
128	Lucas Gili Vanrell	El camí dels Frares
128	Lucas Gili Vanrell	La Costa (2)
128	Lucas Gili Vanrell	El Pou
129	Madalena Gili Jover	La Sort de na Guala
130	Miguel Gili Vanrell	El Cantó
130	Miguel Gili Vanrell	La Costa
131	Miguel Gili Real	El Cantó
135	Lorenzo Gomila Vanrell	La Font Figuera
136	Lorenzo Gomila Gelabert	El Cantó
136	Lorenzo Gomila Gelabert	La Vela
136	Lorenzo Gomila Gelabert	La Costa
136	Lorenzo Gomila Gelabert	La Font
137	Lucas Gomila Gelabert	Lo Cantó
138	Madalena Gomila Gual	La Vela

A BANDA I BANDA DEL CAMÍ DE LES JONQUERES. MÉS TOPÒNIMS HISTÒRICS DE LLORITO

Núm.	Propietari	Topònim
139	Mateo Gomila Jaume	La Font
139	Mateo Gomila Jaume	La Costa
140	Miquel Gomila Gual	La Sort
140	Miquel Gomila Gual	La Costa
144	Antonio Jaume Ferragut	La Font
145	Antonio Jaume Amengual <i>Xineta</i>	La Sort
149	Antonio Jaume Picornell	La Vela
150	Antonio Jaume Munar	La Font Figuera (2)
150	Antonio Jaume Munar	La Sort de na Guala
151	Antonio Jaume Amengual	La Font
153	Antonio Jaume Real	La Costa
155	Bartolomé Jaume Capó	La Font
155	Bartolomé Jaume Capó	La Costa
156	Catalina Jaume Gelabert	El Figueral
158	Fca. María Jaume Real	La Costa
158	Fca. María Jaume Real	La Font de la Sort
160	Guillermo Jaume Gili <i>Pollensí</i>	La Costa
161	Guillermo Jaume Niell	Son Poquet
161	Guillermo Jaume Niell	Son Poquet
162	Guillermo Jaume Soler	La Sort
164	José Jaume Payeras	La Font (2)
164	José Jaume Payeras	La Costa (2)
164	José Jaume Payeras	Son Poquet
170	Juan Jaume Gelabert	La Font
171	Juan Jaume Miralles	La Font Figuera
173	Lucas Jaume Jaume	La Font
174	María Jaume Jaume	Cas Frares
174	María Jaume Jaume	La Font

XXI JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA

Núm.	Propietari	Topònim
182	Prágedes Jaume Gomila	La Vela
182	Prágedes Jaume Gomila	El Poll
183	Sebastián Jaume Capó	La Vela
183	Sebastián Jaume Capó	La Font
183	Sebastián Jaume Capó	El Poll
183	Sebastián Jaume Capó	La Costa
189	Bartolomé Jordà Real	La Sort de na Guala
189	Bartolomé Jordà Real	Son Poquet
190	Fca. Ana Jordà Font y Roig	La Sort
193	José Font y Roig Jordà	La Sort
195	Mateo Jordà Genovart	La Sort de na Guala (2)
195	Mateo Jordà Genovart	La Costa
196	Pedro Jordà Fons	La Font
197	Pedrona Jordà Jaume	El Figueral
197	Pedrona Jordà Jaume	La Sort
198	Damián Llabrés Beltrán	La Font (2)
199	Miquel Llabrés Miralles	La Vela
201	Juan Mayol Jaume	La Creveta
202	Antonio Martorell Jaume	La Sort
203	Antonio Martorell Llompart	La Sort
205	Ramon Martorell Llompart	La Costa
208	Felipe Miralles Amengual	La Vela
212	Gabriel Miralles Oliver	La sort de na Guala
212	Gabriel Miralles Oliver	La Font
212	Gabriel Miralles Oliver	La Costa
214	Guillermo Miralles Soler	Ca na Vica
216	Joan Miralles Gili	La Font (2)
219	María Miralles Amengual	La Costa

Núm.	Propietari	Topònim
220	Miquel Miralles Pou	La font de ne Gual
221	Hereus de Nadal Miralles <i>Miralles</i>	La Font
231	Mateo Munar Genovart	La Costa
233	Miquel Munar Jordà	La Costa
235	Pedro José Munar Coll	La sort
237	Rafel Munar Ribot	La Costa
241	Antonio Nicolau Vanrell	La font de na Guala
243	Rafael Nicolau Vanrell	La font de na Guala
243	Antonio Niell Nicolau	La font de na Guala
247	Miquel Niell	La Costa (2)
253	José Payeras Ribas	La font
253	José Payeras Ribas	La font
253	José Payeras Ribas	La sort Capona
255	Miquel Payeras Picornell	La Sort
256	Rafel Payeras Ribas	La font (2)
261	Lorenzo Perelló Jaume	El Pont
263	Mateo Pieras Ferrà	La sort Capona
264	Antonio Picornell Gili	El Figueral
264	Antonio Picornell Gili	La sort de na Guala
264	Antonio Picornell Gili	La Font (2)
264	Antonio Picornell Gili	La sort Capona (2)
271	Joan Picornell Jaume	La Font
271	Joan Picornell Jaume	La Creveta o la Sini
272	Joan Picornell Gomila	La Sort
272	Joan Picornell Gomila	La Craveta
274	Miquel Picornell Picornell	La tanca de na Guala
274	Miquel Picornell Picornell	La Font
275	Pedro Picornell Amengual	El Pou

Núm.	Propietari	Topònim
277	Pedro Juan Picornell <i>Xenxis</i>	La Font
286	Miquel Real Mayol	Ca na Vique
296	Juan Rubí Rosselló	La Font
300	Rafael Soler Vanrell	La Costa
301	Sebastián Soler Vanrell	Cane Vica
301	Sebastián Soler Vanrell	La Costa
303	Miguel Tarrassa Gili	La Costa
304	Antonio Vanrell Miralles	La Costa
310	Bartolomé Vanrell y Coll	El Cantó
311	Bartolomé Vanrell Amengual	El Cantó
317	Jaime Vanrell	El Cós
321	Juan Vanrell Picornell	El Pou
321	Juan Vanrell Picornell	La Vela
322	Juan Vanrell Gili	La Sínia
326	Lucas Vanrell Gili	El Pou
330	Miguel Vanrell	La Font
339	Antonio Real Pou	La sort de na Guala
340	Antonio Real Ramis	El Figueral
340	Antonio Real Ramis	La Vela
340	Antonio Real Ramis	Cas Frares
344	Gabriel Real Mayol	El Cos (2)

Per altra part, a l'amillament de 1864, entre els propietaris forans (*forasteros*) hi figura amb el núm. 59, *Antonio (Sebastián) Camps Lladó* com a propietari de *La Font* (Figuera) i de *Llorac*.

Son Poquet o *es Cantó* està situat a la part de ponent del cantó format pel camí de sa Font amb la carretera de Pina. L'origen d'aquest topònim podria tenir relació amb els censos pagats durant el segle XVIII a la senyora Anna Poquet per terres al camí dels Joncs (AMS Cadastre 1769, f. 407), la qual també percebia censos per terres de la sort Capona (f. 408). Els Poquet estaven lligats familiarment amb els Antic de Llorac. Sense poder afirmar amb seguretat si tenia relació amb la família Antic de Llorac, a l'*Amillamiento* de 1864 hi figura

una Isabel Antich Rigo amb una propietat al *Cantó*. Tant Son Poquet com es Cantó són dos topònims actualment en desús, tot i que en coneixem la localització que es correspon amb l'actual topònim de *Can Xiu*.

La Creveta, a la cruïlla del camí de sa Font amb el camí de les Costes, que, com hem vist, té l'origen en la Creu d'en Climent, és un topònim fins fa poc desaparegut. Casualment ha estat recuperat per part dels propietaris actuals, en base a la informació extreta de l'escriptura de propietat.

Com a hipòtesi, el topònim *ca na Vica* podria tenir l'origen en el llinatge Vich, rar a Llorito, documentat el 1650 a la zona de la font Figuera: *Me. Raphel Vich sastre*, una quarterada de terra a la font Figuera; el 1675, *Miquel Vich i lo reverend Gabriel Vich prevere*, una quarterada cada un, també a la font Figuera; fins i tot, el 1684, la viuda de Raphel Vich posseïa una quarterada a la font Figuera.

ELS ÀMBITS TOPONÍMICS

A banda i banda del camí dels Joncs hi ha tot un conjunt d'espais o d'àmbits toponímics que es poden identificar a partir de la toponímia actual (ses Timbes, sa Costa, ses Sorts, sa Vela, cas Frares, sa Sínia, sa Font...), però que també inclouen altres topònims històrics, avui perduts, que s'han de considerar.

Ses Timbes

És un topònim viu, usat per fonts orals, que fa referència al relleu definit per la corba de nivell dels 150 metres, que delimita per la part de ponent la depressió del camí de sa Font. L'accident físic podria coincidir amb una part de l'antic límit de l'alqueria de Manresa per la banda de llevant.

Ses Sorts

Actualment el topònim ses Sorts defineix una partida de terra situada a la part de ponent del camí de sa Font, entre el casc urbà, ses Veles i es comellar d'en Miraes. Amb aquest denominador es coneixen un conjunt de petites parcel·les de conradís que confronten amb el camí i que per la seva proximitat al casc urbà s'han destinades a cultius d'hort a la seca.

Les sorts són peces de terra o porcions de la divisió d'una propietat major, o també resultants d'una parcel·lació de propietat gran. La definició s'escau a la perfecció en el cas de la zona anomenada *ses Sorts*, actualment situada a l'inici del camí dels Joncs, al cantó amb el camí de Pina. Això no obstant, la toponímia històrica ha permès conèixer diversos indrets anomenats amb el genèric *sort* que, amb un determinant, fa més precisa la seva identificació.

La Sort del Pont (ses Sorts / Es Puntarró?)

La sort del Pont estaria situada en el tram del camí dels Joncs més proper al poble. El nom podria tenir l'origen en un antic pont, avui desaparegut, per superar la síquia del camí dels Joncs i que podria situar-se molt prop de l'actual topònim *des Puntarró*.⁴ L'antiga propietat dita *la sort del Pont* era una peça de terra que l'any 1702 confrontava, per una part, *ab Camí Real dit dels Joncs qui va a la vila de St. Joan*, i, per altra part, *ab lo camí de Pina* (ARM ECR 1052, f. 9). Altres registres de la mateixa data identifiquen aquesta peça: *Catalina Real, viuda de Pere Ferragut Gil, del lloc de Ruberts del lloc de Llorito Denuncia tenir y possehir tres Cortons de partinencias de una propietat de tenor de quatre quarterades anomenada la Sort y antes la Sort del Pont que confronta amb el camí real dit dels Jonchs que va des de Llorito a la vila de Sant Joan* (ARM ECR1052 f. 8).

La Sort de na Guala, sa Sort Nova i sa Sort del Camp Radó

Si la sort del Pont estava situada a l'extrem nord del camí dels Joncs, altres sorts s'han de situar a l'extrem sud, a tocar amb el camí Vell d'Algaida, prop de les terres de la part de la font Figuera. Són les anomenades *sort de na Guala, sort Nova i sort del Camp Radó*. En relació a la sort de na Guala, documentada el 1607, s'ha constatat durant l'edat Moderna l'existència de censos pagadors a la família Gual Desmur; per tant, podria derivar d'una feminització del llinatge Gual. Estaria situada entre el camí de sa Font i Son Bauló. L'any 1648, Rafel Gelabert, fill de Francesc, posseïa una vinya dita *la sort de na Guala* que confrontava amb *camino Regio*, terra de Miquel Font i hort de na Guala (ARM ECR 99, f. 42). Un capbreu de 1702 identifica *lo lloch dit la sort de ne Guala*, confrontant *ab camí de Montuiri* [camí dels Joncs] i amb terres del magnífic senyor Francesc Antic de Llorac (ARM ECR 1052, f. 62). Així mateix, la terra dita *la sort Nova* confrontava, per una part, *ab lo camí dit Muntuirí o dels Jochs*, i per altra part, *ab camí del Gayde anant á la vila de Sineu* (ARM ECR 1052, f. 62). Igualment, *La sort dita lo Camp rado, scituada en lo lloch dit la Sort de ne Guala que tot era de tenor de dos qdas. [...]*, confrontava, per una part, amb *Camí Real qui va desde Llorito á Montuiri per altra nom dit el Camí dels Jonchs*, i, per altra part, *ab terres de la dita Font Figuera que fonch d'Antoni Gelabert y are de es del Magch. Juan Miquel Antich de Llorach* (ARM ECR 1052, f. 64). La *sort Nova* seria una divisió d'una propietat anterior. Respecte a la *sort del Camp Radó*, una de les confrontes de la terra dita la sort Nova era una terra de Rafel Jaume als *Radó*, un malnom que podria haver donat lloc al topònim (ARM ECR 1052, f. 64)

La sort Capona

Pel que fa a l'origen del topònim la sort Capona, s'ha de considerar que Arnau Capó l'any 1607 posseïa sis quarterades de terra a les Costes. El 1675, sis quarterades de terra

4 Per a l'evolució *Pontarró* > *Puntarró* i els possibles paral·lelismes amb *Pontiró* > *Puntiró*, vegeu AGUILÓ, COSME (2002) «Pontiró i el tractament de la /o/ àtona» a *Toponímia i etimologia*. Mallorca: Universitat de les Illes Balears; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18). Pàg. 45-48.

propietat de Joan Antic de Llorac estaven a *la sort de na Capona*. És raonable pensar que es tracta de la mateixa peça de terra que hauria pres el nom del propietari de principis del segle XVII, Arnau Capó. Per altra part, a partir de 1684 es repeteixen alguns topònims situats a la sort Capona, de diferents propietaris, alguns dels quals mantenen el llinatge Capó. El cadastre de 1759 (AMS Cadastres i estims 2/19, f. 65v-66v) registra algunes parcel·les d'hort i moltes de camp i vinya, situades entre el camí del Joncs i el camí de Llorac —actual carretera de Montuiri— (*nº 3 Proseguint del camí del moli de llorach fins el camí dit dels Jonchs*). Una de les parcel·les és el *camp dit la sort Capona de Dn. Jo. Antich*. A continuació d'aquesta peça de terra s'enumeren quatre peces més, de mig quartó cada una, propietat de Joan, Francina, Catalina i Pere Capó, la qual cosa reforça els indicis sobre l'origen del topònim. Més endavant, el cadastre de 1769, inclou mig quartó *terra la sort Capona alou de Rey ans de Cata. Capo*, propietat de Bartomeu Jaume Ruberto (AMS Cadastre 1769, f. 408v).

Sa Vela o Ses Veles⁵

És el nom d'un conjunt de propietats situades a la part de ponent del sector septentrional del camí de sa Font, a continuació de ses Sorts i abans d'arribar a es Puntarró. Tot i que el genèric *vela* es repeteix a alguns indrets del terme, l'any 1607 s'ha documentat una peça de *quatre quarterades a la vela*, propietat de Miquel Real que podria situar-se a la zona estudiada. Per altra part, el 1864 un nombre considerable de parcel·les situades en aquest indret porten aquesta denominació.

Sa Font (Sa Font Figuera)

La font Figuera ha donat nom a la propietat homònima situada entre Son Bauló, Llorac i la Torrasa (Son Miralles), ran del camí vell de Sineu a Algaida. La propietat de la font Figuera apareix documentada a la declaració de béns del clergat de Mallorca de 18 de novembre de 1395, juntament amb les propietats que Pere de Quatre anys tenia *en lalqueria de Manresa al benigalip de la parroquia de Santa Maria de Sineu*. Una de les propietats, *qui es ala Font de la Figuera affronta de una part ab lo camí de Montuhiri e d'altre part ab una possessio sua pertinència de Alou Reial e d'altre part ab les possessions dela alqueria den Anthoni Mestra e daltre part ab lo camí de Sineu qui va a Castelig*. (ARM RP 2.006, f. 781 i 781v).

La possessió de la Font Figuera al segle XVI i la primera meitat del segle XVII era propietat de la família Torelló:

El 1578, *Gabriel torello, Cases y terras del seu rafal de tenor de dotze corterades del bisbe, cinchcentes liures* (AMS Estims 1578, f. 123v).

El 1601, *Gl. Torello de la Font Figuera. al raphal dit la font figuera 9 cdas 2 ctons i casas en dit raphal y al moli 700£, mes 2 cortons vinya 32£* (AMS Cadastre 1601 2/4, f. 64v)

⁵ Sobre l'origen del genèric, vegeu AGUILÓ, COSME (2002) «Les veles en els noms de lloc» a *Toponímia i etimologia*. Mallorca: Universitat de les Illes Balears; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18). Pàg. 163-165. En el nostre cas, la forma de la parcel·la podria cofirmar la proposta de COSME AGUILÓ, tot i que la situació de la partida de terra, per les característiques físiques relacionades amb el camí dels Joncs, també es podria interpretar d'acord amb la proposta de FRANCESC CANUTO, que relaciona el mot vela a indrets amb aigua estancada.

El 1639, *la font figuera 4 q. 2 cor. Camp 675£* (AMS 1639-1646. Cadastre, f. 310v).

L'any 1675, el *magnífich Joan Antich de Llorach* era propietari de vuit quarterades a la Font Figuera, valorades en 1.000 £ (AMS 1675 2/13, f. 576v). Els descendents continuaven ostentant la propietat el 1759: *camp dit la Font Figuera de Dn Joan Antich* (AMS Cadastre 1759, f. 69).

Probablement els Antic de Llorac venien la propietat de *sa Font* a la família Payeres *Betzugo*. Antoni Pallares *Batzugo* apareix documentat l'any 1759 (AMS Cadastre 1759, f. 64v). Miquel Palleres Jaume *Betzugo*, fill d'Antoni i Magdalena Jaume, que morí el 25 de novembre de 1791, havia estat conductor parcial de la possessió de Llorac.⁶ La seva esposa Francisca Rullan, *Sollerica*, quan morí el 5 d'agost de 1779, fou enterrada en el vas dels Antic de Llorac, a la capella de Sant Joan Baptista del convent de Nostra Senyora de Loreto (APLL Defuncions 1722-1820, f. 46v i 139v). Josep Payeres Rullan, fill de Miquel i Francisca, fou propietari de la Font Figuera.

A mitjan segle XIX, una escriptura de descripció i adjudicació d'herència, acceptada pels germans Miquel, Rafel, Francina i Caterina Payeres Ribas, davant el notari de Sineu Pedro Francisco Mateu, datada el 26 de setembre de 1867, conté la següent descripció: *Una pieza tierra de tres cuarteradas de cabida poco más o menos [...], de las cuales hay un cuartón de viña á poca diferencia y lo restante labrantía con higueras, olmos y una casa sin número en dicho terreno existentes; la que se compone de dos vertientes con sala, cuarto dormitorio, cocina, establo, pajar y su porche con un horno, sita en el distrito de Llorito y puesto conocido con el nombre «Se Font Figuera». Es tenuta en alodio de D. Luis Rentier y Antich y se halla gravada con un censo de diez y siete libras, un sueldo y tres dineros. Linda al Este con tierras de José Payeras, al Sur con camino que de la villa de Sineu conduce á la de Algaida, al Oeste con tierra de Martín Gual y la de Juan Jaume y por el Norte con la de Micaela Real y camino de establecedores.* La finca pertanyia a Miquel Payeres Gelabert que l'havia obtinguda per donació del seu pare Josep Payeres Rullan, mitjançant escriptura pública de 27 de desembre de 1810, davant el notari Gaspar Joaquim Riutort. La propietat continua en mans dels seus descendents, la família Roig *Barca*.

Quant a la delimitació de l'àmbit toponímic de *sa Font*, és evident que s'ha produït un cas de contaminació o d'ampliació de l'espai que supera els límits del topònim originari. El nom primitiu de *la Font de la Figuera* (1395) ha passat, al llarg dels segles, a definir tota una àrea que s'estén des del casc urbà cap a la part de migjorn, a través de la conca delimitada per *sa Costa* i *ses Timbes*, fins a les terres de les antigues possessions de *Llorac* i *Son Miralles*. Com s'ha dit, aquesta partida de terres s'articula al llarg de l'actual camí de sa Font, antic camí dels Joncs.

Cas Frares

El topònim *Los Frares* o *Cas Frares*, documentat els segles XIX i XX, defineix el quadrant situat entre el camí de Sineu, el camí dels Joncs, el camí de sa Costa i el camí de

⁶ Ha perviscut el topònim Can Betzugo dins els establiments de la possessió de Llorac.

Llorac. L'espai, que en la seva major part havia estat propietat del Convent de Nostra Senyora de Loreto, procedent de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou. Bona part d'aquestes terres les havia comprat Bartomeu Verd de Montuïri en nom del Convent entre 1648 i 1651. A hores d'ara, des del punt de vista toponímic, mereix una especial atenció. En una part considerable ha estat objecte d'urbanització, que s'ha superposat al territori rural i n'ha desfigurat la traça originària. Paral·lelament a aquest fet, és una zona on han desaparegut un seguit de topònims històrics que estan documentats.

A causa de la desamortització, l'adjudicatari fou Bartomeu Valentí Fortesa *Moixina*, comerciant de Palma, a qui el 12 de juny de 1821 se li adjudicaren les terres anomenades la Creu d'en Climent, la vinya Vella de Son Bauló, el Figueralet, el Bosquet i la vinya de la Bassa pel preu de 118.707 rals i 29 maravedís (MUNAR, 1975: 123-124), majoritàriament situades just baix del Convent. Després de la desamortització de 1835, el 23 de setembre d'aquell any, Marià Valentí Aguiló recuperava la possessió de les terres adquirides el 1821 pel seu pare (ARM P 1414, f. 357-359). Alguns anys més tard, segons l'amillament de Sineu de l'any 1863 (AMS *Amillamiento de Sineu 1863. 3. Forasteros*. Núm. 389), Marià Valentí i Forteza [sic], de Palma, apareix com a propietari de tres quarterades i un quartó, aproximadament, anomenades *cas Frares* i gairebé dues quarterades i mitja més contigües a *cas Frares*, a més d'una casa a Llorito. No coneixem els traspessos posteriors, però hi ha indicis més que probables que bona part de les propietats dels Valentí acabaren en mans d'Antoni Camps Ribas *de sa Bastida*, que comprava les terres amb finalitat especulativa, sobretot les terres de baix del Pou, entre Ses Païsses i el camí de sa Font. La cantonada del camí de sa Font amb la carretera de Sineu donà lloc a *s'Ensanche*, una urbanització promoguda per Antoni Camps que s'inaugurà l'any 1933 (FULLANA; RAMIS, 2003: 79).

el Figueral

La terra anomenada *el Figueral*, o també *el Figueralet*, procedia de l'heretat de Francesc Gelebert *del Pou*. El convent de Llorito en posseï tres quarterades: una *pessa de terra dita lo figueral junt al Camí de Sineu de una part y de altre amb Camí Sender qui confronte ab lo hort y terras del convent de nra. sa. de Llorito* (GINARD, RAMIS, 2007: 43-46). Les tres quarterades es defineixen el 5 de juny de 1651 com *les tres qdas de terra que havem retudas de la heretat del pou y son confrontades ab lo camí qui va a Sineu de la partida del figueral* (ARM C 888 f. 167v). És un topònim desaparegut.

el Palmer o la tanca del Palmer

Correspon a una altra peça de terra de dues quarterades, igualment procedent de Francesc Gelabert, dit *del Pou*, anomenada *la tanca del Palmer* o *el Palmer* (GINARD, RAMIS, 2007: 49-50). Confrontava *ab cami per lo qual se va de dit lloch de Llorito á la font figuera* i el camí o plaça o placeta del Pou: *terres del Palmer devant lo pou de dit lloch junt al camí anant a Muntuyri* (ARM Not. 4549 f. 119). Per la ubicació gairebé amb seguretat es correspon amb la terra que el 1771 s'anomena *el sementer del Pou* (MUNAR, 1975: 58 i 164). *El Palmer* és un topònim ben documentat durant el segle XVII i actualment desaparegut.

el Canyaret i l'Era

Les dues peces de terra, anomenades el *Canyaret* i l'*Era*, estaven situades de manera contigua a la tanca del Palmer i confrontaven amb la placeta dita del Pou. *Lo Cañeret* tenia una extensió de dues quarterades i mitja i una lliura 15 sous de terra i estava situada *an la tanca dita lo Palmer*, confrontant amb la placeta del Pou. El 1635 s'havia registrat una propietat de Francesc Gelabert del Pou de dues quarterades *al canyar* valorada en 400 lliures (AMS 1630-1639 Cadastre 2/8. f. 297v). La peça de l'Era, de 5 quartons d'extensió, igualment procedia de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou. Confrontava amb el Pinaret. El 15 de setembre de 1648, Bartomeu Verd comprava la terra *dictum la hera* de tenor de cinc quartons que confrontava amb camí reial, terres de Margalida Estela i Fee i terres romanents de l'heretat de Francesc Gelabert del Pou (ARM ECR 99, f. 29r-30v). Bartomeu Verd lliurava al convent la quarterada i un quartó de la terra anomenada *la Era Vella* l'1 de juliol de 1658 en acta del notari Antoni Estela (ARM Not. 4549 f. 119). Prové de la quarterada anomenada *la ere*, valorada en 200 lliures, documentada el 1635 (AMS 1630-1639 Cadastre 2/8. f. 297v). És, sens dubte, la quarterada i un quartó i mig *junt a las ditas* [fa referència al Palmer i les finestres del convent] *dita la hera*, valorada en 320 lliures (AMS 1650 Trabuch i descarrech 2/11. f. 488v).

el Pinaret

Era una peça de terra, dita *el Pinaret* o *lo Pinaret*, de quatre quarterades, que confrontava amb el camí de Sineu, amb l'Era i amb el camí de Llorac (actual carretera de Montuïri). El convent la posseïa en virtut d'establiment de l'heretat de Francesc Gelabert *del Pou*, en acta de 25 de febrer de 1661.

El medi físic pot explicar alguns dels topònims. El Canyaret, situat a la part més baixa, tot coincidint i donant continuïtat al comellar de Baix de sa Riba i a l'antiga síquia central de drenatge que, a través de *sa Sini*, enllaça amb el camí de sa Font o dels Joncs. De fet, aquesta presència d'aigua explicaria, per una part, la vegetació de canyar i, per altra, la pervivència del topònim actual *sa bassa d'en Brines*. A llevant del Canyaret, damunt el coster s'emplaçaria l'era que hauria donat lloc al topònim. Finalment, a la cantonada formada pel camí de Sineu amb el camí de Llorac, se situaria *el Pinaret*, una zona que podria haver estat ocupada, si més no parcialment, per vegetació de pinar de la qual encara en romanen restes a *sa Costa*.

Un inventari del Convent de Llorito, de *circa* 1820-1821, aporta informació sobre els topònims de *cas Frares*:

Mas otra pieza de tierra de 3 quarteradas llamada el figueralet [...] en la que hay algunas higueras.

[...] otra pieza de tierra de 5 quarteradas llamada la creu den Climent o sementer del Pou en la que se hallan algunas Ygeras y almendros. La denominació podria correspondre al Palmer o la tanca del Palmer i al Canyaret.

[...] otra pieza de extension de 4 quarteradas y un corton llamada el sementer del Era en el que se hallan algunas higueras y almendros como tambien una hera y esta contigua al antecedente. Segurament coincideix amb l'Era i part del Pinaret.

[...] *una pieza de tierra de dos quarteradas plantadas de viñedo llamada la viña de la base contigua al antecedente. Más, [...] contiguo al camino de Sineu una pequeña porcion de terreno llamada la basa que confina con el sementer de la hera y sirve para deposito de estiercol.* Probablement aquestes descripcions fan referència a les terres que s'estenen entre l'indret de Baix de sa Riba i la cantonada conformada pels camins de Sineu i de Llorac.

Per altra part, dins cas Frares han perviscut diversos topònims que designen específicament parts o indrets de la zona. Aquest és el cas d'*es Cocons*, situat al cantó de ponent del camí de Sineu amb l'antic camí de Llorac, davant el molí de Llorac. No disposam de documentació històrica d'aquest topònim que és un nom viu.

La bassa d'en Brines

És un topònim situat ran de la carretera de Llorito a Sineu, entre el camí de sa Font i l'antic camí de Llorac. Aquest indret coincideix amb la part baixa del comellar de Baix de sa Riba, a l'altra banda de la carretera, que tenia una antiga síquia central de drenatge que, a través de *sa Sini*, enllaçava amb el camí de sa Font o dels Joncs. El 15 de setembre de 1648 es fa referència a la síquia a una peça de terra de Margalida Estela i Fee, situada *fins an al marge, y colsada fins á la sequia*, que confrontava amb terres de Bartomeu Verd, amb el camí reial de Sineu i amb l'Era (ARM ECR 99, f. 27). El genèric *bassa* fa referència a un 'clot relativament poc fondo, excavant en terra on es recullen les aigües pluvials o d'altra procedència', també té el significat de 'clot on són dipositats els fems' (Alcover; Moll, 1980, II: 345). Casualment, aquests dos significats poden relacionar-se amb el cas que ens ocupa. En primer lloc, l'indret és el punt idoni per recollir les aigües de drenatge de baix de la Riba. En segon lloc, el 12 de juny de 1821 es documenta *una pieza de tierra de dos quarteradas plantadas de viñedo llamada la viña de la base. La vinya de la Bassa* era propietat del Convent, contigua al camí de Sineu, confrontava amb el sementer de l'Era i s'usava com a femer. La definició del femer és la següent: *contiguo al camino de Sineu una pequeña porcion de terreno llamada la basa que confina con el sementer de la hera y sirve para deposito de estiercol* (APLL Inventari 1820-1821).

Finalment, *sa Sini* o *ses Sínis* designa un conjunt de petites propietats situades a la part de llevant del camí dels Joncs o de sa Font, entre el camí de ses Costes i el Puntarró. Prenen el nom d'una sínia, actualment anomenada *sa sínia d'en Beatet*. L'indret se situa a zona de la històrica *creu d'en Climent*. La relació entre els dos topònims es documenta l'any 1864, a la parcel·la anomenada *la Creveta* o *la Sini*, propietat de Joan Picornell Jaume.

Sa Costa o ses Costes

Com en el cas de ses Timbes, *sa Costa* o *ses Costes* és una elevació del terreny, que assoleix els 156 metres d'altura, i que defineix el límit, per la part de llevant, del comellar del camí de sa Font. El desnivell és resseguit longitudinalment per l'antic camí de Llorac (actual carretera Ma-3231) que defineix, així mateix, una confronta entre les antigues propietats de la família Gelabert del Pou i les possessions de Son Garcies i de Llorac.

El topònim *les Costes* es documenta l'any 1615; *sa Costa*, el 1684. Un capbreu de 1702 situa aquest topònim: *Catta. Togoras Muller de Guilerm Real als. Busquets, filla de Pere Togoras als. Selvá, Denuncia tenir y possehir dos Cortons de terra de pertinencias de la propietat dita la Costa de tenor de tres quarteradas y mitja, scituades en lo lloch de llorito, en alou del Sr. Rey á Merçe de lluisme [...]. Confrontan dits dos cortons de una part ab terras de Antonina Real se tia de sobre capbrevats de las matexas pertinencias, de altra ab terras de la Possessió Son Garcias dels hereus del Magnifch Juan Antich de Llorach, de altra ab terras de Catta. Gelabert viuda de Rafel Capo, y de altra ab terra de Rafel Real Mey [...]* (ARM ECR1052, f. 8-9).

CONCLUSIONS

El camí dels Joncs i la font Figuera, a migjorn del poble, és un dels indrets més representatius respecte a l'evolució de la propietat, en la mesura que es constata que és la zona que ha patit el major procés de fragmentació i de subdivisions en petita propietat de tot el terme, sens dubte per la proximitat al nucli urbà i per la disponibilitat d'aigua, tant superficial com a poca profunditat. Probablement, es tracta d'una de les àrees amb terres de major qualitat. La quinzena de parcel·les documentades a principis del segle XVII són un centenar a finals d'aquest segle i durant el segle XVIII i més de dues-centes el 1864.

Tot i que no ha pogut ésser documentat de forma explícita, el procés de parcel·lació, les terres del camí de les Jonqueres provenen de les antigues propietats de Francesc Gelabert del Pou, desfetes cap a 1650, de l'antic rafal de la font Figuera i d'altres propietaris de menor entitat. La desamortització de les propietats conventuals incrementava les divisions de les terres després de 1835.

A través de la toponímia històrica és possible fer una lectura del territori i dels canvis d'usos i del mateix paisatge. El nom del camí dels Joncs o de les Jonqueres és indicatiu de la vegetació natural pròpia d'un lloc humit, representat en aquest cas per la síquia que coincideix amb el traçat viari i que té continuïtat en el torrent de Llorac. Semblants característiques també s'intueixen a través d'altres noms com el Canyar o el Palmer, o el més modern de la Bassa d'en Brines. La coberta forestal pròpia de zones més elevades està representada pel Pinaret a la Costa, un altre topònim històric indicatiu de la configuració del relleu.

Els cultius tradicionals de secà serien sobretot els cereals, a partir dels quals s'adiu el topònim de l'Era, o fins i tot, la relativa proximitat d'alguns molins de vent fariners com és el cas del molí de Llorac. Això no obstant, és molt evident també la presència històrica de la vinya i del figueral. Tot i que no estigui explícitament documentat, és segura la presència de petites extensions d'horta a partir de l'establiment en petita propietat i la construcció de pous de greixina que, juntament amb els albellons i la síquia, configuren un sistema de drenatge del terreny que, alhora que evita la humitat excessiva, permet un aprofitament en petit conreu de regadiu, tot i que sigui mitjançant l'extracció manual de l'aigua dels pous, atès que la presència de sínies és escassa. Cal recordar que al Pla de Mallorca era habitual el cultiu d'hortalisses «a la seca», en el qual l'aigua dels petits pous s'usava en petites quantitats, pràcticament només per tal que les plantes arrelassin.

El genèric *sort* permet llegir el resultat de les successives parcel·lacions, mentre que el genèric *vela* seria representatiu no només de la fragmentació sinó també de la presència d'aigua. Altres topònims tenen relació amb les característiques de les construccions antròpiques: és el cas del pont d'en Mestra o de l'actual Pontarró, en referència al punt del camí per superar la síquia; la creu d'en Climent o la creueta podria fer referència a una fita o al creuer de camins que posteriorment seria també el límit de les terres propietat del convent. Finalment el cós, com a indret destinat a les corregudes, s'escau a un lloc com aquest, pla i proper al casc urbà.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, COSME (2002) *Toponímia i etimologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; UIB (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18).
- ALCOVER, ANTONI MARIA; MOLL, FRANCESC DE B. (1975/1980) *Diccionari Català -Valencià -Balear*. [DCVB]. Palma de Mallorca: Ed. Moll.
- BIBILONI TROBAT, GABRIEL (1997) *Llibre d'Inquisicions de la Cúria Reial de la Parròquia de Castellitx (1379-1388)*. Algaida: Ajuntament d'Algaida; Consell Insular de Mallorca.
- CORTÈS FORTEZA, SANTIAGO (1995) *70 anys d'història de Lloret de Vistalegre 1924-1994*. Ajuntament de Lloret de Vistalegre.
- FULLANA PUIGSERVER, PERE; RAMIS PUIG-GROS, ANDREU (2003) *Societat rural i religió. Les filles de la Misericòrdia, Terciàries de Sant Francesc, a Llorito (1866-2001)*. Palma: Lleonard Muntaner ed. (Llibres de la Nostra Terra; 55).
- GINARD BUJOSA, ANTONI; RAMIS PUIG-GROS, ANDREU (2007) El patrimoni immoble del convent de Llorito. A *De la terra al cel. Patrimoni eclesiàstic a Llorito*. Mallorca: El Gall Ed. Pàg. 15-170.
- MULET RAMIS, BARTOMEU; ROSSELLÓ VAQUER, RAMON; SALOM SANCHO, JOSEP M. (1994) *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*. Sineu: Ajuntament de Sineu.
- MULET RAMIS, BARTOMEU; ROSSELLÓ VAQUER, RAMON; SALOM SANCHO, JOSEP M. (1995) *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*. Sineu: Ajuntament de Sineu.
- MUNAR OLIVER, GASPÀR (1975) *Història de Lloret de Vista Alegre i del seu convent*. Palma de Mallorca: Ed. Moll.

ABREVIATURES

- AMS. Arxiu Municipal de Sineu.
APLL. Arxiu Parroquial de Llorito.
ARM. Arxiu del Regne de Mallorca.

APORTACIONS BALEARS A LA TOPONÍMIA TRADICIONAL DE LA BARONIA DE XALÓ

Josep Mas i Martí & Jaume Noguera i Mengual

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

INTRODUCCIÓ

La Vall de Xaló constituïda pels llocs depenents del terme castral del castell d'Aixa i coneguda a l'època medieval com *Vallis Exalonis* va quedar definitivament dividida en dos senyoriis, després del 1409, que serien l'origen de les dues històriques Baronies d'Alcanalí i Xaló.

La Baronia de la Vall de Xaló o Baronia de Xaló, que ja comprenia els tradicionals llocs del Ràfol de Xaló, Llíber, Benibraï, Murta i Cuta, va incorporar els de Masserof i El Cau, que havien pertangut al terme castral del Castell de Bèrnia. A principis del segle XVII, en vespres de l'expulsió morisca, la Baronia de Xaló comptava únicament amb tres llocs habitats: el Ràfol de Xaló, Llíber i Benibraï. Consumada aquella, només Xaló i Llíber aconseguiren recuperar-se del daltabaix demogràfic mercès a una majoria de repobladors provinents de les Illes Balears, i sobretot de la de Mallorca. La seua presència va ser decisiva a Llíber —un lloc repoblat exclusivament per illencs—, però també força important a Xaló, on el percentatge de colons de procedència illenca superaria el 70% de la població total cap al 1646.

El repoblament del segle XVII, per contra, duria a la veïna Baronia d'Alcanalí una àmplia majoria de repobladors d'origen valencià i l'element illenc s'hi mantindria definitivament com a minoritari; i el lloc d'Alcanalí, a diferència dels de Xaló i Llíber, conservaria aquest tret refundacional que encara es pot observar tant en els llinatges com en les característiques de la seua parla.

Però, tornant a la Baronia de Xaló, convé destacar que una altra peculiaritat del seu repoblament fou que la majoria dels nouvinguts provenien d'una sola vila: de Santa Margalida els que es varen instal·lar a Xaló, i de Lluçmajor els assentats a Llíber. Aquesta qüestió ha estat tractada anteriorment tant per Josep Costa i Mas, com posteriorment per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo que, en la seua obra *Per poblar lo Regne de Valentia...* (2002) comenten que, d'entre els caps de família del cens de 1646 de Xaló, n'hi han quinze d'originaris de Santa Margalida, que representen el 46% de la població.

Entre els llinatges margalidans documentats a Xaló citarem els següents: Albanell, Alòs, Calafat, Mestre, Monjo, Montaner, Ordines, Pastor, Perelló, Pont, Quecles, Ribes, Rosselló, Serra, Server, Vidal, Vives, etc. Així mateix, consta acreditada documentalment la presència de repobladors insulars que es varen establir a Xaló des de les localitats d'Alaró,

Artà, Capdepera, ciutat de Mallorca, Felanitx, Llucmajor, Manacor i Pollença i, també, des de les illes d'Eivissa i Menorca.¹

Com ja hem apuntat anteriorment, els repobladors de Llíber eren originaris en la seua major part d'una sola vila (Llucmajor). Aquesta dada ve recollida en l'obra *Llíber i Llucmajor: Les arrels històriques d'un agermanament* (2006) d'Antoni Mas, Joan-Lluís Monjo i Josep Mas, pàgina 23:

Sabem que tots nasqueren a Mallorca (100%), i que la gran majoria d'aquestos, a la mateixa localitat: Llucmajor (el 84'6%). Entre els llinatges llucmajorers documentats a Llíber el segle XVII, citarem: Amengual, Avellà, Catany, Cirerol, Fullana, Mas, Miquel, Montserrat, Morell, Noguera, Oliver, Perpinyà, Pou, Puig, Puigcerver, Reus, Ros, Salvà, Taverner, Tomàs i Vidal. Està també acreditada la presència a Llíber de pobladors vinguts de: Calvià, Manacor, Santa Margalida i de l'illa d'Eivissa amb els portadors del llinatge Palones.

A més, les influències de les formes orals balears en la parla dels pobles de Llíber i Xaló, les ha estudiades de manera molt precisa el professor Vicent Beltran i Calvo en la seua obra *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valenciano-balear* (2005) i, concretament, en la pàgina 18, quan es refereix a les coincidències lingüístiques, exposa que:

De vegades hi ha diferències sorprenents, fruit de factors de repoblació o per la situació geogràfica que ocupen. Són molt majors, per exemple, les coincidències entre dos pobles veïns amb ajuntaments diferents, com ara Xaló i Llíber, que les que presenten Benirrama i el Patró, que es troben tots dos a la Vall de Gallinera.

En les seues consideracions finals el professor Beltran comenta sobre els parlars d'aquestes dues poblacions que:

Xaló i Llíber es desmarquen de la resta de pobles i presenten, després de Tàrbena, el major nombre de recialles mallorquines: com a solucions pròpies destaquen rotja, passetjar, lletgir, tudar, engorgat; els mots acurçar i escarrufar coincidiexen amb Pedreguer i nyarco i sentar amb Tàrbena.²

Per tant, Xaló i Llíber varen renàixer després de l'expulsió del moriscos gràcies al repoblament de cristians vells procedents de les Illes Balears. Aquests colons —avantpassats dels actuals habitants— es varen establir a la Baronia de Xaló a partir del 1611, any en què va ser signada la Carta Poble. L'època de la refundació d'aquests llocs a principis del segle XVII fou el període històric en què comencen a encunyar-se per influència il·lenca nous topònims que encara persisteixen en l'actualitat.

1 Consulteu *La terra i la gent del Xaló repoblat* (2007) d'en Josep Mas i en Jaume Noguera, pàgines 33 a 38.

2 Veieu la pàgina 316 de l'obra citada.

PRIMERA PART

Aquesta part del treball està dedicada a examinar tots aquells topònims que es varen crear a partir del trasllat de conceptes existents a la població d'origen dels repobladors. En tal situació es trobarien els següents noms de lloc:

Topònims que ja s'aplicaven a Mallorca

El Lloro. Paratge situat a l'extrem occidental del Pla de Llíber a la vora de la carretera que va de Xaló a Benissa. Amb aquesta mateixa denominació es coneix una important partida del terme municipal de la vila de Santa Margalida a l'illa de Mallorca. Aquest topònim, és molt probable que els colons margalidans l'empraren pel fet d'haver trobat alguna semblança rellevant entre el referit sector del Pla de Llíber i el paratge homònim de la seua vila nadiua.

En una escriptura pública de donació, atorgada el dia 6 de setembre de 1978 apareix esmentat aquest topònim:

Un trozo de tierra secana, en término de Llíber, partida Pla o Lloro, de treinta y siete áreas cuarenta centiáreas, polígono 13, parcela 88 (...)

Topònims que fan al·lusió a mesures agràries o denominacions de propietats rurals pròpies de les Illes Balears

Els Cairons. Aquest indret menor està situat en la confluència de les carreteres de Gata i Senija. Un *cairó* és, segons el DCVB, '*un tros de terra no gaire extens, situat prop d'un poble*'. Es tracta d'un mot d'origen mallorquí.

En una escriptura de donació de l'any 1668 atorgada per Bertomeu Fullana de Llíber a favor del seu fill Vicent, aquest rep una propietat localitzada en la referida contrada:

Item, un altre tros de terra que serà una fenecada poch més o menys, ciutat en terme de dit lloch,³ partida dels cayrons, que afronta ab lo camí Real a dos parts, ab la hera de dit lloch, ab terra de Mateu Roig.⁴

Així mateix, Pere Damià Reus, veí del lloc de Llíber, que actuava com a curador de la filla i hereva del difunt Bernat Femenia, va arrendar a Pere Femenia el dia 21 de setembre de 1676 dues propietats en aquesta partida:

Lo dit curador presehint les solemnitats requises harrenda dos Cayrons; que lo hu afronta ab terra de Jaume Puig y laltre afronta ab terra de Bertomeu Fullana y ab

³ Es refereix al lloc de Llíber.

⁴ AMX, Rebedor del notari Pere Font.

*camí, per temps de sis anys del dia de hui en avant contadors a Pere Femenia del dit lloch de Llíber per preu de una lliura deu sous pagadors lo dia de Sant Miquel.*⁵

Les Mitges Quarterades. Aquest és un topònim que ja trobem documentat a la confessió de Rafel Ferrà recollida en el Capbreu de 1635:

*Item, un tros de terra, que seran 4 fanecades de terra campa ab 3 amellers, situat en la partida del pla en terme de Llíber, que vullarment se dihuen **les miges quarterades**; afronten ab terres de Antoni Mesquida, ab terra de Juan Noguera, ab terra de Damià Avellà y ab terra de la iglésia y ab camí vell que es va al lloch de Cenija.*⁶

Aquest nom compost va evolucionar fins a una desaparició total del seu segon element, tot conservant l'adjectiu però substantivat i en singular:

Les mMitges (Quarterades) > La Mitja

Aquesta evolució ja s'havia consolidat l'any 1670, com ho demostra l'escriptura que documenta la donació que Pere Oliver major, veí del lloc de Llíber, li fa a Jaume Oliver, el seu nebot:

*Item, del altre tros de terra dit **la mitga en lo pla**, que afronta ab terra de Guillem Mas, ab terra de Pere Femenia, ab terra de Andreu Femenia y ab camí real*⁷.

La Mig Iglésia (<La Mitja de la Iglésia) és la part de les Mitges que pertanyia en propietat a l'església de Llíber al segle XVII, i que aquesta institució solia arrendar als llauradors generalment per temps de sis anys:

*Item, un pedacito de tierra que está en tierras de la viuda de Rafael Ferrá y que confronta a dos partes con el camino y con tierra de los herederos de Joan Pujaver; está arrendado a Estevan Miguel en dos sueldos, dos dineros.*⁸

Topònims basats en particularitats dialectals dels parlars insulars

El Planiol. Aquest paratge es troba situat al sud-est del terme municipal de Llíber i el seu topònim és, segons el DCVB, un mallorquinisme que té el significat de '*planell, terreny pla de poca extensió*'. La denominació valenciana per a aquesta mena de terrenys sol ser la de *planet* (Els Planets a Xaló) o *planeta* (La Planeta del Masserof, també a Xaló).

5 Arxiu de J. Giner Monserrat, Rebedor del notari Pere Font.

6 ADPV, Signatura e 2-4 Llibre 44.

7 AMX, Rebedor del notari Pere Font.

8 APX, Relació de les terres propietat de l'església de Llíber de l'any 1654.

Vista del Pla de Llíber des de l'antic camí de Gata.

La *Penya Rota*. El referit indret està localitzat a la riba esquerra del riu Xaló, al nord del terme municipal de Llíber. *Rota* és un mallorquinisme, definit pel DCVB de la següent manera en una primera accepció: *‘Tros de terra que era garriga, hi ha estat sembrada’*.

Però, a més, l'esmentat diccionari dóna un segon significat que fa al·lusió a un determinat tipus de relació d'arrendament, que és també un mallorquinisme i s'explicat d'aquesta manera:

‘Tros de terra que un conrador cultiva dins un predi d'altri durant alguns anys, generalment pagant al propietari una porció convinguda del que hi cull; sol esser terra prima o allunyada de les cases de possessió, no podent-la conrar directament el propietari, la dóna a conrar a un altre a canvi d'algun benefici o del simple avantatge de tenir la terra roturada sense despeses pròpies’.

SEGONA PART

La segona part del present estudi queda circumscrita a l'anàlisi de tots aquells noms de lloc creats a partir d'antropònims, referits al llinatge de procedència dels repobladors illencs assentats a les terres de la Baronia de Xaló. En aquesta categoria entrarien els següents topònims:

Al terme municipal de Xaló

El barranc de l'Aveixenc (o de l'Avixenc, en algun informant). Aquest barranc és tributari per la riba dreta del de la Cova Negra-Masserof. Considerem que el nom actual prové per corrupció de la denominació primitiva (que devia ser la de *barranc de l'Eivissenc*, perquè un repoblador d'aquesta procedència, dit Bernat Ribes, tenia al segle XVII una propietat a la vora de l'esmentada riera).

En el Llibre de Denúncies de l'any 1838, que forma part de l'Arxiu Municipal de Xaló, hem trobat la següent referència a aquest hidrònim:

*En la Villa de Jalón, a dos de mayo de 1838, ante el Sor. Juan Moncho, regidor decano, Reg(en)te (de) la Jurisdicción por ausen(cia) del Sor. Alcalde, Francisca María Salord, V(iud)a de Fran(cis)co Sanchis, denuncia pena de 3 L(ibras), 8 S(ue)ldos) a Rafael Vives, de esta Vecindad, por haver introducido un par de buenos⁹ en la partida del **Barranco del Avesenc**, de este término, propia de la denunciadora.*

El barranc del Catany. Aquesta riera està situada a la riba dreta del barranc de la Cova Negra-Masserof. La seua denominació sembla que procedeix de l'antropònim *Catany*, d'origen mallorquí, concretament de la Vila de Lluçmajor. L'any 1635 un repoblador dit Mateu Catany tenia una casa a Llíber que havia heretat de la que fou la seua muller, la Jerònima Oliver, filla d'en Pere Oliver; aquest posseïa una gran extensió de terres a la partida del Cau (Llíber), situades en una zona colindant amb el terme de Xaló, on es troba el referit barranc. Quan en Pere va morir, aquestes propietats varen ser distribuïdes entre els seus fills i filles: Antoni, Rafel, Caterina i Jerònima, de qui en Catany era successor.

El Fondo de les Montaneres. Aquest element geogràfic està localitzat a l'extrem nord-est del terme municipal de Xaló, i rep la seua denominació de la família Montaner, un llinatge mallorquí establert immediatament després de l'expulsió dels moriscos.

Els Montaner presenten històricament una vinculació molt estreta amb tasques juridicoadministratives ja des de finals del segle XVII, quan un tal Mateu Montaner exercia el càrrec de batle de la Baronia de Xaló:

A 1 de febrer de 1690 li prestí a Matheu Montaner, llaurador y balle de Xaló, yo, mos(sén) Joan Garcia, listero, 200 lliures pera subvenir les pagues del arrendament de dita Baronia; les quals se (h)an gastat en lo gasto de casa y no les té abonades en lo llibre dels arrendaments que porte de sa senyoria.¹⁰

Un altre membre d'aquesta nissaga, l'advocat Simeó Montaner, fou a mitjans del segle XIX l'apoderat del Marqués de Dues Aigües, senyor territorial de la Vila de Xaló, segons que ho acredita el següent document judicial:

⁹ Sembla una traducció incorrecta al castellà del mot 'bèns'; l'adequada hauria estat la paraula 'corderos'.

¹⁰ ADPV, Signatura e 3-2 Llibre 39, Comptes de Pere d'Íxer, baró de Xaló.

Que en veinte y ocho de noviembre del pasado año mil ochocientos cuarenta y dos, D. Simeón Montaner, Abogado, vecino de la Villa de Jalón, en calidad de apoderado general del Exmo. Sor. Marqués de Dos Aguas, Señor directo de aquella Villa, concedió en arriendo a José Fullana y Puigcerver y a Domingo Fullana, su padre, ambos de aquel vecindario, al primero como principal y al segundo como fiador, pero a los dos juntos de mancomum et insolidum un molino harinero propio de su representado sito en la partida de las huertas del molino nuevo, llamado así en término de la referida Villa.¹¹

També, Gabriel Montaner i Llombart era advocat de professió. L'any 1859 aquest Montaner tenia la titularitat dominical sobre la Casa de la Senyoria, que antigament havia pertangut als barons de Xaló. El referit edifici disposava d'una torre annexa, situada a l'actual carrer de l'Església, i l'Ajuntament li havia donat l'ordre que l'enderrocara, tot posant-li com a termini l'1 de novembre d'aquell mateix any:

(...) la cual,¹² como comenzada ya a derruir por éste,¹³ debe desaparecer por estar así espreso en el referido plano,¹⁴ haciéndole saber que la acabe de derruir hasta primero de noviembre próximo, a cuyo fin se instruya el oportuno expediente.¹⁵

D'altra banda, convé esmentar que el topònim en qüestió apareix en femení, perquè les darreres portadores d'aquest cognom, ja a mitjans del segle XX, eren dues dones: les germanes Maria i Josepa Montaner i Giner.

La Penya i la Fonteta del Sintes. Aquest dos topònims estan localitzats a la partida del Masserof. El tal Sintes, dit Miquel de nom, és l'exemple paradigmàtic d'un llaurador pobre del segle XVII que no tenia casa pròpia; a qui el senyor no li havia pogut establir res perquè, quan ell va arribar a Xaló des de Menorca, ja estava tot establert i, per això, es veu forçat a comprar un tros de terra que ha estat venut diverses vegades, molt probablement per la seua escassa productivitat.

Al terme municipal de Llíber

El Clot del Morell. Aquest topònim correspon a un sector menor dins del Clot del Pla. La seua denominació sembla que està relacionada amb Pere Morell, un repoblador del segle XVII que era originari de la vila mallorquina de Lluçmajor i fou signatari de la Carta Pobla de 1611 en representació de Llíber. Aquest Morell en el Capbreu de 1635 declara posseir: *Item, un tros de terra, que seran 4 fanecades ab 3 o 4 amellers, situat en la partida del pla.*

¹¹ ARV, Escribanía de Cámara 1646, Expediente 91.

¹² Es refereix a l'esmentada torre.

¹³ Gabriel Montaner i Llombart.

¹⁴ El text fa al·lusió al Plànol Geomètric de 1847, on apareixen indicades les alineacions que devien seguir els nous carrers de Xaló.

¹⁵ AMX, Acta de la sessió del Plenari de l'Ajuntament de Xaló, celebrada el dia 3 d'octubre de 1859.

El Poet Mas (< El Pouet del Mas). Es tracta d'una denominació popular que deu tenir el seu origen en el cognom d'un antic propietari, dit Nofre Mas, que l'any 1635 posseïa 10 jornals de terra (=60 fanecades) *situats en lo camí de Cenija*. En Mas era natural de la Vila de Lluçmajor, va ser signatari de la Carta Poble de 1611 per la part de Líber.

Al casc urbà de Xaló

El carrer dels Mallorquins o del Sebastià Mestre. Pere Rúvio reconeix posseir una casa al carrer dels Mallorquins, al costat de la de Mateu Font, català; i aquest en la seua declaració manifesta que té la casa al carrer de les Hortes. Per tant, el carrer de les Hortes i el carrer dels Mallorquins són dues denominacions aplicables a la mateixa via. A més, aquesta tesi vé confirmada també per la confessió de Joan Pastor que declara una casa al carrer de les Hortes, situada precisament davant de la de l'esmentat Mateu Font.

Així mateix, Sebastià Berenguer confessa una casa al carrer de les Hortes o dels Mallorquins, establint així de manera expressa la identitat entre aquests dos topònims. Una altra denominació d'aquest carrer és la de Sebastià Mestre. La confessió de Miquel Dols ens ho explica així:

Item, una casa en lo lloch de Xaló, en lo carrer pel qual es va a les hortes, dit de Sebastià Mestre, major.¹⁶

El carrer/camí de les Hortes, dels Mallorquins o de Sebastià Mestre es correspondria amb l'actual carrer de Sant Rafael i el tram més estret del carrer de les Parres que porta directament a les hortes.

La terrisseria (o cantereria) dels Calafat. L'acta que acredita la celebració de la sessió del Plenari de l'Ajuntament de Xaló corresponent a dia 21 de febrer de 1847 menciona la localització exacta de l'antiga terrisseria dels Calafat:

(...) situada a las espaldas de la indicada Ermita, lindante con ésta, Camino Real y tierras de Pedro Bertomeu y José Fullana.

Els Calafat eren una nissaga de terrissers que s'havia iniciat amb l'arribada a Xaló dels germans Antoni i Nofre des de la Vila de Santa Margalida a principis del segle XVII. En el moment en què es va redactar l'acta en qüestió, aquest obrador ja no era propietat de la referida família, ja que un dels seus descendents dit Gabriel l'havia transmès a Josep Font i Macià Fullana. Així mateix, d'aquest edifici se'n fa esment en una escriptura de l'any 1929 on consta la següent descripció:

Una casa en término de Jalón y partida de la Ermita denominada 'Canterería', con una superficie de un área sesenta y cinco centiáreas, lindante por derecha entrando

¹⁶ ADPV, Signatura e 2.4 llibre 44.

Placa situada a Xaló, a l'antic carrer dels Mallorquins (hui carrer de Sant Rafael).

con canterería de Silvestre Aranda, izquierda Ermita de Santo Domingo, fondo o espalda con tierras de José Fullana, y por delante o Norte camino.¹⁷

En la sessió d'aquell dia la Corporació va acordar tombar una porxada de la terrisseria que havia pertangut als Calafat amb la finalitat de donar més amplària i alhora fer més recte el camí d'Alcanalí:

(...) se da anchura para el objeto indicado, (h)ermosea la entrada de esta Población y se quita la tortuosidad de dicho Camino.¹⁸

Al casc urbà de Líber

El carrer dels Fullana. En una relació de propietats de l'església de Líber, redactada l'any 1758, apareix esmentat un camp situat a l'entrada de la població i que fita amb el carrer denominat dels Fullana:

¹⁷ Arxiu Sivera-Noguera, Escripura de compravenda atorgada per Martí Mengual Font –fill i hereu de Francisca Font- a favor Jaume Noguera Noguera el dia 14 d'abril de 1929.

¹⁸ AMX, Acta de la sessió del Plenari del dia 21 de febrer de 1847.

Primeramente, un bancalito al entrar del Lugar, que será una hanegada de tierra. Linds: Julián Moncho, camino de Jalón, camino del Pozo y calle de los Fullana.

La placeta de Nofre Mas. En el Capbreu de 1635 de la Baronia de Xaló i el lloc de Gata, Rafel Puig declara posseir una casa en la placeta dita de Nofre Mas a la població de Llíber:

Item, una caseta derruïda que huy és corral ab una pallisseta situada en lo lloch de Llíber en la placeta de Nofre Mas, afronta ab casa de Miquel Mas, ab casa de Miquel Monserrat a dos parts y a les espalles ab un carreró que va a la Yglésia.

Vista de l'antiga placeta del Nofre Mas de Llíber.

CONCLUSIONS

Tot i que la generalitat dels topònims majors de la Vall de Xaló es van mantenir inalterables després de l'expulsió dels moriscos (*Passula, la Tarafa, la Solana, Cuta, Benibrai, Murta, Masserof, Bèrnia, el Cau, Marnes, la Font d'Aixa*, etc.), hem de remarcar també que la renovació demogràfica que va representar l'arribada dels repobladors illencs va suposar la irrupció de noves designacions generades a partir dels conceptes coneguts

pels nouvinguts i influïdes per la seua parla o, així mateix, relacionades amb els llinatges o malnoms que portaven els nous habitants de Xaló i Llíber. A més a més, convé fer notar que aquests mecanismes de creació de la toponímia menor han continuat vigents fins als nostres dies, com ho prova les noves denominacions que han rebut darrerament antigues vies rurals de Xaló: el camí dels Albanell, el del Ferrà, el del Mengual o el de l'Ordines.

ARXIU CONSULTATS

Arxiu Municipal de Xaló
Arxiu Parroquial de Xaló
Arxiu dels Protocols Notarials del Col·legi del Corpus Christi de València
Arxiu de la Diputació Provincial de València
Arxiu Sivera-Noguera
Arxiu de Juan Giner Monserrat, cronista de la Vila de Xaló.

BIBLIOGRAFIA

- La terra i la gent del Xaló repoblat* (2007) de Josep Mas i Jaume Noguera, llibre publicat per la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Xaló
- Llíber i Lluçmajor. Les arrels històriques d'un agermanament* (2006) d'Antoni Mas, Joan-Lluís Monjo i Josep Mas, coeditat pels Ajuntaments de Llíber i Lluçmajor
- Els camins de Xaló i Llíber* (2006) de Josep Mas i Jaume Noguera, obra inèdita; *El parlar de la Marina Alta. El contacte interdialectal valenciano-balear* de Vicent Beltran (2005), publicat per la Universitat d'Alacant
- Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII* (2002) d'Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo, editat pel Govern de les Illes Balears i 'Sa Nostra', Mallorca
- Avance al Estudio de la Toponimia de Benisa, Senija, Jalón, Llíber, Gata de Gorgos y Benitachell* (1976) de diversos autors, però el capítol dedicat a Xaló el va escriure Juan Giner Monserrat i l'obra va ser editada per la Diputació Provincial d'Alacant.

ESTRUCTURA VIÀRIA DEL TERME DE SANTA MARIA DEL CAMÍ A L'ÈPOCA CLÀSSICA

J. Antoni Borràs Seguí

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

INTRODUCCIÓ

El terme municipal de Santa Maria del Camí té una xarxa de camins i carreteres que es presenta força extensa i no poc complexa, per aquest motiu resulta difícil trobar un patró d'interpretació que els pugui encaixar en un sistema unitari. Es precisament aquesta tasca, de reconeixement d'un patró sota el qual s'integra aquesta xarxa de camins i determinació de la seva existència real, el motiu que ens reuneix aquí avui.

A resultes dels treballs d'investigació sobre l'ordenament del territori a la Mallorca clàssica que estic duent a terme en el transcurs del desenvolupament de la meua tesi doctoral al departament de Ciències de la Terra de la Universitat de les Illes Balears, s'han pogut detectar una sèrie de traces amb orientacions que semblen predeterminades per un model preestablert en el moment en què es varen traçar i executar.

L'any 1963 l'estudiós Florent Ulrix va publicar a la revista *Latomus* un article que aquí ens interessa: «*Recherches sur la méthode de traçage des routes romaines*». Aquest erudit de l'època que ens ocupa; «la Clàssica», va apreciar un fet que es repetia a diversos llocs que quedaren sota el control dels romans, i per tant, sota el sistema d'ordenar el territori que varen aplicar els seus agrimensors i estrategs. Així, Ulrix va observar, amb els minsos mitjans de què disposava en comparació als actuals, que en el traçat de les grans vies de comunicació romanes existia una geometria i simbologia

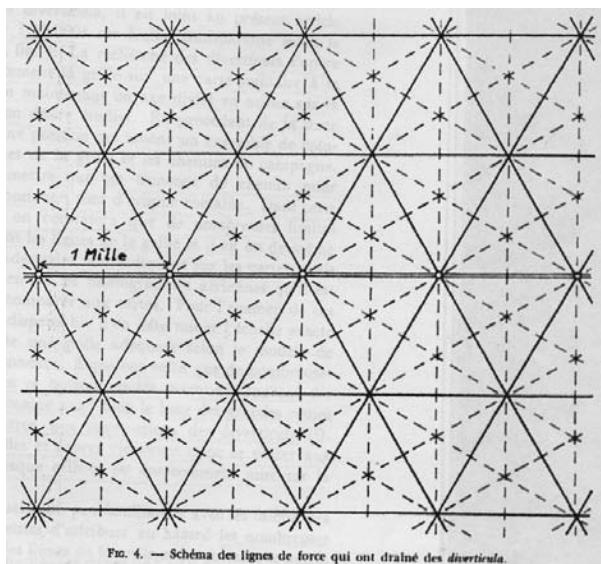

Figura 1. Xarxa dibuixada per Ulrix a «*Recherches sur la méthode de traçage des routes romaines*»

rigorosa. Algunes tenien dues vies secundàries paral·leles, una a cada costat, i tot un seguit de petits camins, els *diverticulum*, que formaven 60 graus amb el principal¹, lligant així les tres vies paral·leles cada milla romana. Formaven una xarxa de triangles equilàters, amb els tres costats de la mateixa longitud, que estructurava el territori² (Figura 1).

Per altra banda sabem, del text extret del treball sobre Lucus Augusti realitzat per l'arquitecte Sánchez-Montaña, C., especialitzat en Projectes, Història i Urbanisme a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, que l'amistat entre dos dels més importants personatges de l'època, els joves Octavi i Agrippa (del qual l'autor defensa la hipòtesi que el geògraf i l'arquitecte coetani Marc Vitruvi «*Marcus Vitruvius Pollio*» foren en realitat la mateixa persona) es va començar a forjar a l'Acadèmia d'Apol·lònia, fundada per Anaximandre a Macedònia³ cinc segles abans, l'aprenentatge que hi van realitzar els va permetre escometre la seva tasca des del coneixement directe de la tradició primordial; la Ciència Sagrada va ser l'instrument per a la seva conquesta, la seva comesa va ser fer que tornés l'Ordre i l'Harmonia a la ciutat, el territori en el nostre cas, sent aquesta la representació de la Cosmogonia.

Figura 2 . La línia del decumanus d'Agrippa sobre l'imperi d'August unint l'orient amb l'occident deixant, Roma al centre geomètric.

Marc Agrippa l'any 26 aC va ser l'autor d'un mapa geogràfic monumental que es va exposar en el Camp de Mart de Roma, segons instruccions d'Octavi August.

En el moment que es va realitzar el mapa monumental, Roma era l'eix del món (Figura 2). El seu emplaçament determinava, no solament un centre geomètric dintre de l'Imperi, sinó el Centre del Món com a lloc sagrat. Aquesta conquesta de l'emperador és la que el «*Orbis Terrarum*» mostra, la cosmogonia que explica el nou

1 ALBERCH I FUGUERAS, Ramon; VIÑAS I PARRAMON, Joan: «Jafre», Quaderns de la Revista de Girona, 83 (1999), pàgines 10 - 11. Alguns erudits parlen d'una geometria rigorosa en el traçat de les grans vies de comunicació. Afirment que tenien dues vies secundàries paral·leles, una a cada costat, i tot un seguit de petits camins, els *diverticulum*, que formaven 60 graus amb el principal lligant les tres vies paral·leles cada milla romana. Així, formaven una xarxa de triangles, amb els tres costats de la mateixa longitud, que estructurava el territori. Basat en ULRIX, Florent, «*Recherches sur la méthode de traçage des routes romaines*», a: *Latomus* 22 (1963), S. 157-180.

2 Ulrix també va detectar que en els punts de creuament d'aquestes vies es formaven uns nodes que va anomenar «Carrusel» on posteriorment sovint es desenvolupaven les ciutats o els pobles. És el cas del poble d'Inca i també el de Santa Maria, on aquest «carrusel» es pot apreciar en tota nitidesa en el traçat de les seves vies de comunicació en direccions exactament coincidents amb l'esquema que va comprovar utilitzaven els romans per ordenar el territori.

3 Val a dir que, Anaximandre fou membre de l'escola de Milet abans de la seva desaparició entre els anys 610 aC id., 545 aC, i va calcular el perímetre de la terra, la qual ja considerava era esfèrica amb un error de tan sols 1%.

món romà als ciutadans de l'imperi. No oblidem que l'encàrrec va ser pensat per a ser exposat de manera pública davant els ciutadans de tot el món romà, i que és també en aquest moment quan August disposà de l'erecció d'una pedra miliar orada (*miliarium aureum*) com a símbol que Roma és el Nou Centre del Món.

Per tant un coneixement que perdurà al llarg de molts de segles fins a l'època romana, i sospitem que molt posteriorment fins a l'època Bizantina.

Així, un cop vista aquesta manera d'actuar en els afers d'ordenar el territori a nivell global, no ens ha de sorprendre que utilitzessin aquests coneixements per ordenar els territoris conquerits, tant a nivell agrari amb les centuriacions com a nivell del viari que permetria la distribució dels productes conreats (essencialment vinya i cereals).

EL TRAÇAT VIARI

Reprement les paraules d'Ulrix, s'ha pogut observar que el camí del raiguer, que recorre tota la vessant sud de la Serra de Tramuntana, ben bé podria ser la via principal sobre la qual va desenvolupar-se, ja bé de manera parcial o a saber si total, els seus camins paral·lels (dels quals s'han pogut detectar no pocs trams al llarg del seu recorregut) i la xarxa de triangles equilàters que aquest autor cita en el seu esquema teòric d'ordenació del territori en època romana. En el cas del camí del Raiguer ho corrobora l'existència, sota o a la vora del mateix, de gran quantitat de jaciments d'època romana possiblement del tipus Viles. El mateix camí del Raiguer que passa vorejant l'actual nucli urbà de Santa Maria, i unia les dues colònies de dret romà que coneixem a Mallorca; la ciutat de Palma i de Pol·lèntia.

És precisament vora el municipi de Santa Maria del Camí que trobem un dels camins que ens interessin en aquest treball, es tracta del camí de sa Bomba. Un camí del qual vaig realitzar un treball previ a aquesta ponència, en el qual es varen analitzar les seves característiques materials més rellevants, de les quals cal destacar la seva elaboració a base de bolls, extrets del torrent que es troba a la vora, encastats amb una extraordinària factura i precisió, i que queda perfectament integrat sota una d'aquestes paral·leles a l'eix principal sota el que es va materialitzar.

En aquest punt, el camí del Raiguer es desvia per anar a cercar el pas més avinent que hi ha a la zona; és a dir, vorejant el torrent. La casualitat ha fet que l'únic tram que es conserva íntegrament d'aquesta via principal, estigui orientat segons la direcció general de tot l'eix principal citat anteriorment, o camí del Raiguer; és a dir 60° respecte al nord solar⁴.

Tot i haver localitzat en altres zones molts altres *diverticulum* amb l'orientació del nord solar, aquí citarem els *diverticulum* que hem pogut distingir al terme de Santa Maria del Camí. Dos d'aquests, separats uns 200 m, van a trobar-se amb el camí del Raiguer (formant 60° amb ell o l'eix principal sobre el qual hem dit que es desenvolupa), però queden

⁴ Aquesta orientació del nord solar, per altra banda és la que més fàcilment s'estableix amb uns mitjans tan arcaics com són una estaca clavada al terra fent-la servir de centre des d'on traçar amb cordell un cercle dibuixat també a terra. On l'ombra de l'estaca es creua amb el cercle es marquen dos punts que ens indiquen l'orientació de l'est-oest, i perpendicular a aquesta obtenim la direcció nord-sud solar.

Figura 3. Blanc; direccions teòriques, vermell; arrodoniment de l'angle, Groc; eix principal «EP».

interromputs a un costat per la zona elevada que existeix en la zona de Ca na Floreta, i per l'altre a la seva intersecció amb el traçat de la via del tren, però un d'ells és materialitzada en una traça parcel·lària a l'altre costat de la via, la qual es pot seguir segons aquesta orientació fins creuar-se amb l'actual camí del Raiguer. Veurem com el primer té una rèplica més al nord que serveix per accedir al comellar des Cabàs on es troba un dels jaciments romans del terme. De la mateixa manera podem trobar-ne un altre de paral·lel que dona accés al comellar de Can Morro.

És precisament en aquest punt de creuament on el camí del Raiguer comença a desviar-se en un brançal que forma 30° respecte al traçat general de l'eix principal. Ens hem de fixar bé, ja que quan es produeixen aquets girs els camins tendeixen a arrodonir els angles (Figura 3)⁵, i hem de cercar la coincidència exacta uns 800m més enllà (fletxa superior de la imatge) en el tram conegut amb el nom de camí de Ca

na Cili⁶ (carretera Ma2021). Sobre aquest camí es superposa exactament al llarg d'uns 1000 m, fins a creuar-se amb el camí de Coanegra que va ser traçat perpendicularment a l'eix principal.

Seguidament els dos trams (el de Coanegra i el de Ca na Cili) reprenen junts la direcció del nord solar per dirigir-se a Son Torrella i endinsar-se al comellar de Coanegra. A l'altura de Son Torrella es produeix una bifurcació novament sobre la direcció de l'eix principal. En

5 Sovint podem observar que les vies actuals tendeixen a arrodonir els angles (Figura 2) que marquen aquestes direccions preestablertes segons l'esquema d'Ulrix. Al mateix temps quan s'interposa un turó o puig, les vies l'esquiven però mantenen invariable el punt d'origen i el de destinació, aquest darrer cas és el que passa amb l'últim tram d'arribada a la vall d'Alaró, quan la carretera esquiva el turó que s'interposa en el seu camí (Figura 3). Quan una via es creuada per una altra via traçada més recentment, els extrems tallats de la més antiga cerquen la mínima distància en el seu acostament a la nova via, desviant-se així del l'eix sota el qual es varen traçar, però mantenint-se la resta del traçat en punts no molt llunyans (Figura 5).

6 Aquest topònim es repeteix, amb una variació formada per el prefix -si- i substitució de la -c per la -s a la finca de Can Sisili. En aquest punt del llogaret conegut amb el nom es Coscois es pot veure com la carretera que uneix el camí de Muro a Palma amb el cementiri, té una orientació exacta de 45° amb l'eix principal. De fet, es tracta d'un tram curt d'uns 1300 m que podria no ser considerat si no fora per la seva superposició exacta sota un eix amb aquesta mateixa direcció d'un altre tram localitzat al nord de Son Reus (Bunyola) que es desenvolupa amb una considerable longitud d'uns 3740 m. Aquest eix, a més, passa quan s'intersecta amb l'eix principal, ben per sobre d'un jaciment romà que es troba a la finca de Son Sureda. Can Escardoria és un altre topònim que es troba ja al terme de Marratxinet i a la vora del camí de Muro a Palma, i que també el podem trobar al costat de Santa Maria al peu del puig on es troba el llogaret des Coscois amb el nom d'Escardona, l'arrel dels quals podríem trobar en el vocable llatí de *Escarius* -a -um que significa comestible o pertanyent a menjar.

aquest tram trobem les restes d'un altre camí empedrat que guarda una similitud formal clara amb el camí de Sa Bomba, però aquest cop de 4 passes d'ample i de separació entre faixes transversals que forma una retícula quadrangular de directriu lineal, mentre que en el cas del camí de Sa Bomba aquesta retícula mesura 5 x 5 passes. Novament ens trobem un tram de camí empedrat, aquest cop en la desviació de l'eix principal, però a la vista de la seva factura manco depurada, tal volta ens indica, sigui una copia posterior a l'època clàssica.

Posteriorment es torna a produir un gir a 30° i una superposició amb la carretera actual al llarg d'uns 685 m, direcció que la carretera es separa per la presència del puig (Figura 4); però que a la destinació es tornen a superposar just a l'entrada del poble d'Alaró.

Resulta que aquest camí que coincideix amb l'actual carretera Ma2021 i tram de la Ma3015, que des del sud i començant a la rotonda que l'uneix actualment amb l'autopista fins a l'entrada d'Alaró, es desenvolupa sota una línia teòrica que forma 30° exactes amb l'eix principal.(Figura 4)

Un altre camí que porta aquesta mateixa direcció de 30° respecte a l'eix principal és el tram de camí que es troba al terme de Marratxinet, i que perllongat uneix la capella d'aquest llogaret⁷ amb l'església de Sant Marçal. Sabem que aquesta església és força moderna, (construïda entre els segles XVII i XVIII per Lluç Mesquida) però també és conegut un jaciment⁸ que es troba parcialment sota és d'època romana, possiblement un assentament tipus vila. A l'altre extrem ja dins del terme de Santa Maria, la prolongació del camí que estem definint va a parar a una zona coneguda com es Rafal on podem trobar una altra traça perpendicular d'una longitud igual a banda i banda. Per tant, tant la vila romana que es troba en un extrem, com la coincidència en la direcció de l'eix de la via que uneix Santa Maria amb Alaró, i amb el fet que es creui en el punt mig de la traça perpendicular associada a ell, donen un triple grau de validesa com a via traçada originàriament en època romana.

Figura 4. Darrer tram en arribar a Alaró pel coll de sa Creueta. En blanc línia teòrica i en vermell traçat real.

⁷ La primera parròquia de la qual és té constància a l'actual municipi de Marratxí és la de Santa Maria de Marratxí fundada en el segle XIII, concretament l'any 1248, encara que en l'actualitat, el principal temple religiós és l'església de Sant Marçal. L'any 1864, coincidint amb el canvi de parròquia, l'alcaldia es traslladà des del seu lloc original, que era Marratxinet, a Sa Cabaneta, lloc on actualment segueix situada.

⁸ S'ha pogut apreciar com en moltes ocasions aquets jaciments del tipus vila romana, igual que el cas que ens ocupa aquí, foren fortificats o resguardats per un recinte emmurallat de planta en forma de triangle equilàter, a base de murs de pedra en sec. És el cas de moltes d'aquestes viles de les quals avui dia podem observar de manera parcial o íntegra, com és el cas dels jaciments de Bellveure i Morneta de Binissaïem

Hem parlat molt de passada del camí de Coanegra, nom que, sens dubte, és una derivació de Cova Negra que en el temps que tractem seria *Cauda Nigra*. Nom, per altra banda, molt comú en altres indrets romanitzats, que determinava l'existència d'una cova tal volta fosca⁹. Cova que, primerament, ens vàrem decantar per identificar amb l'avenc de Son Pou, però que a la vista de la manca de restes en aquest avenc i l'existència d'una altra cova més avinent situada a la vora de Son Berenguer (nom que prengué de Berenguer Far l'any 1494) i associada a un camí també d'empedrat molt rústic, ens inclinem a pensar, malgrat no hem pogut accedir-hi ja que es troba tapiada, que s'hi podrien localitzar inscripcions «*Tituli Picti*» d'aquest cristianisme incipient d'època tardoromana que es donen en aquets altres llocs d'arrel toponímica idèntica.

El camí de Coanegra, com hem dit, fou traçat ortogonalment a l'eix principal i que arrodoneix el seu recorregut quan gira en sentit nord solar. Paral·lel a aquest camí es troba un important carrer del poble de Santa Maria que a la sortida del poble ve a coincidir amb la carretera Ma-3010 que tractarem seguidament. Es tracta de la prolongació dels carrers de sa Matança, del Batle Gabriel Bibiloni i del Batle Pere J. Jaume. En creuar-se aquests carrers amb el carrer ortogonal de Jaume I i la seva continuació sobre l'avinguda de Josep Verd Sastre, ho fan en un punt que ocupa un lloc de centralitat en les dues antigues centúries de 160 x 160 actus¹⁰, que es correspondrien amb l'actual terme allargassat del poble. És a dir, aquests primers carrers (sota la carretera Ma-3010) coincidirien amb la divisió de les centúries en dues meitats segons la direcció dels cardines, i el decumanus que les separa es correspondria amb el de Jaume I i la seva continuació en l'avinguda de Josep Verd i Sastre (o Plaça d'A Torrens).

De fet, l'actual perímetre del casc urbà de Santa Maria del Camí es pot inscriure en un quadrat que té per centre aquest creuament. Aquest quadrat és conformat, al nord, pels carrers de J. Alcover, plaça de Jaume II i carrer de Ca n'Adrià que pega a l'antiquíssim pou de Sa Sínia¹¹. A l'est queda conformat per la sèquia que baixava des del comellar de Coanegra per la vora del camí que ha pres el seu nom. Al sud, el quadrat queda definit pels carrers de Mossèn Joan Vich i de Joan Mesquida (o camí de Muro a Palma). I finalment, a l'oest i de manera incompleta es materialitza la meitat d'aquest costat en el carrer del Batle Andreu Bestard. Si agafem aquest darrer carrer com a eix de simetria podem dibuixar un altre quadrat d'idèntiques dimensions que queda conformat al nord i al sud per la perllongació (al nord incomplet a causa del gir que fa la carretera de Palma) i a l'oest per una traça parcel·l·ària. De la mateixa manera fent simetria prenent com a eix el camí de Muro

9 A. González Blanco, «Los textos de la Cueva Negra. Del descubrimiento a su lectura y estudio» a A. González Blanco – M. Mayer – A.U. Stylow, *La Cueva Negra de Fortuna Murcia y sus tituli picti. Un santuario de época romana (homenatge al prof. D. Sebastià Mariner Bigorra). Antigüedad y Cristianismo (Monografías históricas sobre la Antigüedad Tardía, IV)*, Murcia 1987, 15-27; id., «Historia de la investigación», a A. González Blanco, M. Mayer Olivé, A.U. Stylow, R. González Fernández (eds.), *El Balneario romano y la Cueva Negra de Fortuna (Murcia). Homenatge al prof. Ph. Rahtz. Antigüedad y Cristianismo (Monografías históricas sobre la Antigüedad Tardía XIII)*, Murcia, 1996, 13-19.

10 20 Actus són l'equivalent a 710,5 m, o el que és el mateix 1 actus equivalen a 35,52 m.

11 Pou que es troba sota el costat nord del quadrat que estem definint i donat que com veurem el seus costats mesuren uns 700 m, i que per altra banda és una mesura semblant als 20 actus que tenien les unitats parcel·l·àries agràries en època romana. Hem de pensar que realment aquest pou va ser executat en aquesta època, o en tot cas reaprofitat, si realment és anterior, de l'època talaiòtica, com es creu actualment.

a Palma obtenim altres dos quadrats delimitats al sud per una traça parcel·lària tangent a l'actual autopista sobre la qual es desenvolupa a banda i banda de la prolongació del carrer d'A. Bestard citat anteriorment.

Així, obtenim quatre quadrats, un dels quals és ocupat per la trama urbana del poble i queda situat ben al mig de les dues centúries proposades com a germen de l'actual municipi. Tots ells de costat aproximat als 700 m i per tant de mesura molt propera al costat de 20 actus que tenia la unitat agrària dels camps romans. La perllongació d'una de les diagonals d'aquest quadrat, la que es dirigeix en sentit nord-est, se superposa en el seu traçat sobre un lloc de la possessió de Can Moragues¹² on s'ha trobat ceràmica de l'època, i més important, sobre l'església paleocristiana de Cas Frares.

En aquest mateix treball citat anteriorment, també es varen descriure altres dos camins, un dels quals també seguia l'orientació del nord solar i que es troba avui dia soterrat. Aflorava en la seva intersecció amb l'anterior traçat de la carretera de Sencelles. I dic, aflorava perquè les obres dutes a terme recentment, malgrat es va donar avís a Patrimoni, han eliminat el mur de pedra en sec (certament rústic i antic) que es trobava a sobre de la secció de camí que aflorava en aquest punt. Tot i així, es pot apreciar, encara ara, com aquest aflorament format per còdols rodats i fragments de pedra calcària parcialment calcinada, té continuïtat sota els camps de conreu, ja que en aquets mateixos, i sota de la trajectòria teòrica del camí, hi ha abundància del material artificial descrit.

Paral·leles a aquest camí, orientats segons el nord solar, es poden apreciar avui dia dues traces parcel·làries, una de les quals es dirigeix a una tanca totalment quadrada situada a la part posterior de la possessió de Son Seguí, i l'altra remunta el puig que agafa el nom de la possessió per dirigir-se directament pel mig de la garriga a l'ermita, que es troba al punt més alt i amb molt bona visibilitat sobre el pla de Palma i el pla que es forma a Santa Maria del Camí. Tots aquets camins i traces orientats al nord solar queden cosits per un camí orientat est-oest certament antic i delimitat per unes lloses de pedra calcària encastades al terreny pel seu cantell¹³. Posteriorment a aquest camí transversal gira en una direcció, aproximadament, perpendicular a l'eix principal per endinsar-se en el comellar que es forma entre els puigs de Son Seguí i el de Santa Eugènia, que malgrat es perd, tot fa suposar, en tota seguretat, que antigament continuava fins a la carretera de Sineu tot recte i sense interrupció.

L'altre camí, també amb un empedrat similar al del camí de sa Bomba, és el que discorre per l'altre costat de les cases de Son Seguí, que arrancant en un primer tram inicial des d'aquest punt, en una direcció exacta de 30° respecte a l'eix principal, discorre

12 Can Moragues queda relacionat amb altres dos jaciments de l'època; el de Son Credo i el de Son Llaüt els tres queden pràcticament alineats sobre un eix perpendicular a l'eix principal (els dos extrems Son Credo i Son Llaüt es desplacen a banda i banda d'aquest eix un centenar de metres). Al mateix temps la distància que separa aquest eix del costat més proper del quadrat (de 20 x 20 actus) que hem dit conforma la trama urbana del poble de Santa Maria, és també de 20 actus (uns 1400 m), i la distància d'aquest eix al costat més proper del perímetre de la centúria és de 1/6 de la mesura del costat de la centúria. Es Cabàs és un altre jaciment d'època romana del municipi, que queda pràcticament alineat amb l'eix longitudinal, i passa pel centre de les dues centúries proposades.

13 Resulta lògic pensar que per parcel·lar o traçar alguna línia sobre el territori, la primera tasca a realitzar sigui alinear unes pedres, que posteriorment es consolidaven amb unes lloses clavades de cantell (en aquest cas molt ben treballades), per definitivament realitzar la resta de marge de pedra en sec a sobre. Aquesta es una manera d'actuar que es pot veure en els marges més antics i rústics que trobem també a la zona de Santa Eugènia a Mallorca, i a altres indrets com a Formentera.

Figura 5. Es pot apreciar com els dos trams en què queda dividida la carretera de Santa Eugènia que discorre sota l'eix de 60° (en blanc) cerquen la mínima distància en el seu acostament a la de Sencelles.

pal. Aquest camí rural per l'altra banda discorre tot recte fins que es perd arribant al puig al costat de Puntiró.

El desviament que es dirigeix a la carretera de Sineu, ho fa en una direcció preferent perpendicular a l'eix principal, però de manera sinuosa. Arribat a l'indret de l'ermita es produeix una altra bifurcació d'aquest tram; una perpendicular (és a dir paral·lela a l'eix principal) que es dirigeix a l'ermita de Son Seguí de manera sinuosa i ascendent, i l'altra que discorre per la garriga sinuosament en sentit primer a Son Tano (en un tram parcialment esborrat que forma 60° amb què es dirigeix a l'ermita) i seguidament es dirigeix tot recte a ses Olleries; i retrocedint (ja que es troba esborrada la seva presumible connexió directa amb la carretera de Sineu, encara que molt possiblement existent en l'època clàssica) pel carrer principal d'aquest llogaret, pertanyent a Santa Eugènia, es connecta finalment amb la carretera de Sineu.

Un altre eix fonamental en l'ordenació de la trama urbana del poble que ens ocupa és la carretera de Bunyola. Aquesta carretera entra al casc urbà en una direcció que forma 60° amb l'eix principal, i per tant

posteriorment dins la garriga del puig. Aquest camí té per destinació, per un costat la carretera de Sineu vorejant la seva ermita i esvaint-se abans d'arribar a la possessió de Son Tano, i per l'altre costat es dirigeix a la població de Pòrtol en una doble ramificació.

En direcció a Pòrtol aquest tram es creua ortogonalment amb el camí rural que es forma en la tangent d'un revolt de l'actual carretera Ma 3010 que es dirigeix des de Santa M^a a aquesta població. Aquesta carretera, de fet, es desenvolupa en trams alternats segons les direccions del nord solar, i a 30° i perpendiculars a l'eix princi-

Figura 6. Municipi de Cesena al Pice Italià ocupat per la tribu Velina a la qual va pertànyer Quint Cecili Metel.

Figura 7. Esquema general de les traces exposades. En groc les dues centúries de 160 actus de costat, en vermell la divisió en quadrants de les centúries i el traçat del camí del Raiguer, en blau la divisió de l'espai agrari en 4 actus, en cian les diagonals de les centúries, en morat l'eix virtual del camí d'Alaró, i en blanc la resta de xarxa viària que suposem d'origen romà.

en direcció perpendicular a l'eix d'Alaró descrit anteriorment, de la qual es pot reprendre la seva trajectòria a l'altre costat del poble sortint en direcció a Santa Eugènia. En aquest punt trobem dues carreteres; la que es dirigeix pròpiament a Santa Eugènia amb aquesta mateixa orientació de 60°, i la bifurcació que transcorre amb una direcció exactament paral·lela a la carretera de Sineu, i es dirigeix en sentit al camí de Muro que es desenvolupa al llarg d'uns 7600 m paral·lelament a l'eix principal.

Per tant aquest eix virtual que forma 60° respecte a l'eix principal, també segueix l'esquema d'Ulrix, i queda materialitzat a banda i banda del nucli urbà de Santa Maria per la carretera de Bunyola a un costat i la de Santa Eugènia a l'altre. De fet, en la intersecció que

es produeix entre aquest darrer tram que es dirigeix fins a Santa Eugènia i la carretera de Sencelles, es pot apreciar com la carretera de Sencelles, probablement posterior, provocà un trencament de la carretera de Santa Eugènia que conformaria l'antic camí romà, provocant un desviament en el seu traçat que van a cercar la carretera de Sencelles amb la mínima distància (Figura 5)

CONCLUSIONS

Tot plegat dona ordre i coherència a la trama urbana que se'ns presenta avui dia al poble de Santa Maria, especialment pel que fa referència al que intuïtivament es pot interpretar com un traçat ortogonal a partir de la direcció dels dos carrers principals citats anteriorment que conformen l'espina dorsal d'aquesta trama. Trama que respon, clarament, a les direccions principals de centuriació que utilitzaren els romans per ordenar el territori mallorquí segons l'estudi territorial que s'està desenvolupant arreu de tot Mallorca, i que queda plasmada en el quadrat dividit en 4 quadrants de dimensions aproximades a l'actus de 710 m de costat. Aquesta mesura que s'utilitzava a l'època clàssica per la divisió del territori agrari. Un exemple molt clar i genuí d'aquesta divisió del sòl la podem contemplar

al municipi italià de Cesena¹⁴ (Figura 6), però en aquest cas orientada segons la direcció nord solar (i la seva ortogonal est-oest), entre 700 i 705 m de costat, a diferència del nostre cas en què es gira 60° per arrencar-se a la Serra de Tramuntana i d'uns escassos 700 m de costat¹⁵.

La primera ramificació que des del camí empedrat de Son Seguí es dirigeix a Pòrtol queda sota la divisió de la centúria en dues meitats segons la direcció paral·lela a l'eix principal.

El tram del camí del Raiguer que es troba al nord del casc urbà queda situat ben bé al mig d'un dels quadrats dels quatre que divideixen la centúria situada més al nord, la qual cosa fa que quedi integrat perfectament en l'esquema geomètric conformat per la xarxa ortogonal de centuriació que s'ha pogut detectar a l'estudi de més llarg abast sobre el territori mallorquí citat anteriorment (Figura 7).

A la vista de la gran quantitat de camins que encaixen en l'esquema de l'estructura viària proposada per Ulrix datable en època romana al municipi de Santa Maria del Camí, ens permet entendre l'origen del qualificatiu de «camí» que precedeix el nom de la Santa Maria que els cristians catalans utilitzaren per anomenar el poble.

La distància que separa l'actual carretera de Palma-Alcúdia (agafant de referència el tram que sembla més genuí al seu pas vora el poble de Binissalem) i el camí de Muro en

Figura 8. Situació de l'eix principal sota el qual es desenvolupa majoritàriament el camí del Raiguer (al nord en vermell), La carretera Palma-Alcúdia (en blanc i continua en blau), Camí de Muro en blanc i Morelló (al sud en blanc). El primer i segon separats ¼ de centúria i els altres tres ½ de centúria.

direcció oposada a Palma, és exactament igual a la meitat del costat de la centúria proposada. La mateixa distància que separa amb aclaparadora exactitud el camí de Muro i el de Morelló al seu pas per Sencelles (carrers de Sor Fracinaina Cirer i d'Antoni Maura), que es repeteix en la situació del tram del camí del Raiguer que corre per darrere del poble de Santa Maria però aquest a una distància tan sols d'un quart de centúria. Tots tres trams primers (Palma-Alcúdia, Muro i Morelló) lleugerament desplaçats una mateixa distància d'uns 200 m al sud-oest respecte de la centúria proposada.

14 Podem observar la similitud de la trama urbana d'aquest municipi amb la del poble mallorquí de Sencelles que igualment va néixer en el creuament dels eixos de centuriació. Aquest fet ve corroborat, a més, per la clara referència llatina del seu topònim Sencelles = Cent Cel·les.

15 Aquesta mateixa orientació, però, la podem trobar en altres territoris colonitzats pels romans, com és el cas de la ciutat de Tunísia on podem trobar aquest mateix tipus de parcel·lació de 715 m de costat en aquest cas, però orientada a 60° respecte al nord solar com ocorre a Mallorca.

Quedant, per tant, els quatre trams clarament vinculats a l'esquema proposat (Figura 8).

La forma allargassada del territori que pertany avui dia al municipi de Santa Maria del Camí, que com és sabut va tocar després del repartiment a Bernat de Santa Eugènia, encaixa amb l'estructura de les dues centúries proposades que el precediren i el conformaren, encara que per a completar aquestes centúries caldria afegir-hi els llogarets de Marratxinet i es Coscois, que en aquets temps de ben segur formaven un sol cos amb la resta del territori del municipi actual.

Els principals jaciments coneguts d'època romana i tardoromana, del terme de Santa Maria; es Cabàs, Son Credo,

Can Moragues, Son Llaüt i Cas Frares queden relacionats sota les traces principals de l'esquema proposat, la qual cosa, si més no, juntament amb el viari descrit dona consistència a la proposta de centúria tant en dimensions com en orientació dels seus costats.

Les distàncies que separen els tres camins que donen accés als comellars de Can Morro, el des Cabàs i el de Coanegra són pràcticament iguals a 1200 m. Aquest darrer tram de camí de Coanegra i el que hem dit puja al puig de Son Seguí dirigint-se en direcció nord-sud solar a l'ermita, queden separats per una distància triple de l'anterior. Al mateix temps es poden traçar dos eixos virtuals separats aquesta mateixa distància que es sobreposen respectivament, i al nord, sobre els jaciments de Son Llaüt i Son Credo, i al sud d'aquest darrer jaciment també al tram central (orientat segons el nord solar) de la carretera Ma3010. Si marquem les milles romanes (de 1478,5 m) sobre l'eix principal, prenent com origen el *Fòrum de Pol·lèntia* per sobre del qual passa l'eix principal, resulta que totes aquestes traces se sobreposen, amb exactitud considerable, respectivament a les milles 22, 23, 24, 25, 26, i 27. Sobre la milla 26 també es superposa l'eix de la carretera d'Alaró (Figura 9), i el camí del jaciment que es troba darrere de Sant Marçal es sobreposa a la milla 25.

Figura 9. En blanc el traçat dels camins, en gris els eixos virtuals que se sobreposen als jaciments i camins, i en groc la distància en metres referida al vèrtex inferior de la imatge.

Finalment, totes aquestes coincidències en repetició de distàncies, milles romanes, orientacions i jaciments coneguts no poden ser una altra cosa que el resultat d'aplicar un esquema d'ordenació del territori preestablert per part dels romans, i de cap manera fruit de la casualitat o de l'atzar d'intervencions sense un criteri comú.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERCH Figueras Ramon, Viñas i Parramon. Jafre. Girona 1999, p. 10-11
- ARRAYÁS Morales, Isaías. 2002. Tesi doctoral: El *territorium de Tarraco*. Les Fonts arqueològiques. B.4.588-2003/84-688-1008-8.
- ARRIBAS Palau A., *La romanització de les Illes Balears*. Lliçó inaugural del curs 1983-84, Universitat de les Illes Balears. 1983.
- BORRÀS Seguí, Antoni. «Formentera a l'època romana». Revista Lluç, 2007, núm. 856, (p. 39-45).
- BORRÀS Seguí, Antoni. «Es veritablement romà el pont de Pollença? », Bolletí de la societat Arqueològica Lul·liana, 2007, BSAL, 63 (p. 349-368)
- BORRÀS Seguí, Antoni. «El camí de Sa Bomba, romà o medieval? », 1r volum de la Misc. Gabriel Llompart de la revista Randa, núm. 61, 2008
- BORRÀS Seguí, Antoni. «La romanització de la vall d'Alaró», 1r volum de la Misc. Gabriel Llompart de la revista Randa, núm. 61, 2008
- CAPO Joan, Josep. *La vila de Santa Maria del Camí*, Vol. I, (1980).
- CAPO J. MORRO M., *Llegendes i rondalles Santamarieres*. Ajuntament de Santa Maria del Camí. 2007.
- ESTARELLAS Ordinas, M. Magdalena. *Poblament a Santa Maria del Camí des de la prehistòria al mon islàmic*. I Jornades d'estudis locals, Ajuntament de Santa Maria del Camí, 1998 (p. 41-58)
- FORTEZA, Miguel. *Las carreteras de Baleares*. Ministeri d'obres públiques, 1958
- GRIMALT, Francesc. *Els Camins de Calvià, Context i evolució de les vies preturístiques*. Premi Rei en Jaume d'investigació. Col·lecció investigació. Patrimoni. Ajuntament de Calvià. 200.
- GONZÁLEZ Blanco, A. «Los textos de la Cueva Negra. Del descubrimiento a su lectura y estudio» en A. González Blanco – M. Mayer – A.U. Stylow, *La Cueva Negra de Fortuna Murcia y sus tituli picti. Un santuario de época romana (Homenaje al prof. D. Sebastián Mariner Bigorra)*. Antigüedad y Cristianismo (Monografías históricas sobre la Antigüedad Tardía, IV), Murcia 1987, 15-27; id., «Historia de la investigación», en A. González Blanco, M. Mayer Olivé, A.U. Stylow, R. González Fernández (eds.), *El Balneario romano y la Cueva Negra de Fortuna (Murcia)*. Homenaje al prof. Ph. Rahtz.

Antigüedad y Cristianismo (Monografías históricas sobre la Antigüedad Tardía XIII), Murcia, 1996, p. 13-19.

MONTERO S., *Integración y mezcla de cultos en el s.e. de la península ibérica: la Cueva Negra* (Fortuna, Murcia) p. 169-181.

MORRO Veny, Guillem. *La vila de Santa Maria del Camí a mitjans de segle XV*. I Jornades d'estudis locals, Ajuntament de Santa Maria del Camí, 1998 (p. 59-78).

PALOL P., *Les Illes Balears en temps cristians fins als àrabs*. Institut Menorquí d'Estudis. 1984.

ULRIX, Florent, «*Recherches sur la méthode de traçage des routes romaines*», a: *Latomus* 22 (1963), S. 157–180.

VITRUBI Polió, M. *Los diez libros de Arquitectura*. Trad. J.L. Oliver Domingo. 1997. Madrid. Alianza Editorial.

DOS TOPÒNIMS (SEMI)INÈDITS DEL PLA DE CIUTAT I LA MOTIVACIÓ DEL QUE ELS ALBERGA

Cosme Aguiló

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

Tot i que no tenc per costum encasellar els noms de lloc a partir de divisions fetes segons les seves mesures geogràfiques, he de reconèixer que de vegades és escaient parlar de topònims majors i menors, encara que hom no sàpiga ben bé quin espai ha d'abastar un nom de lloc perquè sigui considerat d'uns o dels altres. Com qualsevol altre intent semblant, fer una ratlla divisòria dins un *continuum* sempre és una decisió subjectiva i arbitrària. No hi ha dubte que els toponimistes coneixem de primera mà la relativitat de qüestions semblants: no sabem quan un torrent passa a ser riera, ni quan aquesta esdevé riu, ni quan un turó torna muntanya, ni podem esbrinar el límit que separa una tenassa d'un escull, o discernir, en termes de superfície, entre un illot i una illa.

He fet tot aquest preàmbul només per dir que en el moment actual ja és molt difícil descobrir topònims marcadament antics que tenguin una certa importància geogràfica, vull dir topònims majors, perquè els nostres petits territoris insulars han estat escorcollats amb una remarcable profunditat pel que fa a aquesta mena de noms de lloc. Les poques unitats que puguin haver passat per malla segurament s'amaguen rere d'altres de més envergadura espacial, com és el cas dels dos topònims dels quals parlaré tot seguit. Sota l'adjectiu (*semi*) *inèdits*, vull donar a entendre que no han estat analitzats mai com a topònims, tot i que un ha estat publicat documentalment, és present en el mapa Despuig,¹ surt a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* i em consta que es coneixen altres documents que també en parlen;² de l'altre, sí que puc dir que és totalment inèdit.

Les unitats en qüestió, recopilades *in vivo* pel qui subscriu el 1994,³ són les de *Mandor* i *Moranta* que, si no vaig errat, corresponien a dues possessions antigues que avui es troben annexionades a una gran finca situada al peu de les costes que des del pla quaternari de la ciutat puguen cap al municipi d'Algaida. Tal finca és la de Xorrigo, el suggestiu nom de la qual mereixerà també un detingut comentari. Tant Mandor com Moranta han generat toponímia satèl·lit paral·lela. Així es parla de *s'Hort de Mandor* i *es Sementer de Mandor*, per una banda, i de *s'Hort de Moranta* i *es Sementer de Moranta*, per l'altra. Potser sí, que és aportació novella el fet d'haver constatat que Moranta és encara un topònim viu.⁴

1 El mapa Despuig (1784) transcriu el lloc de *Morante*, entre els de Xorrigó [sic] i *Badaluch*.

2 Em consta que Gaspar Valero té a punt de publicar un treball en el qual surt un dels dos topònims que ens ocupen.

3 Foren recollides oralment de Baltasar Pocoví Vich, de Xorrigo, nat el 1935.

4 La *Gran Enciclopèdia de Mallorca* documenta una alqueria del mateix nom a Artà.

MANDOR

El nom de *Mandor* possiblement correspon a un antropònim d'origen àrab, que té congèneres continentals en un barranc afluent del Túria del mateix nom i en un poble que hi és a la vora, *la Vallesa de Mandor*, en el terme de Riba-roja de Túria. Joan Coromines diu que és relacionat amb l'àrab manzûr 'vigilància, guarda'.⁵

És sorprenent i obre un interrogant el fet que un dels ferits a la segona batalla contra l'exèrcit pisanò-català, present en el *Liber Maiolichinus*,⁶ fos un tal *Mindó*, transcripció llatina d'un nom àrab inidentificable, segons M. Magdalena Riera.⁷ Recordem que l'exèrcit pisanò-català s'havia establert a l'antic terme de Catí de la documentació cristiana posterior, avui es Pla de Sant Jordi, en el qual es troben els dos noms en qüestió.

No veig si hi pot haver alguna relació entre el topònim i el substantiu *mandó* d'una varietat de raïm negre que documenten el DCVB, s. v. i el diccionari d'ampelònims de Xavier Favà i Agud.⁸

MORANTA

De *Moranta*, podem dir que és un cognom mallorquí, que F. de B. Moll inclou entre els llinatges d'origen germànic,⁹ tot indicant, però, que Förstemann sospita que, juntament amb altres formes semblants (*Morant*, *Moran*, etc.), es tracta de derivacions a partir del llatí MAURUS, 'moro'.

A parer meu, resulta ben clar que és un topònim d'estructura i gènesi semblant a d'altres noms antiquíssims que apareixen, sense article ni complements de cap tipus, tant a Mallorca (*Morell*, *Torà*, *Deulossal*, *Galiana*, *Cortada*, *Tió*, *Cabrianes*, etc.¹⁰), com a Menorca (*Ferragut*, *Montpalau*, *Montpler*, etc.)¹¹

Tretze i vint anys després de la conquesta de Mallorca, gràcies a les investigacions de Ramon Rosselló, trobam els Moranta documentats com a possessors de béns immobles dins la ciutat:

5 JOAN COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*, Curial Edicions Catalanes, vol. V (Barcelona, 1996), s. v. p. 161-162. Vegeu també, RUTH MOYANO i JOSÉ R. GARCÍA IBÁÑEZ, *Introducció a la toponímia històrica de Riba-roja*, XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica (Ontinyent, 1977), p. 745-752.

6 *Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*, traducció de MIREIA MULET I MAS, Societat Arqueològica Lul·liana, Institut d'Estudis Balearics i Ajuntament de Palma (Palma, 1991), p. 39. La traducció catalana s'expressa d'aquesta manera: Raimuci, conegut pel nom de la costa d'Esculea, travessà Mindó.

7 M. MAGDALENA RIERA I FRAU, *Evolució urbana i topografia de Madîna Mayîrqa*, Ajuntament de Palma (Palma, 1993), p. 220.

8 XAVIER FAVÀ I AGUD, *Diccionari dels noms de ceps i raïms. L'ampelonià catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Premi Joan Coromines, 1999, Biblioteca de dialectologia i sociolingüística, VIII (Barcelona, 2001), p. 193-194.

9 F. DE B. MOLL, *Els llinatges catalans*, Editorial Moll, Els treballs i els dies, 23 (Mallorca, 1982), p. 116.

10 COSME AGULÓ, *El nom de Mondragó, abans de perdre l'esperança, a Toponímia i etimologia*, Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 18, Universitat de les Illes Balears i Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona, 2002), p. 87-99.

11 COSME AGULÓ *Per una recerca etimològica de Montpler (Menorca)*, Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica, LXXXI (Barcelona, 2000), p. 44-45.

El 4 de desembre de 1242, Ermesenda de Rovira estableix a Bernat Albereda unes cases a la ciutat, que té per donació de Bonaventura de Moranta.¹² L'11 de gener de 1249, es ven a Ramon de Farners una algorfa situada sobre l'obrador que aquest té en nom de Pere de Moranta en la ciutat de Mallorca.¹³

Que aquests Moranta, tal vegada pare i fill, estan lligats a la possessió que ens ocupa resulta ben clar, a la llum de les publicacions del medievalista felanitxer, a qui mai no s'agraeix prou tan esplèndida labor. A més, la documentació facilita la coneixença del topònim àrab anterior:

El 2 de gener de 1243? (l'any és de lectura insegura), Pere de Moranta estableix a Ramon de Lombala i a Bernat de Malgrat i a Guillem Casta l'alqueria Beniamden, que té per Nunyo Sanç en el terme de Catí.¹⁴ El mes d'abril de 1302, Vicenç Mata compra la tercera part de l'alqueria *Beniando*, àlies *Moranta*, en el terme de Catí.¹⁵

XORRIGO

Xorrigo és un topònim de les costes que puguen del terme de la ciutat cap a Algaida¹⁶ que no he trobat en els articles de Mn. Alcover en el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.¹⁷ Joan Coromines¹⁸ el classificà entre els topònims mossàrabs sense explicar-ne l'ètim i el *Corpus de toponímia de Mallorca* únicament es féu ressò d'aquesta filiació.¹⁹ L'*Onomasticon Cataloniae*,²⁰ que li dedica més atenció, diu que Quadrado el documenta el 1452 i després d'assenyalar que el nom fa referència a una alqueria, un torrent, unes costes i una font i de fer unes disquisicions innecessàries per rebutjar relacions amb topònims i noms comuns que no s'hi atansen ni de lluny, expressa dubitativament una possibilitat que, a parer meu, fer de ple en el clau etimològic:

Potser SUBRIGUUS («un peu humide» que està ben documentat des de Plini²¹) derivat de RIGARE (tal com *irriguus*, etc.). Per exemple PAGUS SUBRIGUUS 'rodalia regadiva, regadissa, reguívola'; la *i* breu podia donar *i*, sigui per la història de les vocals mossàrabs (n'hi ha força antecedents, vegeu DECH, s. v. *guisante*), sigui per causa de la *u* següent, per metafonia (cf. *igual*). [...] Essent mossàrab no cal dir per què la *s* es va tornar *x*.

12 RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *La ciutat de Mallorca en el segle XIII (Documentari)*, (Felanitx, 2001), p. 17.

13 RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *op. cit.*, p. 164.

14 RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *op. cit.*, p. 116.

15 RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *El rei En Jaume II de Mallorca i el seu temps* (Felanitx, 2001), p. 26.

16 Hi ha un altre Xorrigo entre Cas Concos i Felanitx, que pot ser un trasllat d'aquest. És una finca de dotze quarterades, situades entre Son Barceló, Can Siula, Can Marc i Can Sull. No hi ha cap aigua subterrània que en pugui haver motivat la denominació.

17 És simptomàtic que no es trobi en el següent: A. M. ALCOVER, *La llengua que parlen ara les Illes Balears ¿procedís dels muzaràbichs de tals illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo rey En Jaume I*, tom XIV (1925-1926), p. 19-90.

18 JOAN COROMINES, *Estudis de toponímia catalana*, I, ed. Barcino (Barcelona, 1965), p. 256.

19 J. MASCARÓ PASARIUS, *Corpus de toponímia de Mallorca*, vol. VI (Palma, 1967), p. 3059

20 JOAN COROMINES i J. MASCARÓ PASSARIUS, *Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les illes Balears*, Curial Edicions Catalanes (Barcelona, 1989), p. 298.

21 Vet ací un exemple de Plini (17, 250): *riguus pro sarculo est* 'el reg reemplaça l'aixada'. Agraesc la citació a la meua professora Carme Bosch.

Més que partir d'un adjectiu acompanyant el mot PAGUS (i en tot cas seria millor un HORTUM SUBRIGUUM), proposaria partir de la substantivització d'aquell adjectiu, car *riguus*, a més de 'regador, reguivól, etc.', significa també 'síquia, conducte d'aigua'. Hi ha uns verbs llatins emparentats que és interessant conèixer: *subrigo*, *-rexi*, *-rectum*, que tot i que semànticament és lluny del que ens interessa ('dreçar, aixecar') és format amb *sub* i el verb *rego*, *rexi*, *rectum*, que significa 'dirigir, guiar, conduir'. El verb *subrigo* va passar a *surrigo* i després es va sincopar en *surgo*, *surrexi*, *surrectum*,²² que a més de conservar el significat de 'dreçar' té també els de 'sorgir, brollar', molt més interessants. És clar que no propòs partir de cap forma verbal, sinó, de *riguus*, amb el prefix *sub-*, com fa el mestre Coromines, però no de l'adjectiu, com ja he dit abans, sinó de la seva substantivització. Un *subriguus* és, doncs, un conducte subterrani d'aigua, una aigua conduïda, guiada sota terra, una font de mina, en definitiva, que és allò que hi ha a Xorrigo, un túnel espectacular de 77 m de llargària, tallat dins la roca calcària, de cel obert en els inicis i totalment subterrani en més de la meitat, fins arribar a l'ull de la font, i amb un segon accés escalonat, que permet arribar-hi des del coster del torrent. En una rondalla recopilada per l'Arxiduc (*Sa Font de Xorrigo*),²³ s'atribueix l'autoria d'aquesta magnífica obra d'enginyeria hidràulica a un àrab anomenat Amet, comprat com a esclau pels estadants cristians de la finca («s'esclau començà á picá, a una encletxa ahont parexia que ja havian comensat á foradá»). De fet, d'aquesta captació artificial, se'n diu també *sa Font des Moro* i encara se'n conta una rondalla, o més tost llegenda, semblant.²⁴

No hi ha dubte que els àrabs prejaumins, i no els esclaus posteriors, tenen alguna cosa a veure amb la captació, però l'ètim clarament llatí i precatalà²⁵ obliga a obrir l'interrogant dels inicis del solc de drenatge. Crec que el topònim convida a proposar una autoria romana que tal vegada unes investigacions arqueològiques podrien refermar o desmentir.

Una forma verbal del català illenc actual està clarament vinculada a la idea de 'regar per sota'. A Santanyí, i supòs que també a altres poblacions, e és ben viu el verb *xorriar*, que el DCVB introdueix per la pronúncia *xurriar* i mal tradueix al castellà com a *chorrear*. Tot i que els exemples que reporta són bons, no ho és l'etimologia, a partir «d'un radical xurr-, onomatopeia del raig d'un líquid». Es diu *xorriar*, de l'aigua que surt d'una roca i llenega suaument per la penya, verb molt diferent de *brollar*. Per contra, sembla que *rajar* tant pot cobrir el sentit d'un verb com de l'altre.

22 VEIKKO VÄÄNÄNEN, *Introducción al latín vulgar*. Versió espanyola de Manuel Carrión, ed. Gredos (Madrid, 1988), p. 87.

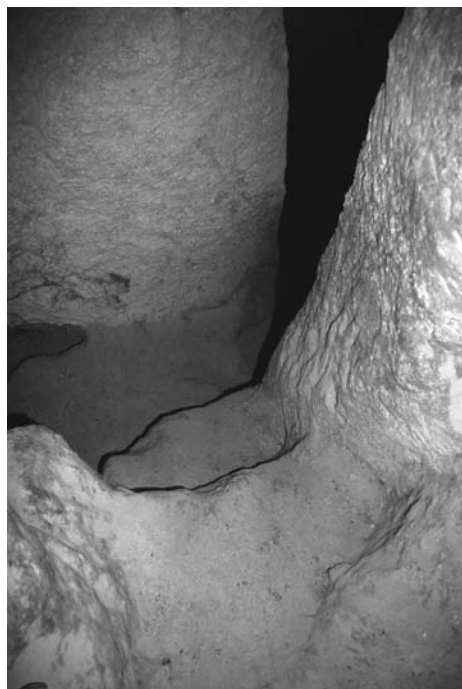
23 ARXIDUC LLUÍS SALVADOR, *RONDAYES DE MALLORCA*, Facsímil de l'edició catalana de Wirzburg de 1895. José J. de Olañeta, Editor (Barcelona, 1982), p. 133- 143.

24 La vaig recollir de Bartomeu Llinàs Bestard, de cas Pastor (1927). Deia que la féu un esclau i que l'amollarien si trobava aigua per a tot Sant Jordi. En trobà molta i llavors no l'amollaren. Es posà a ventar amb el seu capell i l'aigua s'estroncà fins que només en deixà un filet.

25 Només el Dr. G. ROSSELLÓ BORDOY, *Mallorca musulmana según la Remembrança... de Nunyo Sanç y el Repartiment... de Mallorca*, Universitat de les Illes Balears (Mallorca, 2007), p. sense numerar al final, ha proposat, tot i que amb un interrogant, una etimologia basada en l'àrab per a Xorrigo, que vendria de *suraiq* (?), diminutiu d'una rel *srq*.

DOS TOPÓNIMS (SEMI)INÈDITS DEL PLA DE CIUTAT I LA MOTIVACIÓ DEL QUE ELS ALBERGA

CONCLUSIONS

Amb aquesta nota he volgut mostrar les coses següents:

1. Que a les illes Balears encara hi ha possibilitats de descobrir, a través de fonts orals, topònims d'un cert abast geogràfic i cronològic.
2. Que la documentació publicada és un suport de capital importància per situar-los cronològicament.
3. Que el topònim *Mandor*, com el de *Beniamdem* i la seva variant *Beniando*, té els orígens en la Mallorca musulmana. Ambdós noms de lloc constitueixen nous punts de partida perquè els arabistes puguin estudiar les persistències toponímiques insulars en l'actualitat o en el món medieval.
4. Que el topònim *Moranta* pot ser de creació catalana, tal volta el punt de partida del llinatge homònim, i suplanta un nom anterior, segurament d'origen tribal (berber?).
5. Que tant *Mandor* com *Moranta* són topònims de gran antigor, mereixedors, per tant, de ser divulgats i protegits.
6. Que *Xorrigo* és d'origen llatí, motivat per una antiquíssima captació d'aigua que possiblement és romana en els seus orígens, tot que els àrabs la degueren modificar substancialment.

Tema 3

**ANTROPONÍMIA.
ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS**

EVOLUCIÓ ENTRE ELS SEGLES XVI I XX DEL CONJUNT ANTROPONÍMIC TRADICIONAL A MALLORCA

Antoni Llull Martí

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

A la Jornada d'Antroponímia i Toponímia de l'any passat, a La Real, vaig presentar una comunicació sobre l'evolució del conjunt antroponímic cristià a Mallorca entre els segles XIII i XV, i avui voldria completar-la amb aquesta, mostrant com seguí evolucionant el conjunt de noms tradicionals fins al gran trasbalsament social i de cultura i costums produït a la nostra illa dins el segle passat per les successives immigracions de gent peninsular i estrangera, que encara continua. Vérem ja, dins aquella comunicació com a través dels segles s'havien anat incorporant al conjunt tradicional alguns noms de bateig desconeguts fins aleshores a l'illa i com anaven desapareixent-ne alguns altres, però en nombre tan reduït que no n'afectava gaire l'essència. Aquesta tendència continuà en el segle XVI i en els quals el seguiren, fins ben entrat el XX.

Per nom tradicional entenc el que ha estat usual ininterrompudament durant, com a mínim, prop d'un segle. No hi he inclòs, per tant, els introduïts a partir de l'acabament de la Guerra de l'any 36, no tan sols per les poques generacions passades des de llavors ençà, sinó per coincidir l'acabament d'aqueixa guerra amb l'inici de la massiva immigració a la nostra illa de gent de parla castellana, i després de gent de països estrangers i molt diverses cultures, molts dels quals duïen i duen noms fins fa molt poc desconeguts a Mallorca, i que en la majoria de casos els posaren als seus fills ja nascuts a l'illa.

Podem assegurar que el conjunt onomàstic illenc es mantingué amb pocs canvis durant més de cinc-cents anys, fins a les grans transformacions, sofertes dins la segona meitat del segle XX a les quals ja m'he referit i els pocs anys que duïm del XXI, que causen i possiblement causaran encara en un grau molt més elevat, una transformació tan grossa que suposarà la destrucció del nostre conjunt antroponímic tradicional. Serà una de tantes pèrdues de la nostra identitat, i no crec que hi hagi forma d'evitar-ho, i pens que no ens queda més remei, als mallorquins que volem seguir essent un poble diferenciat dels altres, que fer el possible, que supòs que no és gaire perquè de cada any que passa som, proporcionalment, més pocs, perquè es mantinguin la nostra llengua i les nostres tradicions, entre les quals la dels nostres noms de bateig.

Dins el segle XVI es produïren grans calamitats, que disminuïren o afectaren molt negativament la població illenca, com males anyades, pestes, fam, abusos de les classes dirigents que dugueren a les revoltes populars de les Germanies, etc. La nombrosa documentació originada per les informacions sobre els qui havien estat adictes a aqueixs

moviments populars i els qui s'havien mantingut fidels al poder establert, constitueixen, entre d'altres, una font molt útil per al coneixement dels noms dels mallorquins d'aquell temps. Una estadística que vaig fer sobre llistes extretes d'una part d'aqueixs documents¹ em permet establir que els noms d'home més usuals a Palma i diversos pobles per devers l'any 1523, amb els percentatges d'ús aproximats, eren els següents:

	Ciutat	Artà	Felanitx	Manacor	Muro	Santanyí	Sóller
Joan (i Joanot)	15,6	14,8	12,3	12,3	17,0	13,6	17,3
Pere (i Perot)	12,7	13,1	9,6	12,8	9,8	6,1	13,4
Antoni	11,0	8,2	17,2	12,0	13,9	13,6	11,1
Miquel	8,0	11,4	8,7	8,0	9,3	8,2	2,9
Bartomeu	5,9	4,8	7,5	9,4	3,0	7,7	14,2
Jaume	5,6	7,3	5,5	7,2	8,8	7,5	8,8
Gabriel	4,7	4,2	7,2	3,0	6,0	4,1	2,7
Guillem	3,7	4,0	4,3	4,0	3,9	4,8	4,7
Francesc (i Francí)	3,4	0,3	–	1,0	2,1	2,7	4,4
Rafel	2,8	1,1	2,8	1,2	3,9	2,7	0,7
Mateu	1,8	1,7	1,7	1,4	1,2	2,7	0,7
Sebastià	1,6	3,2	2,6	1,2	1,8	3,4	0,7

Observant aquesta petita estadística ens trobam amb **Joan**, **Pere**, **Antoni**, **Miquel**, **Bartomeu** i **Jaume**, com a noms més representatius, situació molt semblant a la de cinquanta anys enrere, i com començaven a introduir-se entre els noms preferits els dels arcàngels **Rafel** i **Gabriel**, mentre que **Miquel** ja ho era des de molt de temps enrera, amb percentatges molt semblants als que apareixen al quadre que acab de mostrar, si exceptuam el cas de Sóller, on la major popularitat de Sant Bartomeu, deguda possiblement al fet de tenir-lo per patró de la vila, feia que es posàs molt més el seu nom en els batejos en detriment del dels arcàngels i dels altres apòstols, exceptuats Sant Pere i Sant Jaume. (Els que havien nom **Joan** no solien tenir per patró l'apòstol, sinó sant Joan Bapista). Hi podem veure també com anava fent-se popular **Francesc**, sobretot a la Ciutat i a Sóller, i **Sebastià** a la Ciutat, i a Artà, Felanitx i Santanyí, que havia augmentat l'ús de **Nicolau** i que havien baixat, en els percentatges d'ús **Bernat**, **Guillem**, **Pau** i **Vicenç**. També **Andreu**, quasi inusitat en el segle anterior, té en aquest un presència ben considerable.

Altres noms usuals, però amb percentatges que no sobrepassaven de gaire l'u per

¹ Els transcrits per J.M. Quadrado a les *Informacions judicials sobre els adictes a les Germanies e penes de cos e d'haver a ells imposades après la reducció de 1523*, Palma, 1896.

cent, o no hi arribaven, eren **Baltasar, Benet, Bernadí, Cosme, Damià, Esteve, Felip, Gaspar, Jordi, Martí i Vicenç**, i també corrents, però no tant, **Arnau, Babtista, Cristòfol, Domingo, Galceran, Gaspar, Gregori, Julià, Leonard, Llorenç, Lluís, Macià, Melcior, Pau, Ramon, Salvador i Tomàs**.

Dins el segle anterior havien començat a aparèixer els derivats hipocòrístics de **Joan** > **Joanot** i de **Pere** > **Perot**, i a finals del XVI eren bastant usuals, tant entre la noblesa i famílies d'estament mitjà o alt com entre la gent més pobre, derivats de formació semblant als francesos *Jeannot* i *Pierrot*. Molts d'historiadors del segle XIX, caigueren en l'error (i en l'horror) de considerar aquests derivats com a noms dobles, en què el segon era **Ot** (forma catalana del germànic *Otto*, en castellà *Otón* o *Odón*), nom que mai no ha estat usual a Mallorca. I així traduïen al castellà Joanot per *Juan Odón* i Perot per *Pedro Odón*.

En un cadastre de la Ciutat corresponent a l'any 1576,² sobre el qual vaig fitxar i recomptar els noms de 1466 persones, 978 homes i 488 dones, em vaig trobar amb què en cinquanta anys la situació no havia canviat gaire. La dotzena de noms citats a continuació, servia per anomenar més de tres quartes parts de la població masculina:

Joan (amb la variant **Joanot**) (14,5%)
Antoni, (13%)
Pere, (11%;)
Miquel, (7,5%)
Jaume, (6%)
Bartomeu, (5%)
Gabriel, (4,8%)
Francesc, (3,3%)
Jeroni, (3,3%)
Rafel, (2,4%)
Nicolau, (2,3%) i
Guillem, 2,2%.

De manera semblant, més de tres quartes parts de les dones duïen un d'aquests catorze noms:

Joana (19%),
Catalina o **Caterina** (13,7%),
Margalida (8,0%),
Antònia o **Antonina** (6,3%),
Francesca, **Francisca** o **Francina** (5,6%),
Anna (4,9%),
Magdalena (3,5%),
Elisabet (i alguna **Isabel**) (2,8%),

² *Cadastre de la Ciutat de Mallorca fet l'any 1576*, transcrit al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* per D. José Ramis de Ayreñor y Sureda, tom IV, p. 114 a 200.

Elionor (2,7%),
Esperança (2,7%)
Jerònia (2,4%),
Praxedis (2,2%),
Pereta (2%) i
Coloma (1,6%) .

Noms d'home que a l'inici del segle no es trobaven a l'illa o hi eren molt rars, i que cent anys després havien incrementat molt la seva popularitat, són **Sebastià, Nicolau, Jeroni, i Onofre**, així com els noms dels tres Reis d'Orient, **Melcior**, (vulgarment Melcion o Sion), **Gaspar** i **Baltasar**, amb clara preferència per aquest darrer, i començaven a aparèixer algun **Blai**, algun **Lluís** i alguns **Josep**. Es mantenien amb percentatges similars als del segle anterior, **Antoni, Bartomeu, Francesc, Gabriel, Gregori, Jaume, Joan, Llorenç, Martí, Mateu, Miquel, Rafel, Ramon, Salvador, Vicenç** i alguns altres menys usuals, i havia disminuït lleugerament l'ús de **Pere** i notablement el de **Guillem** i el de **Bernat**.

Entre les dones, havia aparegut, fent-se immediatament prou notable, **Esperança**, i s'havia incrementat l'ús d'**Anna**, o **Aina, Antònia** o **Antonina, Elisabet** o **Isabel, Francesca, Francisca** o **Francina, Magdalena** i **Margalida**, i el de **Maria**, es troba molt més usat que en el segle anterior combinat amb **Anna** o la seva variant **Aina**.

Prop d'un 4,5% de les dones mallorquines, per devers mitjan segle XVII, tenien com a noms de fonts **Maria-Anna** o **Maria-Aina**. Es mantenien amb percentatges similars als del segle anterior **Apol·lònia**, encara rar, **Bàrbara, Coloma, Catalina, Esperança, Jerònia, Joana** i **Sebastiana**, i havien baixat en popularitat **Elionor, Pereta, Praxedis**, i alguns altres no tan usuals. Eren també corrents, si bé amb percentatges no gaire superiors a l'u per cent o inferiors, **Agnès** (vulgarment *Ainès*), **Bartomeua, Beatriu, Beneta, Bernadina, Damiana, Eulàlia, Gabriela, Llorença, Maciana, Onofra, Rafela** i **Sebastiana**.

Les influències del Renaixement arribaren a Mallorca amb bastant de retard. Pel que fa als noms, les innovacions es troben en primer lloc a les famílies d'alguns il·lustrats, sobretot en la de l'humanista Ferran Valentí, que posà al seu fill el nom de **Teseu** i a les seves filles els de **Hipòlita, Fedra, Adriana, Policena** i **Lucrecia**. Alguns d'aquests noms es troben després entre famílies importants, però no arrelaren entre les del poble ras, com alguns altres a causa, també, de la moda renaixentista: **Príam**, (que sembla que acabà com a exclusiu de la família Villalonga) **Hèctor, Hipòlit, Horaci, Virgili, Alexandre, Cèsar, Marc-Antoni, Cassandra, Diana, Dorotea, Drusiana, Prudència, Sofia** i **Júlia**.

Els canvis que tingueren lloc en els dos segles següents foren molt menys notables que els referits als XV i XVI. Podem considerar el període corresponent als segles XVII i XVIII, que venc comentant, com a de consolidació del conjunt onomàstic que arribaria amb poques variacions al segle XX. Al començament del segle XVII ja havien deixat de ser usuals uns quants noms que ho foren molt durant l'edat mitjana a l'illa, com els d'home **Berenguer, Bonanat, Ferrer, Galceran, Guerau** i **Hug**, que si bé rars, encara podia trobar-se'n algun al començament de l'edat moderna, i els de dona que havien estat bastant populars **Blanca, Bonanada, Brianda, Dolça, Elicsèn** o **Elisenda, Ermessenda** i **Esclarmonda**.

L'increment d'ús més notable entre els noms que havien començat a usar-se dins el segle XVI, fou el de **Josep**, que en principi solem trobar escrit *Josef*, (cosa que també passava

en castellà, fins que perdé la *f* en aquesta llengua). Durant l'edat mitjana no es trobava mai **Josep** com a nom cristià, mentre que era molt corrent entre els jueus i els musulmans. Sembla que el canvi d'actitud dels cristians envers del nom del sant Patriarca fou a causa de la labor propagadora del culte a aquest sant duita a terme pels frares carmelitans, sobretot els descalços, durant el segle XVI i els següents. A Barcelona aqueixs frares eren coneguts popularment amb el nom de «josepets». L'any 1617 fou decretada la festa de sant Josep a Mallorca i Menorca, i això degué contribuir molt a incrementar l'ús del nom del sant. Però la gran embranzida en la popularitat de l'espòs de la Verge Maria la constituí el decret del papa Pius IX pel qual, l'any 1871, sant Josep era declarat Patró de l'Església Universal. Per aqueix temps a Mallorca ja hi havia potser un 6 o un 7 per cent d'homes que duïen el seu nom, però pocs anys després el percentatge havia augmentat a més d'un nou per cent, poc més o menys com havia succeït amb **Maria**, passant **Josep** a davant de **Miquel**, de **Jaume**, de **Francesc**, de **Bartomeu** i de **Pere**.

A mitjan segle XVII, els dotze noms d'home més usats eren, per aquest ordre i amb les percentatges aproximats que s'indiquen:

Joan, (15%)
Antoni, (11,7%)
Miquel, (9,6%)
Pere, (9,1%)
Jaume, (6,5%)
Bartomeu, (4,8%)
Gabriel, (4,1%)
Rafel, (2,7%)
Guillem, (2,6%)
Francesc, (2,5%)
Jeroni, (2,5%), i
Sebastià, (2,4%).

Amb relació al segle anterior, s'havia incrementat molt l'ús de **Sebastià** i d'**Onofre** i una mica el de **Miquel**, i havien baixat lleugerament **Benet**, **Jeroni**, **Pau**, **Nicolau** i **Tomàs**. Entre els altres noms corrents, però no tan usuals, es mantenien poc més o menys com en el segle anterior **Agustí**, **Baltasar**, **Bernadí**, **Cristòfol**, **Damià**, **Domingo**, **Esteve**, **Felip**, **Gregori**, **Gaspar**, **Jordi**, **Josep**, **Lleonard**, **Llorenç**, **Melcior**, **Ramon**, **Salvador** i **Vicenç**.

Noms d'home encara menys corrents que els esmentats, trets de diversos documents del mateix segle XVII, i que no havia trobat en els consultats pertanyents al segle anterior, són **Albert**, **Albertí**, **Amador**, **Dionís**, **Iñigo** (així, en castellà), **Ildefons**, **Narcís**, **Ponç**, i encara, si bé molt rarament, els medievals **Berenguer**, **Galceran**, **Hug**, i **Asbert** (quasi sempre escrit **Sbert**).

Entre els noms de dona sobresortien els següents:

Joana, (19,4%);
Catalina, (14,3%);

Margalida, (1,8%);
Francesca, Francina o Francisca, (8,0%);
Elisabet, (5,7%);
Anna, (5,4%);
Magdalena, (5,1%);
Maria, (amb **Maria-Anna**, 4,9%);
Jerònia, (2,2%);
Esperança, (2,1%), i
Praxedis, (1,6%).

Amb percentatges no gaire superiors a l'u per cent, o lleugerament inferiors, eren corrents **Agnès, Apol·lònia, Beatriu, Bernadina, Eulàlia, Llorença, Rafela i Sebastiana**, amb freqüències similars a aquelles amb les que es trobaven en el segle anterior, i havia disminuït l'ús de **Bartomeua**, de **Beneta**, de **Coloma**, de **Damiana**, d'**Elionor**, de **Gabriela**, de **Llorença**, de **Maciana**, d'**Onofra**, i de **Pereta**. També es trobaven alguna **Clara**, alguna **Jaumeta**, alguna **Magina**, alguna **Montserratada**, alguna **Paula** i alguna **Teresa** i alguna **Ildefonsa**. I molt més rarament, duits en molts de casos per una sola persona, els medievals **Marquesa, Unissa, i Violant**.

Entrant dins el segle XVIII, les variacions dins el conjunt antroponímic tradicional amb relació al segle anterior no són gaire notables. Són pocs els noms nous que s'hi troben, i els percentatges dels més corrents no varien gaire, exceptuat el cas de **Josep**, que havia ascendit, per les causes ja explicades, a un sisè o a un setè lloc. D'un conjunt de 1031 persones, 657 homes i 374 dones extret d'una talla general efectuada l'any 1739, he tret la següent relació dels noms d'home preferits:

Joan, (13,5%)
Antoni, (11,6%)
Pere, (7,5%)
Miquel, (7,3%)
Jaume, (6,7%)
Francesc, (5,5%)
Josep, (4,9%)
Sebastià, (4,0%)
Bartomeu, (3,3%)
Gabriel, (3,0%)
Rafel, (2,3%)
Bernat, (2,0%)
Jeroni, (1,8%), i
Guillem, (1,7%).

Pel que fa a les dones, els noms que més s'hi troben són els següents:

Joana, (14,2%)
Margalida, (13,6%)

Catalina, (9,9%);
Antònia o Antonina, (8,6%)
Francesca o Francina, (8,6%)
Maria, (8,6%)
Anna o Aina, (5,6%)
Elisabet, (5,9%);
Magdalena, (5,6%)
Jerònia, (2,8%)
Bàrbara, (2,0%)
Elionor, (2,0%) i
Praxedis, (2,0%).

Amb tot i que no era gaire corrent, havia augmentat la freqüència d'ús de **Clara** i es trobaven a la relació alguns noms inusitats o molt rars en els segles anteriors, com **Elena**, **Eugènia**, **Gertrudis**, **Rosa** i **Teresa**.

Entre els anys 1702 i el 1713 tingué lloc la nefasta Guerra de Successió, que a més de minvar l'extensió territorial i els recursos vitals del país, posà el tron d'Espanya en mans de Felip V, un monarca absolut i partidari d'una centralització política i administrativa a ultrança. La més notable de les mesures centralitzadores imposades fou el Decret de Nova Planta, pel que quedaven abolits els furs, privilegis, llibertats tradicionals i fins i tot costums de què gaudien els naturals dels regnes d'Aragó, de València i de Mallorca, entre els quals el d'usar la llengua pròpia en els actes jurídics i en tota casta de documents oficials, i fins i tot en la predicació. Això, tingué efectes desastrosos sobre la nostra cultura i repercutí també en el conjunt antroponímic tradicional, afavorint la castellanització d'uns quants noms. D'altra banda, en els estíms, censos i altres documents en què apareixen molts de noms de persona, ja no s'hi troben aquests en català, sinó en castellà, i per tant ja no sabem quants dels que hi figuren amb el nom de *Pedro* eren anomenats en la seva vida familiar i social amb aquesta forma castellana i quants encara conservaven oralment la forma tradicional *Pere*, com no sabem quins eren anomenats *Francesc* i quins *Francisco*, i quantes *Antonina* i quantes *Antònia* i quantes *Elisabet* (familiarment *Bet*) i quantes *Isabel*. Alguns noms que arribaren a Mallorca dins els segles XVIII i XIX ja hi foren introduïts en la forma castellana, com *Carlos*, *Carmelo*, *Caetano*, *Isidro*, *Jacinto*, *Mariano*, *Teodoro* i *Victoriano*.

D'una relació dels noms extrets del Padró de Palma corresponent a l'any 1801, 1000 homes i 373 dones, he obtingut els resultats, que us mostraré tot seguit. Els noms d'home més corrents eren:

Joan, (14,1%);
Antoni, (11,7%);
Miquel, (10,1%);
Pere, (7,3%);
Josep, (6,1%);
Bartomeu, (5,9%);
Jaume, (5,2%)
Francesc, (4,4%);

Bernat, (4,1%);
Gabriel, (3,1%),
Guillem, (2,8%);
Sebastià, (2,7%);
Macià, (2,2%)
Rafel, (2,0%);
Mateu, (1,8%);
Llorenç, (1,3%) i
Manuel, (1,2%).

Si comparem aquests resultats amb els de mig segle enrere, veim que s'havia incrementat molt l'ús de **Miquel**, de **Bartomeu**, de **Bernat**, de **Guillem**, de **Macià**, de **Mateu** i, sobretot, de **Josep** i de **Manuel**. I, havien davallat **Jeroni**, i **Sebastià**. Dins aqueixa mateixa relació s'hi troben, entre una i tres vegades, i amb la forma castellana, *Cayetano*, *Isidro*, *Jacinto*, *León*, *Mariano*, *Santiago* i *Santos*. Seguien essent corrents, amb percentatges entre 3 i 9 per mil, **Damià**, **Esteve**, **Gregori**, **Jeroni**, **Jordi**, **Julià**, **Martí**, **Melcior**, **Nicolau**, **Onofre**, **Pau**, **Salvador**, **Tomàs** i **Vicenç**, i amb percentatges més baixos **Arnau**, **Baltasar**, **Benet**, **Cosme**, **Cristòfol**, **Felip**, **Gaspar**, **Gil**, **Lluís**, **Lleonard**, **Montserrat**, **Nadal**, **Pasqual**, i **Ramon**, i hi apareixien alguns noms no usuals o molt rars en els segles anteriors, com **Basili**, **Bernabé**, **Enric**, **Ignasi**, **Joaquim**, **Magí**, i **Simó**.

Entre els noms de dona trobats en el mateix document, destaquen els següents:

Joana, (15,3%);
Margalida, (14,2%)
Catalina, (13,4%);
Antonina o Antònia, (9,7%);
Maria, (9,2%);
Francesca o Francina, (7,5%);
Elisabet o Isabel, (4,0%);
Magdalena, (3,8%);
Anna o Aina, (3,2 %);
Coloma, (1,6%), i
Jerònia, (1,3%),
Rosa, (1,3%)
Àngela, (1,1%) i
Teresa, (1,1%).

Havien guanyat una mica de popularitat **Àngela**, **Josefa**, **Pereta**, i **Ramona**, i es trobaven, alguns noms que no havien estat mai usats o molt rarament, com **Ignàsia**, **Jacinta**, **Joaquima**, **Juliana**, **Mònica**, **Rita** i **Simona**. I havien baixat a percentatges inferiors a l'u per cent, **Bàrbara**, **Elionor**, **Miquela** i **Praxedis**, seguides d'**Agnès**, **Cecília**, **Clara**, **Dominga** i **Esperança**.

A una relació dels noms de 759 nins i 670 nines extreta dels registres de naixements a les parròquies de la Seu, Santa Creu, Santa Eulàlia, Sant Jaume, Sant Miquel, Sant Nicolau

i Sant Magí, de Palma, corresponent a l'any 1867, tornam a trobar **Joan** en primer lloc, seguit d'**Antoni** i **Josep** s'havia situat en el tercer. Vet ací la relació dels 17 primers amb els corresponents percentatges:

Joan, (12,3%)
Antoni, (11,9%)
Josep, (9,4%)
Miquel (8,3%)
Jaume, (7,2%)
Francesc, (5,4%)
Bartomeu, (4,6%)
Gabriel, (3,6%)
Pere, (3,6%)
Pau, (2,2%)
Guillem, (2,1%)
Bernat, (1,6%)
Sebastià, (1,6%)
Lluís, (1,4%)
Mateu (1,4%)
Rafel, (1,4%), i
Vicenç, (1,4%).

Per primera vegada s'havien col·locat entre els catorze primers **Pau** i **Lluís**, i havien baixat **Jeroni** i **Macià**. Amb percentatges pròxims a l'u per cent, seguien **Andreu**, **Domingo**, **Gaspar**, **Jordi**, **Llorenç**, **Macià**, **Manuel**, **Salvador** i **Tomàs**, i amb menys freqüència **Agustí**, **Albert**, **Benet**, **Bernadí**, **Carles**, **Cristòfol**, **Damià**, **Esteve**, **Ferran**, (o *Fernando*), **Gregori**, **Ignaci**, *Jacinto*, **Joaquim**, **Julià**, **Martí**, **Nicolau**, **Onofre** i **Ramon**. Hi trobam alguns noms no registrats abans o molt rars, com **Ambròs**, **Anastasi**, **Benvingut**, **Bonaventura**, **Camil**, **Carmel**, **Cecili**, **Dionís**, **Eliseu**, **Elvir**, **Ernest**, **Estanislau**, **Honorat**, **Isidor**, **Joaquim**, **Ladislau**, *Lorgio*, **Recared**, **Ricard**, **Roc**, **Roman**, **Sadurní**, **Silvestre**, **Teodor**, **Toribi**, **Venanci**, **Víctor** i **Victorià**, només amb un o dos usuaris.

Pel que fa a les dones, les que hi trobam amb un percentatge superior a l'u per cent són les següents:

Maria (sovint seguit d'un segon nom), (18,8%)
Catalina, (13,6%)
Joana, (7,9%)
Francesca o Francina, (9,9%)
Antonina o Antònia, (7,7%)
Margalida, (6,9%)
Magdalena, (4,9%)
Anna, (2,7%)
Josefa, (2,7%)
Carme (i **Maria del Carme**), (2,3%)

Elisabet (i Isabel), (2,3%)
Concepció (i Maria Concepció), (1,8%)
Rosa, (1,6%)
Bàrbara, (1,5%)
Jerònia, (1,5%)
Teresa, (1,0%)

Si comparam aquesta llista amb la corresponent a l'any 1801, veim que s'havia doblat el nombre de dones que nomien **Maria**, que **Catalina** havia passat al segon lloc i **Joana** del primer al tercer, i que **Josefa**, **Carme** i **Concepció** apareixien per primer cop entre els dotze primers, i **Rosa** en el que fa tretze, mentre havien augmentat lleugerament en la freqüència d'ús **Magdalena**, **Bàrbara** i **Teresa**, i eren menys usats que abans **Antonina**, encara que es conservàs en quart lloc, **Anna**, **Coloma** i **Elisabet**.

Es mantenen amb percentatges entre el 0,5 i l'u per cent, similars als del segle anterior, **Agnès**, **Àngela**, **Apol·lònia**, **Clara**, **Coloma**, **Elionor**, **Esperança**, **Gabriela**, **Gertrudis**, **Lluïsa**, **Miquela**, **Paula**, **Pereta**, **Sebastiana** i **Tomassa**, i s'havia reduït encara més l'ús de **Jaumeta**, **Maciana**, **Ramona**, **Praxedis** i **Vicenta**.

Hi apareixen també, si bé només una sola vegada o dues, alguns noms inusuals, o molt rars, en el segle anterior, com **Adela**, **Emèlia**, **Aniceta**, **Assumpció**, **Benvinguda**, **Carolina**, **Consolació**, **Dionísia**, **Engràcia**, **Enriqueta**, **Manuela**, **Maria del Pilar**, **Maria Candelària**, **Maria de la Mercè**, **Maria del Socors**, **Maria de la Soledat**, **Marta**, **Rosalia**, **Silvèria**, **Teodora**, **Úrsula** i **Victòria**, i entre tres i quatre vegades **Matilde**, **Emília** i **Dolores**.

La darrera llista extensa consultada i de la qual he obtingut els percentatges d'ús, la vaig treure del cens electoral format per l'Ajuntament de Palma l'any 1933, constituïda pels noms de 1982 electors, homes i dones, que apareixien en fulls distints seleccionats de forma aleatòria. Els resultats, pel que fa als noms d'home amb un percentatge d'ús superior a l'u per cent, són els següents:

Joan, (12,8%)
Antoni, (9,1%)
Miquel, (9,1%)
Josep, (8,5%)
Jaume, (6,1%)
Bartomeu, (5,2%)
Francesc, (5,0%)
Pere, (4,9%)
Gabriel, (3,7%)
Guillem, (2,7%)
Rafel, (2,0%)
Andreu, (2,3%)
Sebastià, (1,6%)
Bernat, (1,5%)
Manuel, (1,6%)

Mateu, (1,5%)
Llorenç, (1,2%)
Lluís, (1,0%).

Com en els segles anteriors, es mantenia **Joan** en primer lloc, **Antoni** seguia en el segon, empatat amb **Miquel**, que havia passat davant **Josep**; **Jaume** es mantenia en cinquè lloc, seguit, com abans, de **Francesc** i de **Bartomeu**, havien pujat **Pere**, **Guillem** i **Rafel**, i apareixien per primera vegada amb un percentatge superior a l'u per cent, **Manuel**, **Llorenç** i **Lluís**. Es mantenien poc més o menys amb els mateix percentatge **Bernat**, **Gabriel**, **Mateu** i **Sebastià**, i havien baixant un poc **Pau** i **Vicenç**. Amb percentatges lleugerament inferiors a l'u per cent, hi trobam **Cristòfol**, **Damià**, **Macià** o **Maties**, **Martí**, **Salvador** i **Vicenç**. Pròxims a un 0,5%, **Baltasar**, **Bernadí**, **Carles**, *Cayetano*, **Emili**, **Gaspar**, **Jeroni**, **Joaquim**, **Julià**, **Marc**, **Melcior**, **Nadal**, **Nicolau**, **Onofre**, **Pasqual**, **Ramon**, i **Tomàs**. Hi trobam alguns noms insòlits fins aleshores a Mallorca, referits tots ells a una sola persona, com són *Baldomero*, *Federico*, *Feliciano*, *Mario*, *Màximo*, *Nicasio*, *Saturnino*, *Severiano*, i *Valeriano*.

De la relació corresponent als noms de dona, ens trobam amb què els preferits són:

Maria, (16,6%)
Antonina o **Antònia**, (11,3%)
Catalina, (10,5%)
Margalida, (9,8%)
Francisca, (9,1%)
Joana, (6,5%)
Magdalena, (3,9%)
Elisabet o **Isabel**, (2,9%)
Josefa, (2,7%)
Anna o **Aina**, (2,0%)
Bàrbara, (1,4%)
Carme o **Maria del Carme**, (1,4%) i
Teresa, (1,2%)
Esperança, (1,0%) i
Rosa, (1,0%).

Amb percentatges pròxims a l'u per cent hi trobam **Àngela**, **Jerònia**, **Lluïsa**, **Mercè** o **Maria de la Mercè**, **Paula** i **Rosa**, i pròxims al 0,5%, **Apol·lònia**, **Coloma**, **Dolores** o **Maria Dolores**, **Marianna**, **Miquela**, **Pereta**, **Petra** o **Pedrona**, **Pilar** o **Maria del Pilar** i **Sebastiana**. Amb relació al segle anterior, en quèja era el primer, havia pujat el percentatge de **Maria**, i el d'**Antònia** o **Antonina**, que havia passat al segon lloc, i també s'havia incrementat l'ús de **Anna** o **Aina**, **Margalida**, **Esperança**, i **Rosa**. Es mantenien amb percentatges similars **Francisca**, **Elisabet** o **Isabel**, **Josefa**, **Bàrbara** i **Teresa**, i havien baixat **Magdalena** i **Joana**. Amb percentatges entre 0,5 i 1,0%, **Apol·lònia**, **Coloma**, **Dolores**, **Jerònia**, **Lluïsa**, i **Miquela**, i amb percentatge inferior, però pròxim al 5%,

Maciana, Mariana, Pereta o Petra o Pedrona i Vicenta. S'hi troben, referits a una sola persona, alguns noms insòlits o raríssims abans, a Mallorca, com **Alexandra, Amàlia, Amparo, Artemisa, Basilissa, Carolina, Celestina, Constància, Elàdia, Engràcia, Felicitat, Fermina, Filomena, Hermínia, Higínia, Jesusa, Leandra, Manolita, Neus, Paulina, Pepa [sic], Pietat, Saturnina, Susanna, Úrsula, Victòria i Visitació.**

En resum: entre els segles XVI i primera meitat del XX es conservà bastant bé el conjunt onomàstic tradicional bàsic, amb pocs canvis que afectassin als primers quinze o vint noms, tant de dona com d'home, amb les excepcions de la ràpida ascendència de **Sebastià**, de **Jeroni** i d'**Esperança** dins el segle XVI, de **Josep** dins el segle XVIII i de **Maria**, dins el mateix segle, però que ja havia començat a pujar molt considerablement dins l'anterior. I dins el XIX el del nom del pare de la Verge, **Joaquim**. Els altres, amb alts i baixos no gaire notables, eren sempre els mateixos. Els dotze noms d'home i de dona que podem considerar més representatius dins aqueix conjunt onomàstic tradicional, amb els percentatges aproximats dins període de cinc segles estudiat, són els següents:

Homes	Dones
Joan (14%)	Joana (13,4%)
Antoni (11,4%)	Catalina (12,7%)
Miquel (8,6%)	Margalida (10,7%)
Pere (7,9%)	Maria (9,6%)
Jaume (6,2%)	Antonina o Antònia (8,4%)
Bartomeu (4,0%)	Francesca o Francisca (8,1%)
Josep (4,3%)	Magdalena (4,5%)
Francesc (4,1%)	Elisabet o Isabel (3,9%)
Gabriel (3,8%)	Anna o Aina (3,7%)
Guillem (2,5%)	Bàrbara (1,5%)
Rafel (2,2%)	Esperança (1,3%) i
Sebastià (2,1%)	Coloma (1,0%).
Bernat (2,1%).	

Hi ha una curta sèrie de noms que no han figurat mai en les llistes dels catorze o quinze més usats, alguns dels quals rarament han arribat a un percentatge d'ús superior a un u per cent, que amb petits alts i baixos han estat presents entre els habitants de Mallorca des del segle XIII ençà. Són, per tant, ben tradicionals, i seria una llàstima que deixassin d'usar-se a la nostra illa. Són aquests que tot seguit relacion, i potser qualcun altre: **Agustí, Andreu, Anfós o Alfons, Arnau, Benet, Bernadí, Climent, Cosme, Damià, Daniel, Domingo,**

Esteve, Felip, Feliu, Ferran o Ferrando, Gil, Gregori, Jordi, Julià, Llorenç, Lluç, Marc, Mateu, Nicolau, Pasqual, Ponç, Salvador, Simó, Tomàs, i Vicenç. I també alguns altres que no apareixen o eren raríssims a documents del segle XIII, però sí a partir del XIV i següents, com són **Blai, Cristòfol, Leonard, Macià, Manuel, Martí, Montserrat, Nadal, Onofre i Pau,** i a partir del segle XV, **Jeroni** i els noms dels tres Reis d'Orient, **Melcior, Gaspar i Baltasar.**

Pel que fa als noms de dona que sense trobar-se entre els més corrents han tingut presència a l'illa des del segle XIII ençà, hi trobam **Agnès, Andreua, Bartomeua, Beatriu, Benvenguda** (de vegades *Bevenguda*), **Cecília, Dolça, Dominga, Eulàlia, Elionor, Felipa, Guillema, Jaumeta, Llorença, Mateua, Miquela, Pereta, Ramona i Teresa**. I després n'hi ha alguns uns altres que no han estat usuals des de temps tan antic, però sí, com a mínim, a partir del segle XIV, com són **Clara, Jaumeta, Juliana, Llúcia, Martina, Nicolaua i Paula,** i a partir del XV, **Esperança i Jerònia.**

Entre aquesta comunicació i la de l'any passat, que podeu llegir al llibre de la jornada publicat per la UIB, teniu una petita història de com ha evolucionat el conjunt antroponímic tradicional a Mallorca des de la Conquesta fins a mitjan segle XX.

SOBRE ELS NOMS DE LES GUIES DE BALEARS A L'ARGENTINA Guia de 1918, Guia de 1929, Guia del Cempla

Joan Miralles i Monserrat

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

INTRODUCCIÓ

Les guies de Balears a l'Argentina de 1918 i 1929 foren publicades a Buenos Aires per l'impressor mallorquí Josep Garcias Moll. Inclouen el prenom i el llinatge patern, i de vegades també el matern, l'origen geogràfic insular i l'adreça a l'Argentina. A més, contenen una sèrie d'anuncis d'empreses de balears i un conjunt de dades d'interès per als lectors. La llista del CEMLA (*Centro de Estudios Migratorios Latinoamericanos*) conté dades dels anys 1910, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929 i 1930. S'inclouen el prenom i llinatge patern, i de vegades el matern, l'edat, l'origen geogràfic (molt poques vegades, però, s'especifica la localitat d'on prové la persona immigrant) i la data d'arribada a l'Argentina durant els anys esmentats.

Josep Garcias Moll sabem que l'any 1918 tenia el domicili al carrer Alsina 3187. Era de Palma. No sabem l'any d'arribada a l'Argentina. Entre 1904 i 1907 edità el setmanari *El Mallorquí*, subtítulat *Semanario noticioso y de intereses baleares*. Tractava qüestions culturals i les relacions entre els emigrants balears i el seu lloc d'origen. El director en va ser Pere Pizà Oliver i l'administrador Bartomeu Arbós. Era redactada en castellà i s'editava en la impremta de Josep Garcias Moll. El 1929 vivia al carrer Independencia 3652, a Buenos Aires. Intervingué activament en les tasques del Centro Balear d'aquesta ciutat. Morí dia 2 de gener de 1936 a Buenos Aires als 72 anys. No sabem si deixà descendència.

La *Guía de balearicos residentes en la República Argentina de 1918* conté 4.693 noms d'immigrants balears de l'Argentina, a més de 3 de Bolívia, 25 de Brasil, 211 de Xile, 65 de l'Uruguai, 3 del Paraguai i un apèndix amb 18 noms més de l'Argentina. A més dels anuncis, conté un plànol de Buenos Aires i una sèrie de dades d'interès: tarifes de vehicles de lloguer, tarifes postals, hospitals, jutjats de pau i batlies, llei de paper segellat nacional, valor legal de les monedes en metàl·lic, pesos, registre civil, policia de la capital, teatres, hotels i bancs i un índex dels anuncis. Els punts de venda eren el carrer Cerrito 453, que era també l'administració de la publicació "Balears", i el carrer Alsina 3148, domicili de Josep Garcias i administració del Censo Balear. El preu de venda era 0'50 per a la capital, 0'60 per a l'interior i 0'25 per a l'exterior.

La *Guía de baleáricos residentes en la República Argentina de 1929* conté 4.364 noms. Tenia la redacció i administració al carrer Independencia 3652 (U.T. 62, Mitre 8080), a Buenos Aires. Conté també anuncis i una sèrie de dades d'interès: aduana, bancs, carrers transversals, companyies de navegació, cos diplomàtic consular, exprés urbà de ferrocarril, hospitals estrangers, hospitals nacionals i municipals, hotels de B.A., jutjats de pau i batlies, llei de paper segellat de la capital, museus, oficines de correus i telègrafs, passeigs i museus, pesos antics i mètrics, policia de la capital, registre civil, tarifes postals i telegràfiques, teatres i valor legal de les monedes en metàl·lic i índex dels anuncis.

La llista del CEMLA referida als anys 1910, 1923-30, conté 4.430 noms. La tasca del CEMLA començà el 1985. D'aquell any ençà ha procedit a la publicació de la revista "Estudios Migratorios Latinoamericanos" i ha microfilmant una gran quantitat de fonts documentals de la immigració a l'Argentina. Cal tenir en compte que entre 1857 i 1956 arribaren a l'Argentina 6.600.000 europeus.

CRITERIS EN L'ANÀLISI LINGÜÍSTICA DELS LLINATGES

Hem agrupat tots els llinatges, tant els que apareixen com a llinatge patern com matern. L'anàlisi de cada llinatge inclou, de primer, la forma estandaritzada i, entre parèntesis, les diverses formes gràfiques en què apareix i les guies on surt. A continuació parlem del significat i de l'origen etimològic i de la documentació antiga i moderna on apareix el llinatge en qüestió. Finalment especifiquem l'origen geogràfic de les persones que surten a les guies que comparteixen el mateix llinatge.

Les fonts utilitzades són, sobretot, *Els llinatges catalans*, de Francesc de B. Moll, la *Gran Enciclopèdia Catalana*, la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* i el *Diccionari Català-Valencià-Balear* de Mn. Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, el *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV* de Joan Miralles i Monserrat, el *Repertori d'antropònims catalans* (RAC I) de Jordi Bolós i Josep Moran, el *Nomenclàtor oficial de toponímia de Catalunya*, *Els mallorquins nom a nom* de Gabriel Mestre Oliver i la Guia telefònica de les Illes Balears, i, lògicament, les guies esmentades.

Com és sabut una gran part dels llinatges provenen de noms de lloc. En aquest sentit, hem procurat determinar el lloc d'origen del llinatge en qüestió. D'altra banda, quan parlem de les parròquies en què es troba el cognom al segle XIV ens referim sempre a les parròquies de la ciutat de Mallorca. Cal tenir en compte que al Corpus suara esmentat de Joan Miralles només es refereix a Mallorca i que manquen dades referides a Pollença i Alcúdia i a la parròquia de Santa Creu.

A continuació adduïm, a manera d'exemple, algunes mostres de llinatges estudiats:

- **Macip** (*Masip*) (1918, 1929.2, CEMLA 2): Del llatí *mancipium* "servent", "aprenent d'un ofici". El segle XIV el trobam a Inca, Sant Joan i a les parròquies de Santa Eulàlia i de Sant Nicolau. A més, trobam un *Marduhay Masip*, jueu, al call de la ciutat de Mallorca. A Palma n'hi ha alguns, però en general és un d'aquests llinatges en recessió a les Illes Balears. Els de la guia de 1929 provenen de Caimari.

- **Madonau** (CEMLA 2): Deu ser deformació de qualche altre llinatge.
- **Maestro** (CEMLA): Llinatge castellà. N'hi ha alguns a Palma.
- **Magen** (CEMLA): Potser sigui deformació del nom de pila castellà *Magín*.
- **Magin** (CEMLA): Sembla que aquí funciona com a nom de pila castellà.
- **Magraner** (1918, CEMLA): Nom de l'arbre que fa magranes. El segle XIV el trobam a les parròquies de Santa Eulàlia, Sant Jaume i Sant Miquel i a les localitats de Santa Margalida, Felanitx i Sóller. Avui n'hi ha a Palma, Sóller, Pollença i, potser, a qualche altra localitat. El *Magraner* de la llista del CEMLA prové de Palma
- **Maians** (*Mayans, Mazans, Moyans*) (1918, 1929, CEMLA): *Maians* és el nom d'un poble i d'un castell del municipi de Castellfollit del Boix, a la comarca del Bages (Barcelona), i d'una antiga església del municipi de Toses (Ripollès). Del llatí *Manlianus*, derivat del nom personal *Manlius*. El segle XIV el tenim a Artà i Inca. Avui n'hi ha a Palma i, sobretot, a l'illa d'Eivissa: a Eivissa ciutat, Sant Antoni de Portmany, Sant Joan de Labritja, Sant Josep de sa Talaia i Santa Eulària des Riu. Els de les guies són d'Eivissa.
- **Maimari** (CEMLA): Deu ser deformació del llinatge *Caimari*.
- **Maimó** (*Maimó, Maimo, Maymo*) (1918, 1929, CEMLA): De l'àrab *Maimun*, nom personal. El segle XIV el trobam a les parròquies de Sant Nicolau i Santa Eulàlia i a les viles de Montuïri, Inca i Campos. També el trobam, com a nom de jueu, al call de la ciutat de Mallorca. Pel que fa a la forma femenina, *Maymona*, la trobam a les parròquies de Santa Eulàlia i Inca i, com a nom de jueva, al call de la ciutat de Mallorca. També trobam dos casos amb la preposició *de* i la forma femenina: *Asteva de Maymona*, a Lluçmajor, i *Bernat de Maymona* a Binimaleu. La Maimona és el nom d'una antiga masia del municipi de Llúria (Camp de Túria) i d'un curs d'aigua de l'Alt Millars. A Mallorca, *sa Maimona* és el nom d'una possessió del terme de Lluçmajor que pren el nom d'un *Pere de Maimona* de principis del segle XIV. El 1991 es troba a Palma i, sobretot, a Felanitx i Petra. Els Maimó de les guies provenen de Felanitx, Palma, Petra i s'Alqueria Blanca.
- **Mairat** (CEMLA): Deu ser deformació de qualche altre llinatge, tal volta de *Mairata*.
- **Mairata** (*Mairata, Mayrata, Majrata*) (1918, 1929, CEMLA): Segons Francesc de B. Moll "De *Macerata*, nom d'una ciutat d'Itàlia central". Del segle XIV hem trobat un *Lorens Mayrata* a Sineu. Avui n'hi ha a Palma (*Mairata* i *Mairatas*), i, sobretot, a Campanet, Selva i Caimari. Els de les guies provenen també d'aquests pobles.

- **Mais** (CEMLA): Deu ser deformació de qualche altre llinatge. El de la guia prové de Sant Josep.
- **Mall** (CEMLA): Deu ser deformació de qualche altre llinatge.
- **Mallol** (*Maiol, Mayol, Majol, Mayal*) (1918, 1929, CEMLA): Del substantiu *mallol* (del llatí *malleolus*), “rebrot de vinya”. També significà “vinya jove” i/o “guardià d’una vinya”. El segle XIV el trobam a Sineu, Inca, Alaró, Sant Joan, Sóller, i a les parròquies de Sant Jaume, Sant Miquel, Sant Nicolau i Santa Eulàlia. També localitzam la forma femenina *Mayola* a Inca i *Mayoles* i *de Mayoles* a la parròquia de Santa Eulàlia i a Montuïri. *Malloles* és el nom d’un antic poble i actual barri al sud de la ciutat de Perpinyà, esmentat ja al segle X. El 1991 el trobam estès per Palma i, sobretot, a Sóller, Montuïri, i a d’altres pobles. Els *Mayol* de les guies provenen de Felanitx, sa Pobla, Alaró, Montuïri, Sant Joan, Ariany, Santa Margalida, Campos, Sineu, Campanet i Artà.
- **Malondra** (*Malondra, Molondra, Molandra*) (1918, CEMLA 2): Variant de *Malonda*, d’etimologia desconeguda. El segle XVI el trobam a Muro i el segle següent també a Binissalem i a Santa Margalida. Avui n’hi ha sobretot a Palma i a Santa Margalida, a més de Muro i Binissalem, i, potser, en algun altre poble. Els de les guies provenen d’Alcúdia.
- **Manao** (CEMLA 2): Deu ser deformació de qualche altre llinatge.
- **Manar** (CEMLA): Deu ser deformació de qualche altre llinatge.
- **Manasero** (1929): Llinatge d’origen italià. Els de les guies provenen de Palma.
- **Manente** (CEMLA): Deu ser deformació de qualche altre llinatge, potser de *Manent*.
- **Manmai** (CEMLA): Deu ser deformació de qualche altre llinatge.
- **Manresa** (*Manresa, Manrese, Mauresa, Maurresa, Manreca*) (1918, 1929, CEMLA): Nom de la ciutat capital de la comarca del Pla de Bages (Barcelona), del llatí *Minorisa*. El segle XIV el trobam a les parròquies de Sant Miquel, Santa Eulàlia i Sant Nicolau i a les viles de Felanitx, Inca i Andratx. També hem documentat un *Andreu de Manreysa* (sic) a la parròquia de Santa Eulàlia. El 1991 el trobam a Palma i, sobretot, a Felanitx, a més d’altres viles com Campos, Lluçmajor, Puigpunyent, Andratx, Selva, Binissalem i Vilafranca. Els *Manresa* de les guies provenen de Felanitx, Campos i Manacor.
- **Marc** (*March*) (1918, 1929, CEMLA): Del prenom llatí *Marcus*, nom d’un evangelista. El segle XIV el trobam a les parròquies de Santa Eulàlia i Sant Nicolau,

i a les viles d'Inca, Felanitx, Santa Margalida i Lluçmajor. La forma femenina *Marcha* es troba a Manacor i a les parròquies de Sant Jaume i Sant Miquel. El 1991 el trobam a Palma, i, sobretot, a Santa Margalida, a més d'altres localitats com Pollença i Campanet. Els de les guies provenen de Santa Margalida, Palma i Pollença.

CONCLUSIONS

1. Pel que fa a les grafies, n'hi ha moltes que estrañen la forma correcta del llinatge, sobretot a la llista del CEMLA. Els errors poden ser a causa de la mala transcripció del funcionari que al seu moment prengué nota del nom i, d'altra banda, a la mala lectura que n'ha fet el funcionari del CEMLA a l'hora de transcriure el nom en qüestió. En nombrosos casos hem pogut agrupar les grafies defectuoses a l'entorn de les formes estandarditzades però, en d'altres casos, no sabem a quin llinatge es refereix.
2. Pel que fa a l'origen dels llinatges destaquen sobretot els que tenen relació amb topònims, sobretot de l'àrea oriental catalana.
3. Crida l'atenció que tant a l'època antiga com actualment la ciutat de Palma conté pràcticament tots els llinatges, tant els tradicionals i més corrents com els més estranys.
4. En general els llinatges que apareixen a les tres guies són els que en podríem dir tradicionals i corrents a les Illes Balears: *Abraham, Adrover, Aguiló, Alba, Albertí, Alcover, Alemany, Alomar, Alonso, Alorda, Alòs, Alou, Alsamora, Alzina, Amengual, Amer, Amorós, Andreu, Anglada, Antic, Arabí, Arboç, Arbona*, etc.

FONTS BÀSIQUES PER A L'ESTUDI DE L'ONOMÀSTICA I LA TOPONÍMIA A L'ARXIU DIOCESÀ DE MENORCA. L'EXEMPLE DE CIUTADELLA ENTRE 1804 I 1827

Marc Pallicer Benejam

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

La història de Menorca ha esdevingut peculiar lingüísticament al llarg de la seva existència, gràcies a les seves característiques físiques i geogràfiques. Territori de frontera de la Monarquia Hispànica, amb el port natural més gran del Mediterrani i amb una imponent fortalesa que defensava la bocana del port de Maó, la seva història canviaria a partir del segle XVIII i, amb ella tindria unes peculiaritats onomàstiques i toponímiques que li seran pròpies. És obvi que el Tractat d'Utrecht, signat l'11 d'abril de 1713 en seria la causa. Rendits en armes tots els territoris catalans i aragonesos a mans del Borbó, el 13 de setembre de 1714, en el context de la Guerra de Successió espanyola (1702-1714), patien el Decret de Nova planta a partir del 1707 tots els territoris partidaris de l'Arxiduc Carles que queien sota la força de les armes. Aquest conjunt de decrets vinculava no sols els territoris de la Corona d'Aragó a l'Espanya com a conjunt, sinó que abolia els furs i lleis forals dels territoris conquerits, impeding per tant la seva llibertat legislativa i, en bona part, cultural. Lingüísticament, la prohibició de l'escriptura catalana en l'àmbit administratiu va ser un cop molt fort per a la cultura catalana.

No obstant això, Menorca, arran del Tractat d'Utrecht passava a ser territori sobirà de la Gran Bretanya. El tractat especificava que els menorquins veurien garantides les lleis i drets del país, així com l'honor i la religió. En resum, i pel tema que ens interessa, l'illa menorquina tindria com a llengua oficial la llengua catalana, la qual seria utilitzada als àmbits civils i eclesiàstics. L'interès dels britànics s'allunyava de les prerrogatives culturals i se centrava molt més en l'àmbit econòmic i militar.

Així, ja centrant-nos en l'onomàstica i la toponímia menorquina, les fonts principals sempre han sigut els llibres sacramentals de baptismes, matrimonis i defuncions de l'Arxiu Diocesà de Menorca. Així, tot i que la literatura burocràtica i eclesiàstica era en llengua catalana, les fonts sacramentals han esdevingut com una autèntica base de dades onomàstica de primer ordre i en llengua catalana, evitant-ne per tant possibles confusions. A part, les partides de bateig, matrimoni i defunció que poguessin estar escrites en llatí (única llengua rival del català durant el segle XVIII), no suposaven un problema, en tant que el nom de la persona era inscrit en català al marge esquerra del document.

Tot i les guerres, perfídies i traïcions que es succeïren a Menorca durant el segle XVIII, el Tractat d'Utrecht era inviolable. Tot i la breu sobirania francesa de l'illa entre el 1756 a 1763, així com la conquesta espanyola el 1782, no suposaren un problema a nivell lingüístic, fins el punt que l'illa gaudia d'un moviment il·lustrat propi i en llengua catalana. Així i tot, el panorama es capgiraria a partir de la Revolució francesa i l'inici de la Guerra de Convenció el 1793, arrel de la decapitació del Rei de França el 21 de gener. Els mals resultats militars d'Espanya en la lluita contra França, suposaria la unió militar d'ambdós contra la Gran Bretanya amb la Pau de Basilea (27 d'agost de 1795), primer, i amb el Tractat de Sant Ildefons (18 d'agost de 1796), després. Evidentment, i sols tres anys després, el 7 de novembre de 1798 els casaques roges envairien l'illa i la retornarien a la sobirania de la Gran Bretanya.

Aquesta darrera invasió britànica, però, suposaria un problema jurídic de primer ordre pels drets i deures del país, ja que el Rei de la Gran Bretanya no estava obligat a respectar les institucions forals, religió i drets dels menorquins per dret de conquesta. Tot i que de facto no suposà un canvi, el Tractat d'Utrecht ja era història. Així, amb la signatura del Tractat d'Amiens (el 27 de març de 1802), Menorca tornava a ser espanyola i, tot i establir-se un període de transició, molt prest es començaren a eliminar les institucions forals menorquines (aquest procés culminaria amb l'abolició de la Universitat General de Menorca el 1820) i s'imposaria la llengua castellana com a única i vàlida en l'administració civil i eclesiàstica.

Si onomàsticament i toponímicament les fonts principals eren els llibres sacramentals abans esmentats, des del moment en què van arribar els espanyols, ho deixarien de ser. De fet, el nou prelat menorquí seria Monsenyor Pedro Antonio Juano, que emprendria una política castellanitzant de tota l'administració eclesiàstica, començant pels llibres sacramentals. Si durant els segles XVI (quan es creen els llibres sacramentals arran del Concili de Trento), fins a principis del XIX, tots els noms dels menorquins estaven inscrits en llengua catalana, a partir del decret d'utilització del castellà signat el 6 de febrer de 1804 amb la visita pastoral de Ciutadella, la llengua catalana no seria utilitzada per les fonts sacramentals fins a l'arribada de la democràcia amb la mort del dictador Franco.

És a partir d'aquest decret, quan l'estudi onomàstic i toponímic esdevé més difícil, ja que no es diferencien els prenom dels castellans i els dels naturals de l'illa, sent traduïts molts d'ells de formes absurdes. Així, per la pròpia idea de catequitzar els menorquins amb missions, després de gairebé seixanta-sis anys de govern britànic (amb absència de prelat), sumat a la creació del Bisbat de Menorca l'any 1795, es crearia una nova font documental que esdevindria eina principal per a l'estudi de l'onomàstica i la toponímia: el compliment pasqual.

Que és el compliment pasqual? Tècnicament anomenat precepte pasqual, va ser tota un costum molt arrelat entre els nostres pares, avis i avantpassats en general a partir de l'any 1804. Tècnicament, el concepte implica el manament de l'Església i, en conseqüència, l'obligació dels fidels catòlics de combregar en el temps de la resurrecció, previ a la pasqua. Pels que no comprenguin la paraula, antigament s'anomenava "passar bitllet", ja que una vegada s'havia complert amb l'obligació, es donava un justificant que declarava que la persona en qüestió ja havia complert. Val a dir, però, que tot i que el ritual de combregar era

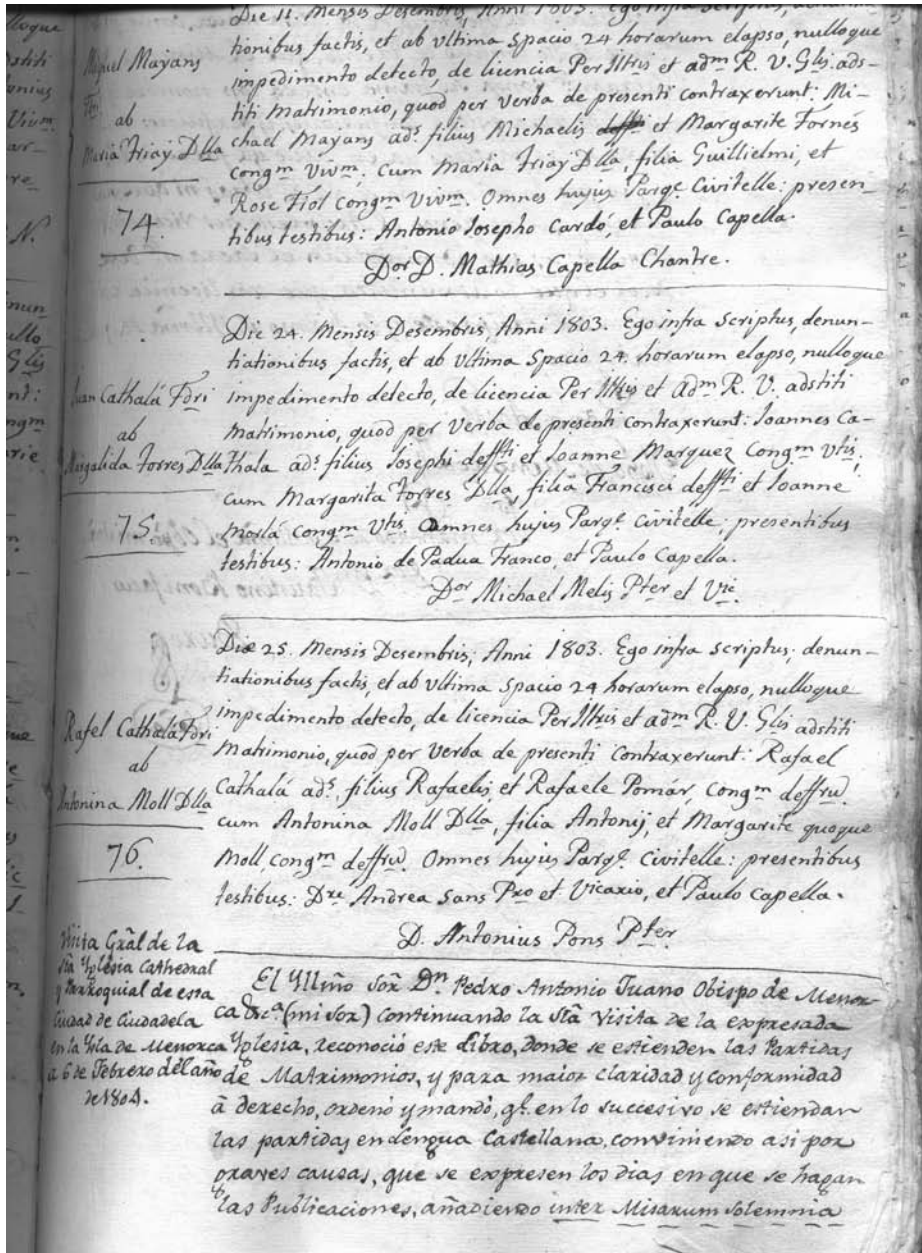
una obligació, tothom es confessava, ja que la comunió havia d'estar lliurada de tot pecat, ja sigui gran com petit.

Així, tots els feligresos durant la quaresma, si era necessari (i ho solia fer tothom) havien d'anar a la seva parròquia a confessar-se i un cop ja s'havia dit tot, al costat del confessor hi havia un sacerdot amb una tauleta que donava el "bitllet", corresponent a un fullet on s'apuntava el nom de la persona confessada i el confessor. Les descripcions escrites d'aquest fenomen, així com encara d'orals, ens diuen que el dia de Sant Josep, com que era festa, molta gent es congregava davant dels confessoris, arribant a haver-hi fins a tres o quatre sacerdots encarregats de la confessió i uns altres a la taula que donaven els bitllets. Aquest tros de paper era el justificant que permetia una comunió adequada per pasqua. La tradició popular deia que el bitllet treia taques, tantes com pecats no confessats.

Una vegada ja es tenia el bitllet i s'estava preparat per a la comunió, el creient es preparava per al compliment pasqual durant tota la quaresma a través de diferents actes i rituals, com la predicació, el dejuni (els dimecres, divendres i dissabtes) i l'abstinència. Finalment, arribava el dia tan esperat, l'anomenat "dissabte de glòria" o "dissabte de resurrecció". Era el dia del compliment, el tema que tractem, i es basava en la missa major de la pasqua i de la resurrecció. Així, una vegada complert el precepte de combregar i un cop acabada la missa, a fora de l'església hi havia una taula on es mostrava el bitllet anteriorment esmentat i s'inscrivía el creient en una llista, avui anomenada "preceptes pasquals", la font en qüestió i conservada a l'Arxiu Diocesà de Menorca. Aquestes pràctiques van perdurar fins el 1966, moment en què el precepte deixà de ser obligatori i es podia exercir voluntàriament.

Tot i que la Pasqua se celebra amb el propi naixement del cristianisme, a l'Arxiu Diocesà de Menorca, concretament al seu fons diocesà, es conserven les llistes de control del precepte de les diferents poblacions a partir del segle XVI. Els més antics que es custodien són els de la població del Raval des Castell, datats entre els anys 1562 i 1582. Per desgràcia, les altres poblacions segurament devien tenir aquests registres, però s'han perdut. Així i tot, la documentació d'aquest precepte es recuperà a partir de l'any 1804 fins el 1840 per a les poblacions de Ciutadella, Ferreries, Mercadal, Es Migjorn Gran, Fornells, Sant Joan dels Horts de Carbonell i Alaior. Pels casos de Maó i Sant Lluís, trobem un resum dels resultats de l'any 1820. A partir del 1840 tenim casos aïllats, com ara un exemplar del 1873 de Sant Joan dels Horts de Carbonell, parròquia que oficialment desaparegué el 2007, tot i que deixà d'exercir el culte l'any 1936. A partir d'aquest darrer cas, ja ens hem de remetre al fons capitular, corresponent a l'Arxiu de la Catedral, avui conservat adequadament al mateix Arxiu Diocesà de Menorca. En aquest fons de la catedral, s'hi troben els registres de preceptes pasquals entre els anys 1932 i 1966, tot i que falten dins d'aquest interval els corresponents a les pasqües del període de la Guerra Civil, els anys 1937 i 1938. No obstant això, els casos conservats del segle XX són en llengua castellana i no ens serveixen per fer estudis onomàstics i toponímics acurats.

Coneguts els registres de compliment que es conserven, cal matisar la importància que tenen per a la investigació. Sense saber-ho, aquests s'han convertit en un dels censos més fiables de la societat menorquina de les diferents èpoques comentades, ja que quan es passava llista de les persones que complien o no per cases i llocs, es matisava el carrer on vivien, la seva casa, l'estat civil dels membres i l'edat. A part, cal tenir en compte que els

Imatge 1: Fragment del Decret del bisbe Pedro Antonio Juano, mitjançant el qual s'obliga al clergat a la utilització de la llengua castellana per fer les inscripcions dels llibres sacramentals. Com es pot veure, a la part superior es documenta una partida sacramental de matrimoni en llatí, però amb els prenomes escrits en català.

censos civils i anuals neixen a partir dels anys setanta del segle XIX, a part dels padrons municipals que ho fan a partir del 1827 i en llengua castellana.

Coneguda la font documental, és de justícia l'anàlisi onomàstica i toponímica d'una de les poblacions més importants de Menorca, com és Ciutadella. Alhora, hem cercat els altres estudis onomàstics fets de l'illa menorquina amb la mateixa font documental.

ELS PRENOMS DE CIUTADELLA

La freqüència dels diferents prenomes pot variar d'una comarca a una altra segons el patró local o els sants de la devoció de la població, la influència dels models i els règims polítics, entre molts d'altres factors (Henry, L. 1980:43). La rebuda d'immigrants també pot suposar l'assimilació progressiva de prenomes poc freqüents o desconeguts a la comunitat estudiada.

A Menorca, fins fa relativament pocs anys, el fill o filla major prenia el nom de l'avi o l'àvia paterns, mentre que el segon o segona el prenia de l'avi o avia materns. El tercer o tercera adoptava el nom del pare o mare i, un cop esgotades totes les opcions, s'acudia als noms dels germans dels pares. Així, el lector no s'ha d'estranyar de la repetició constants dels noms dels ciutadellencs en el cas estudiat, així com tampoc, que a molts nadons se li posés el nom del seu germà major mort, per tal de seguir la línia successora dels prenomes.

En el cas del present estudi, em fet el buidatge dels compliments pasquals de Ciutadella de Menorca dels anys 1804 i 1827. L'any 1804, la població del ponent menorquí sumava 6.229 habitants i 121 prenomes, dels quals 63 són masculins i 58 són femenins. El 1827, la població de Ciutadella va augmentar en 1.517 habitants, arribant a la xifra de 7.755 individus. A part, tenim 23 prenomes més que l'any 1804, dels quals 78 són masculins i 66 són femenins.

No obstant això, tot i la multitud de prenomes documentats, entre els 10 amb més influència, tant masculins com femenins, denoten una concentració molt elevada. Entre els masculins, la concentració dels 10 prenomes amb més incidència, comprèn el 74,80% el 1804, mentre que el 1827 gairebé no varia, concentrant el 74,28%. Aquests prenomes amb més incidència destaquen, precisament, per no variar el seu ordre jeràrquic al llarg del primer quart del segle XIX, fet que demostra l'arrelament d'aquests prenomes, que són els següents:

TAULA DELS PRENOMS MASCULINS MÉS COMUNS

Prenoms	Any 1804	Any 1827
Joan	455 (14,94%)	598 (15,72%)
Josep	438 (14,38%)	500 (13,15%)
Antoni	365 (11,99%)	449 (11,81%)
Francesc	212 (06,96%)	251 (06,60%)
Pere	192 (06,30%)	234 (06,15%)
Miquel	176 (05,78%)	223 (05,86%)
Jaume	143 (04,70%)	170 (04,47%)
Rafel	105 (03,35%)	138 (03,63%)
Bartomeu	101 (03,32%)	120 (03,24%)
Sebastià	094 (03,09%)	135 (03,65%)
	Concentració del 74,80%	Concentració del 74,28%

Respecte als prenoms femenins, amb els canvis del segle XIX es produeixen canvis molt més significatius que en el cas dels masculins. Noms molt comuns entre la població del segle XVIII, com Francina i Antonina, gairebé desapareixen per altres formes minoritàries que s'imposaran al llarg del segle XIX, com ara Francesca i Antònia. Alhora, prenoms que tenien poca importància, com per exemple Àngela, passaran a tenir un gran protagonisme. Per reflectir millor la pèrdua d'utilització de certs prenoms i l'augment d'altres, a la taula femenina hi relacionarem 12 casos. A la vegada, cal esmentar que la concentració dels prenoms en una minoria de deu casos, és molt més forta entre els femenins que no pas els masculins. De fet, mentre que els masculins no arriben al 75%, en el cas dels femenins el 1804 concentra el 76,93% del total, augmentant durant el primer quart del segle XIX fins el 79,05%. Veiem com els prenoms femenins típics s'enforteixen amb el temps, almenys a principis del segle XIX:

TAULA DELS PRENOMS FEMENINS MÉS COMUNS

Prenoms	Any 1804	Any 1827
Joana	531 (16,73%)	603 (14,94%)
Maria	449 (14,15%)	579 (14,35%)

Prenoms	Any 1804	Any 1827
Margalida	312 (09,93%)	382 (09,47%)
Caterina	264 (08,32%)	368 (09,12%)
Antonina	170 (05,36%)	093 (02,30%)
Magdalena	162 (05,10%)	202 (05,01%)
Francina	161 (05,07%)	034 (00,84%)
Antònia	160 (05,04%)	295 (07,31%)
Maria Anna	148 (04,66%)	164 (04,06%)
Esperança	081 (02,55%)	108 (02,68%)
Anna	076 (02,39%)	100 (02,48%)
Àngela	071 (02,24%)	253 (06,27%)

A part dels prenomes més comuns de Ciutadella, aquests també es repeteixen a les altres poblacions de Menorca. Si comparem els treballs fets a Ferreries per Mn. Florenci Sastre i els de Es Mercadal, per na Maria del Pilar Florit i en Miquel À. Casanovas, ens n'adonem que els canvis no són molt significatius, tot i que cal destacar que l'ordre varia. Ara bé, sí que es manifesta el predomini total dels prenomes Joan, Josep i Antoni a les tres poblacions del ponent menorquí, al mateix temps que la concentració dels 10 prenomes amb més influència és força superior a Es Mercadal (79,91%) i Ferreries (83,09%), que no pas a Ciutadella (74,28%).

TAULA COMPARATIVA DE PERCENTATGES DELS PRENOMS MASCULINS MÉS COMUNS A CIUTADELLA, FERRERIES I ES MERCADAL A PRINCIPIS DEL SEGLE XIX

Ciutadella (Any 1827)	Ferreries (Any 1812)	Mercadal (Any 1829)
Joan (15,72%)	Joan (21,69%)	Joan (19,13%)
Josep (13,15%)	Josep (15,16%)	Antoni (13,39%)
Antoni (11,81%)	Antoni (11,13%)	Josep (09,45%)
Francesc (06,60%)	Pere (05,96%)	Miquel (06,82%)
Pere (06,15%)	Miquel (05,96%)	Francesc (06,46%)

Ciutadella (Any 1827)	Ferrerries (Any 1812)	Mercadal (Any 1829)
Miquel (05,86%)	Francesc (05,37%)	Bartomeu (05,98%)
Jaume (04,47%)	Bartomeu (05,18%)	Pere (05,26%)
Rafel (03,63%)	Llorenç (05,18%)	Jaume (05,14%)
Bartomeu (03,24%)	Jaume (04,99%)	Llorenç (04,19%)
Sebastià (03,65%)	Rafel (02,47%)	Gabriel (04,07%)
Concentració del 74,28%	Concentració del 83,09%	Concentració del 79,91%

Pel que fa als prenomns femenins, destaca la major varietat respecte als masculins. Així i tot, destaquen les formes Joana, Maria, Margalida, Caterina i Antònia a totes les poblacions del ponent menorquí. Alhora, cal destacar que les tres poblacions coincideixen en una major concentració dels prenomns femenins respecte als masculins, destacant la molt major concentració de Es Mercadal (85,79%) i Ferrerries (87,48%), vers la de Ciutadella (79,05%). Cal esmentar que aquestes altes concentracions, demostren que, tot i la varietat de prenomns, en part els costums de l'onomàstica menorquina eren molt arrelats i inamovibles. També, es demostra que a ciutat, la major varietat i densitat de població impedia que la concentració fos tan important com a les poblacions menors, on la poca població mantenia una varietat menor de prenomns i una major possibilitat de manteniment dels costums onomàstics.

**TAULA COMPARATIVA DE PERCENTATGES DELS PRENOMS FEMENINS MÉS COMUNS
A CIUTADELLA, FERRERRIES I ES MERCADAL A PRINCIPIS DEL SEGLE XIX**

Ciutadella (Any 1827)	Ferrerries (Any 1812)	Mercadal (Any 1829)
Joana (14,94%)	Maria (19,33%)	Maria (14,72%)
Maria (14,35%)	Joana (15,97%)	Joana (14,46%)
Margalida (09,47%)	Margalida (11,55%)	Margalida (13,79%)
Caterina (09,12%)	Caterina (10,71%)	Antònia (11,14%)
Antònia (07,31%)	Antònia (10,08%)	Caterina (11,00%)
Àngela (06,27%)	Magdalena (05,40%)	Francesca (05,70%)
Francesca (05,85%)	Francisquina (04,62%)	Magdalena (04,11%)
Magdalena (05,01%)	Maria Anna (03,76%)	Eulàlia (03,98%)

Ciutadella (Any 1827)	Ferrerries (Any 1812)	Mercadal (Any 1829)
Maria Anna (04,06%)	Anna (03,36%)	Àgueda (03,58%)
Esperança (02,68%)	Àgueda (02,73%)	Anna (03,31%)
Concentració del 79,05%	Concentració del 87,48%	Concentració del 85,79%

ELS COGNOMS DE CIUTADELLA

De l'estudi dels cognoms, es desprèn una quantitat de llinatges molt elevat. L'any 1804 tenim fins a 245 cognoms per a una població de 6.229 habitants, mentre que el 1827 ja sumen fins a 264 per a 7.755 habitants. Cal destacar, també, que molts dels cognoms són itinerants, vers famílies que s'instal·laren a Ciutadella i no s'hi quedaren, o bé que el cognom s'ha extingit a través dels matrimonis o el celibat. Val a dir, que la pròpia crisi econòmica i demogràfica del primer quart del segle XIX influeix a l'augment dels llinatges forts de la població en detriment dels itinerants. Concretament, els 10 cognoms amb més incidència l'any 1804 concentren el 26,28% del total, mentre que el 1827, la concentració augmenta al 28,61%. Els llinatges amb més incidència, a part, són històrics de Ciutadella, documentats i forts al llarg de la història de Menorca. Cal destacar que gairebé tots ja són importants durant la segona meitat del segle XVI i, alguns d'ells, anteriors al saqueig de l'Armada otomana de Piali l'any 1558, que va eliminar i captivar més del 70% de la població ciutadellenca. No obstant això, tot i que la incidència és repetitiva, entre els més destacats cognoms com Barceló o Seguí perden força, a favor de Camps o Capó. Els més comuns són els següents:

TAULA DELS COGNOMS MÉS COMUNS A LA POBLACIÓ DE CIUTADELLA

Any 1804	Any 1827
Pons: 237 habitants (04,38%)	Pons: 354 habitants (04,63%)
Marquès: 201 habitants (03,72%)	Marquès: 304 habitants (03,97%)
Moll: 170 habitants (03,14%)	Moll: 272 habitants (03,55%)
Benejam: 133 habitants (02,46%)	Salort: 253 (03,31%)
Anglada: 132 habitants (02,44%)	Anglada: 191 habitants (02,50%)
Salort: 129 habitants (02,38%)	Benejam: 169 habitants (02,21%)

Plaialet		Per Masies	
Franç. Juanada	48	Jordi Aguiló	53
Antoni	20	Maria Carreras	50
Martí	18	Rafel Aguiló y Fedelich	16
Juana	15	Maria Aguiló y Fedelich	9 P.
Franç.	11 P.	Catalina Castell	21
Plaialet Per Puget		Host de Romeu	
Rafel Bosch	26	Antoni Romeu	33
Catalina Camps	24	Francina Benjumin	16
Juana	5	Bartomeu	6
Catalina	3	Jaume	2
Francina	1	Juana	6 m.
Juana Ross	51	Host de Garrigó	
Host nou de Cabardanas		Franç. Colobert	33
Bartomeu Pou	45	Maria Colobert	29
Pita Vila	41	Host de D. Cojo	
Catalina	21	Jordi Masias	28
Juana	18	Antonia Torref	25
Juan	16	Juan	5
Pere +	13	Antoni	1
Bartomeu	7 P.	Host de D. Squella	
Miguel	4	Miguel Sbord	37
Pita	2	Antonia Camps	30
Host vell de Cala Blanca		San Salomó	
Maria A. Gines	53	Antoni Fàber	55
Maria Brok	37	Catalina Ferrallers	48
Bartomeu	6	Catalina Fàber y Lluís	16
Juan	3	Miguel Fàber y Lluís	14
Maria	4. m. m. m.	Antoni Fàber y Lluís	14
Torre del Ram		Francina Ferrallers y Marquer	6
Eduard Marques	44	Torre Vella	
Juana Bosch	42	Juan Florit	50
Margalida	17	Margalena Poves	31
Antonia	15	Bartomeu	21
Coloma	13	Antoni	17
Magdalena	10 P.	Antonia	16
Paula	7 P.	Maria	13
Maria	4	Catalina	13
Catalina	1	José	12
Elvira Marques y Marquida	18	Franç.	10 P.
Torrela		Jaume	7 P.
Francina Morradal	35	Cristina	4
Antonia	30	Magdalena	4
Maria	6		
Juan	4		
Antoni	5 m. m. m.		

Imatge 2: pàgina del llibre de compliment pasqual de l'any 1823. Com es pot observar, s'inscrivien el nom de la possessió, així com el prenom i cognom dels seus habitants. Tot i la prohibició del català a l'administració eclesiàstica, el compliment pasqual restà com a font destacada per l'estudi de l'onomàstica i la toponímia en llengua catalana.

Any 1804	Any 1827
Torres: 117 habitants (02,16%)	Bagur: 164 habitants (02,14%)
Bagur: 108 habitants (02,00%)	Camps: 163 habitants (02,13%)
Barceló: 103 habitants (01,90%)	Torres: 160 habitants (02,09%)
Seguí: 091 habitants (01,68%)	Capó: 160 habitants (02,09%)
Concentració del 26,28%	Concentració del 28,61%

Posterior als deu llinatges principals, cal destacar que dins del marge de l'1%, també trobem els cognoms Piris, Camps, Mercadal, Bonet, Torrent, Capó, Serra, Monjo, Ferrer, Vila, Jover, Casanovas, Capella i Florit.

Val a dir, que en aquest apartat és gairebé il·lògic comparar els cognoms de Ciutadella amb els de Ferreries i Es Mercadal. És evident, que el cognom, molt més que el prenom, és un símbol distintiu d'una ciutat, comarca o població i, per tant, les diferències són notables. Totes tres poblacions coincideixen en un aspecte: el llinatge Pons n'és el principal. A part d'aquest, mentre que a Ciutadella predominen els cognoms Marquès, Moll, Benejam o Anglada, a Ferreries són els Febrer, Coll, Janer o Al·lès. A Es Mercadal, en canvi, predominen els llinatges Caules, Gomila, Sans i Sintes. Com veiem, les similituds són gairebé inexistentes. Cal esmentar, finalment, que els 10 principals cognoms de les tres poblacions, a Ferreries i Es Mercadal concentren fins el 40,11% i 35,11% del total de la població. Aquesta dada és molt significativa, ja que el llinatge no és de lliure elecció, sinó hereditari. A Ciutadella els percentatges de concentració són molt menors, el 28,61%, ja que la densitat de població i el número de cognoms és molt superior i molt més variat.

TAULA COMPARATIVA DE PERCENTATGES DELS COGNOMS MÉS COMUNS A LES POBLACIONS DE CIUTADELLA, FERRERIES I ES MERCADAL A PRINCIPIS DEL SEGLE XIX

Ciutadella (Any 1827)	Ferreries (Any 1812)	Mercadal (Any 1829)
Pons (04,63%)	Pons (08,70%)	Pons (10,47%)
Marquès (03,97%)	Febrer (07,03%)	Caules (03,72%)
Moll (03,55%)	Janer (03,70%)	Gomila (03,66%)
Salort (03,31%)	Al·lés (03,70%)	Sans (03,28%)
Anglada (02,50%)	Coll (03,50%)	Sintes (03,28%)
Benejam (02,21%)	Capó (03,00%)	Villalonga (02,58%)

Ciutadella (Any 1827)	Ferrerries (Any 1812)	Mercadal (Any 1829)
Bagur (02,14%)	Florit (03,00%)	Pallisser (02,33%)
Camps (02,13%)	Bagur (02,61%)	Fàbregues (02,27%)
Torres (02,09%)	Mercadal (02,30%)	Bagur (01,76%)
Capó (02,09%)	Gornés (02,30%)	Esbert (01,76%)
Concentració del 28,61%	Concentració del 40,11%	Concentració del 35,11%

LA TOPONÍMIA DE CIUTADELLA

Quant a la toponímia, els dos registres de compliment pasqual ens permeten fer el buidatge de la totalitat de carrers, possessions, horts, vinyes i molins. Així i tot, la riquesa dels dos exemplars dels anys 1804 i 1827 ens permeten fer una anàlisi comparativa vers topònims que desapareixen i es substitueixen per altres topònims nous. A continuació, es farà una relació toponímica de Ciutadella, dividint-los segons la zona rural i dins de les muralles de la vila. Alhora, els topònims de la vila seran dividits en dues categories, el primer, relacionat amb finalitats geogràfiques i descriptives i, el segon, amb finalitats religioses:

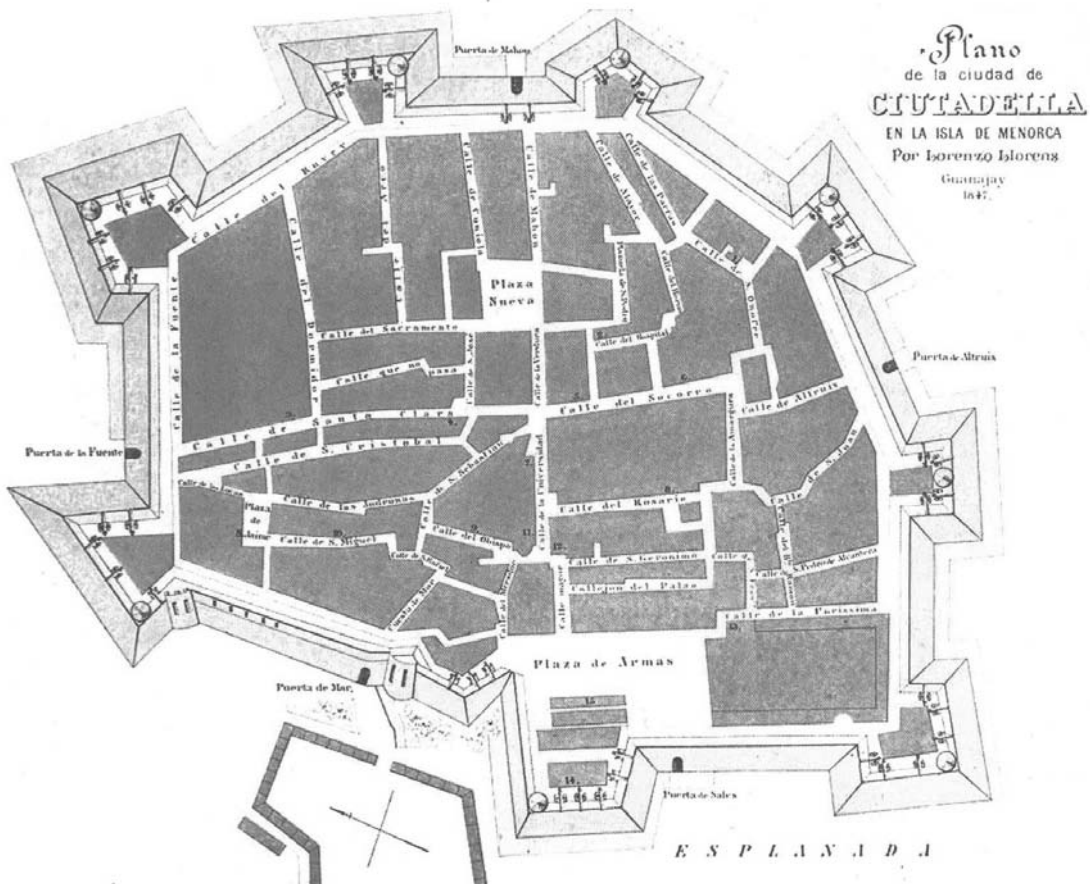
A) Topònims de dins les muralles de Ciutadella relacionats amb finalitats geogràfiques i descriptives

Carrer Carnisseria
 Carrer Castell Rupit
 Carrer Curniola
 Carrer d'Alaior
 Carrer d'Artrutx
 Carrer de Baixamar
 Carrer de C'al Bisbe
 Carrer de l'Església
 Carrer de l'Hospital
 Carrer de la Muralla

Carrer de la Muralla de Curniola
 Carrer de Maó
 Carrer de s'Arc
 Carrer de sa Verdura
 Carrer de ses Andrones
 Carrer de ses Parres
 Carrer de ses Roques
 Carrer des Born
 Carrer des Forn
 Carrer des Mirador
 Carrer des Palau
 Carrer Dormidor de ses Monges
 Carrer Estret
 Carrer Major des Born
 Carrer Qui no Passa

Hospital General
Palau des Governador
Passeig des Born
Plaça d'Artrutx

Plaça de l'Església
Plaça Nova
Plaça Vella
Reials presons

Imatge 3: Plànol de Ciutadella de l'any 1847. És evident, que tot i ser molt exacta, no és tan precís com el compliment pasqual. Alhora, no tenim constància de cap plànol de Ciutadella en llengua catalana.

B) Topònims de dins les muralles de Ciutadella relacionats amb la religió i el santoral

Carrer de la Puríssima Concepció
 Carrer del Beat Ramon Llull
 Carrer Nostra Senyora del Roser
 Carrer Nostra Senyora del Socors
 Carrer Sant Bartomeu
 Carrer Sant Clara
 Carrer Sant Cristòfol
 Carrer Sant Eloy
 Carrer Sant Francesc
 Carrer Sant Isidre
 Carrer Sant Jaume
 Carrer Sant Jeroni
 Carrer Sant Joan
 Carrer Sant Josep
 Carrer Sant Miquel
 Carrer Sant Onofre
 Carrer Sant Pere
 Carrer Sant Pere d'Alcàntara
 Carrer Sant Rafel
 Carrer Sant Sebastià
 Carrer Santa Rosalia
 Carrer Santíssim
 Convent de Sant Francesc
 Convent de Santa Clara

Topònims de possessions, horts, vinyes i molins rurals

Alcarieta d'en Font
 Alcarieta d'en Pons
 Algayarens
 Aljubs de Dony Marc
 Aljupets
 Aljupets d'en Triay
 Almudayna
 Alputzer Nou
 Alputzer Vell
 Alzinar
 Arenes

Arenetes
 Baixamar
 Banyul
 Bella Mirada
 Bini Canó
 Biniatram
 Binigafull
 Binipati Nou
 Binipati Vell
 Canavallons
 Caragolí
 Cavalleria Nova
 Cavalleria Vella
 Coll Roig
 Curniola
 El Furí
 El Furí de Baix
 El Pare
 El Perico
 És Barranc
 Faulera Nova
 Faulera Vella
 Font Santa
 Furinet
 Hort d'en Bagur
 Hort d'en Carreras
 Hort d'en Carrió
 Hort d'en Carrió
 Hort d'en Coursach
 Hort d'en Faner
 Hort d'en Moll
 Hort d'en Pomar
 Hort d'en Saura
 Hort d'en Vigo
 Hort de Carbonell
 Hort de Dony Squella
 Hort del Doctor Marquès
 Hort des Banyul
 Hort des Paborde
 Hort nou de Cala'n Blanes
 Hort vell de Cala'n Blanes
 L'Havana
 L'Hostal
 La Bona Nova

La Cova	Sant Joan de Missa
Les Quarterades	Sant Joan Gran
Lloc de Monges	Sant Jordi
Lloc de Mongetes	Sant Josep
Lloc des Pou	Sant Llorenç
Lloc Nou (també anomenat Son Piris)	Santa Anna
Mala Garba	Santa Creu (també anomenada Sa
Marjal Nova	Fossa)
Marjal Vella	Santa Galdana
Marjaleta	Santa Margalida
Molí d'en Bagur	Santa Maria
Molí d'en Faner des camí de Sant Joan	Santa Victòria
Molí d'en Faner des camí de Binipati	Ses Angoixes
Molí d'en Faner des Camí Nou	Ses Tavernes
Molí d'en Pedro	Son Alzinar
Molí d'en Sans	Son Alzinet
Molí d'en Sintes	Son Amarineta
Molí d'Enfora	Son Àngel
Molí de Donya Francesca	Son Angladó
Molí de n'Antoni Moll	Son Aparets d'en Quadrado
Molí de n'Oleo	Son Aparets d'en Sintes
Molí de sa Quintana	Son Bou Nou
Molí del Senyor Pomar	Son Bou Vell
Morvedre	Son Camaró
Muntanyeta	Son Camps
Muntanyeta Vella	Son Carrió
Parella	Son Catlar
Parelleta	Son Cubert
Parelleta	Son Escudero
Pujol de Morvedre	Son Fe d'en Bagur
Rafal Amagat	Son Fe d'en Bernadí
Rafal d'en Bonet	Son Fe de Dony Sintes
Rafal d'en Garcia	Son Fe Vell
Rafal des Capità	Son Febrer
Rafal des Morer	Son Felip
Rafal Nou	Son Font
Rafalet	Son Guillem
Sa Coma	Son Ignasi
Sa Costa	Son Lliteres
Sa Llegítima	Son Macià
Sa Pabordia Nova	Son Marc
Sa Pabordia Vella	Son Melis
Sant Antoni	Son Mestre Vell
Sant Bernat	Son Morell de Baix

Son Morell de Dalt	Son Triay
Son Morell Nou	Son Vell
Son Morro	Son Ventura
Son Oleo	Son Xoriguer Nou
Son Olivar Nou	Son Xoriguer Vell
Son Olivar Vell	Torralba
Son Olivaret	Torralbet
Son Olives	Torre d'en Calafat
Son Pau	Torre d'en Quart
Son Pebre	Torre de Son Saura
Son Pere	Torre del Ram
Son Planes	Torre Llafuda
Son Quart	Torre Nova
Son Roses	Torre Trencada
Son Roseta	Torre Vella
Son Salomó	Torrepetxina de Mercadal
Son Sans	Torrepetxina de Riola
Son Sard Parets	Torrepetxina des Frare
Son Saura Nou	Torreta
Son Seu	Torretó
Son Sintes	Tot Lluch
Son Sivineta	Tot Lluquet
Son Terí	Tres Alqueries
Son Tica	Trinitat
Son Toni Martí	Tudons
Son Toni Martinet	Vinya Gran

Una vegada s'han vist tots els topònims, que sumen un total de 198 rurals i 57 de ciutat, cal destacar que molts d'aquests han desaparegut i, fins i tot, n'hi ha que van deixar de ser utilitzats entre els compliments dels anys 1804 a 1827, sorgint-ne en conseqüència topònims nous. A part, dins les muralles de Ciutadella, alguns dels topònims deixen d'existir per motius històrics o canvis dins la geografia de la ciutat.

Topònims avui desapareguts de l'interior de les muralles de Ciutadella respecte l'actualitat:

Reials presons: a l'actualitat aquestes ja no existeixen.

Plaça de l'Església: nom antic de l'actual Plaça de la Catedral. Amb la creació de la Seu menorquina el 1795, el nom es va modificar a llarg termini, ja que el 1827 encara se l'anomena amb el nom antic.

Palau del Governador: amb la pèrdua de la capitalitat de Ciutadella, el palau del governador es convertí a la llarga en l'Ajuntament, nom que rep en l'actualitat.

Hospital General: en l'actualitat és la Casa de Cultura. Algunes persones d'edat avançada encara l'anomenen Hospital de Santa Magdalena o Casa de la Misericòrdia.

Carrer de l'Església: en l'actualitat, aquest antic carrer ha sigut convertit en plaça i actualment és la Plaça de la Catedral.

Carrer de la Verdura: aquest carrer, on antigament els hortolans venien les seves verdures, s'anomena en l'actualitat Carrer de ses Voltes, per les arcades que llueix.

Carrer de la Muralla: evidentment, amb l'enderrocament de les muralles, aquest carrer desaparegué, a l'igual que el Carrer de sa Muralla de Curniola.

Finalment, cal esmentar que a diferència de les grans possessions, els molins i horts generalment adopten topònims relacionats amb el seu propietari, i per tant desapareix amb el temps o amb la mort de l'amo. Entre els anys 1804 i 1827, deixen d'existir un total d'onze topònims, però a la vegada, en neixen vuit de nous. És necessari esmentar, que els topònims rurals ens donen una imatge que en l'actualitat ens és totalment desconeguda, repleta de molins. Al primer quart del segle XIX, existien a Ciutadella una dotzena de molins, mentre que avui tal vegada sols n'existeixen dos o tres, i tots inutilitzats. Als voltants de les antigues muralles de Ciutadella encara se'n conserven dos, el molí des Comte (al camí de Maó) i el molí des Cavallitos (al camí de Sant Joan d'Artrutx).

Topònims que desapareixen entre els anys 1804 a 1827	Topònims que neixen entre els anys 1804 a 1827
Hort d'en Bosch	Hort d'en Cursach
Hort d'en Llopis	Hort d'en Pedro
Hort d'en Marquès	Molí d'en Faner (camí de Binipati)
Hort d'en Pedrú	Molí d'en Faner (camí de Sant Joan)
Hort de n'Enrich	Molí d'en Faner (camí nou)
Hort de Son Saura	Molí d'Enfora
Molí d'en Jeroni	Molí de Donya Francesca
Molí d'en Juano	Molí de Sa Quintana
Molí d'en Mateu	
Molí d'en Moll	
Molí d'en Pomar	

En definitiva, amb aquest article s'intenta donar a conèixer una font històrica, el compliment pasqual, alhora que s'esbossa la realitat onomàstica i toponímica de Ciutadella

dels anys 1804 i 1827, una població de tradicions molt arrelades i rural que comptabilitzava durant aquells anys entre 6.229 i 7.755 habitants, amb el que això implica per comptabilitzar-ho. Convé destacar, que els pocs estudis onomàstics i toponímics fets a Menorca arran del compliment pasqual es feien amb poblacions que no superaven els 1.000 habitants. Així, per tant, es donen les bases pel coneixement de la meitat occidental de Menorca amb els seus prenom, cognoms, carrers, vinyes, possessions i horts.

BIBLIOGRAFIA

- CASASNOVAS CAMPS, M. À.; SASTRE PORTELLA (1998): *Estructura demogràfica de Ferreries (1801-1850). Contribució a l'estudi demogràfic de les poblacions rurals menorquines*. Ajuntament de Ferreries i l'Institut Menorquí d'Estudis, Ferreries.
- CASASNOVAS CAMPS, M. À.; FLORIT NAVARRO, Maria del Pilar (1993): *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica des Mercadal (1785-1865)*. Institut menorquí d'Estudis i l'Ajuntament des Mercadal, Maó.
- MARTÍ CAMPS, Fernando (1964): “Cuarto centenario de los libros sacramentales de las parroquias de Menorca”, a *Revista de Menorca*, Maó.
- PALLICER BENEJAM, Marc (2007): “El precepte pasqual. Una font històrica de l'Arxiu Diocesà de Menorca”, a la revista *Es Rebot*, núm. 12, pàg. 12-15. Ajuntament de Ciutadella de Menorca, Ciutadella de Menorca.
- PALLICER BENEJAM, Marc (2005): “L'Arxiu Diocesà de Menorca. Breu relació dels continguts del seu fons diocesà”, a *Publicacions des Born*, núm. 14, pàg. 63-94. Cercle Artístic de Ciutadella de Menorca: Ciutadella de Menorca.
- SASTRE PORTELLA, Florenci (1986): “Les llistes de compliment pasqual com a font per a l'onomàstica: Ferreries, 1812”, a *XI col·loqui d'Onomàstica*, pàg. 11-16, Societat d'Onomàstica, Barcelona.

EL TORRENT DE PAREIS. NOVA PROPOSTA ETIMOLÒGICA

Francesc Canuto Bauçà

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

En una comunicació titulada *Els Rams de la toponímia* presentada pel qui subscriu al col·loqui de la Societat d'Onomàstica celebrat a Eivissa el 1998, vaig entreveure que la cita documental del topònim *Playa de Paraís* de la costa valenciana, podria ser d'interès per a resoldre l'explicació del popularíssim i opac topònim torrent de Pareis¹. La cita rònega d'aquest topònim, la vaig localitzar en unes Ordinacions sobre la vigilància de la costa valenciana publicades l'any 1673. Posteriorment, en un treball de talassonímia dels mariners de la Vila Joiosa realitzat el 2002, per Francesc Xavier Llorca, l'autor va tornar treure a rotlló l'enigmàtic topònim *Paraís*, localitzat a la documentació històrica exhumada. M'ha semblat oportú insistir sobre la qüestió, amb la finalitat de contribuir a l'aclariment etimològic i explicatiu del congost més espectacular de la geografia mallorquina.

Situat al terme d'Escorca, el torrent de Pareis s'anomena així des de s'Entreforc, lloc de confluència del Torrent de Lluc i el torrent des Gorg Blau fins a la desembocadura en el port de sa Calobra. El nom d'aquest enigmàtic torrent ha despertat curiositat i admiració des de l'avior. Aquest lloc privilegiat de la naturalesa ha estat la font d'inspiració de nombroses creacions literàries; els sobergs penyals que conformen aquest grandios canó càrstic han estat immortalitzats per pintors (Mir, Bernareggi, Cittadini, Anglada, Coll Bardolet, Celià) i poetes (Costa i Llobera, Llorenç Ríber). S'han editades una multitud de guies d'excursionisme, assenyalant itineraris i accessos. L'any 1995, un treball esplèndid realitzat per A. Ordines, G. Ordines i Antoni Reynés, va arrebregar tota la toponímia del torrent, des de les cases d'Escorca, fins a la desembocadura; recull molt meritori tenint en compte la manca d'informadors, a causa de la progressiva despoblació del terme, fet que fa desistir a l'investigador més abrinat que s'hi atansi.² Per contra, la toponímia que ha trobat refugi en aquests paratges d'acusada solitud, atresora tot un cabal lingüístic de primer ordre, que la troballa d'un d'aquests bells fòssils de la llengua, compensa per si mateix l'àrdua tasca i la funció detectivesca moltes vegades exercida. L'edició d'aquest treball fou prologada per Josep Estelrich i Costa, el qual s'adscriu a l'extensa nòmina de literats que han lloat aquest indret, donant bon compte de les excel·lències del torrent amb el següent fragment:

¹ Canuto Bauçà, Francesc (2000): *Els rams de la toponímia*, XXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa, 10 i 11-X-1998), Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. LXXXIII (Barcelona), pàg. 166-171.

² Ordines Antoni, Ordines Gabriel, Reynés Antoni (1996): *Torrent de Pareis*, Editorial Moll. Primera edició (per l'Ajuntament d'Escorca): 1995. Segona edició: agost 1996.

(...) *Tot ell és un monument immens, a penes tocat per la mà de l'home. És una fortalesa de la natura, un clos tancat per un inaccessible murallam, coronat per merlets esquerps, i protegit pels fossats dels seus gorgs, amb qualque "pont llevadís" aquí i allà, que exerceix una funció selectiva de visitants i –fins ara i Déu vulgui que per sempre–, no tolera altra possibilitat de trànsit que la forma natural de desplaçament de l'home: a peu, sense cavalcadura ni vehicle. És una ruta singular i mítica, el plat fort i saborós dels muntanyencs que, al manco una volta a l'any, van a "fer el torrent", per associar-se de llum i de paisatge, i per fer retre als músculs tota la seva capacitat d'esforç, d'energia i d'equilibri (...).*

La saviesa popular recollida en el cançoner, també hi diu la seva sobre aquests paratges:

Sa Calobra és un bordell,
tot aritges i batzers:
qui hi va gras, hi perd es greix,
i qui hi va magre, sa pell.³

Sa Calobra és un jardí
enrevoltat de penyals,
ombrejat d'arbres fruitals
i perfumat de geramí.⁴

LES ETIMOLOGIES PROPOSADES. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El DCVB, (s.v. *Pareis*) explica l'etimologia de la següent manera: '*Sembla simple aplicació toponímica del substantiu plural pareis (=parells), explicable per la semblança o paritat dels penyals que voregen el torrent a dreta i esquerra; però fa una mica estrany que s'usi el nom sense article, i no ha mancat qui relacionés el nom del torrent de Pareis amb Parais*'.

Una altra via etimològica és la proposada per Enric Moreu-Rey, tot al·ludint a les altes parets que voregen el llit del torrent: '*Quant al mot genèric La Paret, és usat per a designar lloc-dits. Remarquem, de pas, que l'inexplicat nom del Torrent de Pareis (Mallorca) apareix també al migdia de França: per exemple als Alps, a la frontera franco-italiana actual ("Les Grandes Pareis") corresponent a l'antic "perei" vingut del llatí "pariete". Designa unes altes muralles rocoses, com en el cas mallorquí.*'

Però és Joan Coromines qui es decanta i dona per ben segura l'etimologia que ja apuntava el DCVB: '*Que el nom del Torrent de Parèis ve de l'antic paraís, amb la coneguda*

3 Ginard Bauçà, Rafel (1970): *Cançoner Popular de Mallorca*, volum III, pàg. 76, núm. 759. Editorial Moll. Mallorca.

4 Antoni Ordinas et alii, *Op. cit.*, pàg. 100.

i normal reculada de l'accent, en hiatus, sembla cosa ben establerta. Es degué comparar aquell fons formidable amb el lloc pregon de les naus, la sentina de les embarcacions'; al mateix temps rebutja la de «parells» exposada per l'esmentat diccionari: «*Ens meravellem que l'Alcover-Moll li prefereixi la candorosa etimologia parells, amb pueril i extravagant semàntica*». En el primer volum del seu *Onomasticon Cataloniae* Coromines hi afegeix altre possibilitat a l'explicació de paradís: que es tracti d'una «*expressió antifràstica entenent "lloc infernal"*», rebutjant altra volta l'opció de «parells»: «*Que Binimelis escrigui Torrent de Parelles i Furió Torrent dels Parells no els compromet més que a ells; la yl (ll) ja es pronunciava y, des d'abans del segle XV, a Mallorca*».

Posteriorment en el volum VI de l'*Onomasticon*, afirma que la forma rigorosament popular es mantingué localment i en diverses accepcions figurades: 'lloc fondo de la nau, per dormir-hi descansadament'. També es va aplicar als fossars o cementeris. Cita el fossar dels Pareys o cementeri del Paradís, i el carrer del Paradís a Barcelona. A diversos paratges de la Catalunya nord: la coma, el gorg, lo racó, de Paradís. Al País Valencià: el Paraís, partida de terra a Montroi i Benissoda.

Cosme Aguiló, el darrer que s'hi ha pronunciat, fonamenta la seva via etimològica, amb la darrera proposta de Coromines, donant aquesta explicació: «*...em sent inclinat a creure que qui li va donar nom, més tost tenia present el lloc dels benaventurats i no l'estança interna d'una nau per molt pregona que aquesta sigui. Qui s'hagi aturat una estona a l'ombra de les parets de s'Entreforc, o qui s'hagi endinsat una mica cap al carrerany de sa Fosca, durant els breus instants en què el sol penetra entre la delicada vegetació que penja pels penyals, difícilment pot defugir la sensació de trobar-se en un lloc deliciós, en un irrepetible escenari de conte de fades*».⁵

Aguiló, considera «que el topònim explicat així a través d'una metàfora indicadora d'un indret sublim o de benestar no té res d'estrany dins el context toponímic insular» i a continuació exposa una sèrie de topònims, recollits tots ells en el *Corpus* de J. Mascaró i dels mapes 1:25.000 de l'Institut Geogràfic Nacional: es Comellar de l'Infern, Clot d'Infern, ses Voltetes de l'Infern, l'Infernó, el Purgatori, es Puig de la Glòria, es Comellar des Llims etc. Què hi pot tenir d'estrany, doncs, el paradís, si hi ha inferns i purgatoris a balquena? —diu Aguiló—. Aporta tot seguit la cita d'un *Torrent de Paraís* a la comarca de Barberà del Vallès i un *Barranco del Paraiso* en el terme d'Aigües de Busot (l'Alacantí). Clou la seva via etimològica afirmant que no hi ha res d'anormalitat en el fet que un torrent sigui comparat al paraís.

Per altra banda, els autors de l'obra *Torrent de Pareis*, incideixen en què de les propostes etimològiques exposades, les que parteixen de «parells» i «paret» són les que millor s'adapten a la realitat orogràfica de l'indret, tot considerant que l'explicació definitiva ha de passar necessàriament per l'aportació de la documentació històrica.

5 Cosme Aguiló (1988): «*Anotacions marginals a l'explicació del topònim del Torrent de Pareis*» (Mallorca). Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior XXXIV, desembre de 1988.

Cosme Aguiló (2002): *Toponímia i Etimologia*, Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 18. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

UN PARAL·LELISME TOPONÍMIC. LA PLATJA DEL PARAÍS DE LA VILA JOIOSA (ALACANT)

La Vila Joiosa és un ciutat del País Valencià situada a la comarca de la Marina. El seu terme municipal fita amb la comarca de l'Alacantí i, als inicis del Regne de València, fou la frontera amb el Regne de Múrcia. La constitució cristiana de la població la realitzà l'almirall Bernat de Sarrià el 8 de maig de 1300 i des dels seus inicis, l'activitat marítima i pesquera ha estat la principal, condicionada per la seva situació política i geogràfica que durant segles la van convertir en la gran defensa del migjorn valencià. L'any 1304 la ciutat fou destruïda pels atacs de l'estol musulmà de Granada, però atesa la seva importància estratègica va ser refeta immediatament i per això mateix ha estat un dels pocs nuclis litorals habitats de forma continuada des del segle XIV. En el segle XVIII es produeix el major auge demogràfic en la història de la Vila Joiosa que, a causa de la seva dedicació secular a les activitats marítimes: pesca, navegació, corsarisme i construcció naval, esdevé un dels principals centres marítimes del País Valencià.

Valguen aquests paràgrafs per a remarcar la forta tradició marinera d'aquesta vila i que indefugiblement la trobam reflectida a la toponímia costanera, bàsica, en el tema que ens ocupa. En el seu litoral s'ubica la Platja del Paraís, topònim viu, de l'època medieval, que juntament amb la Platja del Bol Nou, l'Almadrava i la Platja del Poble, formen part de l'actual oferta turística de la vila. El nom d'aquesta platja s'ha expandit cap a l'interior, donant nom a una partida de terra anomenada *el Paraís*, registrada documentalment el 1511. Un petit tossal ubicat en aquesta partida de terra és anomenat *la Nina del Paraís* o *la Nina* i es utilitza pels mariners de la comarca per a localitzar algunes pesqueres o talassònims. L'excel·lent treball de talassonímia d'aquesta localitat citat anteriorment, realitzat per Francesc Xavier Llorca Ibi, aporta la prova convincent dels paper antics i interpreta el significat del mot *paraís* amb el següent fragment:

« [...] *La Platja del Paraís* o *el Paraís*.- Platja a ponent de la Vila Joiosa. És un bon recer per a les embarcacions. Orts i Bosch (1972:81) ens ofereix referències del 12 de juny de 1511 : “[...] in partita dicta de *Parahís* cum frontatam cum terra Petri Lloret, cum terra Miqualis Çaragossa, cum terra Jocabus Squerdo et cum ripa maris». També apareix a les *Ordinacions* (1673:183): «El de ponent tindrà obligació de descobrir la *playa de Paraís* y una cala que està a la altra part de la playa». També Madoz (1845, I, 69) ens diu *playa del Paraís*. Pense que *paraís* pot ser un topònim creat i aplicat pels mariners vilers per comparació amb el *paradis* ‘lloc sota coberta destinat a dormir-hi, en les naus medievals’, ja que hi anaven a la recerca de *redós* per a les seues embarcacions. Aquesta funció del *paraís* l'esmentava Jaume I al *Llibre* (II, 345): « [...] en aquel loch on nós jahiem (al qual dien en les naus *parays*)». *Paraís* ha conservat aquest sentit de *redós* per a mariners i embarcacions en diverses llengües mediterrànies, de fet Jal (1848) reporta *paradis* com a lloc per les naus: «*Paradis*, Fr. anc. s.m. Nom donné, au XVIe et au XVIIe siècle, à une retraite pratiquée dans un port, pour mettre les navires à l’abri des accidents de la mer et du vent, pour les parer contre les fortes agitations des aux. A quelle époque le mot *Paradis* s’introduisit-il dans la marine française avec la signification de bassin, que lui donne le Dictionnaire d’Aubin (1702): -<Paradis, Bassin. C’est la part d’un port où les vaisseaux sont en plus

grande surete.>”- Per tot açò, no ens hauria d’estranyar que aquest *paradís*, substantiu de caire mariner, done nom al lloc on anaven les naus a refugiar-se i que s’haja fossilitzat com a topònim a la Vila Joiosa [...].»

Fins aquí Francesc X. Llorca Ibi. Tot seguit intentaré seguir aquesta via, extrapolant el topònim *Platja de Paraís* a la geografia del nostre indret.

EL FENOMEN D’IRRADIACIÓ

En el camp de la toponímia, és usual un fenomen que hom anomena *irradiació*, el qual provoca el transvasament d’un topònim a la resta dels noms de lloc pròxims geogràficament, és a dir, la proximitat geogràfica imposa un nom i fa que el lloc en qüestió hereti el nom del referent més important. Aquest és el cas de la Platja del Paraís de la Vila Joiosa, amb la partida de terra juxtaposada anomenada el Paraís, i el petit tossal conegut com la Nina del Paraís.

Crec que el torrent de Pareis és un cas semblant a l’anterior, és a dir, un topònim embrionari (Paraís) i el transvasament del nom per proximitat geogràfica (torrent de Pareis). La desaparició del mot originari, *paraís*, restant però el vocable fossilitzat en el nom del torrent tributari, ha generat tot un seguit d’hipòtesis, moltes d’elles forassenyades, amb la finalitat de fer comprensible un mot que havia esdevingut opac, una vegada perdut el principi de transparència originat per la desaparició del mot embrionari. Hi ha afavorit la creació de l’etimologia popular, la coincidència del mot amb l’adjectiu *Parell*.

EL TORRENT DE PAREIS, UN TRIBUTARI DE PARAÍS

El substantiu <torrent> és el terme més utilitzat a Mallorca per a designar la forma de drenatge superficial típica del món mediterrani, caracteritzada per no dur gaire aigua tot l’any. Si analitzam la nomenclatura popular dels torrents a Mallorca trobam que alguns torrents són identificats amb el nom de la part del litoral en què desemboquen (cala, accident geogràfic). Vegem alguns exemples: es torrent de na Móra (Fornalutx), agafa el nom del lloc on desemboca, suvora el morro de na Móra; es torrent des Saluet (Andratx), el nom del torrent no és per que el seu cabal generi una remor insistent i confusa, sinó perquè desemboca en un paratge anomenat es Saluet. Altrament podem dir del torrent de s’Algar (Felanitx); es torrent de s’Amarador (Santanyí); es torrent de s’Estanyol (Colònia de Sant Pere, Artà); es torrent de sa Caleta (Santa Ponça, Calvià); es torrent de Cala Mosques (Llucmajor); es torrent des Caló d’en Marçal (Felanitx) etc.

Som de parer que el nom del torrent de Pareis el podem encabir a l’apartat del torrents que agafen el nom de l’accident geogràfic on desemboquen. Totes les vies etimològiques utilitzades fins ara, han defugit d’aquesta possibilitat. Crec que, l’atractiu de s’Entreforc, amb la confluència dels dos torrents, ha enlluernat els investigadors que s’hi han atansat, cercant etimologies molt en consonància amb la realitat física del lloc, però també molt

allunyades del motiu que va generar el topònim. Cal doncs, cercar a la desembocadura del torrent.

EL PORT DE SA CALOBRA

Des de l'avior, aquesta cala o mena de port, ha estat el principal refugi o redòs d'aquest sector de la costa, i hi han tengut aixopluc nombroses embarcacions al llarg de la història; tot i que no és una cala molt segura, està arrecerada d'alguns vents. Òbviament, el llogaret de sa Calobra —l'antic rahal Colobra de l'època musulmana— ha donat el nom a la cala. A manca d'un recull de la toponímia del litoral d'aquest sector de la costa, utilitzaré els noms recollits a la cartografia:

- Mapa de Vicenç Mut (1683): *Calobra*.
- Mapa del cardenal A. Despuig (1784): *Puerto de la Calobra*.
- Mapa de Vicente Tofiño (1786): *Cala Calderé*⁶
- Mapa General de Mallorca, de J. Mascaró Pasarius (1958): *Sa Calobra*.
- Atlas de la Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-95): *Port de sa Calobra*.

La documentació antiga també atesta les excel·lències d'aquest port, i ja apareix citat l'any 1595 a la descripció de Joan Binimelis: «[...] *Síguese después el promontorio que dicen de la Vaca, no muy alto, y llámase así porque tiene semejanza a una cabeza buey, bajo el cual está el puerto tan importante de la Calobra que es muy profundo, y un poco sujeto a la transversía de maestral [...]*».

Jeroni de Berard, a la seva obra *Viajes a las villas de Mallorca*, datada el 1789, diu: «[...] *el puerto que sigue de la Calobra, que tiene mucho fondo. Caben cuarenta barcos y tiene dos torres en su interior y una copiosa fuente de exquisitas aguas, que nace en Turixant y baja por el torrente de Pareis, cuyo torrente es muy delicioso por su amenidad y frondosa arboleda, que lo acreditan por una de las maravillas de la naturaleza. Dista de Lluch 4.000 pasos geométricos [...]*».

A causa de les bones condicions d'aquesta espaiosa cala per a refugiar-se i fondejar les embarcacions, fou un lloc molt freqüentat per pirates i corsaris, que aprofitant l'aïllament provocat per l'orografia de la contrada, saquejaven les cases i terres del terme d'Escorca. Les incursions piràtiques ocasionaven pèrdues materials i la inseguretat física dels habitants d'aquestes terres, per la qual cosa el 1605 es bastiren la Torre des Bosc o Torre de sa Penya Roja, amb guarda continuada, i les barraques o guàrdies secretes situades en el Port de sa Calobra i la desembocadura del torrent de Pareis, per a la defensa d'aquella costa i dels vaixells que venien de Barcelona.

⁶ Aquesta variant, registrada en el mapa de Tofiño el 1786, fou recollida de viva veu per Francisco Oliver Billoch, i està registrada a la seva obra *El Patrón de pesca de Mallorca*, Publicaciones del Instituto social de la Marina (Servicio Cultural) 1944, pàg. 13: «[...] Calas de Tuent y de Calderé o puerto de la Calobra, punta Morro de la Vaca, en su parte N.E. con viento al S.W. y al otro lado con el opuesto [...]».

Sembla doncs, que aquesta cala o port, únic refugi entre el Port de Sòller i la Cala Sant Vicenç (Pollença), reuneix totes les condicions per a poder identificar-se amb el mot *paradís*.

CONCLUSIONS FINALS

Sobre la base de les consideracions exposades als epígrafs anteriors, es desprenen les següents conclusions:

1. *Parais*, és un mot d'origen mariner del món de la navegació de l'època medieval, sembla que utilitzat metafòricament per anomenar llocs amb bones condicions de refugi o redòs per a les embarcacions. Recordam que amb aquesta accepció figura a dos diccionaris francesos de l'any 1702 i 1848. *Parais* i la variant formal *Pareis*, així com *pèlag*, *esparagol*, *trajo*, *bol*, *tarida*, *estància*, *espalmador*, *nau*, *còmit*, *bolitx*, *nauxer*... són mots del món mariner, que apareixen àmpliament documentats en els textos medievals i que podem trobar, fossilitzats, molts d'ells, a la toponímia del litoral d'arreu del domini lingüístic català. La Platja del *Parais* (la Vila Joiosa) i el Torrent de *Pareis* (Mallorca) són una bona mostra.
2. És evident que el nom del torrent de *Pareis*, ve d'un antic torrent de *Parais*, per regressió normal de l'accent, tal com afirma Coromines en el seu DECAT (s.v. *paradís*). No representa cap mena d'obstacle la reculada de l'accent, així com l'absència de l'article i la pèrdua de la —d— intervocàlica. El pare Rafel Juan, infatigable escorcollador de la toponímia de les terres lluqueres, documenta reiteradament les formes *Pareis* i *Parais*.
3. Les bones condicions de refugi i l'abundància de punts on les naus podien proveir-se d'aigua, propiciaren des d'èpoques molt reculades la visita de nombrosos vaixells al Port de sa Calobra. I aquest sembla, a parer meu, el motiu pel qual es podria haver generat el mot *Parais* en aquest lloc.
4. L'hipotètic topònim *Parais* o *platja de Parais*, el podem ubicar perfectament a la desembocadura del torrent de *Pareis*, a la bellíssima platja de còdols, encaixada entre els penyals, convertida arran del *boom* turístic de Mallorca en un dels indrets més atractius i visitats pel turisme. En aquest lloc, es pot desembarcar per a proveir-se d'aigua en els gorgs que es formen a la rereplatja i a les nombroses surgències i degotissos del torrent.
5. El torrent de *Pareis*, tot seguint les pautes de la nomenclatura popular dels torrents, agafa el nom de l'accident geogràfic de la desembocadura, en aquest cas, la platja o cala. Sembla més lògic que la identitat del torrent es generi des d'aquest àmbit geogràfic, i no a l'interior, fent al·lusió a l'indret de s'Entreforc, lloc de la

confluència dels dos torrents, allunyat quasi quatre quilòmetres del litoral. Atès que la fórmula general amb què s'anomenen els cursos d'aigua és la de <<torrent de...>>, el determinant «Pareis» s'hi insereix a la perfecció i desvirtua alhora la via etimològica fonamentada en la forma del plural «*de Parells*», per la confluència dels dos torrents a s'Entreforc, o per les vistoses parelles de penya-segats que es troben al llarg de llur recorregut. Com diu Coromines en el seu *Onomasticon Cataloniae*, si fos 'pars, parells', es diria torrent dels Parells i sempre s'ha dit sense article.

6. Sembla que el mot *Paraís*, de l'època medieval, perdé la seva vigència i va deixar de ser transparent en el parlar local vers el segle XVI. De fet, l'obra *Historia general del Reino de Mallorca dirigida a los jurados del mismo reino el año 1595*, de Joan Binimelis, documenta reiteradament la forma «parells».
7. Totes les conclusions aquí exposades, estan supeditades a la documentació històrica. Malauradament, no disposam de cap atestació antiga i que, en conseqüència, és una proposta purament especulativa. Pot ser algun dia, qualcú es faci el topadís amb un document que enregistri aquesta hipotètica cala o platja de Paraís, que va donar el nom al congost més espectacular de la geografia mallorquina.

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló, Cosme (1988): «Anotacions marginals a l'explicació del topònim *Torrent de Pareis* (Mallorca)» A Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. XXXIV (Barcelona, desembre de 1988), pàg. 1-2.
- (2002): *Toponímia i Etimologia*. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 18. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Alcover, A. M. i Moll, F. de B. (1969): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Editorial Moll, Mallorca.
- Arxiduc Lluís Salvador (1955): «Los pueblos de Mallorca. El estribo Norte de la Sierra y sus cumbres» A *Las Baleares descritas por la palabra y el grabado*. Imprenta Mossèn Alcover, Palma.
- Berard, G. (1983): *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. Ajuntament de Palma. Lluís Ripoll editor, Palma.
- Binimelis, J. (1927): *Historia general del Reino de Mallorca dirigida a los jurados del mismo reino el año 1595*. Traducida de su original mallorquin al castellano por Guillermo Tarrasa. Palma, Imprenta de José Tous.

- Canuto Bauçà, F. (2000): «Els rams de la toponímia.» XXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa, 10 i 11-X-1998), Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. LXXXIII (Barcelona, 2000)
- Coromines, J. (1980): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial, Barcelona.
- Coromines, J. i Mascaró Passarius, J. (1989): *Onomasticon Cataloniae, I. Toponímia antiga de les Illes Balears*. Curial, Barcelona.
- Ginart Bauçà, Rafel (1970): *Cançoner Popular de Mallorca*. Volum III. Col·lecció Els Treballs i el Dies núm. 6. Editorial Moll
- Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-1995): *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Ed. Promallorca, XII vols., Inca.
- Grimalt, M. ; Jaume, F. ; Ginart, A. (1990): “Els noms dels torrents del vessant marítim del terme de Llucmajor (Mallorca).” Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, XL, juny 1990.
- Grimalt, M. (1990): *Els Torrents de Manacor*. Ajuntament de Manacor.
- Jal, A. (1848): *Glosaire Nautique*. París.
- Juan Mestre, Rafel (2002): *Escorca. Apuntes para la historia del municipio*. Tomo I. Ediciones Calima. Palma.
- (2002): *Escorca. Apuntes para la historia del municipio*. Tomo II. Ediciones Calima. Palma.
- Madoz, P. (1845): *Diccionario geográfico estadístico...de Alicante, Castellón y Valencia*. Ed. Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València, 1987.
- Mascaró Passarius, J. (1962-67): *Corpus de Toponímia de Mallorca*. Gráficas Miramar, 6 vol., Palma de Mallorca.
- Moreu-Rey, E. (1982): *Els nostres noms de lloc*. Editorial Moll, Col·lecció Els treballs i els dies, núm. 22, Mallorca.
- Llorca Ibi, Francesc X. (2003): «Talassonímia dels mariners de la Vila Joiosa», XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada (La Marina) 6/8-XII, 2002), Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, núm. 94-95, octubre de 2003.

- Oliver Billoch, Francisco (1944): *El patrón de pesca de Mallorca*. Publicaciones del Instituto social de la Marina (Servicio Cultural).
- Ordinacions (1673): *Les Ordinacions de la costa marítima del Regne de València*, edició a cura de J. Martí Mestre, Institut de Filologia Valenciana i Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.
- Ordines Garau, Antoni (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Col·lecció Els Treballs i els Dies, núm. 48. Editorial Moll, Mallorca.
- Ordines, A.; Ordines, G.; Reynés, A. (1996): *Torrent de Pareis*. Editorial Moll. Primera edició (per l'Ajuntament d'Escorca): 1995. Segona edició: agost 1996.
- Orts i Bosch, P. M. (1972): *Introducció a la història de la Vila de Vilajoiosa i el notari Andreu Mayor*, Alacant, Caja de Ahorros Provincial.
- Ribas i Marí, Enric (2005): *La supervivència de la toponímia precatalana d'Eivissa i Formentera i l'Onomasticon Cataloniae*. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 25. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.
- Tort i Donada, J. (2003): «A propòsit de la relació entre toponímia i geografia: el principi de *significativitat territorial*.» Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, núm. 95 desembre 2003.

NOTES D'ANTROPONÍMIA DE LA POSSESSIÓ DE VINROMÀ (MURO), I ALGUNS TOPONÍMICS MÉS

Gabriel Alomar Garau

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

L'estudi toponímic de la possessió de Vinromà, dins el terme de Muro, va ser objecte de manera primerenca de la comunicació presentada en les XIX Jornades d'Antroponímia i Toponímia (Alomar Garau, 2007), i que duia per títol, precisament, *Toponímia de Vinromà (Muro)*. En ella es donava a conèixer el sistemàtic i primer recull dels noms de lloc fet d'aquesta possessió. La investigació conté ja alguns apunts sobre el marc històric i geogràfic del predi, i proporciona la interessant xifra de 70 noms adscrits als seus límits més actuals. Tanmateix, el lloc de Vinromà –i el seu toponímic mateix– apareix citat en certes investigacions de més ample abast que han tingut com a objecte d'estudi l'empremta toponímica medieval a l'illa de Mallorca (Poveda, 1988; Mas Forners, 1993; Soler, 2001; Rosselló Bordoy, 2005, entre d'altres autors) o la història del municipi de Muro (Alomar Esteve i Rosselló Vaquer, 1989). Així, la intenció d'aquesta nova comunicació és fer, un cop més, aportacions originals a la toponomàstica del lloc estudiat, tot centrant-se en aquesta ocasió en la seva antroponímia, és a dir en els noms de persona que apareixen relacionats –per una raó de tinença o propietat de la terra, o bé simplement de parentiu– amb Vinromà.

L'interès de l'estudi del que fou el *rafal* de Vinromà rau, en primer lloc, en la permanència històrica i la quasi inalterabilitat del nom al llarg d'uns vuit segles, la qual cosa permet fer comparacions històriques i geogràfiques –incloses les estrictament cartogràfiques–, com també de caràcter filològic, en aquells treballs que tenen per objecte d'estudi l'evolució de l'ordenament territorial i social de Mallorca en general i del *ÿuz'* o districte aràbic de *Mūruh* en particular (Maria de la Salut, Llubí, Muro i Santa Margalida). Per altra banda, les fonts documentals en les que es fa esment de Vinromà són antigues i variades, la qual cosa posa de manifest la importància d'aquesta possessió en els distints contextos històrics, i que no s'ha traduït –sortosament, al meu entendre– en fama.

Hi ha que fer notar que Vinromà sembla ser, d'entrada, un antropotònim. La seva etimologia és indubtablement àrab, per bé que hi ha al menys dues versions versemblants sobre el seu significat: d'una banda, *Vinromà* [vinřomá], etimològicament, per al DCVB ve de l'àrab IBN RUMMĀN (nom propi personal), en què, com és sabut, el substantiu *ibn*, 'del fill de', és un constituent constant de l'estructura onomàstica àrab. Voldria dir, doncs, 'del fill del cristià' i procediria d'un nou significat donat en àrab al llatí

ROMANUS, segons el qual *rūm* és la transcripció àrab del mot *romà*, amb el significat de ‘cristià’ (s’empra genèricament per designar bizantins i cristians). No és, Vinromà, un mossarabisme, sinó un nom àrab format a partir d’un llatinisme de la llengua àrab. D’altra banda, s’ha suggerit la idea segons la qual RUMMĀN té en àrab el significat de ‘magranes’, i, per tant, no pot descartar-se un IBN RUMMĀN que s’hauria de traduir com ‘del fill d’en Magrana’, considerat, aquest Magrana, un malnom. Sigui com sigui, la forma *Vin-* del nom Vinromà és una variant de *Binromà* en què el pas a *Vin-* seria del segle XIII en el cas de les Coves de Vinromà (a la Plana Alta, Castelló), i més modern en el cas de Muro¹.

ANTROPONÍMIA DE VINROMÀ EN ELS NOMS DELS SEUS PROPIETARIS

Any 1310 (c.) i següents: Bernat Cima, Jaume de Cima, Pere de Cima

El nom de Bernat Cima és presumiblement el que primer es pot relacionar amb la propietat de la possessió de Vinromà, topònim que apareix en el llinatge d’un dels seus fills: Jaume de Cima *de Vinromà*. Gabriel Alomar Esteve, tot fent una cita de Bover i Furió, comenta la possibilitat que Vinromà hauria pertangut a Jaume Cima, germà del bisbe de Mallorca Pere de Cima († 1387), d’uns Cima rossellonesos, idea que emana d’un escrit del segle XVIII que transcriu el text d’una làpida sepulcral –avui desapareguda– de Pere de Cima, a l’església de Sant Francesc de Palma –làpida desapareguda probablement en la reforma del s. XVIII–: “CARNER DEL REVEREND PERE DE CIMA, FRARE D’AQUEST CONVENT AVESQUE DELNA (d’Elna) E DE MALLORCA, QUI MORI LA NIT DE SANT JOHAN DE L’ANY DEL SENYOR 1387. E AQUEST CARNER FONCH FET PER JAUME DE CIMA DE VINROMA CONSELLER DE MALLORQUES A SON GERMA QUE DEU TENGA EN GRACIA AMEN”. J. Mascaró Passarius expressa al *Corpus de Toponímia de Mallorca* (1986) aquesta mateixa idea de la següent manera (la citació, tanmateix, la firma G. Alomar Esteve): “En el siglo XIV era posesión de la familia CIMA, a la que perteneció uno de los más ilustres obispos de Mallorca, y antes de Elna, en el Rosselló, PERE DE CIMA, franciscano”. Sens dubte és aquesta informació la que fa dir a Catalina Moranta, madona de Vinromà fins l’any 1997, preguntada pels naixements esdevinguts a la possessió, que “també se diu que va néixer un homo que va ser bisbe”, o, en

1 Per a una comprensió més completa de l’etimologia del nom Vinromà, veure precisament la comunicació de Gabriel Alomar Garau “La toponímia de Vinromà (Muro)”, a BASSA, R.; CASELLAS, E.; PLANISI, H. (ed.) (2007): *XIX Jornades d’Antroponímia i Toponímia*. Palma: Universitat de les Illes Balears. 229 pàg. (Jornades, 5).

un altre moment de les converses, “i en aquells temps va néixer un homo, i va ser bisbe,... a Vinromà”.

Sobre aquests mateixos Cima, J. Santaner (1973) ha escrit que “Bernado de Cima, progenitor de Pedro de Cima, fue cortesano de los reyes Jaime II y Sancho. De tan noble señor, poseedor del estado y casa solariega de Vinromá, y de Margarita Riera, nació Pedro en fecha incierta, pero que se puede situar alrededor del año 1310”².

Any 1338 i següents: Arnau Massanet

El nom d'Arnau Massanet apareix en distints documents relacionat amb la propietat de Vinromà, d'acord amb la idea que es desprèn dels llibres de notaris i escrivans de la Cort Reial de Muro i Cúries del bisbe de Girona i comte d'Empúries, en els que el notari Bernat Roca (ARM, R-12, 1338-1339) escriu: *Arnau Massanet estableix a Pere i Guillem de Bellveí, per arrabassar o rompre un tros de garriga del rafal Vinromà confrontant amb el Campàs, per un període de sis anys (“esplets” o collites)*³ (ARM, R-12, 1338-1339). Posteriorment, el notari Guillem Mulner, en data de 4 de desembre de 1347, escriu que *Arnau Massanet i Bartomeu Goutard tracten sobre el camí que passa en gran part pel rafal de dit Massanet anomenat Vinromà*.⁴ (ARM, M-78, 1347, f. 13v-38). Després, el 10 de gener de 1348, *Arnau Massanet estableix a Jaume Carrera i Pere Jordà, d'ara a Nadal, la tercera part del rafal Vinromà per 11 quarteres i 2 barcelles de blat*⁵ (ARM, M-78, 1348, f. 53v). El notari Berenguer Mulet diu que, el 7 de novembre de 1339, *Bartomeu Goutard estableix a Bernat Vilar i Pere Molines un tros de garriga, perquè l'arrabassin, a l'alqueria Aumarell, d'ara a sis anys, confrontant amb el rafal Vinromà. Dit Goutard conrarà amb els seus bous*⁶ (ARM, M-74, 1939-40, f. 38). El notari Pere Terriola, en data de 27 de desembre de 1344, diu que *Arnau Massanet entrega, durant dos anys, a Salvador Gual, la tercera part del rafal Vinromà, a cens de 11 quarteres i mitja de blat*⁷ (ARM, T-387, 1344-45, f. 2).

Any 1454: Guillem Fornari, Marc Fornari i Joan Fornari

Aquests noms compareixen en la història de Vinromà a partir de la cita documental segons la qual *A 28 de Julio de 1454 en la Curia del Conde de Ampurias de la Ciudad de Mallorca Guillermo Fornari Ciudadano establece a Juan y Marcos Fornari una possession grande llamada Vinroma que es muchas possessiones esto en los Compassos del Casalroig y las cuestras de Villalba en el termino de Muro en el lugar de Villalba* (ARM, fol 116). Dins

2 Santaner, J. (1973) *Hombres Notables de Muro*. G. Miramar, Palma.

3 Alomar Esteve, G. i Rosselló Vaquer, R. (1989): *Història de Muro*, II, Mallorca, pàg. 161.

4 *Ibid.*, pàg. 253.

5 *Ibid.*, pàg. 253.

6 *Ibid.*, pàg. 258.

7 *Ibid.*, pàg. 278.

el terme municipal de Sa Pobla existeix encara el lloc de Can Fornari. S'ha de fer notar molt especialment que la cita transcrita conté el topònim novel·los dels *Compassos de Casalroig*, referit a un lloc que formaria part integrant de Vinromà, juntament amb les *cuestas de Villalba* –sens dubte referides a les actuals *ses Costes*–. En aquest punt, convé ressenyar la coincidència del topònim *els Compassos* amb *el Campàs* (consignat en les cites anteriors corresponents al propietari Arnau Massanet).

Any 1488 i següents: Joan Baró, Bartomeu Baró, Francisquina Barona

L'esmentat Joan Fornari ven Vinromà el dia 8 de març de 1488 a Joan Baró, i la finca passà l'any 1500 per herència al seu fill Bartomeu Baró, i l'any 1522 a Francisquina Barona, dona de Bartomeu Baró. Així es desprèn amb prou solvència documental de les actes notariales que constaten els successius traspessos de propietaris d'aquella època. A mode d'exemple, *Francisquina Barona tenia la mesma Posseccion por succession de Bartholome Baro su Marido según el testamento de este en poder de Falco notario a 1522 (...)*" (fol. 115); *Bartholomé Baro tenia dicha Posseccion como successor de Juan Baro su padre segun el testamento deste en poder de Yaime Socias notario (...)*" (fol. 115); *Iuan Baro tenia dicha posesion por haverla adquirida de Iuan Fornari según consta en la curia de la Baronía del Conde de Ampurias en la Villa de Muro a 8 de março de 1488 (...)* (fol. 115).

El nom de Joan Baró surt també en distints documents d'interès, en forma d'actes notariales: *La dona Blanca Femenia reclama a Joan Baró, posseïdor de Vinromà, les pensions que deu per raó de 5 lliures que fa cada any* (AH, 213, fol. 240v). També és citat el 22 d'agost de 1492, dient que *li han calat foc a la seva possessió, però no sap qui ho ha fet* (AH, 218, fol. 162).

Any 1524 i següents: Miquel Joan de Sant Martí, Raimundo de San Martín, Miquel Joan de Sant Martí, Lucrècia Despuig

L'any 1524, l'esmentada Francisquina Barona ven Vinromà a Miquel Joan de Sant Martí, que pertanyia a la important família mallorquina dels Sant Martí: *Miguel Juan de San Martin tenia la mesma posesion por haversela vendido Francisquina Barona mujer que fue de Bartholome Baron y otros en auto en la Curia de la Baronía del Conde de Ampurias a 30 de julio 1524* (fol. 114). A continuació, la possessió és dividida en dues parts, i l'any 1541 Raimon (Raimundo) de Sant Martí, fill de Miquel Joan, n'hereda una d'elles, que la passa l'any 1570 al seu fill Miquel Joan (*Miguel Juan de San Martin tenia la Posseccion de Vinroma por donacion que en contemplacion del Matrimonio con Lucrecia Dezpuch la hizo Raymundo de San Martin su padre a 7 de Julio de 1570*). Així, la donació que Raimon fa de la propietat de Vinromà al seu fill Miquel Joan té com a causa el regal de noces ("en contemplación de") pel seu matrimoni amb Lucrècia Despuig. L'any 1586, Lucrècia uneix les dues parts en què s'havia separat la finca (una part en alou de la cavalleria dels hereus de Raimon de Sant Martí, i altra part en alou del Comte d'Empúries).

Anys 1603 i següents: Pere Antoni de Sant Martí i els jesuïtes del convent de Sant Martí

D'acord amb una sentència de la Reial Audiència de l'any 1603, Lucrecia és condemnada a cedir Vinromà a Pere Antoni de Sant Martí, fill de Raimon de Sant Martí: *En essa sentencia fue condenada Lucrecia Despuig a evacuar dicha Possession de la qual tomo posesorio dicho Pedro Antonio de San Martin en virtud de dicha sentencia como consta por el auto de Possesorio de 5 Deziembre 1603 en poder de Antonio Collell notario escrivano de la Causa que esta en mesmo processo folio 35 y libro 5 de autos folio 413. Hiose essa adjudicacion de la Possesion y varios censales a Pedro Antonio de San Martin loco pignoris una cum functibus a dies petitionis por razon de creditos anteriores que tenia como heredero de Esperança San Marti y Francoi* (fol. 121).

L'any 1630, Pere Antoni de Sant Martí i la seva dona Catalina de Sant Martí i Simonet (potser un matrimoni entre cosins) fan donació de la possessió de Vinromà als jesuïtes de la Companyia de Jesús per tal d'ajudar a la fundació i el manteniment del col·legi i convent de Sant Martí, que estava situat a l'actual carrer de La Protectora de Palma: *Pedro Antonio de San Martin y Catalina de San Martin y Simonet su muger en la donacion de 30 de Octubre de 1630 [...] dieron [...] para despues de sus dias la Possession de Vinroma en la Villa de Muro con todo el ganado [...] todo para la Fundación del Colegio de San Martin. Es la mitad de esta possession en alodio de la Baronia del olim Conde de Ampurias y la mitad en alodio de los herederos de Pedro Antonio de San Martin* (fol. 107).

El cas és que la donació no es feu efectiva fins l'any 1647, mentre no es varen resoldre els plets que ella mateixa suscità. L'any 1650 la cúria de la Procuració Reial feu un manat als Jurats de sa Pobla perquè *assistiesse a ver señalar los terminos y limites de Vinroma (...). Por una parte la porcion de Vinroma que estava en alodio del Conde de Ampurias por otra parte con el Torrente que dividia el Término de la Villa de Muro del Termino de la Villa de la Puebla. Por otra parte con Possession de Juan Fornari de la Puebla Por otra parte con Margal de Femenina. Por otra parte con marjal de Christobal Mieras. Por otra parte con Possesion de Juan Mulet de la puebla y por otra parte con Possesion de Juan Bassa y segun el auto de Venta de essa mesma mitad de Vinroma que hizo Miguel Juan de San Martin a Lucrecia Despuch en poder de Miguel Çabater notario a 25 Noviembre 1586 que esta en libro 5 de autos folio 426 Son por una parte la porcion de la Possession de Vinroma que esta en alodio del Conde de Ampurias. Por otra parte con possession den Bassa de las Fites y con possession de Miguel Mulet por otra parte con Possesion dicha son Claret de Miquel Ballester y con Possesion de Christobal Mieras y con Bosquesico de Son Carbonell de Raymundo de San Martin quondam por otra parte con Possession de Son Fornari Torrente en medio. Llevose Causa en la Real Audiencia Joseph Bernat notario y fue declarado que el Torrente hiziese la division de las ante dichas comunas y Binroma y que se pusiesen Mojonos en los puestos señalados por el visor que antes intervino en la visura que hubo en dicho lugar* (fols. 119, 120 i 121).

Així, no va ser fins l'any 1761 que es publicà una sentència segons la qual els límits de Vinromà de la part que llinda amb els camps de cultiu de sa Pobla, s'establiren en els que assenyala físicament l'actual torrent de Muro.

L'any 1705, el mateix Col·legi de Sant Martí –val a dir els jesuïtes, aleshores propietaris de la finca– compraren a un tal Pere Bennàsser una quarterada de terra anomenada *la Closa*, topònim que no s'ha pogut consignar oralment i per tant desaparegut: *A 28 Abril 1705 en auto continuado en la Escrivania del olim Conde de Ampurias Pedro Benasser hizo de Rafael de la villa de Valldemosa vendió al Paborde Jayme Custurer Rector del Colegio de San Martin por precio de 15 lliures una pieza de tierra de tener de una quarterada llamada la closa en las costas de vinroma* (fol. 140).

Any 1773 i següents: Gabriel Pons, Jeroni Ribera

Uns anys després de la històrica expulsió dels jesuïtes dels territoris d'Espanya, l'any 1767, dictada pel rei Carles III, Vinromà apareix arrendada pel regne d'Espanya a un tal Gabriel Pons, i finalment fou comprada pel terratinent mallorquí Jeroni Ribera i Marquès. Un dels dos pogué ser el responsable de retxar i fer desaparèixer el signe IHS dels jesuïtes que probablement decorava l'interior de l'escut que avui adorna la façana de les cases de Vinromà (*vid.* foto 1).

S. XIX: Gabriel Alomar Fiol, Anna Barbarín Vanrell, Antoni I. Alomar Barbarín, Catalina Alomar Pujol, Antoni I. Alomar i Alomar, Gabriel Alomar Esteve

Cap a mitjans del segle XIX, Vinromà es ven al matrimoni format per Gabriel Alomar i Fiol (1797-1864), de Son Prim (Muro), i Anna Barbarín i Vanrell (1797-1867), de Palma. Aquest llinatge Barbarín –o l'italianitzat Barberini–, té l'interès de ser un llinatge desaparegut a Mallorca per falta de descendents mascles. El seu segell distintiu era constituït pel símbol d'una abella. L'any 1819, un dia després de l'incendi que afectà la capella de Sant Pere de la Catedral de Palma, el canonge Lluís Barberini finançà la instal·lació d'una reixa de metall, que té com a element decoratiu principal unes grans abelles de metall. De la família Barberini es conserva encara un palau a Roma, i els seus membres foren, com els de la família Borghese, significats ciutadans del Renaixement italià, entre els quals s'ha de destacar el Papa Urbà VIII.

Vinromà fou heretada per un dels dos fills de Gabriel Alomar i Fiol i Anna Barbarín, Antoni I. Alomar i Barbarín, de Son Prim (oncle de l'escriptor republicà Gabriel Alomar i Villalonga). Casat amb Maria Catalina Alomar i Pujol, de Son Perot, forma un matrimoni que representa la unió dels llinatges Alomar que romanien separats en les branques *de Son Prim* i *de Son Perot*. És aquesta mateixa Catalina Alomar i Pujol la que l'any 1861 penyora una part de la possessió com aval d'un préstec: *En la Villa de Inca dia 25 setiembre 1861 se me presento copia de una escritura otorgada a todos Don Cayetano Socias en 21 Agosto ultimo Doña Maria Catalina Alomar y Pujol vecina de Muro reconoce habra recibido de Don Jaqme y Miquel Tortell por ser vecino el primero de Muro y el segundo de Palma, tres mil libras que le han prestado el interes del cinco por ciento censual para responsabilidad obliga especialmente la parte del predio Vinroma que parece en la Villa de Muro la misma*

fecha de la escritura como todo consta escritura a que certifico Bernardo Roca (ARM CAPT HIP 200, fol. 154v).

Finalment, la possessió pertany a Antoni I. Alomar i Alomar (1865-1942), fill del matrimoni entre Antoni i Catalina, nascut a Muro en la casa que avui és el Museu Etnològic, i que la passà en herència a un dels seus tres fills, l'arquitecte i urbanista Gabriel Alomar i Esteve (1910-1997), nascut al carrer del Sol de Palma.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1930-62): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vol., Editorial Moll, Palma.

ALOMAR ESTEVE, G. *et alii* (1994): *Història de Muro*, Vol. I, Ajuntament de Muro.

ALOMAR ESTEVE, G. i ROSSELLÓ VAQUER, R. (1989): *Història de Muro*, Vol. II, Ajuntament de Muro.

ALOMAR ESTEVE, G. i ROSSELLÓ VAQUER, R. (1990): *Història de Muro*, Vol. III, Ajuntament de Muro.

ALOMAR ESTEVE, G. (1987): *Una poble i una nissaga. La vila de Muro i els Alomar “de la Serra”*, Quaderns de Ca la Gran Cristiana, 8, Palma.

ALOMAR GARAU, G. (2007): “La toponímia de Vinromà (Muro)”, a BASSA, R.; CASELLAS, E.; PLANISI, H. (ed.) (2007): *XIX Jornades d'Antroponímia i Toponímia*. Palma: Universitat de les Illes Balears. 229 pàg. (Jornades, 5).

MAS FORNERS, A. (2002): “Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida”, *Congrés Internacional de Toponímia i Onomástica Catalanes*, València, pàgs. 321-339.

MAS FORNERS, A. (1993): “La primera toponímia catalana dels actuals termes de Santa Margalida i Maria referida a unitats d'explotació agrària”, dins Planisi, H. i Rosselló, M., *Sobre onomástica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Universitat de les Illes Balears, Serveis de Publicacions i Intercanvi Científic, Palma, 2004.

MASCARÓ PASARIUS, J. (1986): *Corpus de toponímia de Mallorca*, Palma de Mallorca, Tom II.

ORDINAS GARAU, A. (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de llocs*, Ed. Moll, col. “Els treballs i els dies”, 48, Palma.

- POVEDA, A. (1980): "Introducción al estudio de la toponimia árabe-musulmana de *Mayūrqa* según la documentación de los archivos de la *Ciutat de Mallorca* (1232-1276), *Awraq*, III, Madrid, p. 7-101.
- POVEDA, A. (1980): *Repertori de toponímia àrabo-musulmana de Mayūrqa segons la documentació dels arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/1229-1230)*. "Fontes Rerum Balearicum" III, 1979-80.
- POVEDA, A. (1988): *Toponímia àrabo-berber i espai social a les Illes Orientals d'al-Andalus*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- ROSELLÓ BORDOY, G. (1994): *Escrit sobre la terra. Estudis de Toponímia*. Quaderns de Ca la Gran Cristiana, 12, Palma, 91 pp.
- ROSSELLÓ BORDOY, G. (2005): "La toponímia aràbiga de la partió d'Empúries", dins H. Planisi Gili (coord.): *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears i Govern de les Illes Balears, Palma, 2005.
- SOLER, A. (2001): "La conquesta de Mallorca per musulmans del Xarq Al-Andalus (902) i la toponímia balear", dins *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes* (València, 18-21 d'abril de 2001). Universitat de València, ed. Denes, 2002.
- SOTO COMPANYY, R. (ed.) (1984): *CÒDEX CATALÀ del Llibre del Repartiment de Mallorca*, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balears, Direcció General de Cultura. Fonts documentals del Regne de Mallorca.

AGRAÏMENTS

Per la transcripció i interpretació dels textos notariais, a Maria del Camí Dols Martorell, historiadora.

Foto 1. Escut de la façana de les cases de Vinromà, amb la decoració interior picada i desapareguda –probablement un IHS-iesus, símbol dels jesuïtes–.

Annex

**XIX JORNADA
D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA
Muro, 2006**

ELS ESBARRANCH. UNA FAMÍLIA AMB UNA VINCULACIÓ DE 250 ANYS AMB LA MAR

Mateu Ferrer i Socias

XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Muro, 2006

INTRODUCCIÓ

En el transcurs de les meves investigacions genealògiques¹ familiars durant els anys 2004-05, mogut per la necessitat d'aclarir certs dubtes i buits referits al segle XIX i trobat davant del cas de la família Esbarranch, ben prest em vaig fixar l'objectiu de conèixer més.² Precisament, atret per allò més difícil i curiós, he sentit especial predilecció per alguns casos, i a ells m'hi he dedicat amb gran esforç i entrega de temps.

Partia d'un plantejament inicial amb l'existència, vers l'any 1850, d'un cognom portat per uns individus que exercien uns oficis molt concrets, amb uns noms propis que es repetien i ubicats dins un espai físic molt localitzat a Ciutat de Mallorca.

La deducció lògica conseqüent era inevitable: a la força havien de formar part d'una única i àmplia nissaga. Però això s'havia de demostrar. Així doncs, reconstruir els lligams familiars i fer descendir a tots aquests subjectes d'un avantpassat comú s'havia convertit en la meua tasca.³

EL GRUP OBJECTE D'ESTUDI

El present estudi antroponímic analitzarà bàsicament els aspectes filològics i històrics del llinatge i la família Esbarranch, però no vull deixar passar l'oportunitat per recordar que parlem de persones, d'individus que porten aquest cognom.

1 Disciplina que els darrers anys ha viscut un vertader auge pel nombre d'investigacions que s'hi dediquen, pel reconeixement i redescobriments de la seva utilitat per part de la comunitat científica i historiogràfica, alhora acompanyada d'una major serietat en el seu mètode.

2 Els primers contactes amb aquest llinatge no es produeixen d'un mode casual i val a dir que ben prest, quan vaig tenir coneixement de l'existència d'avantpassats propis que portaven el cognom que avui estudiem, ja em va cridar bastant l'atenció. Puc afegir que jo el porto com a llinatge 48è, doncs tinc una àvia cinquena de nom Catalina Esbarranch Corró (1799-1865).

3 Tal volta, aquest desig de reconstrucció familiar total i d'aconseguir un arbre complet on tots els individus coneguts descendeixen d'un generarca, evidentment en aquells casos en què històrica, demogràfica i tècnicament això esdevingui possible, sigui un dels majors somnis dels genealogistes.

I parlem de mariners, pescadors, peixateres, matriculats i patrons. Parlem d'una història familiar basada en la perdurabilitat de les relacions dels seus membres amb un mode de vida, amb uns durs oficis, amb una Ciutat portuària i amb la mar.

Els Esbarranch no han estat protagonistes de grans gestes ni d'importants esdeveniments històrics, ni tampoc han ocupat destacades posicions socials, econòmiques, càrrecs o dignitats d'influència. Més han lluitat per perpetuar i donar continuïtat a la pròpia família al llarg de les generacions, transmetre un ofici i deixar memòria dels que ens precediren. En el cas estudiat, és destacable la pervivència, durant al manco 9 generacions i 250 anys, de la seva vinculació professional amb la mar.

Estem davant un llinatge poc freqüent, no gaire conegut i en vies de desaparició a Mallorca.⁴

Dit tot això, crec que el present treball pot tenir un cert interès, apart de l'evident dins l'àmbit familiar per a la definitiva reconstrucció genealògica duta a terme dins els camps onomàstic i etnogràfic.

EL LLINATGE

L'etimologia del mot Esbarranch pareix que no presenta cap dificultat. Sembla clar que l'origen i el significat de la paraula vénen determinats per l'accident geogràfic que designa una depressió profunda produïda per l'erosió d'un torrent.

Així al *DCVB* d'Alcover i Moll (1964), ja hi trobem:

- Esbarranc. Llinatge existent a Mallorca. Etimologia: compost de l'article *es* i del substantiu *barranc*. (Tom V f.155).
- Barranc. No té entrada com a llinatge, sí com a accident geogràfic. (Tom II f.318).
- Barranch. No hi té entrada.

Igualment, el llinatge és recollit per Francesc de Borja Moll a *Els llinatges catalans* (1982), al capítol de noms d'accidents orogràfics i d'altres referents al relleu i aspecte del terreny:

- Esbarranch. Grafia aglutinada de *es barranc* (= el barranc). Vide Albarranc. (f.191).
- Albarranch. Grafia aglutinada de *al barranc* (f.185).

Sembla interessant aquesta relació que Moll ja apunta entre els dos llinatges; insistirem més avant sobre la qüestió.

⁴ De la mateixa manera que d'altres com Valleriola. Seria d'interès (si és que l'actiu grup de genealogistes d'ARCA - Llegat Jueu no ho ha començat ja) fer una reconstrucció familiar total d'aquest llinatge.

TOPÒNIMS A MALLORCA

S'ha fet una recerca de topònims al *Corpus* de Mascaró Pasarius (1962-67) obtenint un resultat nul quant a l'entrada *Esbarranch* i altres possibles grafies semblants que inclouin l'article inicial. Evidentment positiu, però bastant menys freqüent del que caldria d'esperar, ha estat el resultat de la cerca del terme *Barranc* o *es Barranc* però sempre referit al terme utilitzat per denominar el genèric toponímic de relleu negatiu i no com a denominació de cap altre lloc.⁵

A més, una informació oral de primera mà⁶ em posà davant l'evidència d'un topònim viu que designaria un indret a la nostra ciutat. Es tracta de *S'Esbarranch* situat a la part alta de l'actual barriada de Son Espanyolet molt a prop del Col·legi Sant Gaietà.⁷

El Registre de la Propietat ho confirma, doncs existeix un solar, situat a la finca de Son Puigdorfila, de nom *S'Esbarranch*.⁸

A hores d'ara, cap registre ni tradició oral apunta que aquest topònim tingui relació alguna amb la família homònima, ni que la propietat de la finca pugui haver recaigut en cap dels seus membres. Sinó al contrari, el fet que pel terreny passés un petit torrentó, que travessava la barriada de Son Espanyolet i desembocava al torrent de Sant Magi⁹, ens fa pensar com més plausible la relació de l'accident geogràfic amb la seva denominació.

En qualsevol cas, és estranya la denominació de *S'Esbarranch* i no la d'*es Barranc* que es podria esperar. Aquesta denominació actual ha estat contrastada documental i oralment amb membres de l'*Associació de Veïnats de Son Espanyolet i Son Cotoneret* i amb alguns dels habitants actuals de la barriada.

LES DIVERSES GRAFIES

A continuació oferim un resum de les grafies trobades per designar el cognom familiar. S'han registrat fins a 10 grafies distintes, tot i que, sense cap dubte, l'absolutament predominant sigui *Esbarranch*. Precisament, és claríssim el manteniment de la grafia que actualment s'utilitza, fins els punt d'haver-la de considerar com l'habitual durant més de 200 anys i que és la forma que ens ha arribat fins als nostres dies.

5 Afirmar Antoni Ordines (2001:41) sobre el terme barranc que: "La seva representació toponímica és nul·la a les Pitiüses i escassa a Mallorca, on sembla haver estat substituït per torrent ..." i que "Es tracta ... d'un terme ambivalent o polisèmic, puix dóna nom tant al corrent d'aigua com a la forma excavada del llit ...".

6 Facilitada per les germanes Isabel i Maria Palmer Garau de Son Espanyolet de Ciutat.

7 La zona denominada *S'Esbarranch* s'estendria des de l'actual carrer Pare Cerdà (entrada superior del Col·legi Sant Gaietà) seguint cap el Nord per l'actual Avinguda Picasso fins a la rotonda del carrer Dragonera. Igualment comprendria alguns carrers que avui pertanyen a Son Espanyolet (carrers Cepeda i Company). Antigament, abans que l'obertura de l'Avinguda Picasso sobre un tram del carrer Pare Cerdà modifiqués la orografia del terreny i la relació amb les propietats i barriades confrontants, *S'Esbarranch* pertanyia a la Possessió de Son Puigdorfila.

8 Parcel·la inscrita al Registre de la Propietat núm. 6 secció VII de Palma, tom 2110, llibre 247, foli 67. Finca 14151. Dades a 26/10/2004.

9 Actualment el llit de l'antic torrent al seu pas per Son Espanyolet ha estat, en el seu tram final, convertit en un parc públic (dins el qual encara es conserva un pont) i, en el seu tram superior, totalment edificat.

Les altres s'han de qualificar d'exceptuals o marginals ja que, en la majoria de casos, tan sols hi apareixen una vegada.

La primera documentada és *Baranch* per designar el primer portador, fins al moment localitzat, d'aquest llinatge a Mallorca. En concret, s'ha trobat a la llicència matrimonial (concesso) que l'autoritzava a esposar amb la seva futura muller al setembre de 1743.

Les grafies *Esberant* i *Esparranch*, trobades a 1804 i 1835 respectivament, les hem d'entendre com a corrupcions segurament ocasionades pel desconeixement del llinatge per part de l'escrivà o per una incorrecta transcripció d'altres documents.

El registre gràfic *Albarranch*, trobat només a l'índex del llibre de baptismes de la Seu de l'any 1853, resulta curiós. La substitució de l'article salat "es" per la partícula "al" podria provenir d'una reinterpretació de l'escrivà o bé perquè aquest coneixia l'existència del primer llinatge.

TAULA I – LES GRAFIES. SEGLES XVIII - XX

ALBARRANCH (1853)	Baptismes Seu (Índex) – Exceptual.
BARANCH (1743)	Concessos – Puntual.
BARRANCH (1745 / 1793)	Baptismes Santa Eulàlia / Enterraments d'albats Sant Francesc.
ESBARANCH (1836)	Rebuts Gremi de Pescadors.
ESBARRANC (1836)	Rebuts Gremi de Pescadors.
ESBARRANCH (XVIII - XXI)	Continuat – Habitual.
ESBERANT (1804)	Enterraments d'albats Sant Francesc.
ESBERRANCH (1760 / 1852 / 1897)	Enterraments d'albats Sant Francesc / Baptismes Seu / Matrimonis Sant Magí.
ESPARRANCH (1835)	Llista de contribuents al Gremi de Pescadors.
SBERRANCH (1783)	Enterraments d'albats Sant Francesc.

EL PRIMER ESBARRANCH DOCUMENTAT A MALLORCA

El genearca¹⁰ és el mariner Jaume Esbarranch (fill de Bernat Barranch i de Rosa Arnau) casat al 1743 amb Elisabet Ferrer (filla de Nicolau i Elisabet Sancho), mort al 1773 i soterrat

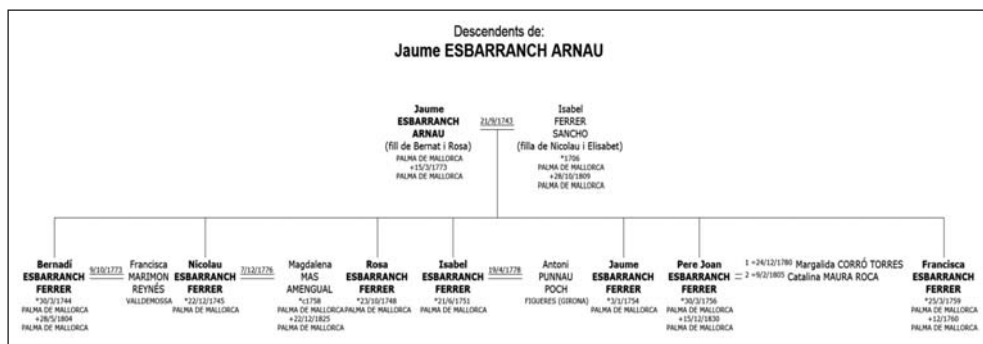
¹⁰ El considero genearca ja que d'ell descendeixen tots els Esbarranch posteriors. Únicament ens queda per col·locar un Nicolau Esbarranch que es casà amb Antònia Basca vers l'any 1845. Ara per ara, no el puc fer descendir de cap altre membre de la família amb una certesa absoluta, però no tinc cap dubte que és de la mateixa nissaga pel nom propi que porta.

al Convent de Sant Francesc de Palma. Sabem que vivia al carrer dels Botons i que testà amb el notari Mateu Ferrer al 1771, però no s'ha trobat dit document a l'Arxiu del Regne de Mallorca. Tan sols apareix com Barranch una vegada, després sempre com Esbarranch.

Elisabet Ferrer Sancho, morí al 1809, amb 103 anys d'edat segons parlen els registres, i també fou soterrada a Sant Francesc.

No ha estat possible trobar cap altra dada més d'aquest individu, ni germans, ni altres familiars més antics. Tal volta, ell o el seu pare, foren immigrants a Mallorca a la primera meitat del segle XVIII.

TAULA II - ARBRE DE DESCENDENTS DE LA PRIMERA GENERACIÓ ESBARRANCH CONEGUDA

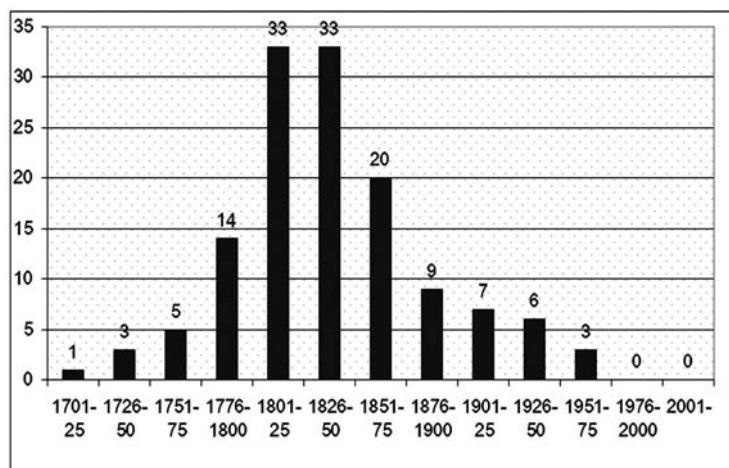
LA DISTRIBUCIÓ CRONOLÒGICA DELS INDIVIDUS. ALGUNES DADES DEMOGRÀFIQUES

Donat l'alt grau de coneixement dels membres de la família, fruit d'una recerca intensiva als registres sacramentals, he pogut situar cronològicament a tots els individus coneguts en base al seu any de naixement.¹¹ Així, he fet una taula i la posterior gràfica que, amb talls de 25 anys, situa als 134 Esbarranch localitzats fins a l'actualitat.

¹¹ També he localitzat la data de defunció i/o enterrament de 65 individus (48,5 % del total). Igualment, havent tingut coneixement de 71 unions matrimonials, he atestat la data de 48 esposoris (67,6 %) mentre que de 23 casaments no s'ha trobada cap (32,4 %).

TAULA III
DISTRIBUCIÓ CRONOLÒGICA DELS NAIXEMENTS ESBARRANCH A MALLORCA (1701-2001)

1701-25	1
1726-50	3
1751-75	5
1776-1800	14
1801-25	33
1826-50	33
1851-75	20
1876-1900	9
1901-25	7
1926-50	6
1951-75	3
1976-2000	0
2001 -	0
	134

La gràfica de naixements descriu una clara campana de Gauss. Partint d'un sol individu nascut al primer quart del segle XVIII, passant per una època d'important creixement a finals del mencionat segle, es dispara entre 1800 i 1850, assolint dos màxims consecutius de 33 nascuts als dos primers quarts de segle XIX. Segueix una caiguda continuada durant els següents 125 anys, arribant a un punt de no trobar cap naixement als darrers 30 anys.

Podem convenir que les causes de les variacions en les freqüències dels naixements vendrien determinades per quatre factors: l'aparició d'un únic individu de cognom Esbarranch que forma una família vers 1750, la participació de la família del destacat augment demogràfic generalitzat del segle XIX, el naixement de més femelles que no mascles i una forta caiguda de la natalitat al segle XX.

Analitzant la forma que presenta l'arbre genealògic de descendents (no reproduït al present article) observem clarament l'amplitud que té a la primera meitat del segle XIX, quan varen coexistir fins a 6 famílies a la mateixa generació amb fills que portaven el llinatge estudiat.

Cal destacar que, dels 134 Esbarranch identificats al llarg de la investigació, 76 són dones (56,7 %) i 58 homes (43,3 %).

D'aquests 58 homes, només tenim constància de 26 (44,8 %) que deixen descendència.

ALTRES DADES I CONSIDERACIONS D'INTERÈS

- La residència del col·lectiu pràcticament sempre a Ciutat: al segle XIX bàsicament als barris de Santa Clara i del Socors; al segle XX apareixen al barris de Santa Catalina, al Jonquet i a Son Espanyolet.

- b) Són batiats majoritàriament: als segles XVIII i XIX a la parròquia de Santa Eulàlia i a la Seu; al XX a Sant Magí.
- c) Les seves defuncions apareixen registrades: al XVIII a Santa Eulàlia i Sant Francesc, al XIX a Sant Francesc i al XX a Sant Magí.
- d) Clar predomini dels oficis relacionats amb la mar.
- e) Vincles matrimonials amb altres famílies marineres: els Alsamora, Duran, de Luque...
- f) Els noms de pila més freqüents són: Caterina, Pere, Joan / Joana i Elisabet / Isabel.
- g) La reconstrucció familiar ha quedat estructurada en 9 generacions (10 si comptem el pare i la mare del genearca) en un període de temps que ens porta del segle XVIII al XXI.
- h) Es destacable l'escassa documentació generada per la família Esbarranch, si exceptuem els registres sacramentals. Al dia d'avui, només s'han trobat una quinzena de documents notariais: testaments, donacions, compres-vendes i apoderaments, així com alguns membres del llinatge recollits a padrons i llistes.

LA SITUACIÓ ACTUAL DELS ESBARRANCH A MALLORCA

A l'actualitat (2006) només 6 persones porten el llinatge Esbarranch com a primer cognom a Mallorca. Es tracta d'1 home¹² i 5 dones¹³.

La seva anàlisi és evident: el llinatge s'extingeix a Mallorca. Si cap dels fills d'aquestes dones portadores del llinatge no rota l'ordre dels seus cognoms, o l'únic baró de la nissaga no adopta cap mascle, o no retorna a Mallorca algun membre de la família que resideix a l'Argentina, en unes dècades aquest nom de família haurà desaparegut de l'Illa.

ELS ESBARRANCH FORA DE MALLORCA

A l'Argentina: sabem que, vers 1905, els germans Joan i Francesc Esbarranch Crespí emigraren a Buenos Aires. Són els continuadors de la família a l'Argentina. En aquest país, actualment, hi ha una dotzena de persones que porten el llinatge Esbarranch. Al present, estic en contacte amb algun membre de la família.¹⁴ Observeu que són just el doble que els que hi viuen a Mallorca.

¹² Aquest darrer baró de la família Esbarranch a la nostra Illa, té prop de 70 anys.

¹³ Aquesta dada s'ha vist modificada: a finals de 2008 només vivien 4 dones Esbarranch.

¹⁴ Es dóna la curiositat que, fa uns anys, alguns membres de la família Esbarranch de Buenos Aires, es desplaçaren a Mallorca. Aquí contactaren amb membres de la família Esbarranch de Ciutat i, com no aconseguiren entroncar amb cap avantpassat en comú, arribaren a la errònia conclusió que "no eren familiars". En realitat sí que ho eren, però feia falta remuntar-se a la primera meitat del segle XIX per trobar un individu compartit per ambdues branques.

A França: sabem de l'existència de dues persones de cognom Esbarranch nascudes a Marsella; una a l'interval del 1891-1915 i l'altre del 1941-65. No s'han pogut identificar, ara per ara.

ELS ALBARRANCH

Existeix el llinatge Albarranch, concentrat a Elx (Alacant) que ha donat lloc al pintor impressionista Vicente Albarranch Blaco (Elx 1898 – Granollers 1940). A l'actualitat, destaquen Vicente Albarranch (pare i fill), membres d'una de les nissagues de pirotècnics de major prestigi a la Comunitat Valenciana.

A Catalunya sabem que actualment existeixen 4 persones de cognom Albarranch¹⁵.

Resta per intentar una aproximació a aquesta família llewantina amb l'objectiu de trobar algun nexa d'unió entre els Esbarranch mallorquins i els Albarranch alacantins.

AGRAÏMENTS

A la investigadora Cristina Alcover Dario pel seu ajut en la recerca de documentació històrica; a Margalida Garcia Coll i a Antonio Fernández Monjón, de l'Associació de Veïnats de Son Espanyolet i Son Cotoneret i a les germanes Isabel i Maria Palmer Garau, per les notícies sobre el topònim *S'Esbarranch*; a Beatriz Esbarranch, natural i resident a Buenos Aires, per la valuosa informació dels Esbarranch de l'Argentina; a Esperança Piquer Ferrer, redactora del *PatRom*, per la seva cerca a les bases de dades onomàstiques dels fogatges de Catalunya, i als membres actuals de la família Esbarranch a Mallorca per la seva imprescindible col·laboració. Gràcies a tots.

FONTS ARXIVÍSTIQUES

Arxiu del Regne de Mallorca (ARM), Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM), Arxiu del Consell de Mallorca (AGCM), Arxiu Capitular de la Seu de Mallorca (ACM), Arxiu Municipal de Palma (AMP), Arxiu de la Parròquia de Sant Magí, Arxiu de la Parròquia de la Assumpció.

15 Gràcies a la utilització d'Internet. Trobat a <http://www.idescat.net> (març 2006).

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

ALCOVER, Antoni Maria / MOLL, Francesc de Borja: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 toms, Editorial Moll, Palma, 1993. (reimpressió).

MASCARÓ PASARIUS, José: *Corpus de Toponimia de Mallorca*. 6 toms, Palma, 1962-67.

MOLL CASASNOVAS, Francesc de Borja: *Els llinatges catalans*. Editorial Moll, Palma, 1987.

ORDINAS GARAU, Antoni; *Geografia i toponímia a les Illes Balears*. Editorial Moll, Palma, 2001.

VV.AA.: *Bosquejo histórico de Son Espanyolet, Son Cotoneret y su Parroquia*. Palma, 1988.

